

1958

KOLEDAR
MOHORJEVE DRUŽBE
ZA LETO
1958

CELJE 1957

Navadno leto 1958

ima 365 dni ter se začne in neha s sredo

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 2. II.	Rožnovenska nedelja 5. X.
Pepelnica 19. II.	Zegnanjska nedelja 12. X., 2. XI.
Velika noč 6. IV.	Misijonska nedelja 19. X.
Križev teden 12., 13., 14. V.	Kristus Kralj 26. X.
Vnebohod 15. V.	Zahvalna nedelja 9. XI.
Binkošti 25. V.	1. adventna nedelja 30. XI.
Sv. Trojica 1. VI.	
Sv. Rešnje Telo 5. VI.	
Srce Jezusovo 13. VI.	
Angelska nedelja 7. IX.	

Nedelj v predpustu je 6, po binkoštih pa 26.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Device Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

Postno postavo imamo pri nas tako olajšano, da je strogi post (zdržek mesnih jedi in mesne juhe ter pritrgovanje pri jedi, znamenje ††) samo na pepelnico, na veliki petek, na dan pred Marijinim vnebovzajem in na dan pred božičem (v ljubljanski škofiji samo do večerje) Vse druge dni je dovoljeno večkrat na dan jesti in uživati mesne jedi. (Morebitne spremembe postne zapovedi bodo oznanjene v cerkvah, v postni postavi za leto 1958.)

V NASEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih ljudstvo časti in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdimo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število 2	Nedeljska črka e
Sončni krog 7	Rimsko število 11
Epakta X	

ZACETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 21. III. ob 4. uri 6 minut; Sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 21. VI. ob 22. uri 57 minut; Sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni dne 23. IX. ob 14. uri 10 minut; Sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 22. XII. ob 9. uri 40 minut; Sonce na kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1958 bosta dva sončna mrka.

1. Dne 19. IV. bo obročasti sončni mrk, ki bo viden v deželi Taj (Siam), v Vietnamu in na Formozi. Kot delni mrk bo viden v Indiji, Indoneziji, na Kitajskem in na Japonskem. Pri nas bo neviden.

2. Dne 12. X. bo popolni sončni mrk, ki se bo videl v južnem delu Tihega oceana. Kot delni mrk bo viden v Novi Zelandiji. Pri nas bo neviden.

V letu 1958 bo 1 lunin mrk.

Dne 3. V. bo delni lunin mrk, ki bo viden v Tihem oceanu, v vzhodni Aziji, v Avstraliji in na Antarktiki. Pri nas bo neviden.

VIDLJIVOST NEKATERIH PREMIČNIC

Venera je v zastoju 6.I. in v zdoljni konjunkciji s Soncem 28. I.; zato je nevidna do druge polovice februarja, ko se pojavi zjutraj na vzhodnem nebu. Poslej je Venera Danica do novembra. Dne 4. III. bo v največjem sijaju; tega dne vzide ob 4.30. Venera se polagoma oddaljuje od Sonca do 8. IV., ko pride v največjo navidezno razdaljo 46½ stopinj zahodno od Sonca. Tega dne vzide ob 4. uri. Po tem dnevu se začenja spet približevati Soncu. Sredi maja vzide ob 3. uri, sredi julija ob 2.15, sredi avgusta ob 3. uri. Njeno navidezno gibanje v smeri proti Soncu bo vedno hitrejše: sredi septembra jo še vidimo zjutraj nizko nad obzorjem: vzide ob 4.15. Oktobra bo pa že tako blizu Sonca, da jo bomo težko videli, ker bo 11. XI. v zgornji konjunkciji s Soncem. Po konjunkciji bo Venera nevidna do konca leta. V dobi vidljivosti bo torej Venera vse leto Danica.

Venera sreča Luno: 20. I., 16. II., 16. III., 15. IV., 15. V., 14. VI., 14. VII., 13. VIII., 12. IX., 12. X., 11. XI. in 11. XII. — Jupitra sreča 6. XI., Saturna 12. XII.

Mars pride tetos v ugodno lego za opazovalce na Zemlji: ob opoziciji meseca novembra se ji približuje do razdalje približno 70 milijonov km (ki je nekoliko večja od razdalje ob opoziciji leta 1956: 55 milijonov kilometrov). V prihodnjih 15 letih bodo okoliščine še manj ugodne za opazovanje Marsa; zato bo Mars letos spet v središču pozornosti.

Ob začetku leta bo še zelo blizu Sonca. Sredi marca vzide ob 4. uri, v naslednjih mesecih pa vedno bolj zgodaj. Gibal se bo v ozvezdju Kozoroga in Vodnarja. Ob kulminaciji ga bomo videli zjutraj nizko nad obzorjem. Polagoma se bo z južne nebesne polute približal ekvatorju in ga prekoračil sredi junija, ko vzide približno $\frac{3}{4}$ ure po polnoči. Do julija bo torej Mars jutranji planet. Ob koncu tega meseca bo v zahodni kvadraturi s Soncem v ozvezdju Bika. Sredi avgusta vzide ob 22. uri, sredi septembra pa ob 21. uri. Njegova navidezna hitrost na nebu se bo počasi zmanjševala do 9. X., ko bo v zastoju nekoliko stopinj zahodno od Aldebarana. Poslej bo njegovo gibanje obratno. Do konca leta bo vso noč nad obzorjem. Dne 8. XI. bo Zemlji najbližje, dne 16. XI. pa bo v opoziciji s Soncem. Po zopetnem zastoju dne 20. XII. se bo premikal spet naprej. Do konca leta bo v ozvezdju Bika.

Mars sreča Luno: 16. I., 14. II., 15. III., 15. IV., 12. V., 10. VI., 9. VII., 7. VIII., 4. IX., 2. X., 29. X., 25. XI. in 22. XII.

Jupiter bo viden v začetku leta v drugi polovici noči v ozvezdju Devica blizu zvezde Spike (Klasa). Sredi februarja vzide že pred polnočjo. Od 16. II. se navidezno giblje v obratni smeri. Sredi marca vzide ob 21. uri. Dne 17. IV. bo v opoziciji s Soncem, zato bo viden vso noč celo meseca maja. Sredi junija zaide ob 1.15. Dne 19. VI. bo v zastoju in od tedaj se bo spet gibal spet naprej. Sredi julija, ko bo v vzhodni kvadraturi s Soncem, zaide nekoliko minut po 23. uri, sredi avgusta pa že ob 21.15. Približal se bo nato soncu in bo 5. XI. v konjunkciji z njim. Decembra ne bo viden.

Jupiter sreča Luno: 15. I., 9. II., 8. III., 5. IV., 2. V., 29. V., 25. VI., 25. VII., 19. VIII., 16. IX., 14. X., 10. XI. in 8. XII.

Jupiter sreča Venero 6. XI.

Saturn je bil decembra 1957 v konjunkciji s Soncem. Zato je ob začetku leta neviden. Toda sredi februarja vzide že ob 3.30, sredi marca pa ob 1.50. Dne 4. IV. bo v zastoju in navidezno gibanje bo poslej v obratni smeri. Zadržuje se celo leto v ozvezdju Kačonosca vzhodno od Antaresa. V naslednjih mesecih vzhaja vedno bolj zgodaj zvečer, saj se približuje opoziciji s Soncem: sredi aprila ob 23.45, sredi maja ob 21.45. V opoziciji bo planet 15. VI. in bo viden vso noč. Sredi julija zaide ob 2. uri, sredi avgusta pa že opolnoči. Dne 24. VIII. bo spet v zastoju in od tedaj se bo gibal spet naprej. Sredi septembra zaide ob 22. uri, sredi oktobra ob 20. uri. Od oktobra do konca leta bo planet neviden. V konjunkciji s Soncem bo 20. XII.

Saturn sreča Luno: 16. I., 15. II., 12. III., 9. IV., 6. V., 2. VI., 29. VI., 27. VII., 25. VIII., 19. IX., 17. X., 15. XI. in 11. XII.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bližje polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bližje poldneva se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

PROSINEC

1

6

15

20

21

27

- 1 S OBREZOVANJE GOSPODOVO, NOVO LETO; Fulgencij, šk.**
2 Č Makarij ((Blaženko), opat; Štefanija, devica
3 P Genovefa, devica; Anter, papež, muč.; Peter, mučenec
4 S Angela Folinjska, žena; Gregorij, škof; Hermes, mučenec
5 N PRESVETO IME JEZUSOVO; Telesfor, papež, muč. ☉ 21.09
 Detetu dajo ime Jezus (Lk 2, 21)
6 P RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI
7 T Lucijan, mučenec; Julija, mučenka; Kanut, mučenec
8 S Severin, opat; Teofil (Bogoljub), mučenec
9 Č Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof; Vital, mučenec
10 P Viljem, škof; Agaton (Dobroslav), papež; Gregor X., papež
11 S Higin, papež; Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat
12 N 1. PO RAZGLAŠENJU, SV. DRUZINA; Alfred, opat € 15.01
 Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42—52)
13 P Spomin Jezusovega krsta; Veronika Milanska, devica
14 T Hilarij (Radovan), cerkveni učitelj; Feliks (Srečko) Nolanski
15 S Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
16 Č Marcel, papež, mučenec; Oton, mučenec; Gerard in tov., muč.
17 P Anton (Zvonko), puščavnik; Marijan, muč.; Sulpicij, škof
18 S Stol sv. Petra v Rimu; Priska, dev., muč.; Marjeta, devica
19 N 2. PO RAZGLAŠENJU; Marij in tov., mučenci ☉ 23.08
 Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1—11)
20 P Fabijan in Sebastijan, mučenca; Neofit, mučenec
21 T Neža (Agnes), devica, mučenka; Epifanij, škof
22 S Vincencij in Anastazij, muč.; Viktor (Zmagoslav), mučenec
23 Č Rajmund (Rajko) Penjafortski, sp.; Zaroča Device Marije
24 P Timotej, škof, muč.; Felicijan, škof, muč.; Evgenij, mučenec
25 S Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, muč.; Donat in tov., muč.
26 N 3. PO RAZGLAŠENJU; Polikarp, škof, muč.; Pavla, žena
 Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Mt 8, 1—15)
27 P Janez Krizostom (Zlatousti), cerkveni učitelj; Julijan, škof
28 T Peter Nolasko, spozn.; Roger, Egidij, Odorik, spozn. ☉ 3.16
29 S Frančišek Saleški, cerkveni učitelj; Valerij škof
30 Č Martina, devica, mučenka; Hiacinta, devica; Feliks IV., papež
31 P Janez Bosko, spozn.; Ludovika, žena; Marcela, žena

Dnevi v mesecu		1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide	7.44	7.44	7.44	7.42	7.38	7.33
	zaide	16.27	16.30	16.36	16.42	16.48	16.56
Luna	vzide	13.10	16.35	22.40	3.23	7.28	9.42
	zaide	3.04	6.56	10.05	13.03	17.47	22.50

Srce modrega išče pouka, usta nespametnih se pasejo z nevednostjo (Preg 15, 14). — Z lačnim jej svoj kruh (Tob 4, 17). * Začnimo z Bogom vsako delo, da bo dober tek imelo. — Bedak zna več vprašati, kakor deset modri-
 janov odgovoriti. * Če v prosinec ni snega, ga mali traven dá. — Prosinec
 mrzel, da poka, sadje v jeseni in moka.

Z A P I S K I

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

Naročimo semena in gnojita za spomladansko setev. Popravljamo kmetijske stroje in orodje. Krpamo vrece. Beremo strokovne knjige in napravimo načrt za spomladanska dela. Čistimo sadno drevje. Režemo cepiče. Odbiramo nagnito sadje. Pregledamo vzimljeno zelenjavo in zračimo kleti. Pretakamo vina. Rigolamo vino-graduate in pripravljamo kolje.

S pomenljivo pesmijo so se nekoč o novem letu koledniki oglašali pred našimi domovi: »Smo prišli pred ne vrate, Bog hotel, da b ble zlate. Smo z enega leta v drugo šli, bod Bog pri nas no Marija!« Sreče in zdravja si voščimo za novo leto, a ne pozabimo starega voščila: »Da bi tako dolgo živeli, da bi si nebesa zaslužili! Da bi imeli vsega dosti, greha pa nič!« Na novoletni dan, ko se spominjamo obrezovanja božjega Deteta, je prav, da nam voščijo najprej otroci. V vzhodni Sloveniji se oglasijo dečki »polázarjje« na vse zgodaj pri hiši in gospodinja se jim za voščila rada primerno oddolži. Drugod hodijo fantiči po maši z jabolkom v roki okrog znancev, voščijo in prosijo: »Podkujte nam konjiča!« Bodi boter ali znanec, vsak jim rad zasadi svetel novec v jabolko. Petega dne blagoslavlja jo v cerkvi vodo, ki s tem postane zakramental, brez katerega ni nobena krščanska družina. Ta dan je »tretji sveti večer«. Gospodar spet kadi s kadilom in škropi z blagoslovljeno vodo po hiši in vsej domačiji, na hišna vrata pa s kredo zapiše: 19 + + G + M + B + 58. S tem postavlja družino in dom v varstvo mogočnih priprošnjikov, sv. Treh kraljev. V goriških Brdih zasvetijo nocoj trikraljevski kresovi, po vsem Slovenskem pa gori v krščanskih družinah vso noč luč. Prazniku sv. Treh kraljev pravimo na Slovenskem tudi »mali božič«. Zdaj je dan že za petelinov kobalj daljši. V goratih delih Slovenije so še do nedavna verovali v Pehto, ki da te dni hodi okoli. Včasih se ni prikazala, samo vrata je odprla in stresla v hišo orehov in lešnikov. Tu in tam je pa tudi v grozni podobi strašila neubogljive otroke. Ti jo ponekod še danes z oglušujočim truščem kravjih zvoncev podijo iz vasi. A ko utihne divji pohod, spomin na poganske čase, se oglasi prisrčna kolednica treh kraljev, ki našemljene in z bleščečo zvezdo hodijo od hiše do hiše. Na današnji dan postavijo marsikje tretji božični kruh, »pomižnjek« ali »stalnik«, na mizo. Kdor ga užije, mu dá moči, zato naj ga vsakdo poskusi; še živina ga dobi. S sv. Tremi kralji je božičnih praznikov konec.

2

3

6

10

21

24

- 1 S Ignacij (Ognjeslav), škof, muč.; Brigita, devica
- 2 N **1. PREDPOSTNA; svečnica, darovanje Gospodovo*
O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1—16)**
- 3 P Blaž, škof, mučenec; Oskar (Anzgar), škof
- 4 T Andrej Korzini, škof; Janez de Britto, mučenec ☽ 9.05
- 5 S Agata (Doroslava), dev., muč.; Albuin, škof; Izidor, mučenec
- 6 Č Tit, škof; Doroteja (Rotija, Dora), devica, mučenka
- 7 P Romuald, opat; Rihard, spozn.; Julijana, žena
- 8 S Janez iz Mate, spozn.; Juvencij, škof; Štefan, opat
- 9 N **2. PREDPOSTNA; Ciril Aleks., cerkv. učit.; Apolonija, dev.
Prilika o sejalcu in semenu (Lk 8, 4—15)**
- 10 P Sholastika, devica; Sotera, devica, mučenka
- 11 T Lurška Mati božja; Adolf, škof; Saturnin, mučenec ☽ 0.34
- 12 S Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, muč.; Melecij, škof
- 13 Č Albuin (Albin), škof; Katarina de Ricci, dev.; Julijan, muč.
- 14 P Valentin (Zdravko), muč.; Vital, muč.; Ivana Valois, žena
- 15 S Favstin in Jovita, muč.; Jordan, sp.; Georgija, devica
- 16 N **3. PREDPOSTNA; Onezim, škof, muč.; Julijana, muč.
Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31—43)**
- 17 P Frančišek Clet, mučenec; Silvin, škof
- 18 T Pust; Simeon, škof, mučenec; Flavijan, škof ☽ 16.38
- 19 S ††Pepelnica; Julijan, muč.; Konrad, spoznavalec
- 20 Č Sadot in tov., muč.; Leon, škof; Elevterij, škof, mučenec
- 21 P Feliks (Srečko), škof; Irena (Miroslava), devica
- 22 S Stol sv. Petra v Antiohiji; Marjeta (Biserka) Kortonska
- 23 N **1. POSTNA; Peter Damiani, cerkv. učitelj; Marta, dev., muč.
Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)**
- 24 P Matija (Bogdan), apostol; Sergij, mučenec
- 25 T Valburga, devica; Viktorin in tov., muč.; Donat, muč.
- 26 S Kvatre; Andrej, škof; Viktor, spozn.; Nestor, škof ☽ 21.51
- 27 Č Gabrijel Žalostne Matere božje, sp.; Baldomir, spozn.
- 28 P Kvatre; Roman, opat; Antonija Florentinska, žena

Dnevi v mesecu	1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce vzide	7.26	7.21	7.14	7.06	6.59	6.50
zaide	17.06	17.12	17.19	17.27	17.34	17.41
Luna vzide	14.15	19.05	0.05	4.50	7.22	9.45
zaide	4.41	7.51	10.22	14.38	19.41	—

Potrpežljiv mož je boljši kot močan in kdor sam sebe brzda, je boljši, kot kdor premaga mesta (Preg 15, 22). * Ni bolj praznega človeka mimo tistega, ki je sam sebe poln. — Nevoščljivec bi rad blagor drugemu z očmi uničil. * Svečnica zelena, velika noč snežena. — Bolje je volka v hlevu imeti, kakor se na soncu o svečnici greti.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

Napravimo načrt za delo na posevkih. Nakupimo vrtna semena. Čistimo in razkužujemo seme za spomladansko setev. Branamo travnike. Čistimo jarke in popravljamo drenaže. Konec meseca sejemo jara žita, korenje in črno deteljo, v vrtu pa berivko, peteršilj, korenček, špinačo in grah. Čistimo in škropimo sadno drevje. Začnemo s trsno rezjo.

Še je zima v deželi. Kar naj bo. »Bolje videti svečana na polju volka kakor v srajci moža.« Prva nedelja v mesecu pade letos na svečnico (2.), ko se spominjamo, kako je nesla Marija v tempelj Dete Jezusa, ki ga je Simeon spoznal kot »luč v razsvetljenje poganov«. Zato je danes v cerkvi obred blagoslavljanja sveč, ki mu sledi procesija z gorečimi svečami. Vsaka družina poskrbi, da ima doma blagoslovljeno svečo. Marsikje na Slovenskem obsvetijo in blagoslovijo na današnji dan matere svoje otroke s prižgano blagoslovljeno svečo. Ta obred imenujejo »čučkanje«. O svečnici so hodili včasih tudi koledniki »svečarji« okoli in prepevali posebno svečniško kolednico. Drugod so koledovale na ta dan cerkvene pevke. Poseben običaj so imeli v Železni Kapli na Koroškem, kjer so otroci dan pred svečnico hodili z razsvetljenimi cerkvicami iz lepenke po trgu in jih po večernem zvonjenju spustili po reki Beli. Na svečnico se je treba tudi posloviti od jasic. Svečnica je tudi imeniten vremenjak: »Če se svečnica jasno zdani, zima še dolgo trpi.« Naslednji dan je god sv. Blaža (3.), ki se mu priporočamo ob boleznih v grlu. Duhovnik deli v ta namen poseben blagoslov s prekrizanima svečama. Sv. Blažu priporočajo tudi živino, saj »na Blaževo je vsega blága god«. Vinogradniki gredo danes v vinograd in obrežejo prve tri trse. Sveti Valentin (14.) je »prvi spomladin« in »ima ključe do korenin«. Naslednja nedelja (16.) je že pustna nedelja. Zdaj je čas, da se ljudje — po pameti — nanorijo. Polno je po Slovenskem starih pustnih običajev, ki pričajo, da obhajamo o pustu pravzaprav stara poganska novoletna obredja, s katerimi so hoteli naši predniki pregnati zimske duhove in zagotoviti plodno rast. Tja do pustnega torka (18.) traja nošenje, na pepelnico (19.) pa Pusta ali Kurenta pokopljejo, zažgo ali v vodo vržejo, še prej pa s »plohom« ponagajajo tam, kjer je v minulem predpustu poroka spodletela. V cerkvi in v krščanskih družinah zavlada resnost postnega časa. V cerkvi opomni duhovnik z blagoslovljenim pepelom vernike, »da so prah in da se v prah povrnejo«.

1 S Kvatre; Albin, škof; Feliks III., papež; Leon, muč.

2 N **2. POSTNA, KVATRINA; Pavel, muč.; Milena žena**
Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1—9)

3 P Kunigunda, žena; Marin, mučenec; Agapa in tov., muč.

4 T Kazimir, spozn.; Lucij, papež, muč.; Hadrijan, muč.

5 S Janez Jožef od Križa, sp.; Teofil (Bogoljub), škof ☞ 19.28

6 Č Perpetua in Felicita, muč.; Fridolin, opat

7 P Tomaž Akvinski, cerkveni učitelj; Gaudios (Veselko), škof

8 S Janez od Boga, spozn.; Beata (Blažena), mučenka

9 N **3. POSTNA; Franciška Rimska, žena; Gregor Niški, sp.**
Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14—28)

10 P Štirideset mučencev; Makarij, spoznavalec

11 T Sofronij, škof; Krištof Milanski, sp.; Kandid in tov., muč.

12 S Gregorij Veliki, papež, cerkv. uč.; Bernard, škof ☞ 11.48

13 Č Kristina, devica, mučenka; Teodora (Božidara), muč.

14 P Matilda, žena; Karel (Dragotin), sp.; Leon, škof, mučenec

15 S Klemen Marija Dvořak, sp.; Ludovika Marillac, devica

16 N **4. POSTNA; Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof**
Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1—15)

17 P Patricij, škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje

18 T Ciril Jeruzalemski, cerkv. učitelj; Salvator, spozn.

19 S **JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE; Amancij, spozn.**

20 Č Feliks, Larg, Dionizij, muč.; Klavdija in tov., muč. ☞ 10.50

21 P Benedikt, opat; Serapion, škof; Nikolaj Flüe, spozn.

22 S Lea, žena; Katarina Švedska, žena; Katarina Genovska, žena

23 N **5. POSTNA, TIHA; Jožef Oriol, spozn.; Viktorijan, mučenec**
Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46—59)

24 P Gabrijel, nadangel; Simon, otrok, mučenec

25 T **Oznanjenje Device Marije***; Dizma, desni razbojnik

26 S Maksima, muč.; Emanuel, muč.; Tekla, mučenka

27 Č Janez Damaščan, cerkv. uč.; Rupert, škof; Lidija, mučenka

28 P Žalostna Mati božja; Janez Kapistran, sp.; Sikst III., p. ☞ 12.18

29 S Ciril, mučenec; Bertold, spozn.; Pastor, mučenec

30 N **6. POSTNA, CVETNA; Janez Klimak, opat; Kvirin, muč.**
Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1—9)

31 P Modest Krški, škof; Benjamin, mučenec

Dnevi v mesecu

	1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide 6.42	6.36	6.26	6.16	6.07	6.57
	zaide 17.47	17.53	18.00	18.07	18.15	18.20
Luna	vzide 13.00	17.54	—	3.28	5.52	8.20
	zaide 3.18	5.52	9.01	15.33	18.52	23.25

Kjer se veliko dela, tam je obilnost, kjer je pa preobilno besedi, tam je pogosto revščina (Preg 12, 25). * Drevo se na drevo naslanja, a človek na človeka. — Kruhova pijanost je najhujša. — Tiha voda jezove dere. * Igrajo v sušcu se mušice, v aprilu vzemi rokavice. — Če brezen z rilcem ne rije, pa z repom vije.

7

12

15

19

23

25

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

Silimo rani krompir in krompir, namenjen za pridelovanje semena. Branamo in po potrebi valjamo ozimna žita. Nadaljujemo s setvijo jarih žit in začnemo s setvijo krmnih mešanic. Urejamo vrt. Sejemo zgodnjo zelenjavo in presajamo solatne sadike. Nadaljujemo s čiščenjem in škropljenjem sadnega drevja. Dokončujemo trsno rez. Prvič okopljemo vinograd.

Ves mesec bomo preživljali v znamenju posta. Danes komaj še vemo, kako strogo so se naši stari držali posta. F. S. Finžgar pripoveduje nekje: »Ko je polnočni zvon oznanil pepelnico, tedaj je bilo konec vsake mesne jedi do velike noči. Ves post nismo užili ne koščka mesa ne kanca masti in vendar je bilo toliko veselega zdravja po družinah.« Moški so marsikje spravili čedro na polico in ves post niso pokadili niti dima, petje je utihnilo in vasovalci so morali ostati doma, ženske pa so hodile brez razlike v preprostih črnih rutah. V hišah se je oglašal žalostni del rožnega venca, stare mame pa so molile družini »zlati očenaš«. Med takšno prav nič čemerno spokornostjo, ki je je danes vse premalo med nami, se oglašajo veseli znanilci pomladi. Na 40 mučenikov god (10.) vsak že zarana pogleduje po vremenu: če ta dan ni lepo, tudi 40 dni potem ne bo. Na Gregorjevo (12.) pa se ptički ženijo. Kmetom lepo vreme ta dan ni všeč. Letos pade na Gregorjev god sredpostna sreda. Otroci ta dan oprezujejo, ali bodo ujeli žaganje babe. Malo je slovenskih hiš, kjer na Jožefovo (19.) ne bi godovali. Kraševci pričakujejo ta dan lepega vremena: Če bo sveti Jožef lepo vreme dal, bo kmet prav dobro stal. Na tiho nedeljo (23.) v cerkvi vse križe zagrnejo. Tudi na kmetih so ta dan zakrili bogka v kotu. Lepi godovi si kar sledijo. Za nadangela Gabriela (24.) pravijo: Če svetega Gabriela zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. In že je v deželi »postni šmarjen«, »postno šmarje«, na Krasu »Marija Ognjénica« (25.), ki s toploto prešine vsako semensko zrno, da vzklije. O »pomladanski Mariji« tudi pravijo, da pripelje lastovke v deželo. Tudi sv. Rupert (27.) je ljudski vremenjak: Če so o sv. Rupertu lepi dni, se seno lepo suši. V cvetnem tednu dekleta rože sadijo in sejejo. Na cvetni petek goduje Žalostna mati božja, ki smo ji postavili Slovenci marsikakšen posvečen hram. Te dni pripravlja mladina butare (presmec, žegen, pušeljc, beganico, prajtelj), da jih na cvetno nedeljo (30.) ponese v cerkev k blagoslovu. To so se fantje včasih kosali, kdo izmed njih bo imel najlepšo in najdaljšo!

MALI TRAVEN

- 1 T Hugon, škof; Venancij, škof, muč.; Teodora, mučenka
 2 S Frančišek (Branko) Pavelski, spozn.; Leopold, spozn.
 3 Č Veliki četrtek; Rihard, škof; Irena, devica; Sikst I., p., muč.
 4 P ††Veliki petek; Izidor Seviljski, c. uč.; Benedikt, sp. ☉ 4.45
 5 S Velika sobota; Vincencij Ferreri, spozn.; Julijana, devica

6 N **VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO; Marcellin, muč.**
 Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1–7)

7 P **Velikonočni ponedeljek*; Herman Jožef, spozn.**

- 8 T Albert, škof, muč.; Dionizij, škof; Julija, devica
 9 S Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski in tov., muč.
 10 Č Apolonij in tov., muč.; Ezekiel, prerok; Mehtilda, mučenka
 11 P Leon Veliki, papež, c. uč.; Domnij (Duja), šk., muč. ☾ 0.50
 12 S Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež

13 N **1. POVELIKONOČNA, BELA; Hermenegild, mučenica**
 Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19–31)

- 14 P Justin, mučenec; Valerijan, mučenec; Lambert, škof
 15 T Anastazija, devica, muč.; Peter Gonzales, spoznavalec
 16 S Bernarda Lurška, devica; Benedikt Jožef Laber, spoznavalec
 17 Č Anicet, papež, mučenec; Rudolf, mučenec; Robert, opat
 18 P Antija, mučenec; Apolonij, mučenec
 19 S Leon IX., papež; Ema, žena; Jurij, škof ☉ 4.25

20 N **2. POVELIKONOČNA; Neža Montepulčanska, devica**
 Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11–16)

- 21 P Anzelm, cerkveni učitelj; Simeon, škof
 22 T Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonida, mučenka
 23 S Vojteh (Adalbert), škof, muč.; Gerard, škof
 24 Č Jurij (Georgij, Zora), muč.; Fidelis Sigmarinški, mučenec
 25 P Marko, evangelist; Ermin, škof; Štefan, škof, mučenec
 26 S Mati dobrega sveta; Klet in Marcellin, papeža, muč. ☽ 22.36

27 N **3. POVELIKONOČNA; Hozana Kot.; Peter Kanizij**
 Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16–22)

- 28 P Pavel od Križa, spoznavalec; Vital, mučenec
 29 T Peter, mučenec; Robert, opat; Hugon, opat
 30 S Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, spoznavalec

Dnevi v mesecu	1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide 5.44 zaide 18.29	5.36 18.35	5.27 18.42	5.17 18.48	5.08 18.54	5.00 19.01
Luna	vzide 15.42 zaide 3.52	20.35 6.11	0.44 10.24	3.30 15.26	5.46 20.25	9.40 —

Poslušaj, moj sin, nauke svojega očeta in nikar ne puščaj vnemar postav svoje matere (Preg 1, 8). * Bog ima tako dolgo šibo, da z njo vsakogar doseže. — Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko. * Če malega travna grmi, se slane več bati ni. — Če sušča sneg kazi, malega travna sneg gnoji.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30

Letos začnemo april z velikim tednom. Preurejeno bogoslužje je dogajanje tega tedna približalo vernikom kakor še nikoli v novejši dobi. Na veliko sredo (2.) so otroci včasih po jutranjicah na Slovenskem z glasnim ropotom »Boga strašili«. Dandanes se začenja pravo sodelovanje vernikov z obredi velikega tedna na veliki četrtek (3.). Zalost velikega petka se razgiblje v soboto popoldne, ko nesemo živila k blagoslovu; vse v jerbasu ima svoj skrivni pomen, spominja nas Gospodovega trpljenja. Ostali obredi se začno šele zvečer. Pred cerkvijo blagoslovijo ogenj — fantiči z gobami oprezujejo, da ga raznosijo po domovih, kjer jih zato čakajo pirhi za plačilo. Po drugih obredih sledi slovesna sv. maša velikonočne vigilije. Med njo se oglasi spet »Slava«, zvonovi »so se vrnili iz Rima« in z njimi spet zadonijo zvonci in orgle. Z odmevi radostne aleluje v srcih se vračamo domov — jutri bo Gospod vstal od smrti. Marsikje na Slovenskem je bil to noč v navadi kres. Nemara pojo zvonovi najlepše ob vstajenju na veliko nedeljo (6.). Premagana je smrt in napočilo je naše odrešenje, Gospodov kip z zmago-slavno zastavo se pojavi na velikem oltarju. Po slovesni maši hiti vse domov, kjer čaka na slavnostno ozaljšani mizi »žegen«, da ga vedre volje skupaj užije vsa družina. Danes ostajamo doma, mladina pa je hodila včasih na vas, kjer so bile v navadi razne igre s pirhi (pisanicami, pisankami). Na obiske in izlete so mislili včasih šele na veliki ponedeljek (7.), ko je vse hodilo »v Emavs«. V Beli krajini je bil to dan veselih iger mladine: mosta, rešetk, robčecov, kurjega boja, turna. Bela nedelja (13.) velja za »malo veliko noč«. Če je kje kaj žegna ostalo, ga použijejo danes po maši. Prazniki so za nami. Prerrojena srca se veselijo pomladi. Saj sv. Jurij (24.) »zakuri in odpre duri«. V Beli krajini in drugod so danes pastirji sprevaljali Zelenega Jurija. Na god sv. Marka (25.) pa je že od nekdaj v navadi prošnja procesija, ki se vije okoli vasi, med zelenečimi polji, njivami, vinogradi, travniki in vrtovi, da izprosi božji blagoslov mladi letini.

Nadaljujemo s setvijo jarin. Sadimo krompir in sejemo peso. Pripravimo seme za setev koruze. Čistimo semensko ajdo. Živino spuščamo na zrak in pazimo na prehod na zeleno krmo. V zaprtih gredah presajamo paradižnike in papriko. Na odprte grede sejemo peso, špinačo, grah, redkvico in zelje. Skropimo sadno drevje, ga sadimo. Dokončamo količenje in prvo kop.

- 1 Č Jožef, ženin bl. Device Marije, Delavec; Jeremija, prerok
 2 P Atanazij, cerkveni učitelj; Evgenij, škof; Boris, spoznavalec
 3 S Najdenje sv. križa; Aleksander (Saša), papež, muč. ☉ 13.25

- 4 N **4. POVELIKONOČNA; Monika; Florijan (Cvetko), mučenec**
 Jezus objubi Svetega Duha (Jan 16, 5—14)

- 5 P Pij V., papež; Maksim, škof; Angel, mučenec
 6 T Janez Evangelist pred Lat. vrati; Benedikta, devica
 7 S Stanislav, škof, mučenec; Benedikt II., papež
 8 Č Prikazanje nadangela Mihaela; Peter, škof; Viktor, muč.
 9 P Gregorij Nacianški, škof, cerkv. učitelj; Pahomij, opat

- 10 S Antonin, škof; Izidor, kmet; Janez Avilski, spozn. ☾ 15.37

- 11 N **5. POVELIKONOČNA; Filip in Jakob, apostola**
 Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 25—50)

- 12 P Križev teden; Pankracij in tov., muč.; German, škof
 13 T Križev teden; Servacij, škof; Robert Belarmin, cerkv. učitelj
 14 S Križev teden; Bonifacij, mučenec; Justa, mučenka

- 15 Č **VNEBOHOD GOSPODOV; Zofija (Sonja), muč.**

- 16 P Janez Nepomuk, mučenec; Kraljica apostolov; Ubald, škof
 17 S Pashal Bajlonski, sp.; Brunon, škof; Jošt, opat

- 18 N **6. POVELIKONOČNA; Venancij, muč.; Erik, muč.** ☉ 20.00
 O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26—16, 4)

- 19 P Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavalec
 20 T Bernardin Sienski, spozn., Plavtila, žena; Akvila, muč.
 21 S Andrej Bobola, muč.; Valens, škof; Feliks, spoznavalec
 22 Č Emil (Milan), muč.; Renata, žena; Julija, dev., muč.
 23 P Janez Krstnik Rossi, spozn.; Deziderij (Željko), škof, muč.
 24 S Marija Pomočnica kristjanov; Ivana, žena; Suzana, muč.

- 25 N **BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA; Gregorij VII., p.**
 O Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23—51)

- 26 P **Binkoštni ponedeljek***; Filip Neri, spoznavalec ☽ 5.58

- 27 T Beda Častitljivi, cerkveni učitelj; Janez I., papež
 28 S Kvatre; Bernard Mentonski, spozn.; Avguštin, škof
 29 Č Maksim, škof, muč.; Marija Magdalena Paciška, devica
 30 P Kvatre; Feliks I., papež, muč.; Ivana Orleanska, devica, muč.
 31 S Kvatre; Marija Devica, Kraljica; Marija Srednica; Angela

Dnevi v mesecu	1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide 4.50 zaide 19.09	4.44 19.14	4.37 19.20	4.30 19.27	4.25 19.33	4.20 19.38
Luna	vzide 16.49 zaide 5.28	21.58 6.15	0.37 11.17	2.50 16.16	5.45 21.04	10.52 —

Kjer vidiš, da je mnogo rok, zaklepaj. Vse, kar izdaš, preštej in pretehtaj, prejemke in izdatke vse zapiši (Sir 42, 7). * Kdor hoče, da ga drugi spoštujejo, naj sam sebe spoštuje. — Mirna vest je najboljša vzglavje. * Če sta brez dežja Pankrac in Urban, dobre trgatve up je dan. — Slana v začetku maja zoritvi sadja nagaja.

Z A P I S K I

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

Sejemo proso, lucerno in travne mešanice. Pripravimo načrt za strniščno setev in setev krmnih rastlin za kisanje. Izdelamo načrt za košnjo, žetev in mlačev. Zatiramo koloradskega hrošča. Sadimo fižol, buče in kumare. Presajamo paradižnike, papriko, zelje itd. Drugič škropimo v sadovnjaku in prvič v vinogradu. Mandlamo in vezemo vinsko trto. Nadziramo vrenje v kleti.

S praznikom dela, ki je tudi praznik sv. Jožefa delavca, stopamo v najlepši mesec leta, v mesec Marijinih šmarnic, dehtečih večerov, molitve in pesmi pred ozaljšanimi Marijinimi oltarji. To obhajamo pri nas komaj dobrih 100 let. Mnogo starejši je običaj, da postavijo fantje za mesec majnik »maj«, kar se dá visoko in lepo ozaljšano smreko, da je vsej vási v čast in ponos. Majnika godujejo kmečki »trjaci«, sv. Filip in Jakob (1.) in sv. Florijan (4.). Prvima dvema se priporočajo za dobro letino in zoper točo, tretjemu pa zoper požar in povodenj. V prošnjih dneh v križevem tednu pred vnebohodom (15.) se vijejo po naših poljih procesije, ki naj bi izposile letini božji blagoslov. Njihovo jedro je predkrščansko: tudi naši poganski predniki so hoteli z obhodi obvarovati polja zlih sil. Letošnji prošnji dnevi padejo na godove »ledenih svetnikov«, Pankracija, Servacija in Bonifacija, ki »so ledeni radi vsi; če pa prej slane ni bilo, tud poznej ne bo mrazilo«. Na vnebohod sam pa goduje letos sv. Zofija. Sloví po dežju, a tudi po mrazu, ki ga še rada prinese. Vnebohod (križevo, križi) je Slovencem velik praznik. V cerkvi ta dan spravijo kip vstalega Zveličarja, ki je doslej stal nad velikim oltarjem; včasih so ta kip med slovesnostjo potegnili kvišku skozi cerkveni strop. Marsikje so imeli tudi procesijo s kipom. Po vnebohodu se polasča polagoma veselo vznemirjenje naših birmancev in birmank. Vsak čas bodo binkošti (25.), ko se spominjamo prihoda sv. Duha. Preišnji večer zatikajo marsikje na Slovenskem zelene bukove ali brezove veje na zunanjo stran oken; po ljudski veri séda nanje ponoči Sv. Duh, ki sicer marsikje v podobi belega goloba plava v stekleni buči nad mizo v kotu. Velikemu prazniku, ki mu je sledil včasih še ponedeljek, so se pritaknili običaji starodavnega poganškega pastirskega praznika: po vsem Slovenskem danes pastirji prav zgodaj vstajajo. Pastir, ki prvi prižene na našo, je »binkoštni kralj«, zadnji pa je kot »binkoštna luknja« vsem v posmeh. Veliki lok krščanskega prazničnega leta se polagoma sklepa. Začenjajo se nedelje po binkoštih.

1 N 1. POBINKOŠTNA, KVATRNA; PRESV. TROJICA ☉ 21.55
 Jezus razpošlje apostole (Mt 28, 18 — 20)

- 2 P Marcellin, Peter in tov., mučenci; Evgen I., papež
 3 T Klotilda, žena; Pavla, devica, muč.; Oliva, devica
 4 S Kvirin, škof, mučenec; Frančišek (Branko) Caracciolo, spozn.
5 Č PRESVETO REŠNJE TELO; Bonifacij, mučenec
 6 P Norbert, škof; Bertrand Oglejski, škof; Klavdij, škof
 7 S Robert, opat; Ana Garzia, devica; Peter in tov., mučenci

8 N 2. POBINKOŠTNA; Medard, škof; Viljem, škof
 Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16 — 24)

- 9 P Primož in Felicijan, muč.; Mati Milosti božje ☽ 7.50
 10 T Marjeta, žena; Bogomil, škof; Timotei, škof
 11 S Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), muč.; Rembert, škof
 12 Č Janez Fakundski, spozn.; Leon III., papež; Antonina, muč.
 13 P Presveto Srce Jezusovo; Anton Padovanski (Zvonko), c. uč.
 14 S Bazilij (Vasilij) Veliki, cerkv. učitelj; Elizej, prerok

15 N 3. POBINKOŠTNA, Vid in tov., mučenci
 Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1 — 10)

- 16 P Frančišek Regis, spozn.; Gvidon Kortonski, spoznavalec
 17 T Adolf, škof; Rajnerij, spozn.; Ciriaka in Muska, muč. ☽ 8.59
 18 S Efrem Sirski, cerkv. učitelj; Marko, mučenec; Marina, devica
 19 Č Julijana Falconieri, devica; Gervazij in Protazij, muč.
 20 P Silverij I., papež; Prakseda, devica; Pavel, muč.
 21 S Alojzij (Vekoslav), spozn.; Evzebij, škof, mučenec

22 N 4. POBINKOŠTNA; Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof
 Čudežni ribji lov (Lk 5, 1 — 11)

- 23 P Agripina, dev., muč.; Janez, mučenec; Feliks, mučenec
 24 T Kres; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi mučenci ☽ 10.44
 25 S Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, devica, mučenka
 26 Č Janez in Pavel, muč.; Vigilij, škof, muč.; Pelagij, mučenec
 27 P Hema (Ema) Krška, žena; Ladislav, spoznavalec
 28 S Irenej, škof, mučenec; Pavel I., papež

29 N 5. POBINKOŠTNA; PETER IN PAVEL, apostola
 Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20 — 24)

- 30 P Spomin apostola Pavla; Lucina, žena; Emilijana, muč.

Dnevi v mesecu		1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonec	vzide	4.15	4.15	4.10	4.10	4.10	4.11
	zaide	19.45	19.48	19.52	19.55	19.57	19.58
Luna	vzide	19.19	22.55	0.28	2.58	7.54	13.50
	zaide	4.01	7.58	15.06	18.02	21.55	0.05

Kdor samo na veter gleda, nikdar ne seje, in kdor le na oblake pazi, nikoli ne žanje (Prid 11, 11). * Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče. — Kogar hoče sreča končati, ga prej razvadi kakor neumnna mati. * Kakor vreme na Medarda kane, tako ves mesec rado ostane. — Svetega Vida meglica pride po vince in pšenico.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30

Kosimo seno, žanjemo oljno repico in ozimni ječmen. Poskrbimo za seme ajde in repe za strniščno setev. Krompir škropimo zoper plesen in koloradskega hrošča. Okopavamo, plevemo in zalivamo v vrtu. Spet škropimo zoper listne uši, jabolčnega zavijača in zoper škrlup. V vinogradu končamo cepljenje na zeleno, drugič škropimo in prvič žveplamo.

Z nedeljo sv. Trojice (1.) začnemo ta mesec in kar brz je praznik Telovega (5.) v deželi. To je eden izmed velikih praznikov krščanskega ljudstva, zadnji, preden se tok cerkvenega leta umiri. Mimo z zelenjem ozaljšanih hiš in po dehtenjem ozaljšanih poljih se pomika slavnostna procesija, ki slavi z vihrajočimi banderi, med petjem in godbo, ob pokanju možnarjev Boga v podobi Kruha med nami in razliva Njegov blagoslov po njivah in travnikih, po domovih in naših srcih. Ob vremenjaku sv. Medardu (8.) spet gledamo za vremenom: kakršno namreč danes kane, takšno 40 dni ostane. Od binkošti dalje se nedeljo za nedeljo vrstijo po ziljskih farah na Koroškem žegnanja (»žegni«), ko povsod »štehvajoc«. Fantje na težkih konjih v diru zbijajo s kovanim kijcem sodček (bariglino), ki je nasajen na kol. Tisti, ki ga razbije, je zmagovalec in dobi od deklet »štehvovski kranclček«. Po štehvovanju pleše mladina pod vaško lipo starodavni »visoki rej«. Ta mesec kar po vrsti godujejo ljudstvu priljubljeni svetniki. Sv. Antonu Padovanskemu (13.) se priporočajo Istrani za dež, ker koruzi navadno že grozi suša. Sredi meseca goduje sv. Vid (15.), ko »se skozi noč vidi«. Sv. Vid je tudi »češenj sit«, ker se jih zdaj lahko vsak nazoblje, če jih le slana ni pomorila. Kmet se boji »Vidove megle in Vidovega dežja«. Dan za njim je že kresni večer. Krščanski god sv. Janeza Krstnika (24.) se je že v davnih stoletjih zлил s praznikom poganškega sončnega boga, Krésnika. Povsod na Slovenskem gorijo na večer pred Šentjanževim kresovi. Ponekod leté po zraku tudi goreči krožci (»šibe«), ki jih prožijo fantje s šaljivimi pripombami ali željami visoko v zrak. V Beli krajini hodijo dekleta »krésnice« popevat (»ladat«) med vinogradi in njivami, da bo letina bogata. Povsod na Slovenskem zaljšajo za ta dan hiše z ivanjščico. »O kresi se dan obesi«; dan je zdaj najdaljši, »če se skrčiš, vanj trčiš, če se stegneš, vanj dregneš«. Zgodaj zjutraj se oglašajo kosci. V opoldanski vročini omamno diši pokošena trava. Zdaj je treba lepih sončnih dni, da se lepo seno suši in žito zori. »Sv. Jurija moča in sv. Petra (29.) suša, to dá kruha.«

5

11

16

19

22

25

- 1 T Presveta Rešnja Kri; Teobald (Bogoslav), spozn. ☞ 7.04
 2 S Obiskovanje Device Marije; Oton, škof; Simforoza, muč.
 3 Č Leon II., papež; Heliodor, škof; Trifun in tov., muč.
 4 P Urh (Ulrik), škof; Berta, žena; Ozej in Agej, preroka
 5 S Ciril in Metod, slovanska apostola; Anton, spozn.
- 6 N 6. POBINKOSTNA; Tomaž Moore, muč.; Bogomila Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9)**
- 7 P Vilibald, škof; Benedikt XI., papež; Klavdij, mučenec
 8 T Elizabeta (Jelisava, Špela), žena; Hadrijan III., papež
 9 S Nikolaj in tov., gorkumski mučenci; Kraljica miru ☞ 1.21
 10 Č Sedem bratov mučencev; Amalija (Ljubica), devica
 11 P Pij I., papež, mučenec; Olga, žena; Janez, mučenec
 12 S Mohor in Fortunat, muč.; Nabor in Feliks, mučenca
- 13 N 7. POBINKOSTNA; Anaklet, papež, mučenec O lažnivih prerokih (Mt 7, 15—21)**
- 14 P Bonaventura, cerkv. učitelj; Frančišek Solan, spozn.
 15 T Vladimir, spoznavalec; Henrik I, spoznavalec; Justa, muč.
 16 S Karmelska Mati božja; Evstahij, spoznavalec ● 19.33
 17 Č Aleš (Aleksij), spozn.; Donata in tov., muč.; Marcelina, dev.
 18 P Kamil Lelijski, spozn.; Miroslav (Friderik), mučenec
 19 S Vincencij Pavelski, spozn.; Avrea (Zlata), dev.; Justa, muč.
- 20 N 8. POBINKOSTNA; Marjeta, dev., muč.; Hieronim Em. O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—9)**
- 21 P Prakseda, devica; Daniel (Danilo), prerok; Angelina
 22 T Marija Magdalena, spokornica; Lavrencij, spozn.
 23 S Apolinarij, škof, muč.; Liborij, škof; Romula, dev. ☞ 15.19
 24 Č Kristina, dev., muč.; Vincencij, muč.; Viktor (Zmago), muč.
 25 P Jakob (Rado) st., apostol; Krištof, mučenec
 26 S Ana, mati Device Marije; Valens, škof; Hiacint, mučenec
- 27 N 9. POBINKOSTNA; Sergij, muč.; Natalija, mučenica Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41—47)**
- 28 P Viktor (Zmagoslav) I., papež, muč.; Nazarij in tov., muč.
 29 T Marta, devica; Urban II., papež; Olaf, mučenec
 30 S Abdon in Senen, muč.; Julita, muč.; Maksima, muč. ☞ 17.47
 31 Č Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spozn.; Fabij, mučenec

Dnevi v mesecu		1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide	4.15	4.16	4.20	4.24	4.29	4.34
	zaide	19.57	19.56	19.55	19.50	19.46	19.42
Luna	vzide	19.50	22.05	—	3.14	8.54	14.92
	zaide	4.36	8.51	13.52	18.29	21.36	—

Ne hvali moža zaradi njegove lepote in ne zaničuj človeka zaradi njegovega obraza (Sir 10, 31). * Človek se mora po ljudeh ravnati, ne ljudje po človeku. — Dober glas gre v deveto vas, slab pa v deveto deželo. * Jakobova ajda in Ožbaltova repa je malokdaj lepa. — Če na dan svete Marjete deži, orehov pričakovati ni.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Zanjemo žita. Takoj po žetvi orjemo in sejemo ajdo, repo in koruzo za kisanje. Očistimo in razkužimo žitne šrambe. Spet škropimo zoper krompirjevo plesen in koloradskega hrošča. V vrtu okopavamo in zalivamo. Sadimo zimsko endivijo, rdeče zelje, pozno cvetačo in sejemo motovilec. Kopljemo rani krompir. V vinogradu škropimo, vežemo in tretjič okopavamo.

Trte so lepo očiščene, da gre na god Marijinega obiskovanja (2.) grozdje lahko k maši, kakor pravi ljudstvo. Za to je treba lepega vremena; če ga ni, ne bo kaj prida vinska letina. Se več: »Če mati božja v dežju leto obiskuje, nazaj s hriba tudi v dežju pripotuje in dež za štiri tedne oznanjuje.« Po ljudski veri se kukavica glasi do sv. Urha (4.), ki je zavetnik zoper razne telesne slabosti. Na god svetih bratov Cirila in Metoda (5.) se spominjamo našega pokristjanjenja. Sv. Marjeta (13.) pripelje vročino v deželo. Zdaj velja za pšenico: Zôri ali pa zgôri! Pravijo, da sv. Urh in sv. Marjeta kače paseta; zato na Šmarjetino nihče ni ubil nobene kače. Kako nam je šla včasih pretresljiva legenda o sv. Alešu »pod štengcami« (17.) do srca! Na njegov god ponekod na Slovenskem posebno radi ajdo sejejo. S poletno vročino prihajajo tudi poletne nevihte. Ljudstvo si jih je včasih tako razlagalo, da sv. Elija (20.) takrat po nebu hudobce lovi in strelja. O Elijevem, pravijo, je dobro repo sejati, nikar pa ta dan kaj pod streho spravljati — to pa je že vraža. Magdalena (22.) »rada joče ko otroče«, škoda samo, da se njen dež rad potegne. Kmalu za njo goduje sv. Krištof (24.), ki ga ima naše ljudstvo visoko v časteh. Na mnogih naših cerkvah je naslikan v nadnaravni velikosti. Če ga namreč pogledaš, po ljudski veri tisti dan ne umreš. V novejši dobi je postal sv. Krištof zavetnik avtomobilistov. Sv. Jakob (25.) žito zori, čeprav se sonce kuja. Zdaj je čas največje vročine. Pšenica je dozorela, začenja se žetev, za košnjo drugi veliki čas vsake kmečke domačije. »Bog in sveti božji križ!« vzklikne žanjica, ko prvič zamahne s srpom. »Bog daj srečo!« pozdravi mimoidoči žanjice, »Bog usliši!« mu odzdravijo. Misel na Boga je prevevala vedno vse kmečko delo. Krščansko ljudstvo se zaveda, da je kruh božji dar. Konec žetve posebno slovesno proslavijo na Štajerskem in v Prekmurju z »dožnjekom«, vencem iz polnih rumenih klasov, ki dobi svoje častno mesto v hiši. Pod konec meseca goduje sv. Ana (26.), ki jo posebno rade častijo slovenske matere, ker je bila mati Marijina.

2

9

10

15

16

29

- 1 P Vezi sv. Petra; Makabejski bratje; Fides (Vera) in tov., muč.
2 S Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkv. uč.; Štefan I., papež

3 N 10. POBINKOŠTNA; Najdenje sv. Štefana; Lidija, žena Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9—14)

- 4 P Dominik (Vladimil), spoznavalec; Perpetua, žena
5 T Marija Snežna; Ožbald (Osvald), spozn.; Kasijan, škof
6 S Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež, muč.
7 Č Kajetan, spozn.; Albert, spozn.; Peter in Julijan, muč. € 18.49
8 P Ciriak, Larg, Smaragd, muč.; Marin, muč.; Miron, škof
9 S Janez Vianney, spozn.; Roman, muč.; Peter Faber, sp.

10 N 11. POBINKOŠTNA; Lavrencij, mučenec Jezus ozdravi gluhtonemega (Mr 7, 31—37)

- 11 P Tiburcij in Suzana, muč.; Filomena, dev., muč.
12 T Klara (Jasna), dev.; Hilarija, žena; Herkulan, škof
13 S Janez Berhmans, spozn.; Hipolit in tov., muč.; Helena, muč.
14 Č ††Ezzebij, spozn.; Demetrij (Mitja), muč.; Kalist, šk., m.
15 P **VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE; Tarzicij, muč.** € 4.53
16 S Joahim, oče Dev. Marije; Rok, spozn.; Serena (Jasna), žena

17 N 12. POBINKOŠTNA; Hiacint, spozn.; Miron, muč. Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 25—37)

- 18 P Helena (Jelena, Alenka), žena; Agapit, muč.
19 T Janez Eudes, spozn.; Marijan, spozn.; Ludovik, sk.
20 S Bernard, cerkv. uč.; Samuel, prerok; Lucij, muč.
21 Č Ivana Frančiška Šantalska, žena; Fidelis, muč. € 20.45
22 P Brezmadežno Srce Marijino; Timotej, muč.; Hipolit, škof
23 S Filip Benicij, spozn.; Valerijan, muč.; Viktor, škof

24 N 13. POBINKOŠTNA; Jernej, apostol; Zlata, muč. Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11—19)

- 25 P Ludovik IX., spozn.; Lucila, devica; Patricija, dev.
26 T Ceferin, papež, muč.; Rufin, škof; Viktor, muč.
27 S Jožef Kalasancij, spozn.; Ruf, muč.; Marjeta, žena
28 Č Avguštin, škof, cerkv. uč.; Pelagij, muč.; Aleksander, šk.
29 P Obgl. Jan. Krstnika; Sabina, m.; Marija, Zdravje boln. € 6.53
30 S Roza (Roža) Limanska, dev.; Feliks, muč.; Gaudencija, dev.

31 N 14. POBINKOŠTNA; Rajmund (Rajko) Nonat, sp. Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24—35)

Dnevi v mesecu	1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide 4.43 zaide 19.53	4.48 19.27	4.55 19.20	4.59 19.15	5.06 19.04	5.12 18.55
Luna	vzide 20.07 zaide 6.37	21.52 10.40	0.15 15.28	5.22 19.05	11.33 21.56	16.25 1.19

Bolje je srečati medvedko, ki so ji bili mladiči vzeti, kakor bedaka, ki se na svojo neumnost zanaša (Preg 17, 12). * Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi. — Za siromakom vsak pes laja. — Kri ni voda. * Po vremenu svetega Jerneja se rada vsa jesen nareja. — Če vreme srpana zvedri, vreme še dolgo trpi.

Pasji dnevi se bodo skoro prevesili. Poletna vročina pa je še potrebna. »Kar avgust ne skuha, tega september ne speče.« In vendar je že sv. Lovrenc (10.) »prvi jesenc«. O sv. Lovrencu, ko se v toplih večerih oziram po številnih zvezdnih utrinkih, marsikje proso zmanejo. To je imenitno in veselo opravilo, ki se konča na Gorenjskem s slovesnim »požinkom«. In že je pred durmi največji Marijin praznik v cerkvenem letu, veliki šmaren (15.), ko se spominjamo verske resnice, da je bila Marija s telesom v nebo vzeta. Še nedavno je veljalo med ljudstvom mnenje, da bi morala biti ta dan vsaka krščanska duša dvakrat v cerkvi. Še kaže, tako pravijo ponekod, lezejo ta dan na drevje za Marijo, tako velik praznik je to. Ponekod nesejo danes v cerkev šopek iz deveterih zelišč, ki jih rabijo za domače zdravilo, da jih duhovnik blagoslovi. Vnebovzetje Marijino lepo opeva tudi naša ljudska pesem:

*Petelinček lepo poje
od veselja nebeskega,
ker bo jutri vel'ka maša,
bo Marija v nebesa šla.*

»Medmašni čas«, od velike do male maše (8. septembra), je sploh čas, ko imajo po ljudskem mnenju zdravilne rože največjo moč. Ker je najhujše poljsko delo opravljeno, hodijo kmečki ljudje ta čas radi na božjo pot. Pravijo, da je o veliki maši vsako jabolko in vsaka hruška zrela, le češplje še niso. Vinogradnik gleda, kako grozdje zori. »Jasna velika maša sladko vince prinaša.« Jesen se že najavlja, dan se krajša. V višjih krajih menijo, da »velika maša že za suk-njo vpraša.« Ko goduje sv. Rok (16.), med ljudstvom zelo cenjen pomočnik pri ranah in kužnih boleznih, romajo Slovenci radi k njegovim cerkvicam. Na Jernejevo (24.) se oglasijo po štajerskih vinogradih klopotei, da grozdje »zorijo«. Sv. Jernej je »prvi jesenski mož«, on že »mašuje v kožuho«. Po prazniku sv. Janeza »glavoseka« (29.) smemo sekati zeljnate glave. Zadnja nedelja v mesecu (31.) pa je »angelska«. Spominjamo se ta dan naših angelov varuhov, ki se jih tako redkokdaj zavemo, čeprav so od rojstva do smrti z nami!

Orjemo strnišča in dokončujemo setev strniščnih posevkov. Sejemo ozimno oljno repico in inkarnatko. Kopljemo krompir. Kosimo semensko deteljo in otavo. Obiramo hmelj. Sejemo zimsko solato, špinačo, radič in motovilec. Pospravimo čebulo in česen. Obiramo zgodnje sadje. Skropimo in žveplamo vinsko trto, vršičkamo in prikrajšujemo zalistnike.

- 1 P Egidij (Tilen), opat; Verena, devica; Ana, prerokinja
 2 T Štefan, spozn.; Maksima, muč.; Antonin, muč.
 3 S Pij X., papež; Simeon, spozn.; Evfemija in tov., muč.
 4 Č Rozalija, dev.; Mojzes, prerok; Ida, žena
 5 P Lavrencij Justiniani, škof; Viktorin, škof, muč.
 6 S Zaharija, prerok; Onezifor, muč.; Petronij, škof € 11.24
- 7 N 15. POBINKOŠTNA; ANGELSKA; Marko in tov., muč.**
 Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11–16)
- 8 P Rojstvo Device Marije*; Peter Klaver, spozn.**
 9 T Aleksander in Tiburcij, muč.; Gorgonij, mučenec
 10 S Nikolaj Tolentinski, spozn.; Pulherija, devica
 11 Č Prot in Hiacint, muč.; Ertruda (Erna), dev.
 12 P Ime Marijino; Gvido, spozn.; Silvin, škof
 13 S Notburga, dev.; Filip (Zdenko), muč.; Mavriliij, škof ● 15.02
- 14 N 16. POBINKOŠTNA; Povišanje sv. križa**
 Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1–11)
- 15 P Žalostna Matj božja; Nikomed, mučenec
 16 T Ljudmila, žena; Kornelij, papež, muč.; Ciprijan, škof
 17 S Kvatre; Rane sv. Frančiška; Lambert, šk., muč.
 18 Č Jožef Kupertinski, spozn.; Irena in Zofija, muč.
 19 P Kvatre; Januarij in tov., mučenci; Suzana, dev., muč.
 20 S Kvatre; Evstahij in tov., muč.; Dionizij, muč. ☞ 4.17
- 21 N 17. POBINKOŠTNA, KVATRINA; Matej, apostol in evang.**
 O največji zapovedi (Mt 22, 35–46)
- 22 P Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij in tov., muč.
 23 T Lin, papež, muč.; Tekla, dev., muč.; Andrej in tov., muč.
 24 S Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Rupert, škof
 25 Č Pacifik, spozn.; Kleofa, muč.; Avrelija, dev.
 26 P Ciprijan in Justina, muč.; Kanadski mučenci
 27 S Kozma in Damijan, muč.; Hiltruda, dev.; Fidencij, m. ☉ 22.43
- 28 N 18. POBINKOŠTNA; Venčeslav, muč.**
 Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1–8)
- 29 P Mihael, nadangel; Evtihij in tov., mučenci
 30 T Hieronim (Jerko), cerkv. uč.; Zofija, žena; Honorij, šk.

Dnevi v mesecu		1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide	5.21	5.26	5.32	5.38	5.45	5.51
	zaide	18.45	18.35	18.25	18.16	18.05	17.56
Luna	vzide	19.55	22.08	1.48	8.00	13.37	16.40
	zaide	8.50	12.22	16.19	19.15	23.14	3.20

Kdor dá revežu, ne bo v potrebi, kdor pa zaničuje prosilca, bo trpel pomanjkanje (Preg 29, 5). * Kdor devet rokodelstev obenem opravlja, ne zna nobenega. — Noben dan ni tako dolg, da bi ne bilo večera. * Če se zgodaj selijo ptiči, bo huda zima o božiči. — Kdor po mali maši kosi, za pečjo suši. — Til meglén, grda jesen.

Z A P I S K I

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30

Izkopavamo krompir, pospravljamo fižol, proso, koruzo in ajdo. Čistimo in razkužujemo semena. Sejemo ozimni ječmen, nato rž in pšenico. Pred vskladiščenjem pridelkov očistimo shrambe. Obiramo in sušimo sadje. Stiskamo sadjevec in kuhamo žganje. Pripravimo se za trgatve. Sestavimo načrt za krmiljenje živine. V kisalnice spravljamo pitnik in druge krmne rastline.

N^ebo dobiva značilno jesensko modrino. Jesen se oglašča na vseh koncih in krajih. Kjer je otava pokošena, sili iz zemlje jesenski podlessek. Vremenjak sv. Tilen (1.) napoveduje: »Tilen meglen, grda jesen.« Zdi se, da je sploh vreme začetnih septembrskih dni odločilno: »Kakršno vreme na dan male maše (8.), rado potem še dva meseca ostane.« Medmašni čas, ko smo si nabrali zdravilnih zeli in nahranili jajc, se končuje. Mali šmaren, spomin Marijinega rojstva, sicer ni več zapovedan praznik, vendar zavzema v izročilu našega ljudstva podobno mesto kakor veliki šmaren. V Beneški Sloveniji je grozdje dozorelo, zato se o mali maši tam že začena »bandivinca«, trgatve. Večeri, noči in jutra so hladnejši, zato zdaj splošno velja, da »mala maša za suknjo vpraša«. Otava bi morala biti že pokošena, zakaj »kdor po mali maši kosi, ta za pečjo suši«. Vsak travnik je zdaj za pašo odprt, »mala maša — v vsakem grmu paša«. Lastovke se zbirajo, saj »pomladanska Marija pripelje lastovke v deželo, jesenska jih pa odpelje«. Se dveh Marijinih godov se spominjamo malo na to. Imena Marijinega (14.) in Marije sedem žalosti (15., nedelja 21.). Posebno god Marije sedem žalosti so naši predniki, samí trpini, visoko častili; od tod pregovor: »Če se orje na Marije sedem žalosti, tedaj njiva sedem let ne obrodi.« Sv. evangelist Matej (21.) in sv. Mavricij (22.) sta ljudska vremenjaka: »Če je sv. Matevž vedrén, prijetna bo jesen. Mavricija dan če sonce sije, pozimi huda sapa brije.« Teden zatem je starodavni kmečki praznik nadangela Mihaela (29.), ki »duše vaga«. Češčenje tega mogočnega varuha krščanstva sega že v najstarejšo dobo krščanstva. Včasih so na njegov god celo koledovali. Mihóljevo je konec pastirskega leta, »sv. Mihael pašo zapre, sv. Jurij jo pa odpre«. Živina se vrača v dolino, pastirji dobijo plačilo za preteklo leto. V Bohinju se postavijo s »kravjim balom«. Zdaj je vsako sadje zrelo, tudi grozdje se sme trgati in zobati. Trgatve je pred durmi. Začenja se v Brdih, tam pravijo: »Sv. Mehó odpira klet in vendimo (trgatve)«, kmalu se oglasijo trgači drugod.

- 1 S Remigij, škof; Maksima in Julija, muč.; Domnin, muč.
 2 Č Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), sp.; Elefterij, muč.
 3 P Terezija Deteta Jezusa, dev.; Kandid, muč.
 4 S Frančišek (Branko) Asiški, sp.; Avrea (Zlata), dev.

5 N 19. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA; Placid, muč.

Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1—14)

- 6 P Brunon, spozn.; Fides (Vera), dev., muč.; Marija Franč. € 2.20
 7 T Rožnovenska Mati božja; Marko, papež; Sergij, muč.
 8 S Brigita, žena; Simeon, starček; Demetrij (Mitja), muč.
 9 Č Posvečenje cerkva (v ljublj. škofiji); Janez Leonard, sp.
 10 P Frančišek Borgia, sp.; Hugolin, muč.; Pavlin, šk.
 11 S Materinstvo Dev. Marije; Emilijan, spozn.

12 N 20. POBINKOŠTNA (žegnanjska v ljublj. škofiji)

● 21.52

Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46—53)

- 13 P Edvard, spozn.; Koloman, muč.; Venancij, opat
 14 T Kalist I., papež, muč.; Just, šk.; Gvendencij, šk., muč.
 15 S Terezija Avilska, dev.; Avrelija, dev.; Tekla, dev.
 16 Č Hedviga (Jadвига), žena; Gal, opat; Gerard Majella, sp.
 17 P Marjeta Marija Alakok, dev.; Viktor in tov., muč.
 18 S Luka, evangelist; Julijan, spozn.; Janez, muč.

19 N 21. POBINKOŠTNA, MISIJONSKA; Peter Alkantarski

● 15.07

Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 25—35)

- 20 P Janez Kentski, spozn.; Irena, mučenka; Felicijan, muč.
 21 T Uršula in tov., muč.; Hilarion, opat; Jakob, škof
 22 S Vendelin, opat; Marija Salome, žena; Kordula, dev., muč.
 23 Č Posvečenje cerkva (v goriški šk.); Ignacij, škof
 24 P Rafael, nadangel; Kristina, dev.; Feliks, muč.
 25 S Krizant in Darija, mučenca; Kristin, mučenec

26 N 22. POBINKOŠTNA, KRISTUS KRALJ; Evarist, papež

O božjem kraljestvu (Jan 18, 33—37)

- 27 P Frumencij, škof; Vincencij in Sabina, mučenca ● 16.41
 28 T Simon in Juda, apostola; Cirila, devica; Fidelis, muč.
 29 S Posvečenje cerkva (v lavant. šk.); Narcis, šk.; Ida, dev.
 30 Č Marcel in Kasijan, muč.; Klavdij in tov., muč.
 31 P Alfonz Rodriguez, sp.; Volbenk, šk.; Krištof, muč.

Dnevi v mesecu

	1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide 5.59 zaide 17.44	6.05 17.56	6.11 17.27	6.17 17.18	6.25 17.09	6.32 17.01
Luna	vzide 19.29 zaide 9.17	22.52 12.49	2.58 15.59	9.20 19.15	15.42 —	16.02 4.14

Nikar ne zaničaj pravičnega človeka, ako je ubog, in ne povišuj pregrešnega bogatina (Sir 10, 25). * Pomisli, preden kaj rečeš: tudi beseda človeka ubije. — V premislekih bodi podoben polžu, v dejanjih ptici. * Sveti Gal deževen ali suh je prihodnjega poletja ogleduh. — Če se nerado listje obleti, vsak naj zime se boji.

4

7

12

18

21

26

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

Nadaljujemo s setvijo ozimnih žit. Spravljamo peso, korenje, repo in pozno zelje. Izbiramo semenice pese, korenja in repe. Gnojimo njive s hlevskim gnojem. Pripravljamo kompost. Obiramo zimsko sadje in trgamo grozdje. Stiskamo in sušimo sadje. Sadimo sadno drevje. Pripravimo zasipnice za vzimljenje repe, pese in endivije. Sadimo zimski česen. Kisamo krmo.

Dobrušen del slovenske zemlje pokrivajo vinogradi. Zato se začenja oktober v znamenju trgatve. Trgatev je v vinorodnih krajih za vsako domačijo praznično opravilo. Z vseh goric se oglašata smeh in petje, grozdje roma v brentah v stiskalnico, iz nje pa vre mladi mošt, ki polni sod za sodom. Gospodinja in gospodar sta poskrbela trgačem za izbrane dobrote, zato se po končanem delu veselo pozabavajo. Slovenske zdravljice preveva skoraj vedno misel na Boga. Takole poje narodna pesem:

*Sred vel'kega altarja
na tičica sedi,
en glažek sladkega vinca
v krempeljicah drži.*

*Bog Oče ga je ustvaril,
Bog Sin ga je sadil,
Svet Duh ga je posvetil,
Naš I. ga bo izpil!*

Sodi v kletih se začno kmalu »pogovarjati« — pritajeno ali burno začne namreč kipeti mošt v njih; umiril se bo šele za praznik vseh svetih ali do sv. Martina. Mesec oktober je mesec rožnega venca, zato ga tudi začenjamo z rožnivenko nedeljo (5.). Večeri se daljšajo in iz krščanskih hiš se oglašajo desetka za desetko. Dve pomembni nedelji slavimo še ta mesec. Na žegnanjsko (19.) se spominjamo posvečenja naše župnijske cerkve, zadnja nedelja v mesecu pa je nedelja Kristusa Kralja (26.), ko potrjujemo svojo vero, da je Kristus vladar sveta in vesolja. Med svetniki tega meseca nas opominja sv. evangelist Luka (18.), da je treba repo pospraviti — »sv. Lukež repni pukež«, a da tudi zima ni več daleč — »sv. Luka v roke huka, sveti Luka sneg prikuka«. Na dan svete Uršule (21.) »si zelje z zeljnika spravi, da ti ga vreme Simona in Jude (28.) v nič ne pripravici«. Sv. Uršula je tudi vremenjak: »Če je na sv. Uršule dan lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobi.« Sv. Simon in Juda pa že vodita zimo v deželo: »Po sv. Simonu in Judi približa nam zima se tudi.« Počasno umiranje narave nam vzbuja misel na smrt in onostranstvo. Ta misel bo izpolnila ves naslednji mesec.

- 1 S **VSI SVETI**; Severin, spozn.; Marija, dev., muč.
- 2 N **23. POBINKOSTNA** (žegnanjska v lav. šk.); Viktorin, šk., m.
Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18–26)
- 3 P Spomin vernih duš; Hubert, škof; Silvija, žena
- 4 T Karel Boromejski, škof; Vital, muč.; Modesta, dev. ☞ 15.14
- 5 S Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvije)
- 6 Č Leonard (Lenart), opat; Feliks, muč.; Sever, škof, muč.
- 7 P Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, muč.
- 8 S Bogomir (Božo), škof; Štirje kronani mučenci
- 9 N **24. POBINKOSTNA, ZAHVALNA**; Teodor, muč.
Prilika o pšenici in ljulki (Mt 13, 24–30)
- 10 P Andrej Avelinski, spozn.; Demetrij (Mitja), škof
- 11 T Martin (Davorin), škof; Menas, muč.; Valentin, muč. ● 7.34
- 12 S Martin, papež, muč.; Kuno, škof; Avrelij, muč.
- 13 Č Stanislav Kostka, spozn.; Didak, spozn.; Nikolaj I., papež
- 14 P Nikolaj Tavelić, muč.; Jozafat Kunčević, šk., muč.
- 15 S Albert Veliki, cerkv. učitelj; Leopold, spozn.
- 16 N **25. POBINKOSTNA**; Jedrt, dev.; Otmar, opat
Prilika o gorčičnem zrnu in kvasu (Mt 13, 31–35)
- 17 P Gregorij Čudodelnik, škof; Hugon, škof
- 18 T Posv. bazilik sv. Petra in Pavla; Roman, muč. ☞ 5.59
- 19 S Elizabeta (Špela, Jela); žena; Mehtilda, dev.
- 20 Č Feliks Valois, spozn.; Edmund, muč.; Simplicij, šk.
- 21 P Darovanje Device Marije; Kolumban, opat; Albert, šk.
- 22 S Cecilija, dev., muč.; Filemon, muč.; Maver, muč.
- 23 N **26. POBINKOSTNA**; Klemen (Milivoj), muč.
O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15–35)
- 24 P Janez od Križa, cerkv. uč.; Krizogon, mučenec
- 25 T Katarina, dev., muč.; Erazem, muč.; Jukunda, dev.
- 26 S Silvester, opat; Konrad, škof; Leonard Portomavriški, sp.
- 27 Č Virgilij, apostol Koroške; Čudodelna svetinja ☞ 11.16
- 28 P Gregorij III., papež; Ruf in tov., muč.; Jakob, spozn.
- 29 S Saturnin, muč.; Gelazij, papež; Iluminata, dev.
- 30 N **1. ADVENTNA**; Andrej (Hrabroslav), apostol
O poslednji sodbi (Lk 21, 25–33)

Dnevi v mesecu		1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vziđe	6.41	6.47	6.55	7.02	7.09	7.16
	zaide	16.50	16.44	16.37	16.31	16.26	16.22
Luna	vziđe	20.25	—	5.36	10.59	13.40	16.06
	zaide	10.46	15.25	16.15	20.56	1.07	6.02

Kdor tare revnega, da bi pomnožil svoje premoženje, ga bo sam dal bogatejšemu in stradal (Preg 22, 16). * Hišni prag je najvišja planina. — Med pravico in krivico ni srede. — Sestradan volk še komarje požira. * Sveti Martin naj bo suh, da pozimi raste kruh. — Sneg na svetega Andreja polju ni kaj prida odeja.

2

6

11

13

22

30

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

.....

.....

.....

Proravamo in gnojimo zemljišča. Spravljamo pozne vrtnine in jih vzimujemo v kletih ali zasipnicah. Pospravimo in uničimo ostanke vrtnin, da ne raznašamo bolezni in zajedavcev. V zabožke presadimo peteršilj in zeleno za zimsko uporabo. Dokončamo trgatav, opravimo zimsko kop in rigolamo. Nakupimo trse za obnovo matičnjakov in vinogradov.

Narava lega k počitku. Tudi poljsko delo se je umirilo. Zdaj človek lahko obstane in pomisli na življenje in smrt. Zdaj se spomni živeje kot čez leto vseh dragih rajnih. Najprej se pomudi pri tistih, ki so našli mesto v večnem blaženstvu pred božjim prestolom, pri množici vseh znanih in nezanih svetnikov (1.). Nato pa mu pohiti misel k tistim, ki še čakajo očiščenja, k vernim dušam v vicah (2.). Gospodinje napečejo marsikje »prešč« ali »vahtičev«, ki jih razdajo otrokom, ko se oglašajo v hiši. Star poganski običaj živi še tu in tam, da pusté zvečer pred vernimi dušami na mizi jedi in pijače. Ponoči bodo prišle duše rajnih iz vic in se pokrepčale, tako menijo. Ze na vseh svetih dan popoldne so naše misli pri rajnih. Saj je lepo, da uredimo in ozaljšamo grobove, da nažgemo lučk na njih, edino potrebna pa sta molitev in post, da jih odrešimo iz vic, kjer je — po naši ljudski pesmi — »na ura ... ko no leto, no leto je tavžent šteto ...« Res se ta mesec dosti premoli za rajne, saj pravi pregovor: »Listopada gredo duše v nebo kakor čebelice iz panjev,« a koliko pozabljenih duš čaka in trpi! Tudi mi letos naših in vseh rajnih ne pozabimo! — Resnemu in otožnemu razpoloženju teh dni se prilaga navadno tudi vreme. Ljudstvo pa pazi na sv. Lenarta (6.): »Kakršno je vreme na Lenartovo, takšno bo do božiča.« Dela se tudi zdaj ne zmanjka, toda pridelki so pospravljeni. Prav je zato, da se v hvaležnosti spomnimo njega, ki nam je dal pridelati, kar potrebujemo za življenje. Naši zahvali je zato namenjena zahvalna nedelja (9.). Zunanji izraz veselja nad dobro letino in dozorelim vinom pa je gostija na god sv. Martina (11.), kakršna je v navadi skoraj po vsem Slovenskem. Ta dan je tudi konec paše okoli dóma, kar so pastirji nekoč proslavili s posebno slavnostjo. Vremenjaki nam po vrsti obetajo sneg: »Če je na sv. Martina dan lepo, bo za tri dni sneg. Sv. Elizabeta (19.) na belem konju prijezdi. Sveta Kata (Katarina, 25.) — sneg pred vrata.« A najbolj se bojimo Andrejevega (30.) snega, ki »sto dni leži in žito mori«. Letos je na god sv. Andreja prva adventna nedelja.

- 1 P Marijan in tov., mučenci; Natalija (Božena), žena
 2 T Bibijana, dev., muč.; Pavlina, muč.; Blanka, žena
 3 S Frančišek (Branko) Ksaverij, spozn.; Sofonija, prerok
 4 Č Peter Krizolog, cerkv. uč.; Barbara, dev., muč. ☉ 2.24
 5 P Saba (Savo), opat; Dalmacij, škof, muč.; Julijan, muč.
 6 S Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, tržaški muč.

7 N **2. ADVENTNA; Ambrozij, škof, cerkv. učitelj**
 Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2—10)

8 P **BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE**

- 9 T Peter Fourier, spozn.; Valerija, muč.; Ciprijan, opat
 10 S Melkiad, papež, muč.; Loretska Mati božja; Evlalija ☉ 18.25
 11 Č Damaz, papež; Evtihij, muč.; Sabin, škof
 12 P Aleksander (Saša), muč.; Maksencij in tov., muč.
 13 S Lucija, dev., muč.; Otilija, dev., muč.; Orest, muč.

14 N **3. ADVENTNA; Spiridion (Dušan), škof**

Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19—28)

- 15 P Anton in tov., muč.; Kristina, dev.; Konrad, sp.
 16 T Evzebij, škof, muč.; Albina, dev.; Adon, škof
 17 S Kvatre; Lazar, škof; Vivina, dev.; Olimpija, žena
 18 Č Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, muč. ☉ 0.52
 19 P Kvatre; Urban V., papež; Tea, muč.; Favsta, žena
 20 S Kvatre; Evgenij in Makarij, muč.; Julij, muč.

21 N **4. ADVENTNA, KVATRANA; Tomaž, apostol**

Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1—6)

- 22 P Demetrij in tov., muč.; Frančiška Cabrini, dev.
 23 T Viktorija (Zmagoslava), dev., muč.; Serval, spozn.
 24 S ††Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, dev.
 25 Č **BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, muč.**
 26 P Štefan, prvi mučenec*; Marin, muč.; Arhelaj, šk. ☉ 4.54
 27 S Janez Evangelist, apostol; Fabiola, žena; Maksim, šk.

28 N **NEDELJA V BOŽIČNI OSMINI; Nedolžni otroci**

Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33—40)

- 29 P Tomaž Becket, škof, muč.; David, kralj
 30 T Evgenij, škof; Liberij, škof; Rajnerij, škof
 31 S Silvester, papež; Melanija, žena; Katarina Labouré, dev.

Dnevi v mesecu		1.	5.	10.	15.	20.	25.
Sonce	vzide	7.23	7.28	7.33	7.37	7.40	7.43
	zaide	16.18	16.17	16.16	16.17	16.18	16.21
Luna	vzide	21.20	0.45	6.50	10.47	13.05	16.14
	zaide	10.51	12.59	16.29	21.52	1.55	6.39

Sladek je počitek delavcu, naj je malo ali veliko, ako je pa bogatin sit, ne more spati (Prid 5, 13). * Boljša je domača gruda ko na tujem zlata ruda. — Na sedem let vse prav pride. — Veselo srce kodeljo prede. * Dež in veter pred božičem koplje jamo rad mrličem. — Božični dež vzame rž. — Zelen božič — bela velika noč.

Z A P I S K I

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 27
- 28
- 29
- 30
- 31

Pregledamo zaloge hrane, krme in semen. Krompir in druge okopavine zavarujemo pred zimo. Travnike in pašnike gnojimo s kompostom in gnojili. Popravljamo kmetijske stroje in orodje. Čistimo sadno drevje in odstranjujemo suhe veje. Ob suhem in toplem vremenu škropimo sadno drevje s karbolinejskimi pripravki. Rigolamo za nove nasade in apnimo zemljišča.

Vijoličasta barva v cerkvi oznanja resni adventni čas. Ob jutrih hodimo, če le moremo, k »zornicam« ali »svitanicam«, zvečer se zbira družina pri rožnem vencu. Večere pa izpolnjujejo tudi razne priprave na božič. Medtem se zvrste adventni svetniki: sveta Barbara (4.), zavetnica rudarjev in splavarjev, zavetnica pred naglo smrtjo, je prva. Naslednji dan (5.) je že Miklavžev večer. Dobrih sklepov je sv. Miklavž (6.) za svoj god deležen na kupe. Na Štajerskem mu je za petami Lucija s svojo hudo deklo, ki straši otroke na Lucijino (13.). Po dnevih od Lucijinega do božiča so včasih ugibali vreme posameznih mesecev v prihodnjem letu. Praznik Brezmadežnega spočetja Marijinega (8.) je že od nekdaj praznik verne mladine. Dne 16. so včasih začeli posebno devetdnevno pripravo na božič. Dekleta so »nosila Marijo«. Izbrale so devet hiš v vasi, v vsaki je prebila Marija en dan, zvečer pa se je z mično pobožnostjo poslovila od domačih in se preselila v naslednjo hišo. Tako je verna soseska pričakala najprisrčnejši praznik krščanstva, sveti božič (25.). Polno predkrščanskih obrednih običajev za nekdanje novo leto so naši predniki prenesli na božični praznik. Zvečer prižgemo lučke v jaslicah, molimo in pojemo stare božične nesmi in čujemo do polnočnice. Za sveti dan smo navadno doma. Samo koledniki so hodili včasih po hišah. Peli so ali pa z igro predstavljali božje rojstvo v štalici. Zato pa je bil sv. Štefan (26.) včasih dan obiskov. Ker slovi tudi kot »konjski patron«, so danes blagoslavljali konje, kakor na Sentjanžovo (27.) marsikje blagoslavljajo vino. Godu nedolžnih otročičev (28.) so se otroci včasih na moč veselili, ker so smeli tepežkati. — Staro leto se zdaj izteka. Na Silvestrovo (31.) slavimo še »drugi božični večer« s kajenjem in kropljenjem. Včasih so hodili ta dan že novoletni koledniki in voščili sreče in zdravja v novem letu. Ko odbije polnoč, stopi novo leto čez prag. Pričakajmo ga vedro! Ne pozabimo božje Previdnosti. Vodila nas je skozi leto, ki tone v preteklost — izročimo pa se ji z zaupanjem tudi v letu, ki prihaja!

Predsednik Tito v slovo Moši Pijadu

Božidar Jakac: Moša Pijade

Dne 15. marca lani je na poti v domovino iz Londona, kjer je bil na čelu parlamentarne delegacije, v Parizu nenadoma umrl predsednik Zvezne ljudske skupščine tovariš Moša Pijade. Njegove posmrtno ostanke so prepeljali v domovino in jih položili v grobnico narodnih herojev na Kalemegdanu v Beogradu.

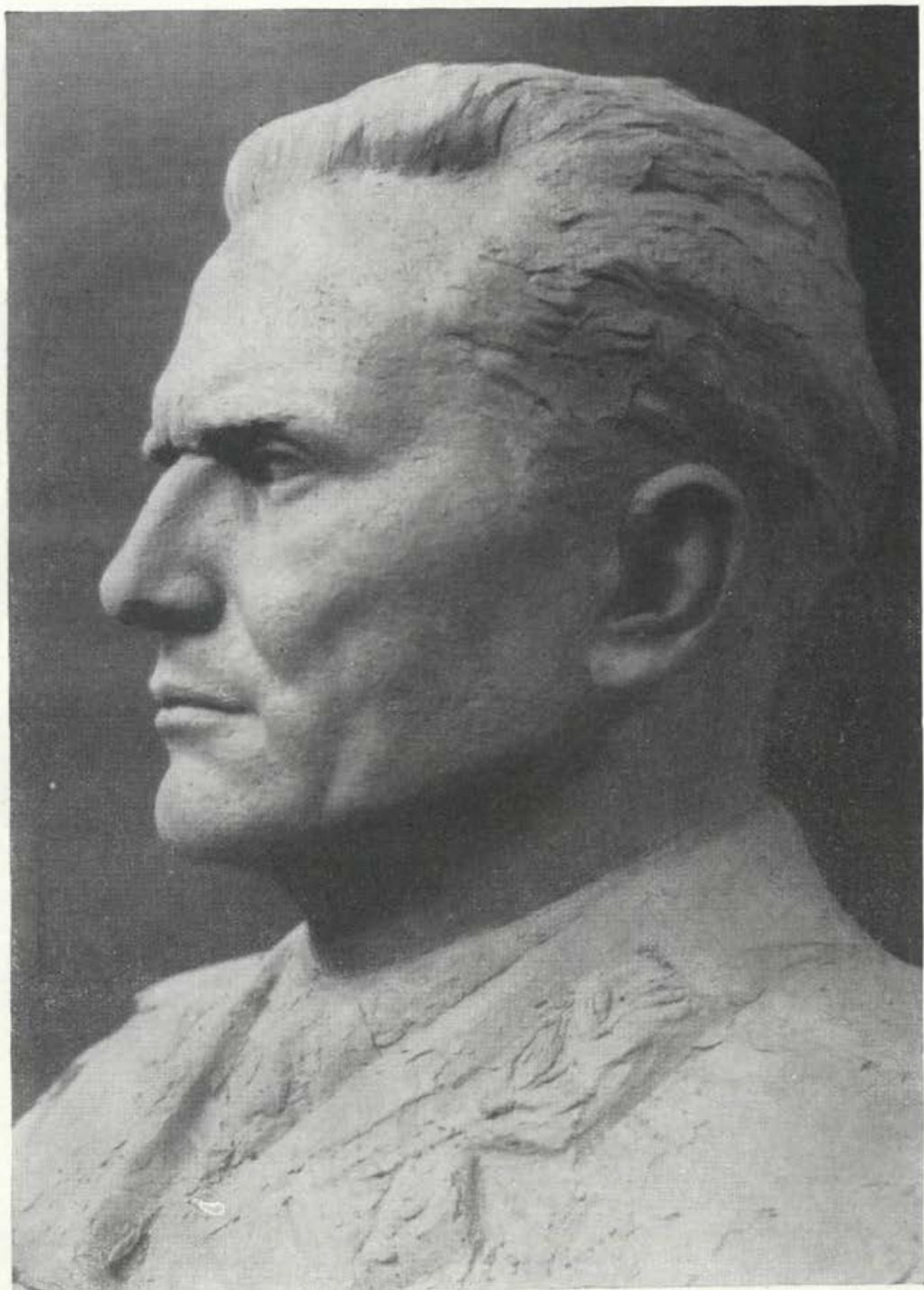
Predsednik republike Josip Broz Tito je v poslovnih besedah velikemu borcu za socializem dejal:

Čeprav so Tvoje revolucionarno življenje in Tvoja dela znana slehernemu našemu delovnemu človeku, pa tudi daleč zunaj meja naše dežele, čutim potrebo in dolžnost, da povem nekaj o Tebi, o Tvoji revolucionarni dejavnosti, da bi se Ti zahvalil kot svojemu dragemu tovarišu in soborcu v svojem imenu, v imenu naše Partije in vseh naših narodov, za vse, kar si storil, in da bi vsaj v najkrajših potezah prikazal mladim rodovom, kakšnega človeka smo imeli in te dni izgubili.

V mojih mislih, v mojih očeh je ostala neizbrisna slika najinega prvega srečanja v lepoglavski kaznilnici. Oba sva bila vesela, da sva se tudi osebno spoznala. V mislih vidim, kako sediš zavito v rjuhe in hrapavo kaznilniško odejo, od mraza modrikastih rok in prevajaš »Kapital« in druga Marxova dela. Dan za dnem, mesec za mesecem, leto za letom si neutrudljivo opravljal to delo, jaz in vsi drugi pa smo občudovali Tvojo potrpežljivost in žilavost, Tvojo nezlomljivo energijo, ki je prehajala tudi na nas.

V Tvojem življenju in revolucionarnem delu je nazorno izražen težaven boj delavskega razreda in ljudskih množic v stari Jugoslaviji proti zaslužnjevanju in izkoriščanju, ker si bil pravzaprav eden izmed pionirjev našega delavskega gibanja, kakor si bil tudi pozneje eden izmed najbolj aktivnih pionirjev izgradnje naše socialistične države. Že v zgodnji mladosti si se poglobil v nauk velikih učiteljev delavskega razreda Marxa, Engelsa in Lenina in takoj v začetku si razumel revolucionarno poslanstvo proletariata in vse svoje življenje si posvetil izpolnitvi tega poslanstva. Tvoj revolucionarni duh in plemenito srce se nista mogla sprijazniti z zaslužnjevanjem delavskega razreda in ljudstva v stari Jugoslaviji in na svetu sploh. Spoznal si, da lahko samo organiziran delavski razred, navdihnjen z idejami marksizma, napravi konec nasilju in izkoriščanju. Zato si vso svojo dejavnost zlasti po Obznani usmeril na to pot.

V tem obdobju si aktivno pomagal organizirati delavski razred, dvigati njegovo zavest ter razvijati njegov tisk in publicistiko. Revolucionarna energija delavskega razreda Ti je dala moč in vero, da si vzdržal v tem težavnem in zamotanem boju. Toda prav zaradi takšne zvestobe in doslednosti v boju v vrstah delavskega razreda si si nakopal ves srd vladajoče reakcije. Ko so Te obsodili na dolgoletno težko ječo, so upali, da bodo strli Tvoje krhko telo, toda Tvoj močni revolucionarni duh je bil močnejši,

Maršal Jugoslavije Josip Broz Tito

Tvoja neomajna vera Ti je pomagala, da si premagal vse tegobe.

Dragi tovariš Moša, Tvoja štiridesletna revolucionarna dejavnost je bila polna velikih preizkušenj in nevarnosti, ki so mnoge pripravile do tega, da so pokleknili pred razrednim sovražnikom. Tebe, čigar duh je bil mnogo močnejši od Tvoje telesne moči, pa je prešinila neomajna vera v zmago delavskega razreda in v socializem — Tebe ni mogla nobena sila odvrniti s poti, na katero si bil enkrat za vselej stopil. Z enako strastjo, s katero si ljubil delovnega človeka in se boril zanj, si sovražil njegove zatiralce in se boril zoper nje.

Štirinajstletno ječo si izkoristil, da si sebe in mnoge Tvoje tovariše pripravil na bližnje usodne spopade z razrednim sovražnikom in tujimi osvajalci. In ko je prišlo do teh spopadov v dneh ljudske revolucije, si se zalesketal v polnem sijaju revolucionarja, organizatorja in neustrašenega borca. Velikanska je Tvoja organizatorska vloga v osvobodilni vojni kot enega najuglednejših voditeljev ljudske vstaje. Razen vseh Tvojih drugih odgovornih poslov bi rad posebej poudaril Tvoje delo in prispevek k formuliranju načel in praktičnemu oblikovanju prvih organov oblasti delovnega ljudstva, Tvoje sodelovanje v delu in sprejemanju sklepov prvega in drugega zasedanja AVNOJ. S tem si v praksi delal za upostavitve skupnosti resnično enakopravnih narodov Jugoslavije, za kar si se zavzemal vse svoje življenje.

To Tvoje delo je povezano s Tvojo neutrudljivo dejavnostjo na vseh področjih po osvoboditvi dežele, zlasti na področju naše zakonodaje, v izgradnji pravnih odnosov našega socialističnega družbenega sistema. Ni pomembnejše dejavnosti, v kateri nisi sodeloval, in pridobitve, v kateri ni tudi Tvojega deleža. In ko so bile te pridobitve (leta 1948) ogrožene, si tudi takrat, dragi naš čiča Janko, enako odločno in dosledno nastopil v njihovo obrambo, kakor si storil to tudi v boju za njihovo uresničenje.

Vse tisto, kar si imel na razpolago in s čimer Te je navdihovala naša revolucija, si posvetil obrambi naše neodvis-

nosti, našega svobodnega socialističnega razvoja, načel enakopravnih odnosov med deželami, predvsem socialističnimi.

Ti si, dragi tovariš Moša, mnogo in požrtvovalno delal za zблиžanje narodov, za njihovo prijateljsko sodelovanje na enakopravnih temeljih, za krepitev miru in naprednih sil na svetu — s čimer si mnogo prispeval k mednarodnemu ugledu in uveljavljanju politike naše dežele. In pri takšnem delu si tudi zaključil svoje plodno življenje.

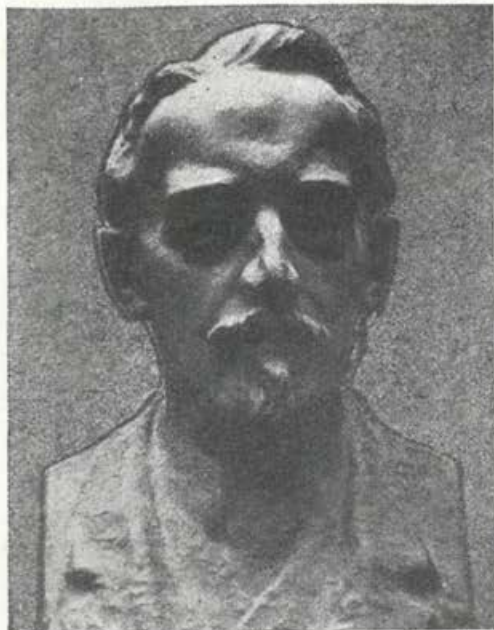
Dragi čiča Janko, Ti odhajaš od nas v dneih, v katerih že čutimo sadove boja delavskega razreda in njegove avantgarde, sadove tudi Tvojega boja. Boljše življenje delovnih ljudi ni več daljna bodočnost, to življenje postaja stvarnost za delovnega človeka naše dežele. Ti si svoje življenje posvetil koristim in izpolnitvi zgodovinskih nalog delavskega razreda in delovnih ljudi naše dežele, k čemur si tudi Ti prispeval s svojim neizprosnim in doslednim bojem za razvijanje socialističnih družbenih odnosov in proti birokratskemu zaviranju družbenega razvoja — to je prav tisto, čemur si posvetil štirideset let svojega naporenega in bogatega življenja in kar je naš prispevek v zakladnico mednarodnega delavskega gibanja in socializma.

Dragi tovariš Moša! Poslavljam se od Tebe z globoko žalostjo ne samo mi, Tvoji najbližji tovariši, ne samo člani Zveze komunistov, marveč tudi vsi delovni ljudje in narodi naše dežele. Bil si eden najbolj priljubljenih borcev naše Partije in najbolj priljubljenih sinov naših narodov. Za vse nas ostaneš svetel zgled revolucionarja, humanista, zvestega in zmerom discipliniranega člana Zveze komunistov, plamtečega tribuna delovnega ljudstva, neutrudljivega delavca, moža dela in ustvarjalnega duha: ostal boš lik komunista, kakršnega je mogel roditi junaški boj naše Partije in naša revolucija.

Takšen lik bo ostal v večnem spominu naših narodov, takšen lik bo vzor mladim rodovom, kako je treba delati in se boriti za svobodo in napredek domovine, za stvar delavskega razreda, za socializem.

Večna Ti slava, dragi naš tovariš Moša!«

Iz Levstikovih pobud

Peruzzijev kip Frana Levstika

Najpomembnejši letošnji jubilej naše slovstvene in kulturne zgodovine je stoletnica treh znamenitih Levstikovih spisov: »Popotovanje iz Litije do Čateža«, »Napake slovenskega pisanja« in »Martin Kerpan z Verha« ter začetek izhajanja »Slovenskega Glasnika«, ki ga je uredjal in izdajal v Celovcu Anton Janežič.

Omenjeni Levstikovi spisi so temelji novejšega slovenskega slovstva. »Nazaj k ljudstvu, nazaj k narodu!« je osnovni klic vseh treh znamenitih del. V »Napakah slovenskega pisanja«, objavljenih v »Novicah« (1858), je Levstik obračunal s tedanjim slovenskim pisanjem, zahteval od pisateljev, naj prisluhnejo ljudski govorici in se zavzel za strogo, a stvarno in pravično jezikovno in literarno kritiko. V »Popotovanju iz Litije do Čateža«, ki je bilo objavljeno v prvem letniku Janežičevega »Slovenskega Glasnika« (1858), je zarisal program slovenski leposlovni prozi, ki naj zajema iz ljudstva in njegovega ustnega izročila. S tem spisom je za celo stoletje pokazal pot slovenski književnosti, ji določil vsebino,

obliko in jezik. Iz Levstikovih pobud, ki jih je zapisal v tem delu, se je oblikovala naša leposlovna proza, roman, povest, novela in drama od Jurčiča do Cankarja in Finžgarja. »Martin Kerpan z Verha« (izšel v »Slovenskem Glasniku« 1858) pa je prvi klasični primer slovenske pripovedne proze na temelju domače snovi, ljudskega izročila in pristne narodne govornice.

Zlasti iz obeh razprav bi utegnili nabrati polno tehtnih resnic, ki so se spolnile v našem leposlovju, zlasti v naši realistični povesti. Iz njih je snovno in oblikovno rasla zlasti Jurčičeva pripovedna umetnost. Iz Levstikovih pobud je rasla tudi mohorska povest, ki so jo pisali vsi naši pisatelji od Jurčiča do Finžgarja.

V svojem klasičnem »Popotovanju iz Litije do Čateža« je Levstik pokazal na zdrave vire življenja, ki naj bi bili osnova za leposlovno delo našim pisateljem, in izpovedal misli, ki so tehtne danes še prav tako kot pred sto leti, če jih hočemo prav razumeti tudi iz sedanjih potreb pisateljavanja. Zato ne bo odveč, če ob stoletnici Levstik znova sam spregovori:

»Poezija...

Poezija našega naroda umira, samo kaka babuška še zna odlomek te ali one stare junaške pesmi... Izmed/kmečkih pesmi še zdaj slovó tiste, kar je zabavljivih in godčevskih. Narod šale ne čisla samo v navadnem pogovoru... Slovencu je dobrovoljnost všeč tudi v knjigah...

Kaže nam vse to, da bi jako ustregel, kdor bi znal resnico zavijati v prijetne šale. S takim pisanjem bi se ljudstvo najlaže budilo, najlaže bi se mu dajalo veselje do knjig. Seveda bi se moralo pisati v domači besedi, v domačih mislih, na podlagi domačega življenja, da bi Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu. Takemu delu pa gotovo ni kos, kdor ne ve, kako ljudstvo misli in govori, kaj ga razveseljuje, kaj žali, kakove so mu kreposti, kakove napake. Hočeš li biti pisatelj, moraš naj-

prvo jezik imeti, kolikor je mogoče, pod svojo oblastjo, moraš do dobrega poznati narod — sicer je vse puhlo, kar pleteničič... čas je veter, ki pleve razpihava in le zrno pušča.

Marsikdo večkrat zavpije med nami: 'Za ljudstvo, za ljudstvo!' Ali vprašam, koliko je pravzaprav pisanih knjig za slovensko ljudstvo? Le sami duhovni ugajajo dušnim potrebam v narodu in vsi naši tiskarji, ako so imeli kaj dobička, gotovo si niso z drugimi knjigami tako opomogli kakor s pobožnimi. Koliko natisov je učakala sama Dušna paša! Ne sme se oponašati, da Slovenec brati ne zna in noče in, kadar kaj v roko prime, nikoli ne vpraša po drugačnih knjigah kakor po samih pobožnih. — To ni tako! Res je, da starci po kmetih večidel še črk ne poznajo, ali starci mrjò in mi tudi ne pišemo zanje, ampak za mladi rod, ki se mora učiti. Trudimo se zanamcem v korist, da bi oni dovršili, česar prednjimcem ni bilo moči. Ako tudi mlajši ljud posvetne knjige še zdaj gleda po strani, to je samo zato, ker Slovenci menijo sploh, da so prazne vsake bukve, če niso duhovske; in kdo bi si upal biti tako predrzen, da bi se prvi pripognil in kamen pobral zavoljo te misli? Opomniti pa tudi moram, kako so kmetje moje domovine v slast prebirali Svetina (Ciglerjeva povest Sreča v nesreči). Komaj so dobili knjižico v vas, in brž se je vrstila od hiše do hiše; in še zdaj se časi menijo pozimske večere, kako se je godilo dvojčkoma Janezu in Pavlu. Sme se reči, da je bila ta knjiga skoraj do dobrega postala narodna; škoda je le, da se ni tiskala drugič, ker je bilo gotovo hitro zmanjkalo prvega natisa, kajti dandanes je ni več dobiti na prodaj; še med ljudmi se redko nahaja. Tudi Robinzonova povest je prostemu človeku jako pogodu, ali — jezik, jezik bralca straši. Kdor ni bil med ljudmi, ne verjame, koliko pisava pomaga bukvam, da se prikupijo ali odkupijo. Minulo jesen sem videl kmeta, ki je srdit vrgel knjigo pod klop, ker je zavoljo prekosmatega nemčenja ni mogel umeti, akoravno je na čelu nosila lažnivo ime: za prosto ljudstvo. Na Dolenjskem sem nalletel na domačina, ki je imel celo Robi-

dovo fiziko; skrbno me je izpraševal, česar ni mogel sam razumeti. Iz tega, kar se je opomnilo do zdaj, vidimo jasno, da ljudstvo bi že bralo, ko bi le imelo kaj. In kakor bi rastlo med nami število dobrih knjig, tako bi tudi rastlo med narodom veselje do njih. Res, da smo v veliki zadregi, kar se tiče snovi, katero naj bi izdelovali. Za igre nam ne manjka drugega nič kakor zgodovinske podlage, igrališča in jezika. Sam širokopleči kmet brez težave pripoveduje svoje proste misli v prosti besedi in slovenski dramatik bi le same kmečke značaje lahko obrazil po življenju in po naravi. Kaj ti bo gospòda, ki je vsa potujčena? Zato pa tudi nimamo lahkega izobraženega pogovora za omikane osebe. <

>Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa, mora stati na vogelnem kamnu narodskega života, sicer nima veljave, ker je enako poslopju, na pajčino zidanemu.

Ko bi gledišče imeli, morda bi se naredile kake vesele igre iz kmečkega življenja; pa samih oračev in mlatičev bi se tudi naveličali kmalu... Skorajda ravno tako malo snovi imamo za roman, ali dejal bi, da tukaj nam stojita odprti vsaj dve poti. Prva je pobožno-narodna, po kateri je pisan Svetin, druga bi morda bila nekoliko zasuknjena po zgledu Župnika Wakefieldskega — ki je predstavljen že tudi v ilirsko narečje — na čisti podlagi slovenskega življa. Vzeti bi se moral kak veljaven domačin in k njemu bi se vrstile druge manj pomenljive osebe, kakršnih nam bi ne zmanjkalo tako hitro. Saj vemo vsi, da šaljivi Ribničan obide križem svet, da imajo Gorenjci dovolj pravljic od vojaških begunov, ki so se potikali po hribih in šumah. Vsa naša dežela pripoveduje še dandanes, kako so nekdanj lovili mlade moške in dajali jih po sili na vojsko. Celo rokovnjači in deseti bratje so narodna lastnina, akoravno zlasti prvih nihče ni vesel.

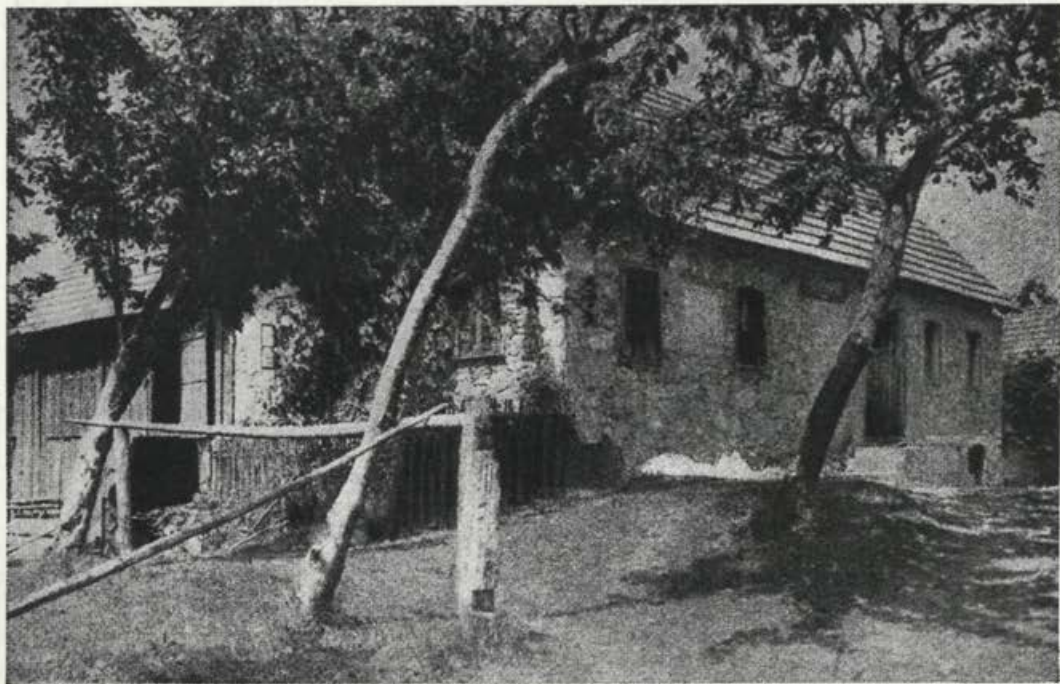
Dosti laže bi narejali povesti, ki jim velimo novele. Tu imamo dovolj gradiva, dovolj pravljic, zlasti iz turških bojev. Takrat so se obnašali Slovenci bolj samostojno kakor bodisi kadar koli hoče poprej ali pozneje. Zato so pa tudi naše

najlepše narodne pesmi iz one dobe. Ali vsa zgodovina teh časov pri nas leži še zdaj v celini. Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil. Morda bi ne bilo odveč, ako se opomni pri tej priložnosti, da mi naj bi povesti ne skladali, kakor imajo navado vse duhovne hrane že presiti Francozje pa tudi Nemci za njimi. Junak naj dela in misli, njegovo dejanje ga naj znači. Gotovo ni glavna reč, kako mu je nos urezan, kakovo ruto je del za vrat, koliko ima las v brkah, kolikokrat se oddahne in odrgne čevlje, preden prime za kljuko pri durih. Prvo je značaj in znanje človeškega srca in pa, kako se zgodba razplete in zopet razdrása. Ogibali naj bi se tudi silo obširnega popisovanja krajev še tako lepih, ako ni potrebno in v pravo mesto postavljeno. Mislil bi, da je vsakemu umetniku človek prva reč, vse drugo ima le toliko veljave, kolikor je dobi po njem. Pesmi srbskega naroda nas bi naj učile, kako se popisuje...

Če tenko preudarimo, res ne moremo tajiti, da je naše slovstvo lepoznavskih reči silo majhno. Saj imamo še povsod

le trdo ledino, sama lirika se je nekoliko povzdignila med nami. A lirika se večidel peča samo z enim občutkom človeškega srca: »z ljubeznijo«, le redko se prime kake druge snovi. Pa naj bo njeno sadje s tem lepše, vendar je vse v koséh, celega velikega dela nam ne podaja. Tedaj narod, ki ima le izvrstno liriko, ne more hvaliti se, da ima zavoljo tega tudi že lastno, polno literaturo. Še manj pa je v tem obziru vredno to, kar je prestavljenega iz tujih jezikov. Čas je, da bi se iz ljudstva zajemalo bolj kakor do zdaj. Posebno mladi pisatelji, up naše književnosti, naj bi tega ne pozabili. Nestorji se ne dadé in tudi ne morejo več zasukniti iz navadnega pota. V narodu je snovi dovolj, zlasti za šaljivo pisanje, ali da se ne zgradi kaka zmes brez okusa, zopet opominjamo: učimo se jezika in ljudstva!

To je vsebina Levstikovega pisanja v »Popotovanju«. Levstika ni zanimala samo pot, življenje slovenskega ljudstva na Dolenjskem. Obenj je postavil svoj načrt, kaj in kako naj pišejo slovenski

Levstikova rojstna hiša v Dolenjih Retjah pri Vel. Laščah

pisatelji in jim tako dal veliko pobudo, ki se je do danes v celem uresničila.

Priznajmo, da je k uresničenju Levstikovih pobud mnogo pripomogel **Anton Janežič**, eden ustanoviteljev Mohorjeve družbe, njen tajnik vse do smrti in sposoben organizator slovenskega leposlovnega dela. Janežič je že za prispevke

Anton Janežič

v Slovenski koledri (prvotna oblika mohorskega koledarja) za leto 1857 pritegnil dobre sodelavce, med njimi Frana Erjavca (objavil je spis Mravlja) in Simona Jenka (pesem Človek). V Slovenskem Glasniku, ki ga je začel izdajati januarja 1858, se je obrnil na slovenske pisatelje s pozivom: »Srčno prosimo, da nam slovenski pisatelji prav obilno na pomoč priteko!« (SG 1858, 64.) Ker se je že prejšnje leto oglasil odločen klic po leposlovnem listu iz vrst ljubljanskih Vajevcev (Jenko, Erjavca, Mandelc, Zarnik), je Janežičev poziv naletel na ugoden odmev. Odzvali so se mu poleg omenjenih Vajevcev najboljši tedanji slovstveni delavci, v začetku Levstik, Jurčič, Cegnar, Valjavec, Svetličič, v poznejših letih Gregorčič, Stritar in drugi.

Janežič je spet dal pobudo, naj bi Mohorjeva družba z vsakoletnim razpisom literarnih nagrad pritegnila čim več pisateljev. Tak razpis je bil objavljen v Slovenskem Glasniku leta 1862, nato spet marca leta 1863, ki je obetal: »a) sto goldinarjev za **najboljšo izvirno pripovedko**, kateri bodi predmet, če je le mogoče, vzet iz domačega življenja slovenskega naroda...; b) **trideset goldinarjev za najboljšo zgodovinsko, krajepisno ali narodopisno črtico** (n. pr. kako zgodbo iz turških ali francoskih vojsk na Slovenskem, životopis kacega slovečega domačina, popis kake božje poti in tako dalje); c) **trideset goldinarjev za najboljši natoroznanski ali gospodarski spis**. Vsi ti spisi naj bodo pisani prav po domače, lahko umevno in zanimivo, da bodo služili odraščeni mladini in kmetu v poduk ali pošteno razveselovanje... Vsak slovenski pisatelj je povabljen, da pošlje v ta namen eden ali več spisov brez podpisanega imena do 1. novembra tega leta...«

Razpis nagrad je bil vabljava pobuda pisateljem tem bolj, ker so bili pisateljski honorarji tedaj pičili. Janežičevi napotki glede snovi se pa v celem strinjajo z Levstikovimi v »Popotovanju«. Zanimivo je, da je na ta razpis poslal Jurčič Mohorjevi svojo povest »Jurij Kozjak, slovenski janičar« in ji je odbor Mohorjeve družbe na seji 23. marca 1864 priznal »razpisano darilo 100 gl.« (SG 1864, 150).

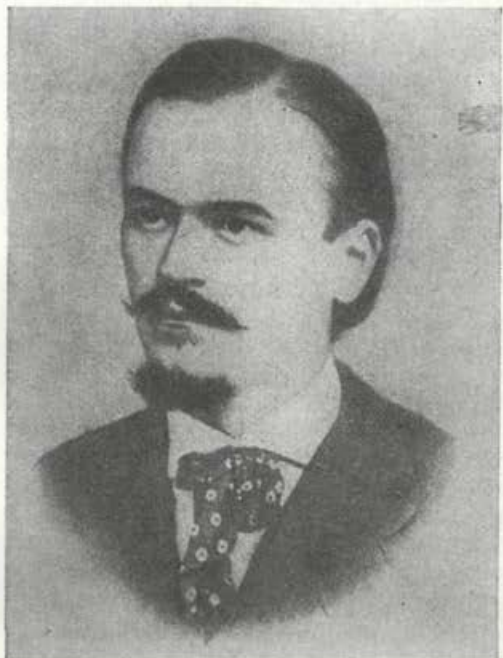
Janežič je bil tedaj največji organizator Levstikovih literarnih pobud. V Slovenskem Glasniku, v mohorskem Koledarju in Večernicah so tedaj izhajale slovenske novele in povesti trajne vrednosti. V Glasniku so izhajali prispevki Frana Levstika, Josipa Jurčiča, Frana Erjavca, Matije Valjavca in drugih. Poleg Glasnika je Janežič začel leta 1860 izdajati zabavnik pod naslovom »Zarnica«, naslednje leto »Cvet slovenske poezije«, leta 1862 pa znamenito zbirko »Cvetje iz domačih in tujih logov«. V tej zbirki je izšel tudi prvi slovenski roman — Jurčičev »Deseti brat« in cela vrsta prevodov del iz svetovne književnosti. S Cvetjem je še bolj kot s Slovenskim Glasnikom vzgojil v slovenski mladini

razumevanje in ljubezen do književnosti, hkrati pa tudi ponos, da se slovenščini kar nič ni treba skrivati za drugimi jeziki. (Grafenauer.) Z istim uspehom kakor z organizacijo leposlovnega dela se je zavzemal tudi za napredek književnosti za preprosto ljudstvo. To delo pa je opravil predvsem kot urednik Mohorjeve družbe.

Kako je Janežič dopolnjeval Levstikovo delo in pomagal uresničevati njegove pobude, kakšno naj bo naše slovstvo, da bo res slovensko, je najbolje označil Grafenauer (SBL, 380): »Delo, ki ga je opravil Janežič, je bilo naravnost ogromno. Vodil je novo slovensko slovstvo, ki mu je razširil obzorje na razne panoge, posebno na pripovedništvo, na poti iz otroške dobe do mladeniške čistosti, ko je mirno lahko prepustil vodstvo drugim, mlajšim in krepkejšim rokam. Ključ do razumevanja njegovih uspehov je njegova neugnana marljivost, železna vztrajnost in naravnost neizmerna potrpežljivost in miroljubnost. Cesar v letu 1858—1859 Levstik s svojo grčavo pestjo ni zmožel, streti malike zaostalega, a mogočnega Bleiweisovega kroga in utreti pot resni in na vse strani pravični kritiki, to je vztrajno pripravil Janežič z miroljubno, spravljivo besedo. Ko so ob zadnjem boju s prenehanjem Slovenskega Glasnika navidezno zmagali nasprotniki, sta bila zmagovalca v resnici le Janežič in njegov še večji naslednik Stritar, kar je pokazal čez poldrugo leto dunajski Zvon.«

Kako se je mohorska povest v vsej svoji zgodovini vsebinsko in izrazno oblikovala iz Levstikovih pobud, je že povedal dr. France Koblar v prispevku Mohorjeva povest za stoti Koledar MD (1953). V tej smeri je začel pisati za Mohorjevo družbo leta 1863 Josip Jurčič in njegov »Jurij Kozjak, slovenski janičar« iz leta 1864 je prva ljudska povest v smislu Levstikovih načel. Tudi Jurčičeve sledeče povesti »Prazna vera«, »Uboštvo in bogastvo«, »Spomini starega Slovenca«, »Grad Rojinje«, »Dva brata« in druge so v zvezi z Levstikovimi nauki, ki je menil, da bi bile ljudstvu potrebne »dobre povesti, kratkočasnega in podučnega zapopadka ...«, pisane v domačem

govoru in v domačem duhu« (SG 1853, 90). Prav Jurčičeve povesti, ki so vse nastale iz Levstikovih vsebinskih in oblikovnih ter jezikovnih pobud, »so dale osnovo mohorskemu pripovedništvu in pokazale, kako je mogoče v umetniški obliki združiti vzgojni, poučni, pa tudi zabavni namen,« kot ugotavlja Koblar v omenjeni razpravi.

Josip Jurčič

Iz Levstikovih pobud in ob zgledni Jurčičevi pripovedni umetnosti ter ustrezno časovnim potrebam in razmeram, pa tudi okusu, izobrazbi in značaju pisateljev samih se je razvijalo izročilo mohorskega leposlovja skozi sto let. Povesti za Koledar in Večernice so pisali naši najboljši pisatelji: **Erjavec**: »Hudo brezno ali Gozdarjev rejenc« (KMD 1864), »Ni vse zlato, kar se sveti« (KMD 1887); **Jurčič** je poleg že omenjenih prispeval humoristično črtico iz bosenskih bojev »Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ker je krompir kradel« (KMD 1880) in poučno povest »Ponarejeni bankovci« (SV, 33. zv., 1880); **Detela**: »Svetloba in senca« (SV, 1916), »Novo življenje« (SV,

1908); **Kersnik**: »Kako je stari Molek tatu iskal« (KMD 1889), »Znojilčevega Marka božja pot« (KMD 1890), »Za čast« (KMD 1895), »Rejenčeva osveta« (KMD 1896); **Meško**: »Petelin in gosak« (SV 1900), »Poljančev Cencek« (KMD 1902) in vrsta drugih črtic in povesti zlasti za mladino; **Cankar**: »V samoti« (SV 1908), »Troje povesti« (Zgodba o dveh mladih ljudeh, Krčmar Elija, Zgodba o Šimnu Sirotniku, SV 1911); **Finžgar**: »Stara in nova hiša« (KMD 1900), »Dovolj pokore« (KMD 1901), »Življenje in smrt mohorske knjige« (KMD 1908), »Skopuhova smrt« (KMD 1910), »Beli ženin« (KMD 1925), »Stric« (SV 193), »Mirna pota« (SV 1952), »Gostač Matevž« (SV 1954), če navedemo samo najznačilnejše; dalje **Pregelj**: »Mlada Breda« (SV 1913), »Peter Pavel Glavar« (SV 1922), »Božji mejniki« (MK 1925), »Peter Markovič, strah ljubljanskih šolarjev« (MK 1929), »Umreti nočejo« (SV 1930); **Bevk**: »Kamnarjev Jurij«, »Stražni ognji« (SV 1931), »Veliki Tomaž« (MK 1932), »Huda ura«, »Pravica do življenja« itd.; **Remec**: »Užitkarji« (1923), »Opustošena brajda« (SV 1946), »Veliki punt« (SV 1953); **Jalen**: »Ovčar Marko« (SV 1929), »Trop brez zvoncev« (1941), »Cvetkova Cilka«; **Cainkar**: »V planinah« (MK 1940), »Križnarjevi« (1952), »Sloven iz Petovije« (SV 1956). Med pisatelji mohorske povesti srečujemo imena: Andrejčkov Jože (»Žalost in veselje« SV 1870), Jakob Sket (»Miklova Zbela«, ki je med vsemi mohorskimi povestmi doživela največ ponatisov), dr. Josip Vošnjak, Gangl, Zbašnjik, Kostanjevec, Šorli in vrsto drugih.

Drži, da so mohorsko povest večkrat pisali ljudje, ki jih niso vodili umetniški vidiki, ampak predvsem vzgojni, ali pa samo vzgojni. Mohorjeve družbe tudi niso zmerom vodili ljudje, ki bi težili za estetsko in umetniško vrednostjo leposlovnih prispevkov. Poleg tega se je mohorska povest včasih morala podrediti željam poverjenikov oziroma željam udov, ki pa literarni vrednosti mohorskih knjig tudi niso bile vedno v prid. A to je bil čas, ko so prevladovale vzgojne koristi, ko je bilo tudi v povesti treba bolj poudariti človekove kreposti, ga spodbujati k delu, k pridnosti, k veri in ga od-

vračati od pijančevanja, pravdarstva, pohlepa po denarju in zemlji, ga odvracati od novotarij, ki so ga utegnile ogroziti v njegovih zdravih osnovah, čeprav je bilo pojmovanje le-teh včasih ozko.

Vendar so to pomisleki, ki ne odtehtajo množice leposlovnih del, ki so razporejena kot zelo vidni kamni in stavbi naše kulture in naših leposlovnih prizadevanj. Zadnja desetletja bi mogli naštetih le malo povesti, ki so izšle pri Mohorjevi in ki bi jim mogli odreči literarno vrednost. Zlasti velja to za čas, ko je uredništvo Mohorjeve družbe prevzel pisatelj Finžgar in ga za njim nadaljuje dr. Stanko Cajnkar. »Mohorjeva družba nas je učila brati,« je ugotovil Prežihov Voranc ob njeni stoletnici. Njena zasluga je, da se je naše ljudstvo razvilo iz nepismene množice v narod. Zasluga Mohorjeve je, da je s svojimi knjigami povezovala Slovence, jih učila ljubiti svojo domovino in jim pripovedovala o njenih lepotah, o njeni preteklosti in sedanjosti.

Mohorska povest je v svoji zgodovini doživljala lepe in hude čase, doživljala je preizkušnje, na katere je naležalo naše slovstvo v celoti. Iz gesla »pouku in zabavi« je prerasla ozek okvir, ki mu je bil cilj samo vzgajati in učiti, v geslo, ki sta mu merilo tudi lepota in umetniška cena. To pa je bila naravna pot, ki je mohorski povesti določila lepo mesto v slovenskem leposlovju in ki ji tudi v prihodnosti mora biti predvsem vodilo in velika pobuda.

Stoletnica omenjenih Levstikovih spisov, ki so tedanji naši paberkujoči, šibki književnosti, zlasti prozi, pisani brez pravega čuta za jezik in brez smisla za lepoto oblike in vsebine, obetale nov čas, bo v naši kulturni javnosti gotovo našla odmev, ki ga zasluži. Ta jubilej še s posebnim veseljem praznuje tudi Mohorjeva družba, saj je v svoji več kot sto let stari založniški dejavnosti prispevala lep delež k uresničenju Levstikovega programa, mu ostala zvesta v svojem leposlovnem izročilu, s tem pa ljudstvu njegovemu izročilu pa tudi njegovemu življenju v sedanjosti.

Črna gora - danes

Znana nam je junaška zgodovina male Črne gore, ki se je izredno dolgo časa branila pred velikim napadalnim sosedom in je vzdržala tudi pozneje dolgo časa svojo samostojnost med dvema velikima sosedoma. Znano pa je bilo, da se je moralo junaško črnogorsko ljudstvo boriti tudi drugače trdo za svoje življenje, ki ni bilo rožnato v gospodarskem pogledu in je tudi tako mogoče razlagati veliko odpornost ljudstva, ki ni živelo v izobilju in je znalo ceniti tako duhovne kot materialne vrednote.

Sedaj je Črna gora najmanjša ljudska republika v federativni Jugoslaviji tako po površini kakor tudi po številu prebivalstva. Sedanja federativna ureditev države daje Črni gori velike možnosti samostojnega gospodarskega in kulturnega razvoja; pri tem pa je seveda treba upoštevati, da zaradi zgodovinskih in drugih okoliščin Črna gora ne more sama razvijati svojih gospodarskih sil in da ji je treba zaradi tega pomagati, kar je dolžnost razvitejših ljudskih republik, kar je navsezadnje koristno tudi za druge ljudske republike in tudi za vso Jugoslavijo, da bi kot celota čimbolj in čimprej napredovala.

Črna gora, kakor že ime kaže, je predvsem gorata in gozdna pokrajina, ki je šele pred nekaj desetletji prišla do obale ob Jadranskem morju. Dežela obsega 12.812 km² in je nekoliko večja kot avtonomna Kosovsko-metohijska oblast, ki je sestavni del ljudske republike Črne gore. Ima pa samo dve tretjini površine, kolikor je obsega naša Slovenija. Kljub razmeroma znatni površini pa ni mogoče nekaterih pokrajin tako izkoristiti, da bi dajale gospodarsko pomembne donose in preživljale veliko večje število prebivalstva kot sedaj. Zlasti velja to za kmetijstvo, ki ima na razpolago premalo plodne zemlje, čeprav je res, da bi bilo mogoče površino kmetijske zemlje še precej povečati. Zaradi tega je tudi prebivalstvo razmeroma maloštevilno in ima med vsemi ljudskimi republikami Črna gora najmanjšo gostoto prebivalstva. Po zadnjem ljudskem štetju dne 15. marca

1953 je imela Črna gora 419.873 prebivalcev, torej niti pol milijona ne, ali komaj 2,5 odstotka prebivalstva v vsej Jugoslaviji. Gostota prebivalstva na km² znaša po teh podatkih 30,4 odstotke, medtem ko znaša v vsej Jugoslaviji 66,4 odstotke, kar pomeni, da gostota ni niti polovico tako velika kot v vsej Jugoslaviji in da zaostaja Črna gora zlasti za drugimi, industrijsko bolj razvitimi pokrajinami in republikami. Nadalje je značilno za Črno goro, da prevladujejo med prebivalstvom v veliko večji meri ženske kot v drugih pokrajinah države, saj je po že omenjenem štetju prišlo na 1000 moških 1081 žensk, kar presega državno povprečje.

Toda življenjska sila črnogorskega ljudstva je velika. Povprečje živo rojenih je nad državnim povprečjem, število umrlih pa se giblje pod državnim povprečjem, tako da je prirastek veliko večji (seveda relativno) kot v ostali Jugoslaviji. Leta 1953 je prišlo v Črni gori na 1000 prebivalcev 32 živo rojenih (v vsej Jugoslaviji 28), število umrlih pa je znašalo na 1000 prebivalcev 11,3, v vsej Jugoslaviji pa 12,4. Zaradi tega je, kot že omenjeno, naravni prirastek precejšen in mora gospodarska politika težiti za tem, da najde za tak prirastek čim več možnosti zaslužka in kruha doma, kolikor ni potrebno izseljevanje v druge republike.

V narodnostnem pogledu je prebivalstvo zelo enotno. Večino tvorijo Črnogorci, ki jih je bilo pri zadnjem štetju 1953. leta 364.000 ali 86,7 odstotkov vsega prebivalstva. V obmejnih krajih proti vzhodu živi okoli 24.000 Šiptarjev ali Albancev, to je na meji proti Kosovsko-metohijski oblasti in proti Albaniji. Poleg tega kaže statistika prebivalstva še 14.000 Srbov, 10.000 Hrvatov in po štetju iz leta 1953 tudi okoli 1000 Slovencev.

V Črni gori vključno velikim prizadevanjem v zadnjih letih še vedno prevladuje kmetijstvo, ki ima v osrednji in vzhodni Črni gori, delno tudi ob obali Jadranskega morja še razmeroma ugodne pogoje. Poleg tega je tu tudi veliko Ska-

Fige suše

drsko jezero, ki je pa plitvo in bi ga bilo mogoče deloma izsušiti in pridobiti mnogo orne zemlje. Ker pa je Skadrsko jezero mejno jezero med Črno goro in Albanijo (od skupne površine jezera pripada Jugoslaviji 221,8 km², Albaniji pa 147,9 km²), je potrebno, da pride do sodelovanja pri tako velikih delih, kar pa do sedaj še ni uspelo zaradi ovir, ki jih dela Albanija, čeprav bi tudi njej taka dela ogromno koristila. Drugo najvažnejše vprašanje pa je namakanje, ker ima Črna gora izrazit kraški svet, kjer vlada pomanjkanje vode. Toda za vse to so potrebna velika sredstva, ki jih sama Črna gora ne zmore; ker pa se bodo sčasoma ta sredstva izplačala, je prav, da se dajo Črni gori za velike načrte na razpolago tudi sredstva, od katerih bo imela korist tudi skupnost.

Industrija v Črni gori še ni toliko razvita, da bi preživljala večino prebivalstva. Edino, kar je v sedanji dobi izgraditve industrije še znatno razvito, je gradbeništvo. V kmetijstvu dela 101.000 ljudi, v gradbeništvu 9000, v obrti 6000, v industriji (vključno rudarstvo in gozdarstvo) 5000, v prometu 3000 itd. V upravi je zaposlenih okoli 13.000, toda med njimi je n. pr. zelo veliko število učnega osebja itd. Če primerjamo Črno goro z drugimi ljudskimi republikami, vidimo, da je v upravi zaposleno več ljudi kot v industriji.

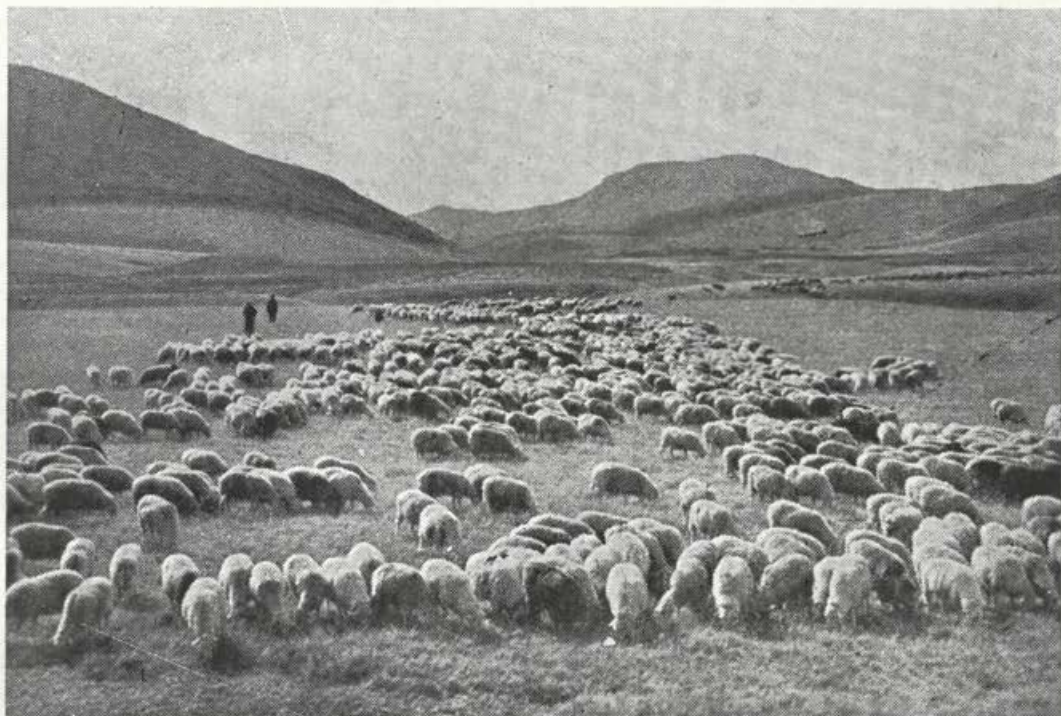
Čeprav je kmetijstvo glavna gospodarska panoga v Črni gori, so mu na

razpolago razmeroma majhne površine obdelovalne zemlje. Kmetijska površina v Črni gori znaša samo 542.000 hektarjev ali 59,1 odstotkov celotne površine dežele, medtem ko znaša v vsej državi delež kmetijske površine 58 odstotkov v primeri s celotno površino države. Največ kmetijske zemlje je v okraju Ivangrad na vzhodu dežele. Toda od celotne površine je prave in dobre zemlje zelo malo. Saj nam pove statistika površin, da je od skupne obdelovalne zemlje odpadlo na pašnike kar celih 360.000 hektarjev, to pa pomeni dve tretjini vse kmetijske zemlje.

Glavni pridelki so koruza, nato ječmen in pšenica, vendar v tako majhnih količinah, da nikakor ne zadostujejo za prehrano vsega prebivalstva. V primeri s predvojnimi časi se polagoma razvija proizvodnja nekaterih rastlin, ki uspevajo zlasti dobro v sredozemskem podnebju. To so na primer paprika, katere pridelek se je več kot podvojil, nato paradizniki in nekatere krmne rastline. Sadjarstvo je sicer v primeri s predvojnimi časi napredovalo, vendar bi bilo mogoče pričakovati, da se bo zlasti povečal pridelek južnega sadja. Toda v primerjavi s predvojnimi časi se je znatno povečal le pridelek smokey, medtem ko je pridelek limon celo manjši kot pred vojno; vzrok temu je, ker je bilo

Ribič z otoka Vranjina

Črna gora redi nad pol milijona ovac

mного dreves uničenih ali pa so že pre-stara. Vendar je gotovo, da se odpirajo črnogorskemu sadjarstvu velike možnosti, ker ima za to izredno velike in dobre naravne pogoje. Ni sicer računati s tem, da bi poleg Dalmacije Črna gora bistveno vplivala na preskrbo drugih krajev v državi s temi pridelki, vendar pa lahko z gotovostjo trdimo, da bi pridelek v Črni gori zaradi že omenjenih pogojev lahko dal znaten prispevek domačemu trgu. Živinoreja ni razvita, vendar je v njej zlasti pomembno ovčarstvo, saj šteje Črna gora nad pol milijona ovac, ki niso samo pomembne zaradi dobave mleka in mesa, ampak lahko postanejo tudi važen dobavitelj volne za našo razvijajočo se tekstilno industrijo, ki potrebuje vedno več surovin, ki jih je sedaj treba uvažati. Tudi koz je precej, medtem ko je prašičereja bolj malo razvita. Zlasti je mnogo male živine v gorskih krajih, ker živi večinoma samo od paše. Prašičev pa je več v vzhodnih in južnih krajih.

Na splošno prevladuje zasebno kmetijstvo, saj šteje Črna gora nad 77.600

kmetijskih gospodarstev, od katerih jih je bilo leta 1954 v zasebnih rokah 76.500. Po številu sicer prevladujejo majhna posestva, vendar pa je tudi mnogo večjih posestev, ki pa niso samo poljedelska, temveč tudi živinorejska in imajo tudi gozdove. Za razumevanje kmetijskih vprašanj je treba vedeti, kakor je znano že iz strukture tal, da obsega kmetijstvo pravzaprav tri območja, ki so med seboj zelo različna. Prvo območje je planinsko ali gorsko, drugo je dolinsko, ki obsega ožje porečje reke Lim, tretje pa je južno-primorsko, ker leži ob obali Jadranskega morja.

Poleg poljedelstva in živinoreje je razmeroma važen tudi ribolov, tako na Skadrskem jezeru kakor tudi na morju. Vendar zaostaja pomorski ribolov po količini ujetih rib za ribolovom v rekah in jezerih, kjer je donos še enkrat večji kot pred vojno zaradi modernizacije ribištva.

Važna gospodarska panoga je v Črni gori gozdarstvo, saj je okoli 40 odstot-

Na paši

kov vse površine gozdnate, kar je znatno nad povprečjem v vsej državi. Toda od vse gozdne površine odpade v Črni gori na kraško grmičje skoro polovica, medtem ko je kraških gozdov, če jih moremo tako imenovati, znatno manj. Šestina površine pod kraškim grmičjem v vsej Jugoslaviji odpade na Črno goro. Toda vkljub temu je preostala gozdna površina zelo važna in na podlagi tega se je razvila tudi žagarska industrija, ki pa je v zadnjih letih zaradi prejšnjega prekomernega izkoriščanja gozdov začela manj delati. Gozdovi so v Črni gori državna last, kar ni primer v drugih ljudskih republikah, zlasti pa ne v Sloveniji, kjer je odstotek površin v lasti zasebnikov še enkrat večji kot posest, ki je last države. V glavnem daje črnogorski gozd (zlasti so to igličarji) surovino za žagarsko industrijo, manj pa obdelanega lesa, mnogo lesa pa se potroši tudi za kurjavo, kar ni gospodarsko in se v zadnjih letih poraba lesa za kurjavo zelo zmanjšuje. Poleg tega pa se v zadnjem času zelo veliko žrtvuje za pogozdovanje. V črnogorskih gozdovih je tudi

mного divjačine, zlasti divjih koz, nato medvedov, mnogo pa je tudi fazanov.

Črna gora je bogata vodnih sil, ki jih šele sedaj čedalje bolj izkoriščajo. Pred vojno je imela Črna gora nekaj manjših termičnih central in eno samo manjšo centralo na vodni pogon. Toda postopna izgraditev vodnih sil je pripomogla, da je sedaj proizvodnja energije iz vodnih sil veliko večja kot proizvodnja energije iz termičnih (kaloričnih) central. Leta 1939 je znašala proizvodnja električne energije komaj 0,9 milijona kilovatnih ur, leta 1956 pa je dosegla že 30,8 milijonov kilovatnih ur in se bo še nadalje povečala. Zlasti veliko prihodnost pa obetajo Črni gori v naslednjih letih, ko bodo sredstva na razpolago za gradnjo še večjih elektrocentral, iz katerih bo dobivala pogonsko silo velika industrija za proizvodnjo aluminija, za katerega ima Črna gora na razpolago veliko surovinsko osnovo z velikimi zalogami boksita. Poleg električne energije je Črna gora zlasti povečala proizvodnjo premoga. Leta 1939 je pridobila Črna gora komaj 1700 ton premoga, leta 1956 pa so nakopali že 133.000 ton premoga.

Poleg vodnih sil in premoga pa ima Črna gora znatna ležišča rud, ki so

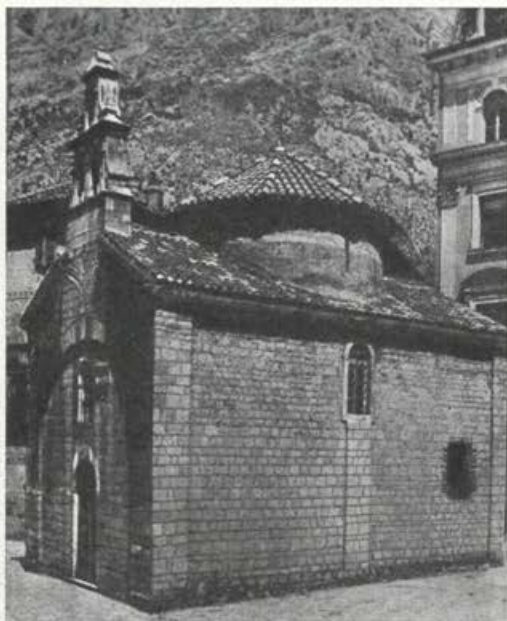
V obmorskih krajih Črne gore uspevajo limone in pomaranče

Obiralci tobaka, ki je znan pod imenom »zetski tobak«

do nedavna ostala še neizkoriščana bodisi zaradi pomanjkanja sredstev ali zaradi slabih prometnih zvez. Predvsem daje Črna gora izredno veliko boksita, ki ga sedaj le delno predelujejo doma (v Šibeniku), mnogo pa izvažajo. Od celotne jugoslovanske proizvodnje boksita v letu 1955 (791.000 ton) je dala Črna gora 140.000 ton, lani pa je proizvodnja narasla celo na 204.000 ton. To pomeni, da je Črna gora leta 1955 dala okoli 17,7 odstotkov vse proizvodnje boksita v Jugoslaviji. Nadalje je Črna gora ve-

lik proizvajalec svinčeno-cinkove rude, ki je je dala leta 1955 48.000 ton, leta 1956 pa že 57.000 ton in je tako njen delež v celotni proizvodnji svinčeno-cinkove rude v Jugoslaviji znašal leta 1955 29,1 odstotka. Pomembno je tudi pridobivanje barita. Končno razpolaga Črna gora z eno največjih in najmodernejših solarn v Ulcinju, ki je dala leta 1955 10.000 ton soli, kar je skoro ena tretjina celotne pridobljene morske soli v Jugoslaviji (leta 1955 36.000 ton). Črna gora nima svojih topilnic rud, zato bo žele-

Kotor, Cerkev sv. Luka

zarna v Nikšiću osnova za nadaljnjo železarsko in jeklarsko industrijo v Črni gori.

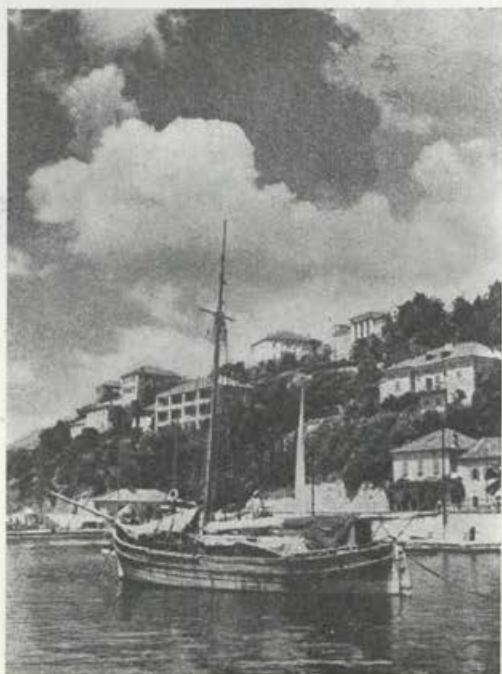
Sama industrijska proizvodnja v Črni gori v primeri z drugimi republikami ni velika, čeprav je treba zaznamovati velik industrijski napredek v primeri s predvojnimi časi. Če vzamemo industrijsko proizvodnjo v Črni gori leta 1939 kot 100, vidimo, da je znašala industrijska proizvodnja leta 1956 627, kar pomeni, da je narasla industrijska proizvodnja za petkrat, v čemer Črne gore ne presega nobena druga jugoslovanska republika. Nekatere industrijske stroke se šele razvijajo, mnogo jih je še v obrtniških začetkih. Nekatere pa so starejše in že prej znane v Jugoslaviji, kot n. pr. tobačna tovarna, pivovarna in milarna. Le lesna industrija ima večji pomen ter se je že pomembno razvila.

Kot že omenjeno, se je zaradi elektrifikacije in industrializacije zelo razvilo gradbeništvo, ki zaposluje izredno veliko delovne sile in daje znaten del narodnemu dohodku. To je razumljivo v dobi investicij v najrazličnejše objekte, med katerimi niso samo industrijske gradnje, temveč tudi promet itd. Za promet ima

Črna gora malo železnic, zato pa skrbi tembolj za to, da se njeno cestno omrežje prilagodi potrebam vedno bolj naraščajočega prometa.

Zanimivo je tudi, da ima letališče v Titogradu drugi največji potniški promet v vsej Jugoslaviji in da zaostaja le za Beogradom, ki je središče ne samo zračnega prometa v Jugoslaviji, temveč tudi mednarodnega prometa. To je tudi razumljivo, saj je Črna gora, če ne govorimo o turističnih krajih ob morju, najlaže in najhitreje dosegljiva z letalom, kar ima velik pomen v današnjih časih. Mnogo pa si obeta Črna gora od novih zvez, saj je najbolj naravno, da se središče države, Beograd, za katerim je veliko poljedelsko področje Vojvodine, čimprej poveže s Črno goro in s tem tudi z morjem.

Naša podoba o napredku mlade črnogorske republike bi ne bila popolna, če bi ne omenili njenega razvoja tudi na znanstvenem, kulturnem, šolskem in splošno ljudsko-prosvetnem področju. Kakor postaja Titograd čedalje bolj upravni center Črne gore, je staro mestece Ce-

Hercegovi — eno najlepših letoviških mestec ob črnogorski obali

tinje s komaj deset tisoč prebivalci ohranilo svoj stari pomen in ostalo kulturno središče črnogorske republike z ustreznimi znanstvenimi ustanovami, šolami, gledališčem, knjižnico. Cetinje se ponša s tradicijo prve tiskarne na Balkanu, druge v slovanskih deželah, tretje v Evropi. Letnica njenega rojstva: 1493. Pripovedujejo, da so svinec za vlivanje črk pozneje v bojih za svobodo pretopili v krogle. Danes dela v Cetinju nova tiskarna. Cetinje ima znamenito galerijo slik, muzej, stari samostan s kulturnimi in zgodovinskimi znamenitostmi, bogato knjižnico. V Budvi se razvija filmsko, v Kotoru pa glasbeno središče sedanje Črne gore.

Med vojno je bilo uničenih več šol, po vojni so jih obnovili in postavili več novih. Kulturni napredek Črnogorcev se kaže v velikem številu radijskih naročnikov in naročnikov časopisov. Še pred dvema letoma je bilo v Črni gori pet profesionalnih gledališč z državno dotacijo: v Titogradu, Cetinju, Kotoru, Nikšiću in v Plevlji. Danes je titograjsko gledališče edino poklicno gledališče v Črni gori in je leta 1956 dobilo tudi novo

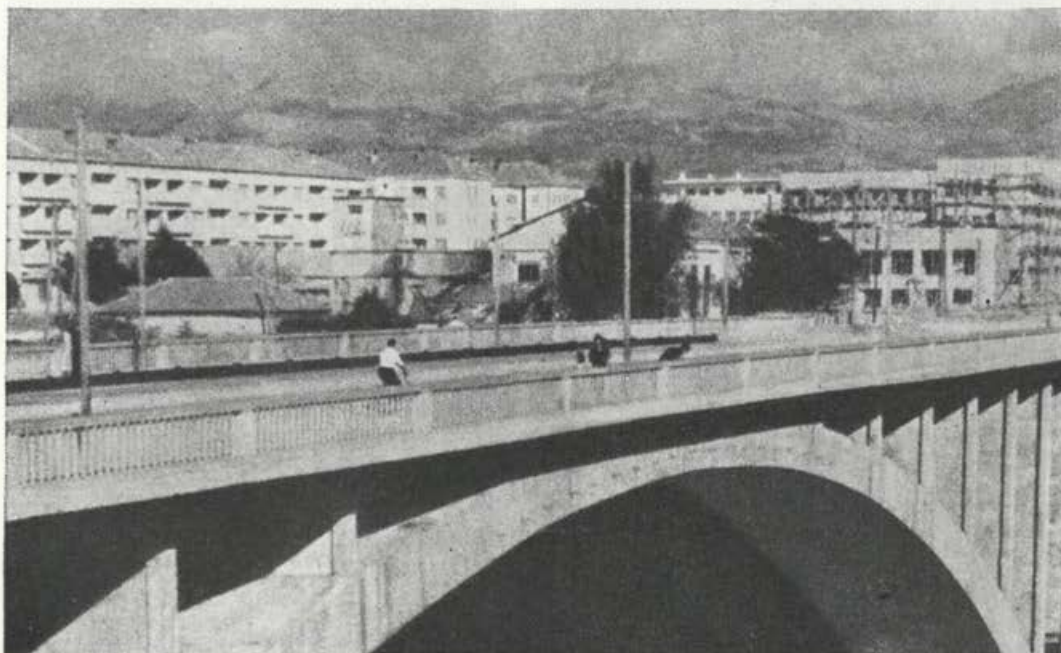
gledališko poslopje. Ostala gledališča delajo dalje kot amaterska gledališča.

Črna gora ima danes samostojno društvo književnikov, ki izdajajo revijo »Susreti«, društvo upodablajočih umetnikov, glasbenikov, prevajalcev in drugih kulturnih delavcev.

V Črni gori je po vojni zraslo mnogo novih šol, gledališč in drugih prosvetnih ustanov in zavodov, ki tvorijo široko podlago za vsestranski razvoj prosvete, kulture in znanstvenega dela v naši najmanjši republiki. D. P.

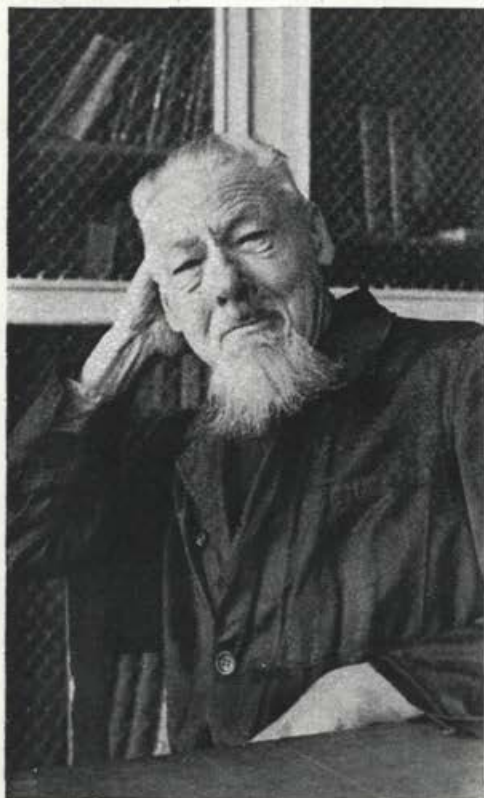

Bolnišnica za kostno tuberkulozo v Risano

Del novega Titograda

Jožu Plečniku v spomin

Usoda je odločila, da sva si bila na Mirju soseda. Tako skromno tiho je leta 1922 zasedel stolico Ljubljanske univerze, da res njegovi učenci in mi sosedje nismo niti slutili, kak umetnik se je naselil med nami. Prvič sem se sešel z njim, ko sem se ukvarjal s potrebno mislijo, kako bi podrl trhle deske in postavil novo ograjo med njegovim in župnijskim vrtom. Mirno me je poslušal. Nato mi je z ljubkim smehljajem rekel: »Le pode-rite to revno ostarelost, toda nove ne postavljajte.« Zavzel sem se. On je pa resno nadaljeval: »Čemu bi si dva soseda zapirala ljubi veter, ki mirno pihlja od soseda do soseda.« On me je bistro opazoval in uganil, da sem ga prišel prosit načrta za novo ograjo. Oba sva za hip umolknila. Prvi je spregovoril Plečnik. »Moj načrt je v eni besedici: Nič! Bodimo ljudje in se sosedje radi imejmo.

To je najlepša ograja.« Segel sem mu v roko. Tedaj je vzbrstelo najino prijateljstvo, ki se vsa leta niti trohico ni skalilo. Kolikokrat sem potem predsedel pri njem najlepše trenutke resnih pogovorov in se vedno poslovil z novim spoznanjem, kako velik duh je Plečnik. Ljubljana je šele počasi spregledala, koga ima v svoji sredi. Izmed prvih, ki ga je zares spoznal in postal občudovalec tega genija, je bil ing. Prelevšek, direktor na magistratu. Skrbno ga je hodil obiskovat in tedaj se je začela Ljubljana pomlajati. Lotil se je Tivolija, tromostja, raznih cestá, Stara drevesa so začela padati. Tedaj sem jo skupil jaz. Ko so začeli podirati stare kostanje na Cojzovi cesti, sem rekel Plečniku: »Ali ni škoda teh dreves?« Poredno se mi je nasmehnil: »Te nesreče sem kriv jaz.« Ko sem mu omenil Vegovo ulico, kjer so bile še potresne razvaline, je nekam pomilovalno odgovoril: »Moj Bog, kaj sem pa mogel storiti, ko ni bilo denarja. Zato sem to cesto in ob njej navlako samo nekoliko pometel.« Vse to so bile zanj malenkosti. Lepo Dobrilovo cesto je hodeč v šolo grede ustvarjal in rešil tudi lepo parcelo ob vijugi Gradaščice. Ob njej je razpel zelene bregove in pregnal pri Trnovskem mostu, ki je tudi njegovo delo, kopalnice za vojaške konje. Za naše rajnike je za zadnji počitek naredil celo vas lepote: Žale, ki jih vsi tujci občudujejo. Vse to so samo lepi drobcí njegovega dela. Kje pa so šole, palače, cerkve, ki jih je stare, zanemarjene spreminjal v trajne lepote pri nas, v Zagrebu, v Beogradu. Kralj Aleksander je šele v Pragi pri Masaryku zvedel za Plečnika. Omenil je namreč predsedniku, naj mu navsetuje dobrega arhitekta iz Prage, da bi prišel v Beograd in mu naredil nekaj novih načrtov. Predsednik Masaryk se je veselo zasmel: »Čemu bi vam koga pošiljal iz Prage, ko imate najodličnejšega arhitekta v Ljubljani. Vsa lepota tu na naši graščini je njegovo delo!« Kralj je Plečnika res povabil v Beograd. Ko sta bila v neki dvorani, na katero je bil

Plečnikov dom v Karunovi ulici v Ljubljani
(z vrtni strani)

vladar zelo ponosen in mu jo je razkazoval, ga je vprašal: »Ali ni to res lepota?« Plečnik mu je mirno odgovoril: »To je res lepo inženirsko delo. Sodim pa, da bi za kralja morala biti drugačna.«

Tak je bil Plečnik. Povsod po domovini. Za vsako lepo starino spoštljivo čuteč, vsakemu ustregel. Brez ure počitka je delal in ustvarjal. Njegov ustvarjalni duh ni poznal miru, ne ure oddiha, nikoli si ni privoščil počitnic. Ob vseh časteh in odlikah pa skromen kot gorski pastirček v obleki in jedi. Ko so prišli v navado vžigalniki za cigarete, se je nalašč poigral in naredil lep vžigalnik, da si ga postaviš predse na mizo. Ni želel, da bi se pogovarjal o odličnih svojih načrtih. Ko sem prihajal k njemu, je zagrnil s pivnikom že dokaj dovršen načrt palače, cerkve, novega zvonika.

Od mene je želel zvedeti vse pomembne novice o politiki, javnem gospodarstvu, o delu sploh. Sebe pa je skrival.

Veliki duh, skromen, ponižen in vendarle radoveden za vse malenkosti dela in gibanja našega naroda. Bil je, kakor da noče nič vedeti o svojih velikih delih. Blizu njegove smrti sem ga šel obiskat. Ne lahko. Moja po bombi prestreljena noga se je vnovič oglasila in me trdno zaklepala v dom. A šel sem. Ob postelji je sedel sključen. Ko sem mu stisnil roko, me je prijatelj živo pogledal, mi stiskal obe roki, celo priklonil se je, da bi ju poljubil. Pobožal sem ga po licih

in mu ljubo skušal govoriti. Časih me je iskreno pogledal, govoril ni nič, ker bi bilo zaradi moje gluhoste nemogoče, da bi umel. Nekaj dlje sem posedel ob njem. Ponudil mi je cigareto in jo tudi sebi prižgal. Njegov pogled vame mi je več razodel ko beseda. Vajen bolnikov, sem bil prepričan, da jemljem od njega slovo. On je bil — v resnici nič ni bil bolan — bil je rožni cvet, ki nagiblje glavo in čaka, kako poreče usoda: »Pridi, dobri in najboljši.« To je bilo predsmrtno utripanje tega velikega srca. Bil je svetla luč, ki ji je ginilo življenje in je mirno čakala, kdaj ji reje zmanjka, da ugasne. Poslovil sem se; trikrat sva si še stisnila roke. Vedel sem, da se poslavljam od umirajočega velikega umetnika, ki ga Slovenija ne bo zlepa podobnega čakala. To je bil Plečnik, velik, da bo preteklo v morje še mnogo Save, preden bo mati rodila temu velikemu duhu, umetniku podobnega naslednika. Umrl je, njegova dela pa živijo in bodo živa na veke.

Preprost nagrobnik velikemu umetniku

Od obliča do velemojstra

Mojster pri delu

V moji mladosti je bila zelo priljubljena ljudska povest »Od pluga do krone«. Bila je to povest o življenju, delu in velikih znanstvenih in tehničnih uspehih slovenskega kmečkega fanta iz moravške Zagorice, ki je v svetu znan kot Jurij baron Vega. V slovenski zgodovini bi lahko naštel celo vrsto povesti o rojakih, ki so se povzpeli na mednarodno ugledno stopnjo, žal so v preteklih stoletjih svoje sile posvetili največkrat tujini ter so njihova domača imena utonila, prilagojena tuji pisavi in izgovarjavi, med tujimi imeni. Redki so bili med njimi do XIX. stoletja, ki so se po uspehu v tujini vračali domov in s svojimi skušnjami pomagali graditi domačo kulturo. Odličen primer teh zadnjih je posebno arhitekt Jože Plečnik, častni doktor univerze v Ljubljani in tehniške visoke šole na Dunaju, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, član češke Masarykove akademije dela, dopisni član kraljevske družbe velikobritanskih arhitektov in redni profesor arhitekture na tehniški fakulteti v Ljubljani, ki je bil kot arhitekt enako cenjen na Dunaju, v Pragi in v Ljubljani. Iz mizarske delavnice svojega očeta se je povzpел na položaj mednarodno uglednega arhitekta, v slovenski zgodovini pa je doslej v svoji vrsti edinstven.

V ljubljanskem Gradišču je pod številko 12 skupina nizkih pritličnih poslopij, ki so s cestne strani bolj podobna hlevom in skladiščem kakor stanovanjski hiši. Oklepajo pa veliko dvorišče in za

njim vrt; sem se proti jugu k soncu odpirajo okna stanovanjskih prostorov in vabijo prebivalce v bogastvo sonca, zelenja in svežega zraka. V tem skromnem, toda zdravem polpodeželskem ozračju je bil dne 23. januarja 1872 rojen naš Jože Plečnik. Rod izvira iz Hotedršice na logaškem Krasu, iz krajev, kjer borba s kršem za rodovitno zemljo tudi ljudem oblikuje značaj trdosti, strogosti v pojmovanju življenja in resne samostojnosti. Očeta si iz pripovedovanj sina predstavljam kot moža v domačih šegah utrjene postave, strogega življenjskega nazora in skrbnega glavarja družine. Mati, o kateri je pokojni Jože govoril z največjo ljubeznijo in s kar sinovskim oboževanjem, je imela nanj velik vpliv. Štirje otroci, bratje Andrej, Janez in Jože ter sestra so tudi po smrti staršev ohranili redko zvestobo drug drugemu in se v življenju vzajemno spopolnjevali, čeprav so se po značaju močno razlikovali. Značilno je, da so vse življenje sanjali o skupnem domu, ki so ga po prvi svetovni vojni sicer postavili, niso pa skupnega življenja več uresničili. Jože se je dobro zavedal svoje rodbinske dediščine in rad poudarjal, da je Kraševce. Oče je bil po poklicu mizar; da je bil ta poklic nekako v rodu, dokazuje dejstvo, da je še do nedavnega živel v Hotedršici sorodnik, ki je bil zelo prizadeven pohištveni mizar. Hotedršica leži v tistem delu Krasa, kjer krš prehaja

Sedanja zunanja podoba Plečnikove rojstne hiše (Gradišče, štev. 12 v Ljubljani)

v gozdnato področje, kar daje življenju in tudi razpoloženju njenih ljudi dvojnosten značaj, ki se je značilno izrazil prav v pokojnem »Kraševcu« arhitektu Plečniku, saj je enako ljubil in razumel kamen kakor les in je iz mizarja, obdelovalca lesa, postal arhitekt z najtanjšim čutom za umetno uporabo kamna.

Prizadevnost očetova je vse tri sinove namenila za inteligenčni poklic. Poslal jih je v gimnazijo, ki je vodila Janeza v zdravniški, Andreja v duhovski poklic. Samo Joži šola ni dišala. Pripovedoval je, da je malo poslušal, kar so profesorji predavali, ker ga je veliko bolj zanimalo, kako so oblečeni in kake kretnje imajo. Zapustil je gimnazijo in se odločil za očetov poklic. Rad pa je risal in ker je prav takrat Jurij Šubic slikal znane freske na obokih šentjakobske cerkve, se je tudi on navdušil za slikarstvo, posebno še, ko ga je oče vzel s seboj na oder in je lahko od blizu videl, kako se vrši ta posel. Oče je bil znan s slikarjem Ferdom Veselom, ki je bil pripravljen poučevati fanta v tej stroki. Razočaral pa ga je, ko ga je nagovoril, da je skrivaj prinesel k njemu s podstrešja domače hiše staro sliko, katere Vesel kot strasten zbiralec starine ni hotel vrniti. To je fanta odvrnilo od slikanja in je 14 let star odšel s podporo deželnega odbora na obrtno šolo v Gradec, da se izpopolni kot risar za umetno mizarstvo. Med učitelji je bil tudi arhitekt Theuer, ki mu je posredoval do fines izpopolnjen risarski način klasične dunajske arhitekturne šole kot eno najpomembnejših značilnosti Plečnikovega življenjskega dela. V delavnici enega izmed učiteljev ga je spoznal kot odličnega strokovnega risarja šef dunajskega podjetja za umetno pohištvo J. W. Müller arhitekt Leopold Müller.

Nov svet se mu je odprl ob obisku arhitekturne razstave, katere se je udeležil tudi reformator dunajske arhitekture konec XIX. stol. Otto Wagner. Kar je videl, ga je tako navdušilo, da se je javil pri njem s prošnjo, da ga vzame v svojo šolo na umetniški akademiji. Sprejel ga je in je postal eden njegovih najljubših učencev. Po kratki dobi v splošnem oddelku ga je učitelj vzel v

svojo delavnico, kjer so takrat izdelovali načrte za dunajsko mestno železnico. Tu je našel drugega pomembnega slovenskega arhitekta Maksa Fabianija, s katerim je ohranil vse življenje spoštljivo medsebojno razmerje. V tej delavnici, kjer je bujno cvetela umetniško domišljijo sproščujoča secesionistična smer, ki se je je oklenil kot njen zelo vidni zastopnik tudi Fabiani, se je Plečnik v drugi polovici devetdesetih let umetniško prebudil. Pridružil se je po Wagnerju vodeni Dunajski secesiji in ji kot cenjen in marljiv sodelavec ostal zvest do odhoda v Prago. Iz Plečnika so takrat začele dobredno bruhati nepričakovane arhitekturne ideje, ki so mladi rod navduševale in dale podlago za tisto neizčrpno zakladnico domislic, ki so značilne za Plečnikovo kasnejše delo. Zajete v prosti risbi predstavljajo te ideje v umetnikovem celotnem delu samostojen, neizmerno zanimiv del. Wagner ga je toliko cenil, da mu je začel odstopati pri sebi naročena dela. Veliko pozornost je vzbudila njegova dekoracija rotunde v Pratu za jubilejno razstavo l. 1898. Isto leto je opozoril nase z načrtom za Gutenbergov spomenik (skupno s kiparjem O. Schinkowitzem), ki je dobil v natečaju prvo nagrado. Proglašali so ga za najgenialnejšo zamisel svoje vrste in ostro ugovarjali, ker je bilo naročilo oddano drugemu.

Ko je dovršil specialno šolo pri Wagnerju, mu je bila podeljena tako imenovana »rimska nagrada«. Enoletno bivanje v Italiji l. 1899 in za tem pot v Pariz pomeni v njegovem razvoju drugo pomembno prelomnico. Odprl se mu je

Plečnikova rojstna hiša (z dvoriščne strani)

Slovita »Zacherlova hiša« na Dunaju, delo mojstra J. Plečnika

smisel za klasično antiko in italijansko renesanso kot primer lepotno do skrajne popolnosti obvladane arhitekture v kamnu. Poleg do vseh podrobnosti prefinjene antične klasike ga je posebno prevzela težka resnost Michelangelove in Michelle Sanmichellijeve arhitekture. Zajet v secesijonistični način se v njegovih risbah sedaj uveljavlja notranje sile prekipevaljoči svet Michelangelovih vtisov, kar lahko zasnutkov prejšnje razvojne stopnje doda izraz tvegane napetosti. Po vrnitvi je ostal še dve leti v Wagnerjevi delavnici, nato pa je odprl lasten atelje v dunajskem predmestju. Zmaga pri natečaju za tako imenovano Zacherlovo hišo ga vodi do izvršitve ene najpomembnejših arhitektur tega časa na Dunaju (1903—1905). Tovarnar takrat tudi v Sloveniji dobro znanega protimrč

nega »Zacherlina«, Zacherl, se izkaže do Plečnika kot resnično mecenski naročnik in mu postane za vse življenje zvest prijatelj. To delo pomeni samostojen zaključek Plečnikove wagnerjevske dobe. Pri okrasitvi zunanjsčine sta sodelovala z njim dva odlična kiparja tistega časa Metzner in Ferdinand Andri. V črnem granitu izvršena, strogi skupnostni obliki podrejena živahna zunanost je vzbujala navdušeno pohvalo pa tudi žolčno odklanjanje. Popularni, Plečniku osebno neznan boem Peter Altenberg mu je pisal dolgo priznalno pismo, humoristični Kikeriki pa je novo stavbo karikiriral kot »kranjsko kostanjarsko peč«. Danes prehaja po soglasni sodbi umetnostne kritike ta hiša v zgodovino kot eno najsamostojnejših in najpomembnejših del dunajske arhitekture na začetku XX. sto-

Jože Plečnik — za »dunajske dobe«

letja. Čeprav je še vedno otrok secesionističnega časa, postavlja njegovemu razbrzdanemu idealu nasproti ideal strogosti, ki se je Plečniku razkril pri doživetju antike pa tudi klasične renesančne bujnosti, ki se izraža posebno v mogočnem vencu, kateremu je po svoje kumoval Michelangelo. Vse pa se razlikuje od povprečno wagnerjevske razumarske hladnosti z nedvomno slovansko čustveno toplino.

Zacherlova hiša pomeni višek Plečnikovega ustvarjanja dunajske dobe, pa tudi odločen prelom. Odslej se uveljavlja nov, zrelejši Plečnik. Osnovna sprememba se izraža tudi zunanje v pisavi, ki dobi sedaj zanj značilno iskano osebnostno obliko, medtem ko je bila še na prehodu v XX. stoletje malo izrazita. Poprej se mu je namreč osebnostno sprostila risba kakor pisava, kar je mogoče značilno za človeka kot umetnika, ki mu je risba prvo, pisava drugovrstno izrazilo.

V tem času Plečnik tudi notranje dozori v moža trdnih življenjskih načel, ki se oblikujejo v občevanju z duhovno enakovrednimi ljudmi iz Zacherlove, Wagnerjeve in Engelhartove družbe, brusijo pa v živahnem dopisovanju z bratom Andrejem, katerega modrost nad vse ceni. Sodelovanje s Secesijo, kateri v novem, po Olbrichtu projektiranem svetovno znanem razstavnem poslopju ureja vrsto razstav, mu posreduje za njegov bodoči umetniški razvoj mero-dajno novo pobudo, stik z beuronsko umetnostjo. Leta 1907 je bila namreč s sodelovanjem umetnikov benediktincev, ki so propagirali novo obredno strogo cerkveno umetnost, ki je dobila po njihovem nemškem središču Beuronu ime beuronska umetnost, prirejena razstava sodobne cerkvene umetnosti. Ureditev je vodil Plečnik, ki je dal v zvezi z Andrijem kot slikarjem vsej prireditvi osrednji poudarek. Tu se je za vse življenje sprijateljil z beuronskim slikarjem benediktincem P. Willibrordom Verkadejem. Ta mož je bil Holanec, ki je pripadal kot mlad umetnik v Parizu skupini tako imenovanih Nabijev (Prerokov), ki pa se je kasneje spreobrnil h katoličanstvu in stopil v benediktinski red. V krogu umetnikov, ki jih je vodil P. D. Lenz, mu je pripadala zelo vidna vloga. Kasneje je svoje življenje, blodnje in pomirjenje v Bogu opisal v dveh knjigah, kjer se s toplo simpatijo in resničnim občudovanjem spominja svojega sodelovanja in drugovanja s Plečnikom. Stik z beuranci je Plečniku posredoval ideal hieratične, obrednemu duhu cerkve po bistvu ustrezajoče likovne umetnosti, ki se je pa v njegovem delu tesno povezal z ideali klasične umetnosti.

V tem času se je v Plečniku tudi končno izoblikoval ideal neodvisno ustvarjajočega arhitekta umetnika. On predstavlja namreč dobesedno uresničenje ideala arhitekta, kakor ga je v Avgustovi dobi na pragu krščanske dobe opisal rimski arhitekt Vitruv: »S pomočjo filozofije si ustvari arhitekt plemenito mišljenje, da ni prevzet, ampak uslužen, pravičen ter pošten in, kar je najvažnejše, da ni pohlepen po zaslužku; nobeno delo namreč ne uspeva brez vest-

nosti in neomadeževanega značaja; arhitekt naj ne bo sebičen in naj ne misli samo na naročila, ampak naj dostojanstveno varuje svoj ponos, skrbeč za dober glas; tudi to namreč zahteva od nas filozofija.«

Značilno je, da se je ta visoki ideal o arhitektovem poklicu izoblikoval v času po več ali manj brezskrbnih dneh dela za Zacherla, ko je po lastnih besedah zelo težko živel, zaslužil včasih komaj za sproti in kljub temu svoje moči tratil z neprestanim iskanjem še popolnejše rešitve, z izdelovanjem novih variant, ki jih nihče ni plačeval. V tem položaju je neštetokrat vzdihoval po domovini, ki nima kruha zanj, toda vztrajal na svojem potu. Zato se je odtujeval družbi in se zapiral sam vase in v svoj duhovni svet. Vitruvovemu načelu o nesebičnosti in o neomadeževanem značaju idealnega arhitekta pa je dodal, opirajoč se na Ruskina, še globlje etično načelo,

da prava umetnost korenini v kreposti in zato tudi sama vodi h kreposti. Vsi, ki smo ga kot zrelega moža poznali, vemo, da je ostal vse življenje asketsko zvest temu idealu in živel, kakor se je pri slovesu od njega na dan pogreba na Žalah posrečeno izrazil predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti Josip Vidmar, posvečeno življenje.

Iz dunajske stiske ga je rešil l. 1911 poziv za učitelja dekorativne arhitekture za Umetno obrtno šolo v Prago, kar je povzročil njegov prijatelj, tovariš iz Wagnerjeve šole, reformator češke arhitekture Jan Kotěra.

Do začetka prve svetovne vojne je imel še ozke stike z Dunajem. Predvsem je bil zadolžen za izvršitev cerkve sv. Duha na Ottakringu na Dunaju, ki je bila v letih 1910 do 1912 v surovem dograjena. Bila je zamišljena za takratne razmere revolucionarno. XVI. okraj je izrazito delavski okraj in ta cerkev ni

J. Plečnik, notranjščina cerkve Srca Jezusovega v Pragi

imela toliko reprezentančnega namena kakor praktično dušnopastirskega. Z namenu ustreznim, a čim bolj skromnim značajem si je Plečnik rešitev te naloge zamislil v duhu sodobnih teženj tudi kot izvršitev v novem, takrat estetsko še ne zadovoljivo obvladanem, pa vseeno različne prednosti obetajočem gradivu, v železobetonu. Bil je to v Evropi eden prvih poskusov porabe za sakralne namene tega, po takratnih nazorih lepotno neustreznega gradiva. Stebrišče s timpanom kaže na zunaj sicer na naslon na klasično monumentalno tradicijo, notranjščina z emporami (stranskimi vzvišenimi prostori) v nepodprti »viseči« konstrukciji pa je učinkovala kot zameh najosnovnejši stavbarski logiki. Obsodbo je izrekel končno sam protektor C. kr. centralne komisije za varstvo spomenikov nadvojvoda prestolonaslednik Franc Ferdinand in preprečil nadaljevanje del po Plečnikovih načrtih. Za Plečnika je pomenilo to bridko razočaranje.

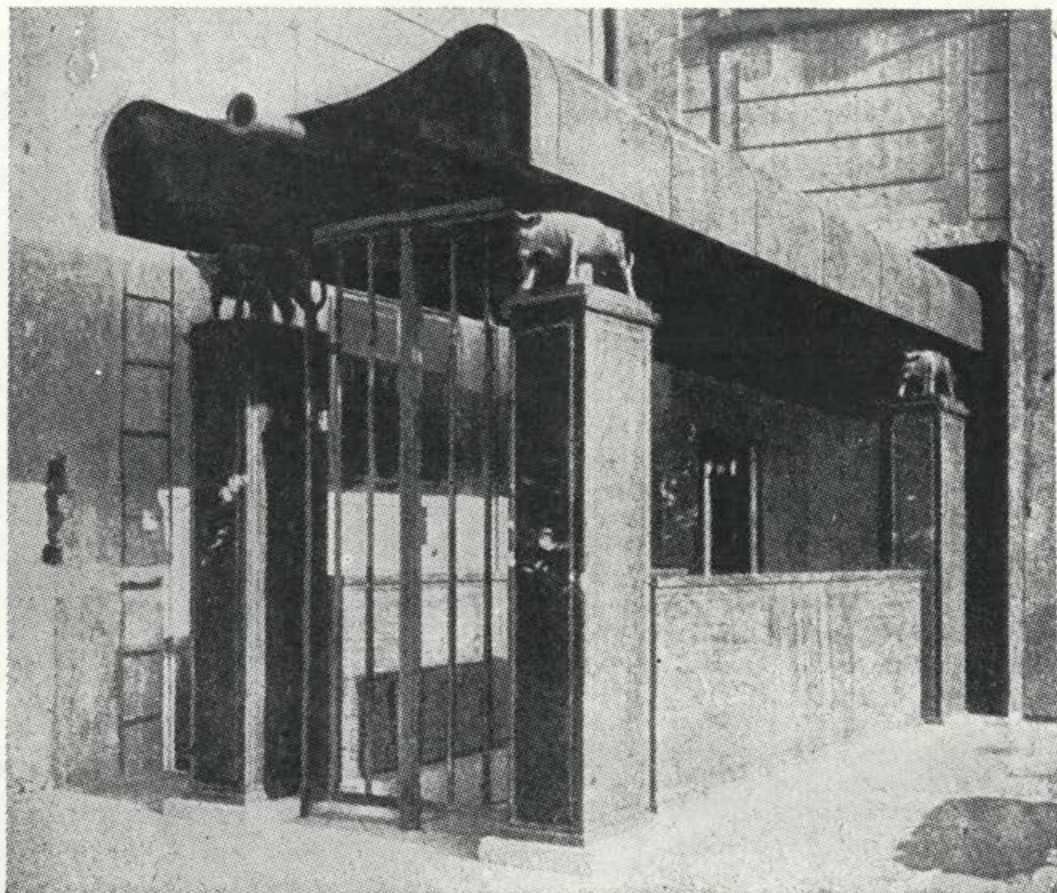
Upokojitev O. Wagnerja na Umetniški akademiji l. 1912 je Plečnika še enkrat vmešala v dunajske zadeve. Trikrat je bil izbran za njegovega naslednika, toda zaradi pritiska nemško nacionalnih krogov kot Slovenec ni bil potrjen. Zanimivo je bilo, da je bila visokošolska mladina brez razlike strank na njegovi strani in je s stavko protestirala proti nepotrditvi. Človek se danes vpraša, od kod je izvirala tolika njegova priljubljenost pri mladini, ko vendar na Dunaju ni bil njen učitelj. Eno pa velja, da je bil od zadnjih let prejšnjega stoletja do odhoda v Prago Plečnik na Dunaju med najbolj opaženimi arhitekti in mu je mogoče prav prestolonaslednikova reakcionarna obsodba naklonila simpatije mladine.

Leta prve svetovne vojne je Plečnik preživel kot učitelj dekorativne arhitekture na Umetnostnoobrtni šoli v Pragi. Na zunaj so to neplodna leta, a bogata notranjega zorenja iz doslej osvojenih podlag. Pridružila se jim je namreč sedaj nova sestavina, slovanska ljudska umetnost. Spoznaval jo je na ekskurzijah na Moravskem in posebno na Slovaškem in ji nazadnje posvetil dejansko

J. Plečnik, Cerkev Srca Jezusovega v Pragi

pozornost z obravnavanjem ljudskih nalog v šoli. Zgodovinar te šole pripisuje temu kar prevraten značaj. Zanimanje za ljudsko motiviko mu že zdoma ni bilo tuje, razbohotilo pa se je posebno pod češkimi nebom in nedvomno deloma tudi kot odziv na vojno in prebujenje slovanske miselnosti, ki jo je spremljala. Neki prirojen slovanski zanos mu je bil sploh lasten; v krogu slovenskih umetnikov Vesnanov je bila v njegovem dunajskem času ideja ustvaritve lastnega slovenskega umetnostnega izraza kar osnovna, neznanca pa ni bila tudi severnim Slovanom. Za ljudsko ornamentiko in njeno teorijo pa se je aktivno boril tretji njegov slovanski dunajski tovariš arhitekt Ivan Jager. Vse te pobude so pri Plečniku končno dozorele v svetovni vojni in postale važna sestavina njegovega kasnejšega snovanja, sestavina, ki se je prav tako logično spojila z njegovim ustvarjanjem kakor že prej wagnerjevska se-

J. Plečnik, Vhod na Hradčanih

cesija, antika, Michelangelo in beuronska hieratičnost. Neplodna leta so za končno podobo Plečnika kot arhitekta postala bistveno važna.

Po vojski, ki je povzdignila Prago v prestolnico samostojne Češkoslovaške republike, na jugu pa se ji je odzvala samostojna Jugoslavija, je Plečnik sklenil, da se vrne domov, da bi dejansko mogel služiti svoji domovini in ne samo tako kakor prej, ko je snujoč Zacherlovo hišo od tal do vrha samostojno, kakor se je izrazil, ves čas mislil na to, da naj postane to delo dokaz ustvarjalne sile slovenskega duha in naj služi v čast njegovi domovini. Toda obrnilo se je drugače. V Pragi, ki je sicer imela zadosti lastnih uglednih arhitektov, ga je prvi predsednik republike T. G. Masaryk, slavni filozof in organizator češkega

osvobodilnega gibanja, pozval, da mu uredi Hradčane v rezidenco državnega predsednika, dvorec v Lánih pa za njegovo letno bivališče. Bili sta to dve nalogi, kakršne se nudijo arhitektom zelo redko in ki sta po svojem obsegu spominjali na velike naloge renesanse in baroka. Kakor navadno v takih primerih se je Plečnik izmikal, a obenem naloge izvrševal ter zasnoval velike načrte, ki še do danes niso popolnoma uresničeni. Da ga priklenejo na Prago, so ga l. 1920 izvolili za profesorja arhitekture na Umetniški akademiji in zanj ustanovili posebno stolico, v pričakovanju, da bodo po njem pomladili češko arhitekturo. Toda odklonil je. Istočasno so prišla vabila iz Ljubljane, kjer je arhitekt Ivan Vurnik prevzel organizacijo arhitekturne šole na tehniški fakulteti novousta-

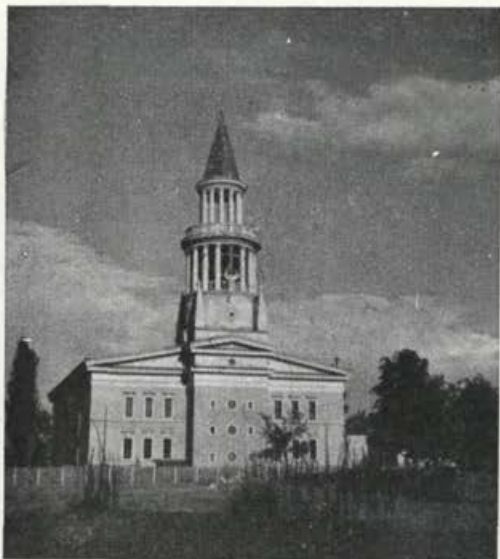

Stranje: lopa; eno zadnjih Plečnikovih del, ki pa je ostalo nedokončano

novljene univerze in sodil, da ji je Plečnik nujno potreben. Kljub nekim pomislekom, češ da niti srednje šole nima, je bil izbran in je mesto sprejel. Ker se Masaryku ni mogel kar tako izmuzniti, je organiziral delo na Hradčanih in v Lánih in se zavezal, da bo ta dela vodil iz Ljubljane. Ni se vdal tudi najvabljivejšim Masarykovim prigovarjanjem, ki mu je vsestransko zaupal, kakor se kasneje ni ustrašil vseh mogočih spletk, najsi so ga kritizirale kot umetnika ali pa so pogosto izvirale iz čisto političnega nasprotstva do prezidenta. Kot arhitekt na Gradu je bil Plečnik v polnem pomenu suveren, kakor so bili suvereni na papeškem dvoru Bramante, Raffael in Michelangelo. Odvrniti od sklepa, da se vrne v domovino, ga to ni moglo, kakor tudi ne misel, da, če služi Pragi, služi slovanstvu, torej tudi svoji ožji domovini. Odvrniti ga ni mogla niti bojazen, ki ga je včasih prevzemala in ki jo je večkrat izrazil, da

gre mogoče v umetniško smrt, ker mu domovina ne bo mogla nuditi tistih možnosti kakor Praga.

V Ljubljano je šel resnično v precej negotovo okolje. Kljub zmagi Moderne in impresionizma je bila Ljubljana za likovno umetnost, posebno pa za arhitekturo in kiparstvo še vedno stara dolga vas. Manjkalo mu je tudi za uveljavljanje potrebnih osebnih znanstev in stikov. Tudi nobeno večje delo ni pričalo doma o njegovi zmožnosti. Tudi o tem, kar je delal na Dunaju in v Pragi, je redko kdo kaj slišal. Upravičeno se je torej bal, kako ga bo domovina sprejela. Toda kmalu je začelo v javnosti odmevati njegovo ime. Znanec iz dunajskih let, ravnatelj mestnega gradbenega urada inž. Matko Prelovšek, ga je pritegnil k reševanju raznih mestnih nalog, pozorni nanj so postali tudi cerkveni krogi in tako je okrog leta 1925 že pognal med nami korenine. Najprej si je sam postavil dom, ki naj bi bil tudi dom obeh

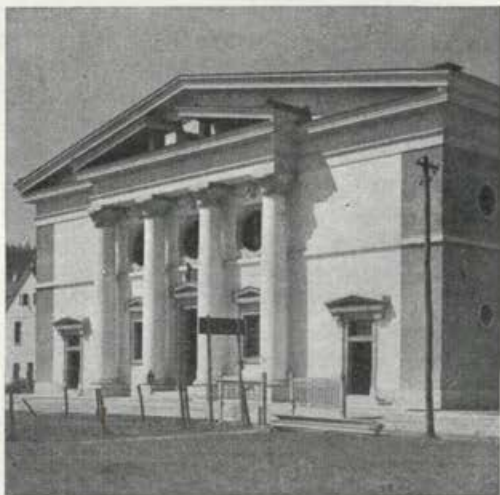
J. Plečnik, Župna cerkev sv. Frančiška v Šiški

bratov in posebno sestre, zanj pa kotiček za delo in snovanje. V Karunovi ulici za trnovsko cerkvijo so skupno kupili prilično predmestno hišo z velikim vrtom. Tej je dozidal na vrtni strani okrogel nadstropen prizidek, uredil dvorišče in vrt s čebelnjakom, da je nastalo kar prijetno, čeprav do skrajnosti skromno bivališče: po svoji zunanji neugledni podobi in po notranji vsebini s soncem in zelenjem nekaka poplemenitena ponovitev rojstnega okolja v Gradišču.

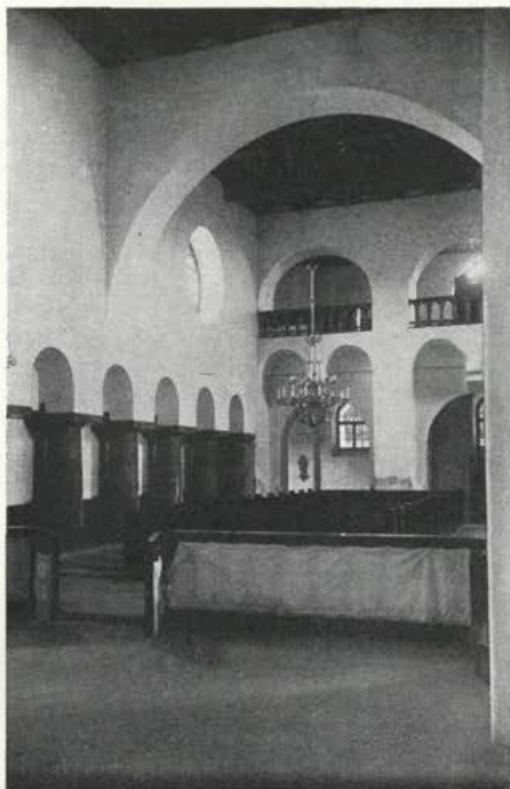
Tudi ob tem je bilo zgledovanje, češ da bi si tak človek mogel le kaj boljšega privoščiti. Toda korenine so pognale; gojanjale so na magistratu, ko je pri Sv. Jakobu začel z lepотно preureditvijo stare Ljubljane in na drugih mestih zabilsoval neskladje med starimi in novimi deli mesta in dopolnil zastareli regulacijski načrt za Bežigradom. Njegove ukrepe so kritizirali, zopet so se zdeli predvsem premalo zahtevni, nekam mimogrede izvršeni, dokler se le ni pokazalo, da so dobro premišljeni in da je vse posamezno in dozdevno brez zveze s celoto narejeno nazadnje le zasnovano kot logičen del skupne podobe prenovljene Ljubljane. Po desetih letih je postala »Plečnikova Ljubljana« določen pojem in je žela vsestransko priznanje.

Zunaj Ljubljane ga je najprej priregnalo Prekmurje. Med 1923—1927 je v Bogojini postavil eno svojih pomembnih cerkvenih stavb. V Ljubljani so se zatem frančiškani odločili, da kljub laiškim pomislekom proti načrtu zidajo v Šiški cerkev sv. Frančiška. Okoli 1930 je bila postavljena v sodelovanju z njegovim učencem Fr. Tomažičem svojevrstna palača Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani. S sodelovanjem istega je bila presenetljivo skladno preurejena notranjost palače Zbornice za trgovino, obrt in industrijo. Leta 1933 je vzbudil mnogo kritike tako imenovani Peglezen na začetku Poljanske ceste. V zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno so nastala njegova najpomembnejša in najmonumentalnejša dela v Ljubljani: Zalež, tržnice, cerkev na Barju, narodna in univerzitetna knjižnica in mnogo drugega.

Istočasno pa so vzporedno s temi deli nastajala najpomembnejša dela v Pragi. Notranjost in okolica Hradčan je dobila novo lice; v zvezi s tem je snoval obsežno regulacijo vse okolice z Letno. Rešitev teh nalog spada med največje arhitektonske podvige tistega časa. Praške ideje so odmevale pri urbanističnih rešitvah v Ljubljani. Vzporedno s cerkvijo v Šiški in v najožji idejni zvezi z njo je nastajala največja Plečnikova cerkvena zgradba, cerkev Srca Jezusovega v Pragi.

J. Plečnik, Župna cerkev sv. Frančiška v Šiški

J. Plečnik, Cerkev v Bogojini v Prekmurju

Poleg velikih nalog je reševal nešteto manjših spomeniških, posebno pokopaliških. Njihovo število je naravnost nepregledno.

Iskan je bil tudi izven Ljubljane po vsej Jugoslaviji. O tem priča po svoji obliki svojevrstna okrogla cerkev sv. Antona v Beogradu, o tem kriptna cerkev Gospe Lurdske v Zagrebu, o tem veliki načrti za Osijek, za Zagreb, za Sarajevo in drugod.

V razdobju med obema vojnama se je v problemski povezanosti njegovih del v Pragi in v Ljubljani šele prav razkrilo bistvo Plečnikove umetniške osebnosti in bogastvo njegovega stvariteljskega duha. Ko je snoval Zacherlovo hišo, je bil pesniško nadahnjena mlad fant, med obema vojskama pa se nam čez noč pokaže kot zrel mož, ki črpa iz zanesljivega znanja, zrele umetniške zavesti in iz neizčrpane zakladnice umetniških predstav. Zadnji čas pred smrtjo mi

je večkrat rekel, da je šele sedaj dozorel ter da arhitekt šele s sedemdesetim letom doseže svojo resnično moč.

V tej dobi šele se je tudi odkrila skrivnost njegovega umetniškega snovanja. Pri Zacherlu ga je vodila predvsem misel ustvariti nekaj velikega, kar bo po njem v čast njegovemu narodu. Sedaj na domačih tleh črpa iz globin svoje duše in domačijskih pobud. Pojavljajo se pred njegovim duhom podobe, ki se jih pogosto sam zgrozi, tembolj jih težko razumejo drugi. Zasnova estetsko urejene Ljubljane je čustvena zadeva, sproti jo snuje, nagonsko kakor žival, ki jo zanesljivi gon vodi do cilja. V sebi nosi celotno podobo prihodnjega kot več ali manj polzavestno željo; uresničuje jo pa, kadar mu kak motiv dozori. Dve zamisli sta za način njegovega ustvarjanja posebno značilni: Žale in »hiše pod občinsko streho«.

Naročilo za Žale se je glasilo na mrtvašnice, ki da jih ljubljansko pokopališče nujno potrebuje. Vsakdanja misel je bila to; njeno arhitektonsko uresničenje je imelo zadosti predhodnikov in bi se zdelo odveč, da se projektant trudi z izmišljanjem nekaj novega. Zadostvovalo bi, če že oblikovano namenu ustrezno izpopolni. Plečnik pa je dejal: Ali nimamo pri nas nič, kar bi nas vo-

J. Plečnik, Žale v Ljubljani (vhod)

dilo k »naši« samostojni rešitvi? Mrtvašnice so postale neobhodne, ko smo se odločili opustiti staro navado, da je mrlič ležal do pogreba doma. Tu se je pred Plečnikovim duhom pojavila podoba naše vasi in potov, ki so vodili od hiš do pokopališč. Ob potih so znamenja, kapelice, ob njih so pogrebi počivali, ali bi ne mogli tega domačega motiva porabiti za izhodišče samosvoje zamisli? »Uredimo vrt slovesa z rajnkimi,« je rekel, »v njem v zelenju postavimo kapelice, ki naj bodo individualne mrtvašnice. Imenujmo jih po farnih patronih, tako da bo vsak našel zadnjo postajo v kapelici lastne fare.« Bili smo presenečeni, nato smo se že nekako sprijaznili s to mislijo, takrat pa je mojster sam zdvomil nad svojo zamisljivo in jo preklical. Šele ko je videl, da smo pripravljeni tvegati uresničitev, se je vdal in se lotil izvršitve.

Prav tako presenetljiva je bila njegova zamisel »hiš pod občinsko streho«.

V sveta si že več kot pol stoletja prizadevajo za omilitev stanovanjske stiske z zidalnimi akcijami za delavce, nameščence in podobno. Tudi v okolici Ljubljane so nastajala bolj ali manj divja, urbanistično estetsko neustrezna, če ne kar kvarna naselja. Na eno mero in monoton izraz uravnana velika nova naselja drugod po svetu pa tudi niso idealna. Plečnik je razmišljal: Naš čas trdi, da ga vodijo socialni oziri. V tem smislu sili ljudi v uniformo tudi v stanovanjih, katera jim nudi, zatira njihove osebne okuse, ustvarja končno le kasarne namesto domačnosti, ki vsakega tako sprošča. Kako bi mogli doseči interes skupnosti na urbanistično organiziranih, lepotno ustreznih naseljih na eni, na drugi strani pa v tej uniformiranosti vseeno omogočiti stanovalcem, da zadoste svojim osebnim željam? Zato si je zamislil naselja s stavbinskimi skupinami pod enotnimi skupinskimi strehami, ki bi jih vzdrževala občina, kakor vzdržuje ceste

J. Plečnik, Žale

J. Plečnik, Tržnice v Ljubljani (pogled s strani ob Ljubljanici)

in kanalizacijo, pod njimi pa bi stanovalci individualno zidali svoje stanovanjske objekte. Plečnik je vedel, da je taka misel posebno v naših majhnih razmerah utopija. Po osvoboditvi pa se je nekajkrat vračal na to svojo misel in jo predel naprej, češ sedaj, ko smo se usmerili vsestransko v socializem, mogoče tudi ta ideja ne bi bila več neizvršljiva.

Naj zadostujejo ti primeri za pojasnilo Plečnikovega ustvarjanja.

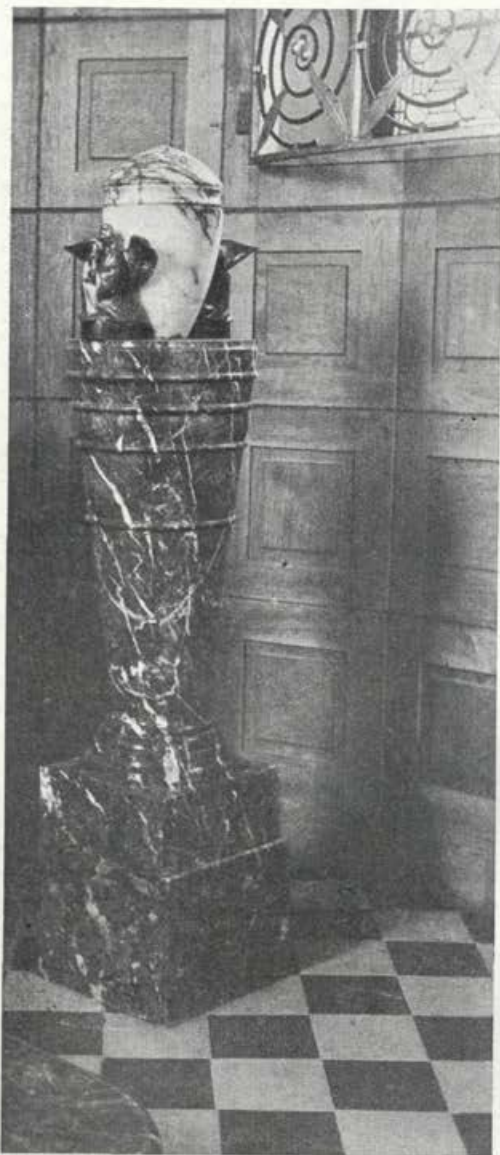
Želel si je nalog, ki omogočajo lepoto, tehnično in porabno zamotane rešitve. Za to so posebno pripravne cerkvene naloge. Te so naravnost hrbtnica njegove zrele ustvarjalnosti. Ob njih se je njegova domišljija najbolj sprostila in če same niso bile zamotane, jih je zapletal on, če ne drugače vsaj z iskanimi tehničnimi prijemi. Sanjal je o enotnosti stropa ali oboka s streho; ljubil je prirodno soigro gradiv, sanjal je o topli intimnosti notranjščin, enkrat kot kar absolutno poenoteni prostornini, drugič slikoviti razgibanosti in monumentalni presenetljivosti zunanjih podob zgradb. Za ta namen je iskal tudi novih oblik kritja in presenetljivih sestavov.

Z arhitekturo v ožjem smislu pa še daleč ni izčrpana Plečnikova delavnost. Njemu je bila arhitektura univerzalna naloga, oblikovalka in urejevalka življenjskega prostora v velikem in najmanjšem, do najbolj vsakdanjega, kar človeku v življenju služi, saj je po svoje oblikoval celo prižigalnik za cigarete. Če gremo od višjih vrst do manj opaznih, je to najprej umetna obrt vseh vrst, kamnoseška, kovinarska, mizarska, keramična, rezbarska, zlatarska, livarska, štukaterska, slikarska, sgrafitto itd. V vsako je položil Plečnik del svojega duha. Šel je v delavnice, sam poučeval izdelovalce, jih vzgajal in navajal k solidnemu rokodelsko in obrtniško dognanemu izdelovanju. Ko so v tiskarni skritizirali neki njegov predlog za tiskarsko grafično nalogo, je ogorčen izjavil: »Navajen sem, ne, tudi zahtevam možnost neposrednega, to je direktnega stika z delavci, z onimi namreč, ki zadeve sami izvršujejo, zato ker se le tako učim jaz od njih in oni tudi od mene!« Prav v tem je tudi bila njegova velika moč. In prav tu je zasidran ogromen napredek naše umetne obrti najrazličnejših vrst, ki ga opažamo zadnjih trideset let.

Velik pomen ima Plečnik tudi za razvoj naše tiskane knjige in njene opreme. Tudi Mohorjeva družba je bila te njegove pomoči v obilni meri deležna. Odkar je Finžgar, ki je bil kot trnovski župnik Plečnikov sosed, prevzel uredni-

J. Plečnik, Nagrobnik

J. Plečnik, Krstilnica v Nevljah

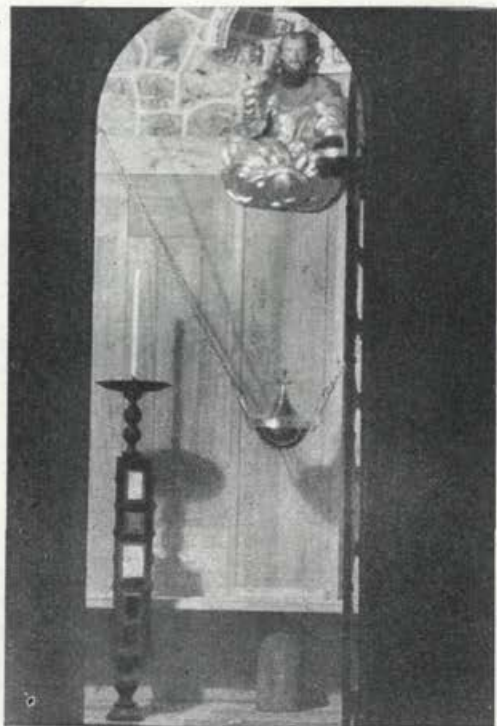
štvo publikacij, se je kazalo sodelovanje z njim v mnogih primerih. Celi kupi naslovnih strani za Večernice in druge knjige so bili izvršeni v Plečnikovi šoli in značilno spremenili zunanjo podobo mohorskih knjig. Pomembne izdaje so v tem oziru posebno Stoti Mohorjev koledar, tiskarska ureditev Sovrétovega prevoda Izpovedi sv. Avgušтина in Finžgarjeve Makalonce, ki jo je tudi sam ilustriral.

Na pragu druge svetovne vojske je bil Plečnik na pragu starosti. Sam je, kakor smo že omenili, imel sedemdeseto leto za končno dozorelost. Pravkar je bil dovršil velik načrt za novi ljubljanski magistrat, ki spada po zasnutku med njegova najpomembnejša dela, vojska pa je uresničitev preprečila. Tista leta se je mojster zaprl sam vase, snoval ne-realne načrte za arhitekturno obogatitev Ljubljane, zamislil si je monumentalen dohod na Grad od šenklaške strani, zvezan z veliko spomeniško stavbo, risal idealne načrte za Odeon, akademijo znanosti in podobno ter trepetal za usodo junakov v svobodnih gozdovih, kakor se je izražal.

Po osvoboditvi je zaživel, pričakoval je velik razmah arhitekture, doživel l. 1952 najvišje priznanje z razglasitvijo za častnega doktorja takratne Tehniške visoke šole, začel pa se je naglo starati. Spočetka je še zamišljal velike monumentalne načrte, kakor monumentalni dohod na Grad in misel, da bi namesto gradu postavil urbanistično še izrazitejšo krono rodnega mesta s slovenskim parlamentom. Najviše se je povzpел, ko je parlament postal zares aktualen, z načrtom zanj ob Tivoliju. Tudi tu ga je zanesla likovna domišljija do nepričakovane rešitve v misli, da ima vsak čas v arhitekturi svoje viške, »katedrale« svojih idej in družbenih funkcij, zato je to zamisel krstil »katedralo svobode«.

Tudi naprej je še sanjal o velikih načrtih. Še kratko pred smrtjo je govoril, da ima v glavi reči, ki bodo še večje kot dosedanje, predvsem pa čiste po rešitvi, ker sedaj zares suvereno obvladuje naloge arhitekture. Zadnji veliki načrt in obenem končna zaokrožitev vseh problemov, ki so jih pred 20 leti sprožile Žale, a jih takrat ni bilo mogoče idealno izvršiti, je nedvomno načrt za ureditev ljubljanskega pokopališča z izpopolnjenimi Žalami, prenosom Navja in monumentalne združitve vseh pokopaliških stavb pri glavnem vходу.

Sicer pa je ta čas snoval množino majhnih reči, nepregledno število spomenikov osvoboditve, nagrobnih spomenikov in podobnega. Nešteto idej je sam modeliral v glini. Tudi tu je neprestano

J. Plečnik, Krstilnica v Stranjah

presenečal z novimi mislimi in to vrsto zaključil malo pred smrtjo s presenetljivo svojevrstnim in posrečenim spomenikom Antona Aškerca.

Ogromno je dalje število po njegovih načrtih izvršenih pasarskih in rezbarskih izdelkov, kelihov, monštranc, križev, svetilk in lestencev ter podobnega. Izmišljal si je sam celo nove naloge. Osrednji spomenik te njegove delavnosti je oprema cerkve v Stranjah pri Kamniku, ki jo je okupator spremenil v bunker in jo je po osvoboditvi obnovila neka Plečnikova učenka. Ta cerkev je danes resnični muzej Plečnikove umetne obrti. Tu je pod zvonikom prvič uresničil osrednjo misel ustvarjanja svojih zadnjih let, krstilnico. Ta njegova misel je postala popularna in so kmalu sledile druge, večje in manjše v Nevljah, v Mengšu ter poleg stranjske najučinkovitejša med njimi, na Črnučah. Pridružuje se jim srečno kapela božjega groba pri frančiškanih v Kamniku. Vsak teh prostorov je opremljen s tako nežnim

čutom za obredni pa skrajno intimni izraz prostornine, kjer vse diha čudovito enotnost, da jih je treba prišteti med viške obredne arhitekture sodobnosti.

Svoje življenjsko delo je Plečnik zaključil z dvema izredno pomembnima deloma, z ureditvijo Križank v Ljubljani in z vrtnim paviljonom na Brionih. Križanke pomenijo kreativen poseg v okolje, ki je bilo že na pol zapisano propadu. Ne da bi bil z ošabno prešernostjo uničil resno, a dokaj skromno okolje bivšega samostana z njegovimi dvorišči, je pokoreč se dani nevsiljivosti naredil iz Križank privlačno točko sedanje Ljubljane in jim s po svojem asistentu, arhitektu T. Bitencu izvedenim letnim gledališčem dal nov, reprezentativen življenjski namen. Letni paviljon na Brionih je zadnje njegovo veliko delo, ki po svoji obliki in po bogastvu misli spada med mojstrova najučinkovitejša dela. Z baročno bujnostjo je tu na poseben način združil bogato rezljane votle stebre, živalsko plastiko in figuro pastirja na monumentalni kamniti strehi v kar fantastično celoto.

J. Plečnik, Lesteneč v Stranjah

J. Plečnik, Križanke v Ljubljani

Plečnik je bil izredno zdrave narave. Samo v šestdesetem letu ga je precej trlo, a se je nato zopet opomogel in šele po osemdesetem letu začel kazati znake ostarelosti. Zobje so mu začeli izpadati, noge pešati, nekajkrat je nerodno padel in posebno zadnji dve leti večkrat obolel toliko, da ni mogel risati. To ga je najbolj bolelo, češ polno glavo načrtov imam, pa se roka noče pokoriti, da jih zabeleži, ko mi je bila vselej tako poslušna. Duh njegov pa je bil prav do smrti bister; tudi oko in uho sta mu še dobro služila. Redko komu je dano, da pred smrtjo še sam pospravi svojo delovno mizo; o njem je to mogoče trditi. Preden je obnemogel, je oddal še zadnji veliki načrt za pokopališče. Veliki načrti, o katerih je zadnji čas včasih govoril, da jih ima v glavi, pa so šli z njim v grob. Mesec dni je hiral, dokler mu ni oslabilo srce in je pred poldnem dne 7. januarja 1957 mirno umrl.

Pokojni veliki mojster je v naši zgodovini izreden pojav. Izreden je bil tudi kot človek, pravi samorastnik. Kot otrok se je uprl šoli, toda je sam kasneje vso to izobrazbo z lastno pridnostjo nadomestil. Naučil se je celo vrsto zapadnih in slovanskih jezikov z latinščino vred in najrajši prebiral izvorna besedila. Pridobil si je vse druge vednosti, tako da ni prav nič zaostajal za tistimi, ki so imeli visokošolsko izobrazbo, kolikor jih ni celo prekašal. Vedel je, da ga imajo mnogi za preprosteža in je pred več kot dvajsetimi leti o tem študentom tole izjavil: »Ne mislite, da sem bil navaden rokodelček, da je vse prišlo samo ob sebi. Naša družina je bila globoko duhovna. Bratje so bili na univerzi. Sploh doba ni imela ljudi naše vrste kakor današnja. Michelangelo je živel na dvoru in gotika je družila te ljudi z največjimi izobraženci. Doktorat bi zaslužil jaz danes po življenju in delu, daje se pa ta naslov petindvajsetletnim ljudem.« To

J. Plečnik, Monštranca

samozavest izpričuje tudi njegova izjava bogojinskemu župniku Baši leta 1927 po študentovski ekskurziji v inozemstvo: »Prepotovali smo mnogo sveta in se srečno vrnili. Videl sem mnogo lepih stvari, pa pred nobeno me ni bilo bogojinske cerkve sram.«

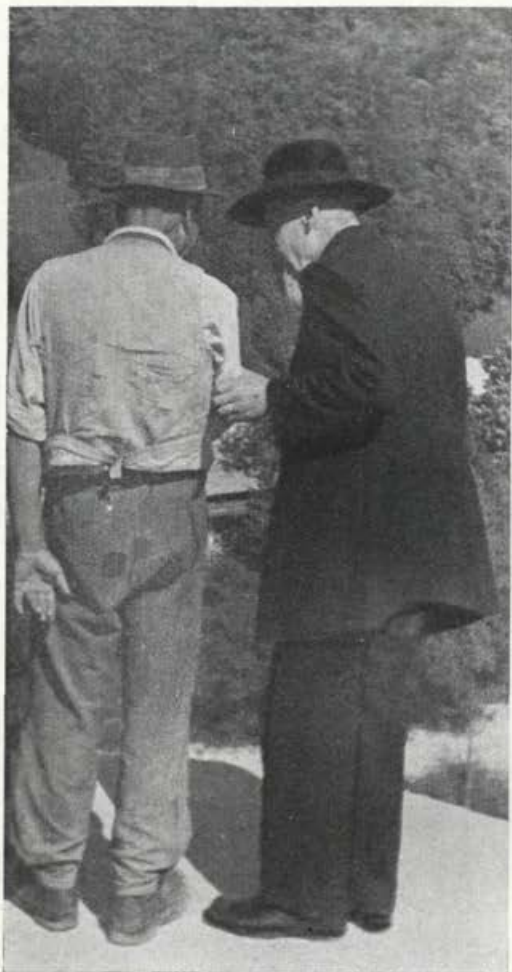
Bil je človek izredno strogega življenjskega nazora. Prijatelju Kotěri je izjavil: »Do sebe moram biti neusmiljeno strog!« In to je tudi resnično bil. V Pragi in v Ljubljani je do konca zadnje vojne redno obiskoval gostilno in popil z ozko družbo dva do tri deci vina, sicer pa je bil asketsko skromen v jedi in pijači in se posebno mesa branil. Pri-povedoval je, da so ga v Pragi nekoč povabili v klavnico, da mu pokažejo, kako imenitno imajo vse urejeno. Pred njim so pobili velikega vola in ta je uprl vanj tako žalosten pogled, da se mu ponovi vselej, kadar se prikaže meso na mizi. »Slišal sem,« je dostavil, »da imajo sedaj že humanejše načine, toda tisti pogled me še vedno preganja.« Denar je

imel za najnevarnejšega pohujševalca ljudi in se ni pehal za njim. Svojo strogost je uveljavljal tudi do učencev in ga je bolelo, če se mu je zdelo, da so zašli na napačna pota, udajajoč se pohlepu po zaslužku po vsi sili. Odločno je odklanjal mišljenje, katero je spoznal za zmotno, nikdar pa ni obsojal zato človeka, temveč ga skušal razumeti in celo opravičiti. Sebe pa je oblikoval v razpravljanih o življenjskih idealih z izbranimi, moralno visoko razvitimi prijatelji, posebno pa z razgovori in korespondenco z bratom Andrejem. Kdor nekoliko pozna to stran Plečnikovega življenja, mu mora priznati, da pomeni njegov duhovni razvoj skrbno negovano rast v popolnost.

Značilno za Plečnika je tudi, da je bil kljub mnogim prijateljskim zvezam z moškimi in ženskimi znanci izrazit samotar, ki ne želi, da bi na njegovo pot vplivali drugi. Svest si je bil pravilnosti te poti in v dvomljivih primerih rad poudarjal, da se bo že še videlo, da se on

J. Plečnik, Kljuka na vratih župne cerkve v Stranjah pri Kamniku

Mojster Plečnik je bil v razgovorih z delavci zmerom domač in ljubezniv

ne moti. Da je ostal vse življenje samec, je izviralo iz njegovega odločnega prepričanja, da je le tako kot umetnik resnično neodvisen. Za to neodvisnost pa je bil v zadnjih dunajskih letih pripravljn tudi stradati. O. Wagner, ki je očitno dobro presodil tudi to njegovo stran, mu je ob priložnosti rekel, da je Pygmalion. Kakor se je ta bajeslovni ciprski kralj zaljubil v ženski kip, katerega je sam naredil, a ga je na njegovo prošnjo Afrodita oživila, tako je tudi Plečnik do smrti ostal zvest svoji izvoljenki Umetnosti.

Človek in umetnik Plečnik sta bila namreč nerazdružna. Umetnost mu je

bila pesem, ki tolaži njega, predvsem pa zveni drugim in jim lajša življenje, čeprav, kakor se je drugičkrat izrazil, celo množi bolečino. »Tako čudno mi je pri srcu,« je pisal bratu Andreju, »podobno vidim, katerih psi ne vidijo in jih ne vidijo tudi poparjene ščuke, nebo vidim nad seboj, pa sem tako prostaško potegnjen — o, ne reci mi: Neumnjež, zakaj imaš vlažne oči? Tujec sem, sam s solzami in podobami, sam sanjarim, namesto da bi ob takih priložnostih široko in enotno zapel k časti božji in svojemu užitku. Nisem še slišal lepšega, kakor je vrstica: Ne hčere ne sina po meni ne bo, dovolj je spomina, me pesmi pojo. Blagrujem Vodnika in sedim v njegovi senci — brat moj, ali ni tudi to sreča —.«

Ustvarjal je resnično kakor bi popeval, saj je imelo marsikaj, kar je naredil, neki skriven pomen, podobno kakor ima ljudska umetnost polno skritih misli in pomenov. V pesniški globini je zasidrana skrivnost njegovih najbolj presenetljivih zamisli, pa naj bodo to Žale ali krstilnice ali njegov labodji spev na Brionih. Njegovo delo poje samo naprej podobno ljudski popevki in osvaja duše. Po tem je bil Plečnik resnično ljudski umetnik in tega svojega preprostega ljudskega razpoloženja ni zatajil niti pred velikim svetom na Hradčanih.

Čeprav mu je bilo po naravi lastno neko zelo opazno dostojanstvo in so ga mnogi smatrali za nepristopnega, je bilo prav nasprotno res, kadar je imel opraviti z delavci in preprostimi ljudmi. V trenutku se je med njimi spremenil v sodelavca in se je zabilasala razdalja med vzvišenim projektantom, izvršitelji in delavci. Pogosto so, podobno kakor učenci, dokler so bili v šoli, pod njegovo sugestijo izvrševali dela, ki so jim bila tuja, in polagali vanje ob umetnikovem tudi lastni ustvarjalni pečat. Njegov pogreb je v celem potrdil to njegovo ljudskost, saj je prišel na primer iz Stranj iz vsake hiše po eden, da se poslovi od njega. Dokaz je to, da v teh ljudeh še naprej brni pesem, ki jim jo je on zapel.

Prepričani smo, da bo Plečnikova pesem še dolgo odmevala med Slovenci!

France Stelč

Valentin Vodnik

(Ob 200-letnici rojstva)

Kakor velja za Linharta, da je naš prvi pravi dramatik, tako velja za Vodnika, da je naš prvi pesnik: med Slovenci je bil prvi, ki se je zavedal svojega pesniškega poklica in prvi, ki je ustvaril pesmi trajne vrednosti. Vodnik je bil prvi Slovenec, ki se je zavedal, da boji pesnik glasnik svojega naroda, njega učitelj in buditelj. Vodnik je bil tudi prvi naš pesnik, ki se je učil iz narodne pesmi. Svojega pesniškega poslanstva se je sam zavedal, kot poje v pesmi »Moj spomenik«:

Ne hčere, ne sina
Po meni ne bo —
Dovolj je spomina;
Me pesmi pojó.

Svojo zavest, da hoče biti narodu učitelj, buditelj in — vodnik, je izrazil tudi s tem, da je poudarjal svoj priimek drugače, kot so ga naglašali v ljubljanski

okolici in se je v svoji znameniti avtobiografiji podpisal Valentin Vodník. (Vodník od osnove voditi; Vódnik pa je izpeljano iz osnove vóda.)

Pomembno je tudi Vodnikovo delo za slovensko prozo. Izdajal je »Veliko Pratico« (1795—1797), urejal in pisal je prvi slovenski časopis »Lublanske Novice« (1797—1800) in v njih priobčeval poleg pesmi vsemogoče stvari. Za slovensko družino je prevedel »Kuharske bukve« in »Babištvo«, za šole je napisal »Abecedo«, »Keršanski Navuk«, »Pismenost za Perve Šole«, slovnico francoskega jezika in nemško-slovensko-latinski slovar. Mnogo Vodnikovega dela je ostalo še v rokopisu, tako dragoceni prevodi iz starogrške književnosti, grško berilo, ki vsebuje prve obširnejše grške tekste v slovenskem prevodu.

Kot dober poznavalec našega narodnega jezikovnega zaklada je oral ledino ne le slovenskemu koledarstvu in časnikarstvu, ampak tudi pravoslovni, zdravniški, slovničarski in celo kuharski slovensčini.

Ze njegovi sodobniki so ga označili kot izbornega učitelja in pridnega učnjaka. Govoril je pet jezikov, bil je zgodovinar, starinoslovec, zbiratelj narodnih pesmi, jezikoslovec in slovničar, pesnik in pisatelj. Pri vsem tem pa je ostal vse življenje domač, veder, ljubezniv in šegav.

Med tedanjimi slovenskimi izobraženci je Vodnik najgloblje razumeval pomen pravic, ki jih je dobil naš narodni jezik pod francosko upravo. Slovenci smo jeli postajati državni narod in le škoda, da tedaj ni bilo dovolj izobražencev, ki bi znali utirati slovensčini pot v urade, kot jo je Vodnik utiral v šoli. Iz veselja nad prebuditvijo slovenske narodne zavesti in iz hvaležnosti do Napoleona je zapel povelečujočo pesem »Ilirija oživljena«, v kateri razglašala skupni izvor, jezikovno in narodno sorodnost vseh Slovenov-Jugoslovanov in hkrati svoje upanje v boljšo skupno prihodnost: Slovensko mi pravijo domači

vsi vprek — Dobrovčan, Korotan, Primorec, Gorenjc, Pokolpjan po starem se zove Slovenc — Ilirija Prstan Evropini bo.

Prešeren mu je zapel pesem v spomin ob šestindvajsetletnici njegove smrti in se posebej pošalil z njim v zabavljivem napisu:

Prebléčen sem menišič bil
in rad sem pel, še rajši pil.

Slomšek mu je ob stoletnici rojstva zložil prigodnico, v kateri poje:

Ti zvezda svetla, Vodnik moj,...

Valentin Vodnik je bil rojen, kakor sam piše v svojem Životopisu — »3. svičana 1758 ob 3. uri zjitra v' Gornji Šiški na Jami pri Žibertu...«

»Devet let star popustim jegre, luže inu dersanje na jamenskeh mlakah, grem volan v' šolo, ker so mi oblubili, de znam nehati, kader očem, ako mi uk ne pojde od rôk. Pisati in branje me je učil šolmaster Koleneč 1767; za prvo šolo stric

Marcel Vodnik, frančiškaner v' Novim mestu, 1768 inu 1769. Od leta 1770 do 1773 poslušam pri jezuvitarjih v Lublani šest latinskih šol. Tiga lete me ženejo muhe v' klošter k' frančiškanerjem, slišim visoke šole, berem novo mašo, se z oblubami zavežem; l. 1784 me Lublanski škof Herberstein vun pošle duše past.«

Kot duhovni pomočnik je Vodnik deloval v Sori, zatem na Bledu in v Ribnici, leta 1792 je bil imenovan za prvega lokalnega kaplana na Koprivniku na Gorjušah, leta 1796 za beneficiata pri sv. Florijanu in kaplana pri sv. Jakobu v Ljubljani. Za svojega kaplanovanja na Gorenjskem se je Vodnik seznanil z baronom Žigo Zoisom, ki mu je bil mecen in mentor ter je odločilno vplival na njegovo literarno delo. Leta 1798 je postal učitelj poetike na gimnaziji in je učil tudi druge predmete. Od 1808 dalje je bil strokovni učitelj za zgodovino, zemljepis in pozneje italijanščino. Za Francozov v naših krajih je bil ravnatelj gimnazije, nekaj let tudi ravnatelj

Licejsko poslopje (francoska gimnazija in univerza) v Ljubljani za Vodnika

obrotnih šol in nadzornik ljubljanskih normalnih šol. Dne 26. decembra 1814 ga je avstrijska oblast ukazala upokojiti zaradi očitka francoskega mišljenja in članstva pri prostozidarski loži. Nekaj let je kot začasni učitelj še poučeval italijanščino in klasične jezike na liceju. Dne 8. januarja 1819 je umrl.

V lastnem življenjepisu, ki ga je napisal kot kaplan na Gorjušah in ga objavil v »Veliki pratiki za leto 1795«, je zapisal skromno in preprosto: »Kranjsko me je mati učila, nemško inu latinsku šole; lastno vesele pa laško, francosko inu sploh slovensko. Kamenje poznati sem se vadil 1795.

Z' očetam Marka Pohlin diskalceatom (bosonogim) se iznanim 1773 l., pišem nekaj kranjskiga, inu zakrožim nekatire pesmi, med katirimi je od Zadovolniga Kranjca komaj enmalo branja vredna. Vselej sim želel kranjski jezik čeden narediti. Baron Žiga Cojs (Zois) inu Anton Linhart mi v'leti 1794 naročita Kalendar pisati; to je moje prvo delo, katiro tukaj vsim pred oči postavim, de se bodo smejali inu z menoj poterpenje imeli. Če bom živel, očem še katiro novo med ljudi dati, naši nastopniki bodo saj imeli kaj nad nami popravlati inu brusiti. (Pisano na Gorjušah v' bohinskih gorah 1. Rožnieteta 1796.)«

Valentin Vodnik

Ozhe Marka Pohlin me je
kranjsko pisati určil 1773; al
od takrat sim is lupine slešel,
inu se v' teh novizah drugarhi
is vsih došedajneh kranjskih
pisalrov noza delohi sarkasem.
Eger me je nagovoril, rad sim
moje tumpafko pesco myemu v' šolco
pofodil, se kranjskim, se parhim,
inu gledam, kako bi našh jesiti
narbol po drugih še ofrašenih
evropejskih jesitih peresal. —
Braver. ti bojh šodnik.
Lublana 30. rožnietev
1798.

Rokopis na drugem uveznem listu Lublanskih Novic 1797 v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Zapisek — v naravni velikosti — je zelo značilen za Vodnikovo nazorno izražanje, pa tudi za njegovo šaljivost in samozavest

Popisovanje Kranjske dežele

Kranjska dežela... leži med Korotanom, Štajerskim, Hrvatskim, Liburnijo, Tržaškim morjem ino Furlanijo. V največji dolgosti od jutra proti večeru znese 30 milj ino široka je od polnoči proti poldne 25 milj. Vse lice znese 214 celih na štiri vogle milj. Leži pod 46. zobom od srednje okolice proti polnoči ino pod hladnim pasom. Na Kranjskem prebiva okoli štiri sto tisoč duš, tedaj pride na vsako miljo 1869 ljudi. Ljudje so skoraj vsi katoliške vere, vendar pod Novim mestom proti hrvaški meji nekateri Grki ali starovércei prebivajo. Tudi v Trstu no v nekaterih drugih mestih je dosti

druge vere ljudi. V Ljubljani je višja škofija, za tem so škofi v Trstu ino Gorici.

Kranjci imajo svoj lastni jezik, kateri od slovanskega izvira ino je v zlahti s hrvaškim, češkim, poljskim ino moškovitarskim. Kranjski jezik se na mnogo vrsto v ustih prebivalcev, skoraj v vsaki vasi drugače zavija.

Veliki potoki v téj deželi so: 1. Sava, deroča voda, katera na dveh krajih izvira, pod Kórenom ino v Bohinju; ta dva izvirka pri Radovljici vkup prideta, potlej Sava na polnočni strani dežele proti jutru na Hrvaško teče. Sava je

zdrava ino dobro ljudem tekne: Posavci so trdni ljudje. 2. Ljubljana, mehka voda, izvira na Vrhniki ino pod Zalogom v Savo pade. Pod Ljubljano je deroča inu zdravejša. 3. Krka izvira na Dolénjskem na Krki, teče v Savo. 4. Kolpa izvira v Notranjem Kranjskem inu zdajci na Hrvaško odteče.

Na Gorénjskem sta dve jezери: Blejsko, pri gradu Bledu. Na sredi okrogel, obrasel hribec iz jezera moli, na katerem je lepa cerkev. Drugo je Bohinjsko jezero, v katerega Savica ali izvirek Bohinjske Save iz 200 seženov (sežnjev) visoke luknje teče inu na enkrat lep padec 260 seženov (sežnjev) naredi. Spodaj iz jezera Bohinjska Sava teče. Obedve jezeri imata žlahtne ribe, zlasti je bohinjsko zavolj svojih rdečih postrví imenitno. V Notranjem Kranjskem je Cerkníško jezero, v katerem so trije otoki. Pozimi je polno vode, poleti se skoraj vse posuši; ob tem času v njem orjejo, sejejo, žanjejo, travo kosé ino lov držé. Na jesen se z vodo napolni, katera iz podzemeljskih lukenj črne ščuke s sabo prinese. Kadar poléti močno grméti ino dež iti začne, tedaj tudi poléti voda skozi nekaterih dvajset lukenj hahljati začne, tako silno, da se vse jezero v 24 urah napolni ino dostikrat pokošeno seno spraviti ne utegnejo.

Kranjska dežela je večidel hribasta. Veliko hribov ino gora je z dobrimi gozdi, drevjem, sadjem, hišami ino ljudmi napolnjenih. Dosti jih je pak golih ino na nekaterih vse léto snég leži. Snežniki ležé na Gorénjskem, med katerimi je imeniten Ljubelj zavolj strme ino vendar dobro čez njega nadélane céste. Trigla v leži med Bohinjem ino Bolcem; ta je najmanj 1400 sežnjev visok ino je eden najvišjih hribov v Evropi. Z njega vrha se vidi na Tirole, Hrvatsko ino v Benétke. Mornarji ga na Benéškem morju najpopred zagledajo, kadar se proti naši deželi peljejo, ino ga dobro poznajo po imenu. Šmarna gora nad Ljubljano ima to posébnost, da je strma, visoka, ino vendar od drugih hribov odločena posebej stoji.

Dolenjsko ima nižje hribe ino veliko zdravega vina, marvin z imenom, pridelava. Pri Savi brodnija veliko nese.

Notranje je vse hribasto. Od bohinjskih snežnikov notri do Turškega držé skozi Notranje debéli gozdi. Na Krasu pak je vse golo ino skalovito ino silne burje vlečejo, da dostikrat težke vozé preobrnejo, vendar tam najlepša pšenica raste. Tudi je tam veliko podzemeljskih lukenj, preduhov ino votlih prostorov, v katerih so vse vrste kamnite od kapa okamenéle podobe videti.

Večidel je povsod dvojna žetev, ker se po strnem ajda seje. Blizu morja rastejo oljke, pomaranče, limone, mandeljni, fige ino drugo žlahtno sadje. Veliko dobrega vina se v Notranjem pridelava. Vsa dežela redí obilno konj, govédi ino drobnice. V Lipici ino Prestranjku drži cesar rejnice za konje, kjer se najlepša žrebeta za vojsko ino cesarjev dvor zredé. Kranjci so imenitni čebelarji, čebele njim posebno vržejo, zato ker ajdo sejejo; ino se s čebelami tako dobro pečati znajo, da se od drugih dežel učeniki v čebelarstvu postali. Divjačine, ptic, rib se veliko v logih, gozdih, tekočih vodah, jezerih ino v morju dobi.

Največje bogastvo kranjske dežele so rude ino platno. Rude se v več krajih dobe, plávijo ino v železo ino jeklo podélaajo. Živo srebro, železo, jeklo, svinec se na tuje prodaja ino denar noter vleče. Platno Kranjcem okoli štiri sto tisoč goldinarjev iz drugih dežel prinese. Pak tudi v dosti krajih tako pridno pozimi predejo, da komaj štiri ure spé. Zraven tega se tudi veliko vina, olja, živine, mezlana, blejškega suknà, usnja, polhovih kočic, medú, voska, lesenine, skled, loncev, lesa za barke, sit na druge dežele prodá. Ker dežela dvojno žetev, ajdovo ino strno, ima, je z ljudmi silno napolnjena ino jih lahko redí.

V nekaterih krajih se poleti studenci posušé, kakor v Témenici ino Suhj Krajinu na Dolénjskem ino večidel na Krasu ino na Pivki v Notranjem. Tam morajo dostikrat več milj daleč po vódo hoditi ali živino goniti.

Za učenost so v Lublani male ino visoke šole, tudi v Novem mestu nemške ino latinske. Po farah so normalke. Veliko Kranjcev zna kranjsko brati; škoda da nimajo več dobrih bukev!

Gospôda je večidel nemške rodovine, kmetje pak slovenske. V zadržanju, jeziku, živežu, oblačilu je kraj od kraja razločen ino skoraj vsaka vas ima druge šege ino se hoče iz drugih norca delati.

Za domače deželsko gospodarstvo so štirje deželski ali landšaftni stanovi, duhovni, velika ino mala gospôda ino cesarska mesta. Oni imajo ravno taiste pravice kakor v drugih avstrijskih deželah.

Kakor je v letu 1748 razloženo biló, se Kranjsko delí v tri dele ali krasije: Gorenjsko, Dolenjsko ino Notranje. Gorenjsko je najmanjše, vendar najbolj bogato ino z ljudmi napolnjeno. Dolenjsko je največje.

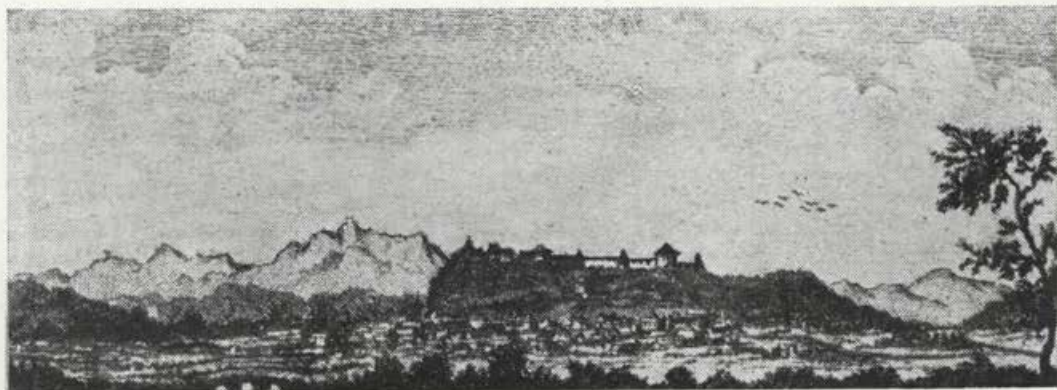
V vsej deželi je 16 mest, 22 trgov, čez 200 gradov ino okoli 4000 vasi. Posebni kraji so na Gorenjskem: 1. Ljubljana, nekđaj Emona, poglavitno mesto vse dežele. Stoji na Ljubljani, katera jo po sredi delí. V Ljubljani prebiva okoli enajst tisoč ljudi; je dosti lepo zidana; ima štiri predmestja; je sedež deželskega poglavarstva ino višjega škofa; je dober kraj za kupčijo.

2. Škofja Loka, mesto, kjer je dobro prebivati. Last je škofu v Freisingu. Tukaj ino okoli se veliko platna, sukanca ino preje prodá. 3. Kranj, cesarsko mesto, nekđaj sedež knéžov kranjske dežele. 4. Kamnik, cesarsko mesto, blizu je fužina za železo. 5. Radovljica, mesto, spada pod grad kneza Turna, ravno tega imena; tukaj okoli ino na Bledu se veliko sukná

ino mezlana tke. 6. Tržič, trg. Fužine za železo ali jeklo so na Savi, Javorniku, na Bistrici v Bohinju, v Kropi, Železnikih ino v Kamni gorici. Sita delajo v Stražišču, pipe na Gorjušah nad Bohinjem; nogavice na Jesenicah ino okoli. Kožarji, strojarji, klobučarji ino drugi delavci so sem ter tje.

Na Dolenjskem je 1. Novo mesto, katero je avstrijski vojvoda Rudolf IV. zidati dal, je sedež dolenske krasije. Bilo bi lepše, ako bi ga Turki ne bili večkrat razdejali. 2. Krško mesto. Stari napisi na kamenih ino rimski tukaj najdeni denarji kažejo, da je nekđaj veliko rimsko mesto Noviodunum tukaj stalo. 3. Višnja gora, Kostanjevica, Metlika, mesta. 4. Kočevje, mesto kneza Auersperga ino vojvodstvo. Kočevarji daleč na Nemškem kupčujejo. 5. Ribnica, najlepši trg na Kranjskem, tukaj je okoli 26 krznarskih mojstrov ino zraven v petih velikih vaseh so vsi lončarji, kólikor je biš. 6. Na Krki so fužine za železo.

V Notranjem je 1. Postojna, trg, sedež notranje krasije. 2. Idrija, cesarsko mesto, kjer se živo srebró koplje, katero cesarju okoli enega milijona nemških goldinarjev nese. 3. Devin, mesto nad morjem, kjer se lep črn marmor lomi. 4. Lož, mesto. 5. Vrhnika, velik trg, kjer Ljubljani izvira. Tukaj je dosti krznarjev ino čolnarjev. 6. Vipava, lep trg. 7. Predjama, grad v skalo vzdán, tako da skala namesto

Ljubljana, glavno mesto Ilirije

strehe čez visi. 8. Sant Serf, grad na strmi skali. Okoli črnikalec ino marzamin raste. 9. Prosek, kjer sladki prosečan raste. 10. Pazin, mesto v Istri. 11. Pičem, mesto v rodovitnem kraju Istre, popréd sedež silno stare škofije, katera je zdaj večidel s tržaško združena. 12. Kastav, staro mesto.

Valentin Vodnik

Ceprav je Vodnikovo »popisovanje kranjske dežele«, objavljeno v Veliki Pratici za leto 1795, zelo preprosto, je vendarle precej strnjeno in za tiste čase dovolj nazorno in poučno. Meje, ki jih navaja Vodnik, kažejo, da je spadal tedaj h Kranjski tudi še avstrijski del Istre in goriški Kras. **Liburnija**: antično ime za severovzhodno obalo Jadrana od Raše do Krke. Vodnik misli na beneško Istro. **Lice**: površina. **Hladni pas**: zmerni pas. **Grki ali staroverci**: pravoslavni. **Triglav najmanj 1400 sežnjevisok**: seženj je 6 čevljev ali 1896 m, višina 2654 m je za nadmorsko premajhna (2864 m), za relativno pa prevelika. — **Učeniki v čebelarstvu**: to se nanaša na Antona Janšo (1734—1773), ki je postal na Dunaju učitelj čebelarstva. **Neviodunum**: keltsko mesto, ki je stalo v Drnovem na Krškem polju, ne v Krškem samem. **Kočevje vojvodstvo**: knezi Turjaški (Auersperg) so imel po svojem glavnem posestvu naslov vojvodi kočevski.

NOVA PRATIKA

Prosinec

Kratek je pust,
ròčno si vzemte žené!
Kratek je ples,
kvatre zakonske dolgé.

Svečan

Bolj bode pridna
pozimi predica,
dalj bo rožljala
pod palcem petica.

Sušec

Trte se jokajo,
potlej rodé;
kir vin pit hočejo,
naj se poté.

Mali traven

Jablane, hruške
in druge cepé
cepi v mladosti
za staré zobé!

Vélikí traven

Natvóra jeséni
pretrudna zaspí,
zató se spomladi
vesela zbudi.

Rožni cvet

Lepoto da zemlji
toplo lét',
nedolžnost mladenčem
pravi cvét.

Mali srpan

Ktér bodo poleti
pred zarjo vstajáli,
se bodo pozimi
za hajdo naspali.

Vélikí srpan

Obirajo hajdo
nedolžne tatíce
čbelárjem pa nòsjo
debele mošnjíce.

Kimavec

Teríce pogačo,
potvico jedó,
lanovi Slovencem
rumence nesó.

Kozoprsk

Grozdje mastí
veséli Dolénjc,
vozi pa mošt
bogati Gorénjc.

Listognoj

Je nadelana cesta,
ne zajemajo pésta.

Gruden

Kdor klobás pozimi hráni
se poleti muham brani.

Nova pratika: **trte se jokajo**: ko trte pomladi režejo, se cedi iz njih rastlinski sok; **V. 3. kir**: stara oblika za ki (kateri, kdor); **Mali traven. V. 2. cepé** (gorenjska narečna oblika za cepí); **za hajdo**: ko bo ajda spravljena; **kozoprsk** je ime za vinotok in ga uporabljajo v krajih, kjer ni vinogradništva; **grozdje mastiti**: tlačiti z nogami, preden gre v stiskalnice; **nadelana cesta**: nasuta z gramozom; **pésto**, puša ali glavina: okovana cev sredi kolesa; **muhe**: neprijetne misli, slaba volja.

Moravška dolina in njena okolica

Moravška dolina je pravzaprav podaljšek trboveljske in zagorske kotline ter jo ločita na severu Limbarska gora in Veliki hrib od Črnega grabna, na jugozahodu pa jo gorska slemena Murovica, Cicelj in Slivna dele od Savske doline.

V Moravško dolino prideš iz Ljubljane najhitreje z avtobusom; v dobri uri si iz Ljubljane v Moravčah. Izletniki pa si raje izbere drugo pot. Najljubši dohod v Moravče jim je iz Savske doline. S postaje Kresnice se prepelješ z brodom čez Savo, nato se vzpenjaš po senčnati, deloma tudi strmi poti proti sedlu Grmače. Še prej ko si na vrhu, se ti odpre lep pogled na Savsko dolino. Ko prideš na vrh, se ti izpred bele cerkvice sv. Miklavža — moravške podružnice — razgled na vse strani še bolj odpre. O cerkvi sv. Miklavža pripoveduje legenda, da je stala pred davnimi leti doli ob Savi, kjer so brodniki častili sv. Miklavža kot svojega patrona. Ker so pa hudo preklinjali, so se patronu zamerili in jim je ušel na vrh gore.

Čudovit je razgled z vrha Grmač na Moravško dolino. Sredi nje so se kar se da na široko razšopirile bele Moravče. Zadaj kipe v nebo mogočne Kamniške planine, pod njimi se je razlezla zelena Menina planina. Bele ceste se stekajo med zelenimi travniki in rodovitnimi njivami v trg, z desne strani te pozdravljata z Limbarske gore (768 m) »svet' Valentin in brat njegov svet' Peregrin«, kakor poje narodna pesem.

Poleg omenjenega dohoda v Moravško dolino je še več drugih, tako s postaje Laze čez Savo na Jemčevo znamenje in Vrhpolje, ali čez sv. Trojico, od koder se ti odpre pogled na Gorenjsko gor do Bleda. Prideš pa lahko tudi s postaje Jevnica čez Savo skozi Veliko vas, ki je znana po svojem zgodnjem sadju, saj jo na severu varuje visoki Cicelj (817 m), od juga jo pa ves dan ogreva toplo sonce in megla iz Savske doline je ne doseže več. Od tu se lahko razgleduješ proti Ljubljani, na velik del Ljubljanskega polja, na Šmarno goro in Polho-

Pogled na Moravče

grajske dolomite. Južna stran pogorja ima mnogo studencev z dobro pitno vodo, medtem ko na severni, moravški strani ni dosti studencev. Pogorje je zlasti na severovzhodni strani poraslo z iglastim drevjem (smreka, jelka), pa tudi bukev se je močno razrasla med iglavci.

Po skalnati poti se spuščamo z Grmač v trg Moravče. Na levi strani ostane vas Češnjica, na desni Drtija. Središče Moravške doline je široka ravnica, ki jo napaja potok Drtijiščica. Ko še ni bila speljana v strugo, ki so jo jà določili inženirji, je tekla po dolini v neštetih ovinkih, kadar je narasla, je poplavljala travnike in njive, kakor se ji je pač zljubilo. Ponosni kmečki domovi z velikimi gospodarskimi poslopji kažejo skoraj na bahavost svojih gospodarjev. Toda ljudje tu so prijazni, čeprav po drugi plati nič manj ponosni in samozavestni. Domačini se ukvarjajo večidel s poljedelstvom in živinorejo. Mleko iz trga in okoliških vasi oddajajo v združno mlekarno. Nekaj ljudi je zaposlenih v kamnolomih belega in rumenega kremenčevega peska, ki ga izvažajo v tovarne in ga uporabljajo v steklarnah in železarnah. V Straži, Pečah in Kolo vratu kopljejo celo marmor. V Soteski so pred leti začeli kopati premog, a so pozneje nehali s kopanjem. Podoba je, da gredo premogovne žile od tu dalje v smeri proti Zagorju. Pri razkopavanjih so našli odtise morskih rib in školjk, kar potrjuje, da je pred davnimi tisočletji tudi Moravško dolino pokrivalo morje.

Zemljepisna posebnost teh krajev, zlasti pogorja med Savsko in Moravško dolino je kraški svet s podzemeljskimi jamami. Take jame so blizu Serjuča, a so danes že precej zasute; dalje pod sv. Miklavžem, na poti od Vrhpolja do sv. Trojice si lahko ogledaš jami »Lastovica« in »Dolga cerkev« s kapniki. Pod cerkvijo sv. Andreja v Krasnicah, pravijo, da je vse votlo. Nekaj časa lahko hodiš pod zemljo, potem pa prideš do velike, globoke vode in ni moč dalje. Tam je tudi jama »Vetrnica«, v kateri zmerom enakomerno piha.

Moravče imajo svojo davno preteklost. Kraj je bil obljuden že v pred-

zgodovinski dobi. V Škofskem hribu, kjer so tako imenovane Ajdovske jame, so bržkone že Kelti kopali svinčeno rudo. Rimljani so na tem kraju že imeli dva svinčena rudnika. Na bivanje Rimljanov spominjajo priložnostne izkopanine, denar in razni okrasni predmeti. V srednjem veku so živeli okoli Moravče številni kmetje svobodnjaki, kosezi ali kasari imenovani. Nanje spominjata vasi Spodnje in Zgornje Koseze. V srednjem in v začetku novega veka je bila v teh krajih zelo razvita obrt, v 17. stoletju zlasti suknarstvo. Kmetje so obogateli in se odkupili od graščinskega podložništva. Po Moravški dolini je šla trgovska tovarna pot iz Ljubljane skozi Moravče, Medijo, Gamberk, Št. Lenart, Marijo Reko v Savinjsko dolino. Nadomestila jo je v letih 1725 do 1730 zgrajena državna, velika ali cesarska cesta skozi Črni graben. Več kot dve sto let je ta cesta važna prometna zveza med severom in jugom, med Trstom in Dunajem. Po tej cesti je šlo mnogo vojska raznih narodov in v raznih dobah. Napadi na francoske okupacijske posadke in njih blagajne v Napoleonovi dobi še živijo v ljudskem spominu. Zaradi krvavih napadov na Francoze v letih od 1809 do 1813 je dobila soteska ime Črni graben. Po tovarni prometni cesti skozi Moravško dolino so tovorili v srednjem veku tudi živo srebro iz Idrije. V tej dobi so Moravče postale trg.

V dolini gradov

Če ima Dolenjska svojo dolino gradov, bi ta vzdevek mogel veljati tudi za Moravško dolino vsaj do minule svetovne vojne. Do danes se je od vseh graščin ohranil le še grad Tuštanj (Tuffstein) med Moravčami in Vrhpoljem, ki se omenja prvič v zgodovini leta 1490. Tu so gospodarili plemeniti Lichtenbergi od leta 1667 do 1801. Grad ima več starih slik in raznih starinskih znamenitosti. V graščinski kapeli je Layerjeva slika Matere božje in Janeza Nepomuka ter na steklo slikan križev pot, papeževo darilo Lichtenbergom. Pred dobrim poldrugim stoletjem je bilo v tuštanjski graščini višje okrajno glavarstvo in sodišče, ki je

Moravče: Glavni trg

obsegalo brdski in litijski, takratni pogański okoliš. Sodišče je izrekalo tudi smrtne obsodbe. Leta 1854 je prešel grad v last Pirnatove družine. Tu je bil rojen pokojni profesor Makso Pirnat, pisatelj in priljubljeni ljudski govornik. Tudi njegov sin, kipar in slikar Niko Pirnat je rad prihajal v domačo graščino. Dne 3. septembra 1890 je bila 400-letnica gradu Tuštanj. Zanimivo je, da je proslavo organiziral domači sin Makso, takrat šestostoletec in je sam imel tudi slavnostni govor.

Tudi Moravče so imele v preteklosti svojo graščino. Že Valvasor jo imenuje »Hof von Moräutsche«. Danes ni o njej nobenega sledu več. Iz razvalin so pozidali nekdanji Ljudski dom in popravili cesto proti Zalogu. Moravški grad so zgradili plemeniti Galli s soslednjega Rožeka. — V neposredni bližini moravškega trga pod Limbarsko goro je stal do ne-

davnega grad **Zalog**. Dozidal ga je Jošt pl. Thurn. Prvič ga omenja Valvasor, ki da je že od leta 1202 last grofov Ortenburžanov. Od njih ga je kupil brižinski škof in ga dal porušiti. Grad je bil močno poškodovan ob potresu l. 1895. Tedanji lastniki — Koširjevi, so ga prodali z veleposestvom vred kmetijskemu strokovnjaku, deželnemu odborniku in državnemu poslancu Fr. Povšetu. Ta pa je zemljo razprodal. Še pred blizu sto leti so bili v zaloški graščini okrajni državni uradi, ki so bili nato premeščeni na Brdo pri Lukovici. Grad je bil razdejan v minuli vojni in so danes ostale le še razvaline.

Tudi na Limbarski gori pri sv. Valentinu, ki je priljubljen izletniški kraj in zelo obiskana božja pot, je nekdanj stal **Limbarski grad**. Tu so živeli limbarski gospodje in so zadnjega ubili uporniški kmetje konec 15. stoletja. V bližnji vasi

Drtilji je stal grad **Belnek** (Wildeneg). Tudi tu so prvotno gospodarili plemeniti Limbarski. Njihovi nasledniki so bili gospodje iz Loža. V ta grad se je zatekel Trubarjev sin Felicijan iz Ljubljane, toda deželni sodniki so ga ujeli. Grad je pozneje prezidal in preuredil avstrijski viceadmiral baron pl. Minutillo. Po prvi svetovni vojni je grad večkrat menjal gospodarja, v minuli vojni pa je bil požgan.

Ob cesti iz Moravč v Zagorje v vasi **Križate** je bil grad, ki ga je sezidal oskrbnik graščine Križ pri Komendi pl. Bremsfeld. Tudi ta grad je danes v razvalinah. V **Rožeku** pri sv. Mohorju je bil nekdanj močno utrjen grad z obrambnimi stolpi in trdnim obzidjem. Lastniki, plemeniti Galli, so bili vneti protestanti. V grajski kapeli so imeli luteransko bogoslužje. V družinski grobnici so pokopavali tudi ugledne protestante iz Ljubljane. Od gradu so ostale le še razvaline. — Tudi na **Konfinu** pri sv. Trojici je stal nekdanj grad **Koprivnik**, imenovan tudi Stari ali Tovorov grad.

Znameniti moravški rojaki

Na trgu pred moravško cerkvijo stoji spomenik moravškemu »rojaku, slavnemu učenjaku, matematiku, topničarskemu podpolkovniku Juriju baronu **Vegi**«. Spomenik, ki je delo kiparja Ivana Zajca, je bil postavljen 16. septembra 1906. Jurij Vega je bil rojen leta 1754 (nekateri navajajo tudi letnico 1756) v Zagorici, v preprosti kmečki hiši na pobočju Cielja. Za velike zasluge, ki si jih je pridobil v raznih vojskah s Prusi, Francozi in Turki, zlasti v bojih pred beograjsko trdnjavo, mu je avstrijski cesar Franc I. podelil baronstvo. Takratne boje s Turki dobro označuje narodna pesem: »Cesarski bombe mečejo — se Turki z grada vlečejo.« Komaj osemindesetletni podpolkovnik baron Jurij Vega je žalostno končal svoje življenje v Donavi v Nussdorfu pri Dunaju. Njegov žalostni konec je dolga leta obkrožala ljudska govorica, da ga je baje oropal neki mlinar in ga nato vrgel v deročo Donavo. Druga vest je trdila, da ga plem-

stvo ni maralo, ker se je iz preprostega kmetškega rodu povzpел tako visoko, zato je imenitna gospoda najela morilca, da se je znebila vsiljenega barona. Šele v začetku tega stoletja je bilo mogoče vsaj malo razjasniti Vegov žalostni konec. Iz dunajskih policijskih in sodnih zapiskov je dognal dr. Fran Vidic, da je bil Vega v hudem sovraštvu s svojim poveljnikom feldmaršalom grofom pl. Colloredom in ga je to gnalo v samomor. Pred svojo zadnjo, najbrž prostovoljno odločitvijo, je Vega pustil doma uro in denar ter se ves solzan še poslovil od svojih otrok.

Blizu Vegovega spomenika stoji hiša »pri Jurkovih«. Tu je bil rojen leta 1850 pisatelj in šolnik dr. Fran Detela. V mnogih povestih in romanih je pokazal življenje svojih domačih dolincev in hribovcev v polpretekli dobi (»Malo življenje«), posegel je v slovensko zgodovino (»Veliki grof«, to je celjski grof Urh III., povest »Pegam Lambergar«, v kateri opisuje boj med Vitovcem in cesarjem Friderikom III. za celjsko dediščino), obsodil brezobzirnost sebičnežev na kmetih, ki rušijo srečo mirnega vaškega življenja (»Prihajač« in »Gospod Lisec«) in zlagano rodoljubarstvo (roman »Trojka«). Detela je tudi za Mohorjevo družbo napisal več povesti: »Novo življenje«, »Svetloba in senca« in druge. Njegovo rojstno hišo krasi spominska plošča s pisateljevim reliefom, ki ga je napravil domačin, akademski kipar Tine Kos.

Še več znamenitih mož se je rodilo pod farnim zvonom sv. Martina. V Spodnjih Kosezah je bil rojen leta 1798 pesnik **Ivan Vesel-Koseski**. Ni bil velik pesnik, čeprav je za nekaj let zaradi tedanjih prvaških razmer na Slovenskem, zasenčil celo Prešerna. Vendar pa je treba priznati, da je Koseski krepko izpodbujal takratno zaspano narodno zavest, ko je doneče zapel: »Biti slovenske krvi, bodi Slovencem ponos!« Pa še drugačne je pel: »In naša dekleta so limbarjev cvet — so tenke kot jelka, njih usta so med.« — Ob državni cesti v Prevojah je bil rojen leta 1785 profesor bogoslovja, čebeličar, velik učenjak in jezikoslovec dr. **Jakob Zupan**. Bil je vnet zbiratelj knjig, zlasti slovanskih, tudi glagolskih in ciril-

skih ter je imel veliko knjižnico, največjo za Zoisovo v takratni Iliriji.

Dobro uro hoda po Črnem grabnu navzgor leži Krašnja, kjer sta bila rojena pisatelja **Josip Podmilšak** — **Andrejčkov Jože** in **Fran Maselj Podlimbarski**. Andrejčkov Jože je bil priljubljen ljudski pripovednik in je za Mohorjevo družbo napisal med drugim svojo najbolj znano povest »Žalost in veselje«. Podlimbarski je poleg bosenskega življenja, ki ga je dobro poznal, ker je tam dolgo živel kot vojak (»Gospodin Franjo«), risal tudi domače življenje (»Povest Ivana Polaja«). Oba sta izšla iz preproste kmečke hiše. Kot dijaka sta bila potrjena k vojakom in sta morala opustiti nadaljnji študij. Pri vojakih sta dosti trpela telesno in duševno. Oba sta bila trdno navezana na domačo zemljo. Andrejčkov Jože je zapisal: »Reči moram, da sem vedno veliko rajši zahajal med stare kmečke očake in čvrste fante nego med one šaljive možice, ki nosijo nekako obleko, ki ni ne suknja ne »pruštof« in ji Slovenci še pravega imena ne vemo.« Maselj-Podlimbarski pa je povedal takole: »Peljem se v slovenski svet,

ki so mi ga hoteli iztrgati iz srca, pa ga niso mogli, ker je bil tam pregloboko zasajen, svet mojih mladeniških let, ki me je spremljal triintrideset let po tujih krajih.« In še tole: »Pot k svojem je krasna in srečna... Najlepši trenutek je oni, ko se človek srečno vrača v domovino.« Tudi konec obeh je bil podobno žalosten. Andrejčkov Jože je umrl, bolan na pljučih, še ne tridesetleten, na božič 1874 v Ljubljani. Maselj-Podlimbarski pa je končal svoje hudo nesrečno življenje leta 1917 v konfinaciji v Pulkauu na Nižjem Avstrijskem, kamor so ga pregnale avstrijske oblasti zaradi njegovega odkritega rodoljubnega pisanja.

Na Brdu nad Lukovico se je rodil in prebil večidel svojega življenja **Janko Kersnik**, notar in graščak ter eden naših najboljših pisateljev v drugi polovici minulega stoletja. Po svoji naravi in duši dober in plemenit je dobro poznal kmetško in gosposko življenje, ki ga je v svojih romanih in povestih znal tako živo slikati. Snov za svoje povesti in romane je črpal iz neposredne okolice. Zelo so vplivali nanj romantični rokovnjaški Črni graben ter bližnji gradovi Krum-

LIMBARŠKA GORA

Limbarska gora

Spomenik žrtvam iz narodnoosvobodilne vojske v Moravčah; delo kiparja Tineta Kosa

perk, Čemšenik, Černelo in Kolovec, na katerih so gospodovali graščaki, grofje in baroni Hohenwarti, Apfaltrerni, Lambergi, Ravpi, Barbi in drugi. Tod naokrog so divjali v 16. stoletju kmečki upori z vsemi hudimi posledicami, o katerih se je ohranjalo ustno izročilo do poznih rodov. Spodaj v Lukovici pa se je zbirala pisana družba sodnikov, kontrolorjev, adjunktov in poštarjev, ki jih je Kersnik verno upodobil v svojih spisih. Za marsikatero podobo v svojih povestih je našel živ primer v Moravški dolini, kamor je večkrat prihajal po uradnih opravkih. Tako je iskati Obloškega Tončka v »Rokovnjačih« v Nadlogu pri Moravčah, kjer je gospodaril posebnež in šaljivec nadloški Tonček. Koliko srca in razumevanja je imel Kersnik za mladino! Noben dijak ni odhajal nikoli lačen in žejen z brdske graščine. Kersnika kot človeka in pisatelja je lepo opisal njegov prijatelj dr. Ivan Tavčar v nagrobnem govoru: »V svojih delih boš ostal sredi svojega naroda tudi v bodoče in blagor

tebi, da bo narod slovenski še v poznih letih iz tvojih del poznal tvojo zlato, blago, mehko in rodoljubno dušo, katere odsev so vsa tvoja dela.«

V Dolenju pri Rovih se je rodil **Jernej Andrejka**, leposlovni in vojaški pisatelj. Njegovo knjigo »Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini« še dandanes radi prebirajo zlasti starejši kmečki ljudje. Na bližnjem Vrhpolju pri Moravčah je bil rojen znani pedagog in pisatelj **dr. Lovro Požar**. V Pretržu pri Pečah je doma pisatelj mohorske »Zgodovine slovenskega naroda« **dr. Josip Mal**.

»Stoji moravški trg Lescé.« Prešernoslovci so prenekatero zapisali, ker niso znali pojasniti tega stiha. Drži, da si je Prešeren ogledal tudi Moravče. O tem nam je pripovedoval dijakom pred kakimi 60 leti tedaj najstarejši Moravčan, devetdesetletni posestnik Cerar, po domače Martinka, takole: »Kar pri delu so me sneli sredi tedna in naglo sem se moral praznje obleči, pa v gostilno, ki smo ji rekli takrat »Na mlaki«. Tam sta bila dva škrica iz Ljubljane: eden je bil pravdarski dohtar Prešeren, drugega so pa klicali za Kastelca. Za pijačo sta dajala, da je kar teklo od mize. Moravški fantini pa smo jima morali peti domače pesmi, kar smo jih znali, gospoda sta jih pa zapisovala. Prav prijazna sta bila, stara vsak blizu štirideset let. Pozneje sem moral po Prešernovem naročilu zapisati še vse pesmi, kar sem se jih spomnil, in jih prinesli v Ljubljano. To sem tudi napravil in me je Prešeren takrat povabil na kosilo.«

Moravska župnija

Moravska župnija, ki je tudi sedež dekanije, je ena najstarejših v Sloveniji in izvira že iz 12. stoletja. Mnogi moravški župniki so bili ugledni cerkveni dostojanstveniki; nekateri so bili arhidiaconi, to je namestniki oglejskega patriarha za Gorenjsko. Protestantko gibanje na Slovenskem je zajelo tudi Moravško dolino in se tam dolgo obdržalo, saj je imelo močno oporo v graščakih. Ko je luteranstvo pri nas že davno propadlo, so se ukvarjale protireforma-

cijske komisije z moravškimi luterani še okrog leta 1640. Tudi sekta skakačev in zamaknjencev, ki je nastala v naših krajih po tridesetletni vojni, je bila v Moravčah močno razširjena. Njena voditeljica sta bila Luka in Gašper Goleš.

Moravska župnija je štela pred zadnjo vojno okrog 4700 duš. Župnijska cerkev sv. Martina je bila po potresu 1895 močno poškodovana, pozneje deloma prezidana in je dobila nova stolpa. Župnišče, ki je v zadnji vojski pogorelo, je imelo zgodovinsko zanimivo zbirko slik.

Že v prvi svetovni vojski so pobrali zvonove v župni cerkvi in pri podružnicah, skupno 32. Moravčani so poleg tega še morali podpisati vojno posojilo, ki pa jim po razpadu Avstrije seveda ni bilo povrnjeno. Poleg zvonov so pobrali celo baker s cerkvenih streh in cinaste piščali pri orglah.

Pred moravško župno cerkvijo stoji spomenik padlim domačinom v prvi svetovni vojni, na južni strani, ob vhodu v lepo urejen park pa spomenik žrtvam iz narodnoosvobodilne vojske, umetniško delo domačina, kiparja Tineta Kosa. V bližini je vzdana spominska plošča 7 talcem, ki so jih ustrelili Nemci 22. marca 1945. Moravska dolina je veliko trpela v minuli vojni, saj je dala okoli 500 žrtev, od teh samo moravska župnija 175. Domačini so se odločno upirali vsa leta vojske okupatorju. Jeseni 1944 so bili iz Moravske doline pregnani Nemci in razglašena je bila »Moravska republika«.

Moravska fara ima 11 podružnic, ki jih domačin takole opeva:

Moravški zvon večerni Ave
prepeva glasno čez dobrave.

Pozdravna pesem v čast Mariji
doni iz stolpa na **Drtilji**.

Vrhovi **Limbarske** goré
pod zvezde ji v pozdrav kipé.

Mohorski zvon ji vzklika slave,
Gradišče mu odpeva zdrave.

Na gričku sveti **Nikolaj**
svoj Ave ji pošilja v raj.

Vse stvarstvo naj ji slavo poje,
Koseze kličejo oboje.

Iz stolpa svetega **Andreja**
razliva se čez tiho plan:

Ob grobu časnosti je meja,
vse mine kakor noč in dan.

Na **Hribcah** zvon v večerni rosi
za verne mrtve milo prosi.

Z **Vrhopolja** oglašča se zvonjenje:
brez vere prazno je življenje.

Vse dragi materi deviški
izročča v varstvo zvon **Trojški**.

In izza hriba sveti **Križ**,
po njem nam kaže paradíž.

Rudolf Dostal

Stoletnica rojstva dr. Franca Ivanocyja

Prekmurski Slovenci so živeli do 1919 ločeno od ostalih Slovencev, zato je bila njihova borba za narodnostni obstoj v madžarski državi težka. Ko bi ne bilo katoliške duhovščine, ki je do zadnjega branila slovenstvo v cerkvi in ustvarila tisk v domačem narečju ter širila Mohorjeve knjige in drugo slovensko tiskano besedo, bi bilo Prekmurje izgubljeno za slovenstvo. Prav ob koncu 19. stoletja, ko se je madžarizacija zaostрила, je nastopil mož, ki je s svojo zavednostjo

in odločnostjo zavrl narodnostno smrt svojih rojakov — dr. Franc Ivanócy.

Naródil se je 25. septembra 1857 v Ivánovcih župnije sv. Benedikta. Kot izredno nadarjen dijak je študiral bogoslovje na univerzi v Budimpešti in postal doktor ter tri leta po posvetitvi profesor v bogoslovju v Szombathelyju. Toda že po štirih letih mu je zamrzelo mestno življenje, odšel je v domačo krajino za župnika na Tišino, kjer je postal tudi dekan soboške dekanije in deloval

do zgodnje smrti 29. avgusta 1915. Pokopan je ob župnijski cerkvi v rojstni župniji v Kánčovcih. Na spomeniku — podoba vrat v novo dobo, ki jo je pričel v Prekmurju — glasi njegov pomen napis: Budil in branil je narod svoj.

Ivanócyjeva skrb je kmalu segla preko mejâ njegove župnije in dekanije. Ne le v drobnih težavah je branil ljudi pred tujim uradništvom, nastopil je tudi za koristi poljskih delavcev, ki so morali leto za letom na veleposestva ter se vračali z bornim zaslužkom in izčrpani. Politično prerrojena Madžarska je 1896 ošabno slavila tisočletni jubilej prihoda Madžarov v današnjo domovino in podvojila potujčevalno prizadevanje, ki mu je morala služiti poleg šole in urada tudi duhovščina. Ivanócy se je javno v listih uprl »milenijski trgovini«, kažoč na gmotno bedo svojega ljudstva. Krajevni koristolovci in politični priganjači so v okviru raznih volitev pričeli proti Ivanócyju gonjo, dolžeč ga »panslavizma«, poučevanja otrok v slovenščini, širjenja Mohorjevih knjig, protidržavnega delovanja. Ob taki priložnosti je obširno pisal v časniku o pomenu Družbe sv. Mohorja in o pravici svojih rojakov do čtiva v domačem jeziku.

Da bi še bolj utrdil slovenski tisk v Prekmurju, je zasnoval z mladimi duhovniki 1904. leta Kalendar najsvetejšega srca Jezušovoga, mesečnik Marijin list in 1913 tednik Novine. Prav ta tisk je veliko pripomogel k širjenju narodne zavesti in k izobrazbi prekmurskega ljudstva. Vsi duhovniki — sodelavci Ivanócyjevi — so bili tudi vneti širitelji Mohorjevih knjig, s čimer so vključili Prekmurje v območje slovenskega knjižnega jezika ter tako pripravljali kulturno združitev z ostalim slovenstvom po osvoboditvi.

Ivanócy je pisal v domači tisk o zgodovini rōdne krajine, o kateri je marljivo zbiral gradivo, in mnogo pisal v madžarščini, posebno o zgodovini in umetnosti prekmurskih cerkvâ. Pisal pa je tudi poljudne knjižice verske in politične vsebine. — Njegovi učenci in nasledniki so pisali več kot on, toda njihovega dela bi ne bilo brez Ivanócyjeve pobude, brez njegovega vzora, ki

so se ga spoštljivo spominjali vsi. Eden od njih je danes škof in ugleden pisatelj — znanstvenik in teolog. Edino močna in ugledna Ivanócyjeva osebnost, ki so jo spoštovali madžarski škofje, je rešila Prekmurju slovenski tisk — z njim tudi Mohorjevo knjigo, katere uvoz bi bili sicer Madžari prepovedali — njegova vnema je vzgojila delavce za kulturni dvig prekmurskih Slovencev, česar ne bo nikoli smela pozabiti pravična zgodovina.

Ivanócyjev spomin bo z njegovim imenom živel in budil ter ohranjal kot vogelni kamen prekmurske svobode, vernosti in omike, dokler bo oznanjal njegove zasluge nagrobnik v Kánčovcih in dokler bo stala lepa gotska tišinska cerkev, v kateri so mu hvaležni verniki postavili spominsko ploščo ob stoletnici njegovega rojstva.

-an

Marijan Breclj

Pesem

*Ne vem,
kam potuje mi duša
nocoj...*

*Morda
se ustavi za hip
še pri tebi —
nocoj.*

*Vem: počasi
kakor sled tišine
hodi duša v svoje bolečine.*

Marijan Breclj

Pomlad ob Vipavi

*Burja, dež, oblaki sivi,
ki hitijo mimo Čavna
— kakor težke, trpke misli —
in topóli v burji krivoi.*

*Ob Vipavi dolge vrbe,
ki se sklanjajo nad vodo
kot lasje deklishe glave.*

*V zraku pesmi so sanjave
— iščem njihovo usodo —
še goré so kakor grbe.*

Štajerski koranti

Pomlad, v igred ali sprotoletje, kakor pravijo na vzhodnem Štajerskem, se začne v naravi dosti prej, kot to napoveduje koledar, ta človeška iznajdba in odmera časa. Opazuj življenje v narodi! Glej siničko, kako kljuva brezlistno vejico hruške! Kaj neki najde v lubju ali pod njim? Sredi zime oguli grmovo vejo, pa boš videl, da je znotraj že vsa zelena, polna sladkega soka. Pravimo, da je muževna. Sok življenja je zlezal prav po vseh vejah in vejicah na vrh do popja. Zdaj je treba samo čakati stika z iskro iz vesolja, s soncem, ki bo zdaj zdaj prižgalo bele in rožnate lestence po vrtovih in gmajnah. Na prisojnih straneh že poganja teloh, celo trobentica že cvete, tam zvonček. Leska in vrba sta pripravili klobasice in mačice. Vse samo čaka, zima ni počivanje, je pripravljanje in čakanje.

Tudi živali se že prebujajo. Mačje svatbe ti ne dajo spati, pasje vrste se preganjajo po vasi. Po starem reku god Neže kokošim odveže... Kmet je dober opazovalec dogajanja v naravi. Neža je vendar še tik za sredozimcem Pavlom — svet' Pav', ko vsaka baba od mraza prav' — tudi Gregorjeva tičja ženitev je še pred koledarsko pomladjo.

In človek? Tudi on se prebuja. Že tam od zimskega sončnega obrata se trga iz teme — dan gor, sneg dol — rešuje se iz objema mraza in Morane, smrti. Njegovo bistvo, sla ploditve, ohranjanje življenja ga do kraja vznemiri. Zave se smisla prirodnega človeka: ob zimskem počitku se vdaja uživanju in glavni nalogi tukajšnjega bivanja. Zunanji izraz tega je poudarjeno veseljačenje. Iz davnine so se ohranili ti naravni, poganski, običaji (rimske saturnalijske, naš korant, pust, fašenk), ki jih niti krščanstvo ni moglo pregnati, zato pa je dodalo vsaj svojo pepelnico kot dan pokore in pričetka 40-danskega posta. Umljivo je, da je za kmečkega človeka to najprimernejši čas, predpustni čas, za svatbe, gostüvanja, ohceti. Ker sodi pust — po luni — med norčave premakljivce, je »čas presneti«
zdaj krajši zdaj daljši.

Slovanske agrarne kulture so ohranile nekaj teh običajev, ki izražajo prvobitno prebujajočo se silo plodornosti. Na pustni dan tresajo — prebujajo drevje v novo življenje, obrezujejo ga, čarajo proti škodljivostim na polju in pri živini, kokoši zavarujejo pred lisico itd. Naravnost kulturnega značaja so orači. Na vzhodnem Štajerskem orači orjejo z lesenim plugom zemljo (tudi po snegu) za dober in debel pridelek repe, ki je izdatna krma za živino. Oboranje zemlje krog vasi je bilo nekoč posebnega obrednega pomena kot preganjanje zlih demonov bolezni, nočno oranje za pričaranje dežja, podobno kot so krščanske prošnje procesije.

V Lancovi vasi v Lukarji je zapisal pokojni glasbeni folklorist Francè Marolt star napev:

»Prišli so, prišli orači pred zorjod,
zorali so, zorali rožo rožmarin...«

Maska pustnega burkeža

s podobnim temnim zaključnim kulturnim pomenom, kot je belokranjski kirales.

Pokač odganja strahove od hrama. Orači režejo brazdo — ris proti črni kugi. Hojka in breza, zasajeni včasih poleg figure ženina in neveste na lese-nem plugu, sta prvotnejša drevesna demona, fant in dekle sta njih poosebljenje kot majski kralj in kraljica. Obračanje spočite prsti, ki naj kmalu sprejme kleno seme in ga vrne v stoterem sadežu, to je nadaljnji pomen tega običaja, ki vsebuje želje, koledovanje za bogato žetev. Prvotni protidemonski plodorodni kult se je v tisočletju spremenil v pustno šemo, burko, komedijo, pri kateri dandanes nihče več ne misli na častitljive ostaline verovanja naših prednikov. Kdo se ob pustnih burkežih s strahotnimi maskami, z rožljanjem kravjih zvoncev, s pokanjem bičev spomni, da preganjajo zimo in smrt?

Nadaljnja oblika starih pustnih obredov je rüsa, ki ji pravijo tudi gambela (podoba kamele) ali brna: dva človeka sta skrita pod ponjavo, prednji drži na drogu živalsko glavo, ki se lahko tudi odpira, zadnji drži metlo kot rep. Kot orači nekako čarajo plodorodnost polj, tako je rüsa morda davni obred plodorodnosti pri živini. Dandanes so to oblike kolede in razbrzdanega pustovanja v zvezi s pobiranjem darov. Fašenki, jezdec na konjih, z maskami, z narobe oblečenimi kožuhi, okrašeni s pisanimi trakovi so nadaljnja oblika korantovanja. Piceki, kokotiči, zlasti valek spominjajo na ploditveni akt.

Neugnano veseljačenje doseže vrhunec na večer ob pokopavanju pusta, ko se mize šibijo dobrot in ljudje — brez potrebe — čez mero jedo in pijo. Konec pustnih običajev ponekod prikazujejo z žaganjem babe ali da pustno figuro iz slame sežgejo ali vržejo v vodo. Kjer predpust ni dosegel ploditvenih zvez v obliki novih družinskih parov, vlečejo ploh ali čunj. Ob pokopavanju, ki se je ponekod sprevrglo v navadno plesno veselico ali po tujem vzorcu v Mistbal, ples za gnoj, je poleg jedi in pijače polno raznih družabnih iger, šal, ljudskih plesov (šoštarska, šamarjanka, tkalečka, po

zelenoj trati), ki so zlasti v Prekmurju še živi.

Ali so se ohranile prvotne oblike, podobe teh običajev? Malo verjetno. Bolj ali manj so porušene, spremenjene, prvotni pomen se je zabrisal, kot se je spreminjalo življenje. Ali so še povsod ohranjeni? Kjer so bliže vplivu civilizacije, tam manj, najbogateje pa na rodovitnem Ptujskem polju. Ponekod kot reke ponikalnice vedno znova prodro na dan, obnavljajo se in širijo. Ali ima to svoj smisel? Je kakšen sodoben, napreden pomen ohranjanja folklornega, narodnega blaga?, bo kdo vprašal. To je naša preteklost, naša zgodovina, svojina, dedina, ki je ne gre zavračati. Če jo spoštujemo, cenimo, vrednotimo s tem samega sebe, našo narodno, ljudsko skupnost.

L. Stanek

Leopold Stanek

Oznanilo

*Sonce nikoli ne pozabi na nas:
po dolgih dneh odsotnosti
nenadno pokaže obraz,
ko smo najmanj mislili nanj.*

*Takrat se odpre
za panjem panj,
rjavo prst prodre
suličast cvet.*

*Izpulim ga,
zatrobim nanj
in oznanim v svet
pomlad vsem ljudem.*

Leopold Stanek

Ni mi treba

*Ni mi treba na pot,
da bi obiskal dom,
korak mi je hrom.
V meni je dom, v meni,
vselej in povsod.
Njemu odklenil
z veseljem ga bom,
kdor ni nikjer doma.*

*Za mlade dni
bi naj točil solze?
V meni, v meni živi,
mladost je srce.
Kdo je brez nje?
Pridi, v meni živi za doal*

Tam, kjer teče bistra Zila

Ziljski Slovenci na Koroškem obnavljajo leto za letom edinstven narodni običaj, ki ga ne poznajo ne Nemci pa tudi drugi koroški Slovenci ne, namreč štéhvanje in ples pod lipo. Oboje spada skupaj in nikdar se ne vrši samo štéhvanje brez plesa pod lipo in nikdar ne sam ples pod lipo brez štéhvanja. Ta običaj, ki ima skoraj nekaj obrednega v sebi, ima še to posebnost, da so vsi sodelujoči v narodnih nošah, v slikovitih ziljskih narodnih nošah.

Najprej: kje je ta slovenska Zila? Slovenski Ziljani predstavljajo najzahodnejši del koroških Slovencev. Zila je reka, ki izvira še na Tirolskem, pri Beljaku se pa izliva v Dravo. V rimski dobi se je imenovala Gila, Slovenci so jo preimenovali v Zilo, Nemci pa, ki ljubijo široko odprte glasove, ji pravijo Gail.

Od Šmohorja dalje proti vzhodu je Ziljska dolina slovenska. Limarče so zadnja slovenska vas v Ziljski dolini. Limarče leže v župniji in občini Brdo v

Ziljski dolini. V tej župniji je bil doma slovenski narodni bojevnik, poslanec Franc Grafenauer. Nedaleč od vasi Brdo je jezero (Prešeško, ki ima le 1 km² površine.) Na Prešeško jezero mejijo tri slovenske ziljske župnije: Brdo, Melviče in Borlje. Slovenski Ziljani pravijo: Burlane.

Nadaljnje slovenske župnije v Ziljski dolini so: na desnem bregu — Blače, Bistrica ob Zili ali na Zili, Gorje in Vrata. Na Vratih je prehod v Kanalsko dolino. Najpomembnejši kraj v Kanalski dolini pa je Trbiž.

Na levem bregu Zile se vrste tele slovenske župnije: že prej imenovane Borlje, dalje Št. Štefan, Št. Pavel, Št. Jur in Čače — Čajna. Čače leže že tik pod najpomembnejšo goro slovenske Ziljske doline, pod Dobračem (2166 m). Kakor pripoveduje kronika, se je Dobrač ob potresu 25. januarja 1348 posul v Ziljsko dolino in pokopal deset vasi pod seboj. Groblja je zajezila Zilo, nastalo je jezero, ki je pozneje sicer odteklo, a do-

Ziljska dolina s Prešeškim jezerom in Dobračem v ozadju

Ziljska narodna noša

lina je na tem mestu ostala močvirna do današnjih dni. Zadnje čase jo skušajo osušiti.

V spodnji Ziljski dolini so še sledeče župnije: Podkloster (tu je bil nekoč znan benediktinski samostan), Št. Lenart pri sedmerih studencih in Brnca. Pri Št. Lenartu drži cesta čez Korensko sedlo (1073 m) na Kranjsko. Župnija Brnca se razprostira že tik pred Beljakom. Na Zilo — tik pred njenim izlivom v Dravo — mejita še dve slovenski župniji: Šteben-Málošče in pa Marija na Zili; v tej župniji je več let pastiroval pisatelj Ksaver Meško.

Preden opišemo štéhvanje in ples pod lipo, si oglejmo še slikovito ziljsko narodno nošo, kajti ples pod lipo in štéhvanje se vršita samo v narodni noši.

Zgornje krilo pri ženski ziljski narodni noši — domačinke ga imenujejo »ras« — sega do kolen, je široko in nagubano. Od pasu doli visi v dolžini krila

širok bel ali pisan trak. Spodnje krilo je poškrabljeno, da lepo narazen štrli. To krilo imenujejo »rajovc« (od besede rajati, plesati). Za žensko ziljsko narodno nošo so značilne žive, kontrastne barve, kar jo dela slikovito. Spodaj bele nogavice, zgoraj zopet bela obleka z belimi rokavi. Zgornje krilo je temnejše barve, da se loči od beline nogavic in rokavov. Čez prsa imajo dekleta privezane veliko pisano ruto, »canetel« ji pravijo (skrajšana beseda za facanetel). Bele nogavice so pod koleni prevezane s pisanim trakom. Visoki čevlji segajo do srede meč. V novejšem času pa namesto visokih nosijo tudi nizke čevlje.

Moška ziljska narodna noša obstoji iz irhastih ali usnjenih hlač, visokih škornjev, zametnega jopiča, prtene ali platnene srajce in širokega klobuka. Visoki škornji segajo čez kolena. Nekateri imajo namesto škornjev tudi bele nogavice.

Štéhvanje s plesom pod lipo se vrši samo enkrat na leto, in sicer na dan cerkvenega sejma ali žegnanja. Ziljani pravijo temu cerkvenemu sejmu ali žegnju: »žegen«.

Že dolgo pred »žegnom« se fantje zbirajo v »konti« (skupina fantov) in se vadijo v petju. Ob večerih imajo vaje. V konti je vsak vaški fant od svojega 17. leta, dokler se ne poroči.

Na Bistrici na Zili se vrši štéhvanje vsako leto na binkoštni ponedeljek. Tedaj se obhaja na Bistrici »žegen«.

Nekaj dni pred »žegnom« postavijo fantje sredi vasi steber, nanj pritrldijo majhen sod iz močnih dog. Steber ima

Smohor v Ziljski dolini, v ozadju Dobrač

Zbijanje čebra (sodčka) — štehvanje na Brdu
v Ziljski dolini

debelino telegrafskega droga, je zakopan v zemljo 60 cm globoko, iz zemlje ga pa moli 3 m (natančno 2,90 m). V dolžini 60 cm od vrha dol je zožen, da je mogoče nanj nataktniti sodček. Sodček je 50 cm visok, dno ima v premeru 35 cm, pokrov, ki je za 10 cm vgreznjen, pa 40 cm. Obit je s šestimi (toliko je tudi tekmovalcev) leskovimi obroči v dveh pasovih — zgoraj in spodaj. Dno in pokrov imata na sredi okroglo luknjo, da se da sodec nataktniti na steber. Sodec se na stebru lahko vrti in štehovski mojster ga med tekmo obrača.

Na dan »žegna« se vsak štehovec obleče v ziljsko narodno nošo. Fantje se zbero pod lipo, nato pa odkorakajo z godbo v cerkev k maši. Spredaj gredo najprej fantje v ziljskih oblekah, nato dekleta v svojih slikovitih nošah, za njimi pa godci. Preden se začne maša, neseta dva fanta vino na oltar, da ga

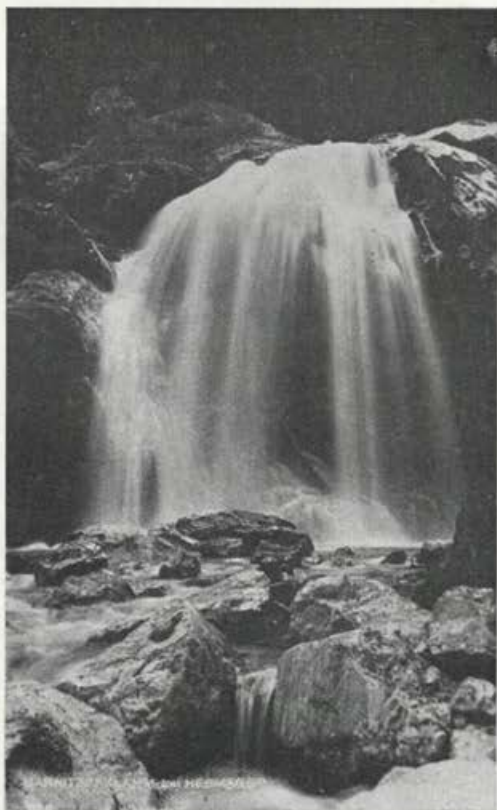
župnik po končani maši blagoslovi. Pravico do tega in do vriskanja imajo fantje, ki so prvič v konti (v fantovski družbi), torej 17- in 18-letni.

Po maši se zbero fantje pred cerkvijo in zapojejo:

Zakaj bi jaz vesel ne bil,
k' sem dan's pri sveti maši bil,
tam sem videl Jezuša
in njegovo Mater žalostno.

Ko je pesem končana, zagodejo godci. Nato zopet zapoje fantje, ko odpojo, spet zaigra godba. Tako zapoje več pesmi. Nato gredo južinat (obedovat). Za južino je ta dan »čisova župa« (kisla juha), prvovrstna jed, ki se kuha samo na »žegen«. Juha ni kislá, je izdatna, saj je v njej mnogo smetane in jajc.

Popoldne, po južini (po obedu) prijezdijo fantje na težkih konjih ziljske

Slap Zile pod Brdom

pasme, brez sedla. Konji so pokriti s pisanimi koci (Ziljani pravijo »kocni«), ki jih s trebušnim pasom privežejo nanje.

Štehvovcev je 5 do 7. Vsak štehvovec ima v roki železen količ, s katerim bo tolkel po sodu. Štehvovci se zbero s konji pod lipo, tam jih že čakajo zbrani vaščani, pa tudi številni tujci, ki hodijo vsako leto gledat ziljsko štehvanje. Vaščani in tujci se postavijo na vsako stran poti, ki drži skozi vas. Štehvovci zapoje narodno pesem, potem zaigra godba.

Tekma se začne. Vsi navzoči napeto poslušajo in gledajo. Tekmovalci jezdijo drug za drugim mimo stebra in vsak udari z železnim količem po sodčku. Zmagovalec je tisti, pod čigar udarcem se sodček razsuje. Ves čas tekme stoji ob stebri »štehvovski mojster«, ki obrača sodček.

Prvi turnus tekmovanja je končan, jezdec se vrnejo in zapoje drugo narodno pesem. Ko odpojo, zaigra godba in štehvovci drugič jezdijo mimo stebra. Vsak udari s količem po sodčku. Tako jezdijo tudi v tretje, v četrto, v peto,

tako dolgo, da je sodec razbit. In med vsakim turnusom se vrsti najprej petje, nato godba. Navadno jezdijo štirikrat do petkrat, preden se komu posreči razbiti sodček, nakar navzoči z viharnim odobravanjem pozdravijo zmagovalca.

Tisti fant, ki se mu posreči razbiti sodček, da padejo vse doge in obroči na tla, dobi od vaških deklet venček, »krančelč«, ki so ga same spletle. Obročev na sodčku je toliko, kolikor je tekmovalcev. Ko je sodček razbit, jezdijo štehvovci zopet mimo stebra. Štehvovski mojster poda vsakemu štehvovcu po en obroč, ki ga štehvovec v diru natakne na roko.

Zdaj jezdijo še trikrat za venec. Štehvovski mojster ponuja tekmovalcem venec, pa se vedno zopet umakne. Šele ko prijezdijo tretjič, da venec zmagovalcu. Ta prijezdi kot zadnji. Do prihodnjega štehvanja, ki bo šele čez leto dni, mu pripada slava zmagovalca.

Zatem sledi ples pod lipo. Imenuje se »visoki rej« (raj). Štehvovci izročijo konje mlajšim fantom, da jih odvedejo domov. Tekmovalci se zbero pod lipo,

Rej (ples) pod lipo pri Ziljanih

pridružijo se jim dekleta v narodnih nošah, štehovovski zmagovalec začne s »štehovsko dečvo« (dekle, ki je dala venec) »visoki rej«, Plesalci korakajo v parih slovesno v krogu in pojo pesem:

Bog nam daj en dober čas,
ta prvi rej začel' smo,
ta prvi rej začel' smo.

Petje utihne, godba zaigra isto pesem, isti napev, plesalci preidejo iz korakanja v rajanje (ples).

Sledi druga kitica pesmi na isti način kot prva:

Kdor je z Bogom, Bog je z njim,
sam Ježš je Marijin sin,
sam Ježš je Marijin sin.

Nadaljnji kitici:

Ste kaj vidli jazbeca
na oni strani grabenča?
Tam si koplje jamico,
da bo pozimi noter šel.

Ziljani znajo še mnogo več kitic. Po petju vsake kitice se veselo zavrtijo. To je »visoki rej« pod lipo, ki se nadaljuje tako dolgo, da odpojo vse kitice. »Visoki rej« pod lipo ne plešejo samo štehovci, marveč vsi fantje, ki še niso poročeni.

Plesa pod lipo se smejo udeležiti samo neoporečna, poštena dekleta. Ljudska vera pravi, da bi se lipa posušila, če bi plesalo pod njo kako pokvarjeno dekle.

»Visokemu reju« pod lipo sledi »obični rej«, to je navaden raj ali ples v gostilni. Dekleta ne smejo prej v gostilni plesati, preden niso bile pod lipo. Drugi dan je štehvanje za poročene može, ki »visoki rej« plešejo s svojimi ženami.

Rodoljub

Mihaela Jarc

Mladi hrast

Saj nisem mrtna korenina,
saj kliče me neba jasnina
krasna.
Jasna
ni le prst, kjer moram v muki trdi kliti,
o, nekoč pa čvrst se vihram dal bom biti.

Gustav Strniša

Prisluškujem . . .

Duh sanja v noč, v žarenju mlečnih zvezd
ozdrhtevo blažen na brezkončni poti, vstaja,
saj rastejo poleta mu peruti, raja,
ker sluti v sebi večnosti prelest.

Iz megle bel menih se v mesečini
v višave sprošča, stvarstvo blagoslavlja,
duh zre zamaknjen vanj in ga pozdravlja,
ko vtaplja se v vesoljni globočini.

Menih smehlja se . . . Lahno zaigra
na zlate tipke streh v polnočne sanje,
da zvezde zavrt se in brezdane
zvene daljave, zemlja vztrepeta.

Skrivnostna trenja iz onkraj sveta
v drhtenje senc kipe na mehki travi,
telo v ubranost z dušo vtaplja se, v naravi
odjekne pesem iz globin srca . . .

Gustav Strniša

Vrtna veselica

Kazalci plešejo na uri,
vesela družba se orte,
nad vsemi mesec trubaduri,
omamljen zvezdice lovi.

Ustavili so se kazalci,
že piske družbe ni nikjer,
izpraznjeni so že kozarci,
in čist je zvezdnati večer.

Le rože žalostno molčijo,
šteptane v pesku krvave,
prepozno deklice svarijo,
ki v mrak vtonile so molče . . .

Gustav Strniša

Večernica

Poslednji sled svoj že ugaša zarja —
poljub življenja sončnega sveta,
srce nemirno z mrakom se zgovarja,
večernica v vesolju trepeta.

Kako nocoj sva ti in jaz sama,
ne vem, zakaj sem, kot bi bil brez tebe
pogreznjen v to tišino ves in v sebe,
iščoč človek, ki se ne pozna.

Zakaj nocoj sama sva ti in jaz,
kako, da si naenkrat mi neznanka,
skrivnostno sije lep tvoj obraz,
mi sfinga, zagonetna je uganka.

Večernica v vesolju trepeta,
a jaz in ti molčiva v mrak objeta,
v tišino sva neznanega zajeta
in le utripe čutiva srca.

Kaj vemo o Marsu

O Marsu se mnogo bere in piše v poljudnoznanstveni literaturi že od leta 1878, ko je italijanski zvezdoslovec Shiaparelli zapazil na njem skoraj premočrtne in ozke proge, ki jih je imenoval »kanale«. Okoli dvajset let pozneje je menil ameriški astronom P. Lowell, da je odkril še številne podobne tvorbe ter dodal, da »kanali« niso razmetani slučajno po Marsovi površini. Domneval je celo, da so bili napeljani po smiselnem načrtu. »Vsiljuje se mi misel,« je rekel, »da so na Marsu razumna bitja z visoko tehnično civilizacijo, ki so si zgradila kanale zaradi namakanja suhih zemljišč in puščav, ker na Marsu primanjkuje vode.« Na podlagi njegovih opazovanj so sestavili na Lowellovem observatoriju Marsov globus, ki je prikazan na sl. 1. Večina uglednih zvezdoslovcev ni potrdila njegovih izsledkov. Toda znani C. Flammarion, ustanovitelj francoskega društva zvezdoslovcev, je pripomogel k razširitvi Lowellovih idej s poljudnimi spisi, ki se odlikujejo z bogato domišljijo. Tako je nastalo pisano slovstvo o »Marsovcih«, ki je nedavno znova zaživelo ob dozdevnem pojavu »letečih krožnikov«, ki naj bi prihajali z Marsa.

Zvezdoslovci so dognali, da je materija povsod v vesolju zgrajena iz istih prvin. Zato je njihovo osnovno načelo, da življenje prav za gotovo ni omejeno le na Zemljo.

Verjetno je, da so tudi druge zvezde v vesoljstvu, okrog katerih se gibljejo planeti. Toda če bi bil v sestavu najbližje zvezde planet velikosti Jupitra, bi ga ne videli z Zemlje niti z največjim daljnogledom. Obratno tudi drži: z najbližje zvezde bi bila naša Zemlja nevidna celo v najmočnejšem daljnogledu. Tako nepomembno je s kozmičnega stališča nebesno telo, na katerem živimo.

Zvezdoslovec more opazovati in preučevati le površino planetov v osončju, predvsem tistih, ki so Zemlji najbližji, seveda le če niso obdani od pregostih oblakov. Venerine površine ne moremo opazovati, ker je planet ovit v plašč oblakov. Glede Marsa je to laže, saj ima

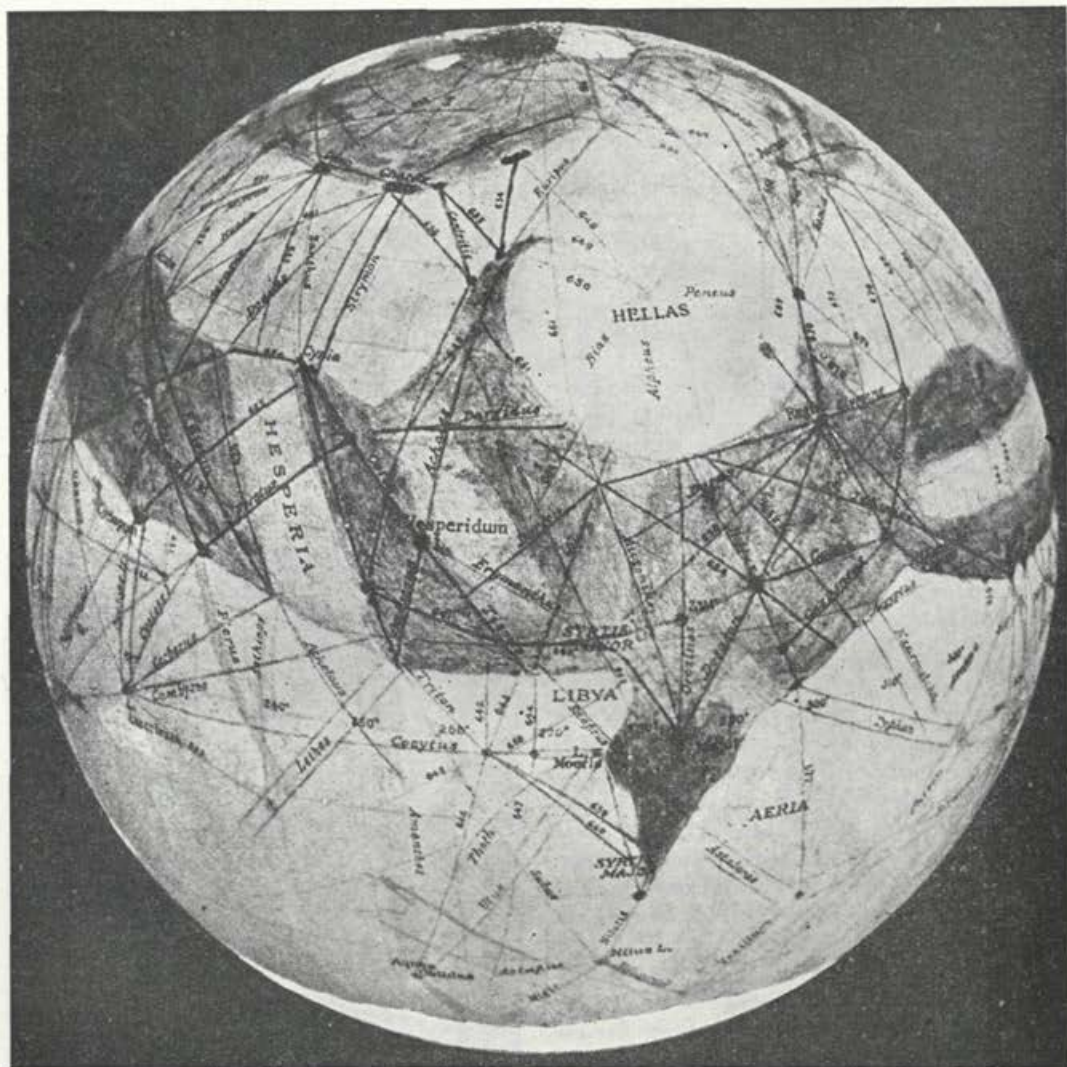
prozornejšo atmosfero in redke oblake. Zvezdoslovec bo skušal dognati, če so na Marsu okolnosti, ki izključujejo obstoj rastlinstva in drugih živih bitij na njem ali pa ga dopuščajo; in če se bo izkazalo, da so okolnosti ugodne, bo potrdil le verjetnost za obstoj življenja na njem.

O možnosti življenja na Marsu ne razpravljajo strokovnjaki z ideološkega stališča, kakor je poudaril sovjetski zvezdoslovec Fessenkov. Mnenja posameznih znanstvenikov si močno nasprotujejo, tako med znanstveniki zahoda kakor med znanstveniki vzhoda. Gre predvsem za pravilno vrednotenje opazovanj in podatkov, ki jih zvezdoslovci zbirajo že več desetletij.

Mars je v marsičem podoben Zemlji. Kroži okoli sonca v razdalji 227 milijonov kilometrov, Zemlja pa v razdalji 250 milijonov kilometrov. Mars sprejema zato le pičlo polovico sončne toplote in svetlobe. Dan na njem traja le 37 minut delj kot na Zemlji. Tudi na Marsu se vrste letne dobe, le da traja vsaka okoli šest mesecev, ker ima Marsovo leto 687 naših dni. Na fotografskih posnetkih v svetlobi, ki jo prepušča modro steklo, ima Marsova slika večji premer od slike, ki je bila posneta v rdeči svetlobi. Iz tega sklepamo, da ima Mars precej visoko plast ozračja: modri žarki se odbijajo že na zunanjih plasteh, rdeči pa prodirajo do Marsove površine. Ozračje tvorijo plini dušik, ogljikov dvokis in majhne količine vodnih hlapov. V Marsovem ozračju ni kisika v merljivih količinah.

V daljnogledu se nam prikaže Mars kot svetla ploskva z značilnimi tvorbami: beli svetli kapiči ob tečajih, svetlejša rdečkasta območja, ki pokrivajo dve tretjini Marsove površine, temnejše proge sivozelenkaste barve in ob izredno dobri vidnosti še ozke podolgovate lise, ki naj bi predstavljale že omenjene »kanale«.

Na fotografskih posnetkih se vidijo širši in večji »kanali« kot lise z nejasnimi robovi ali pa kot zaporedje posa-

Marsov globus, ki so ga sestavili na Lowellovem observatoriju. Crte so »kanalice«, kakor jih je videl sam Lowell. Na fotografskih posnetkih so komaj naznačeni le nekaterih od njih

meznih temnih pegic. Ostrih in tenkih »kanalov«, kakršne je zapazil Lowell, ni videti na posnetkih. Res je, da je treba osvetliti ploščo več minut, kadar fotografiramo Mars; v tem času se večkrat spremene optične lastnosti našega ozračja in podrobnosti na fotografskem posnetku se zabrišejo. Oko vidi sicer ostreje, toda manj zanesljivo, ker utegne biti opazovalec žrtev sugestije in ker ima oko napake, ki so pri vsakem opazovalcu različne. Končno besedo o kanalih bo možno izreči, ko bodo uporabili pri sne-

manju novo aparaturo, ki ne zahteva daljše osvetlitve kot desetino sekunde.

Svetlejša območja, ki obsegajo večji del Marsove površine in dajo planetu značilni rdečkasti sij, so skalnate ravnine in peščene puščave raznih silikatov, kakor so pokazala spektrografska in polarimetrična opazovanja.

Tečajni kapici tvorijo razmeroma tenke plasti ledu in slane. Kapica je najbolj razvita, ko je na ustrezni poluti začetek pomladi. Koj nato se začne razkrajati in tajati. Sredi poletja kapica

izgine, pa se spet pojavi ob začetku zime. Plasti ledu in slane so debele komaj nekoliko centimetrov, kakor sklepamo iz hitrosti tajanja.

Temnejše lise na posnetkih so navadno sivozelenkaste barve. Ko se pa prične kapica tajati, dobe ta področja

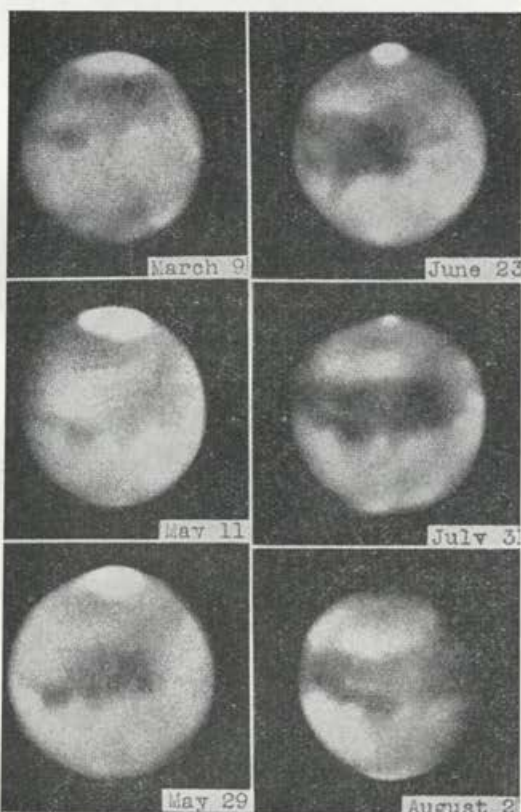
Posnetek Marsa (Lyot, Pic de Midi na Pirenejih) dne 8. X. 1941
Primerjajte s sliko Marsovega globusa!

rjavkaste ali temnorjave, v nekaterih primerih celo vijoličaste barvne različice. Sprememba se širi s hitrostjo 45 km na dan v smeri proti ekvatorju. V kasnem poletju se postopoma vrača prvotna sivozelenkasta barva. Prihodnjo pomlad se barvna mena ponovi. Očitno gre za delovanje vlage, ki prihaja s tečajev zaradi tajanja ledu in slane. Na Marsu ni ne morja ne rek. Slana kopni, hlapi potujejo proti ekvatorju in vlaga pada na tla. Zakaj se barva tal spremeni, o tem nekateri učeno razpravljajo, a še niso nič točnega ugotovili. Nekateri zvezdoslovci menijo, da gre za vrsto kamenin, ki pri dotiku z vlago spremene svojo barvo. Trditve ni lahko zagovarjati. Na Marsu je malo vode in padavin pravzaprav ni. Malo je verjetno, da bi nekoliko centimetrov tenka plast slane tečajne kapice mogla oskrbovati z vlago za več mesecev tako obsežna območja na Marsu. Zato domnevajo nekateri ugledni zvezdoslovci, da so sivozelenkasta območja poraščena z rastlinami. Le-te oživijo spomladi ob vlagi. Tudi ta razlaga je naletela na težave: v svetlobi, ki jo ta območja oddajajo, niso odkrili značilnega sevanja listnega zelenila. Na Zemlji

listje spomladi ozeleni, zakaj pa postaja na Marsu rjavo?

Praden bi omenil tretjo možno razlago, naj podam še splošno sliko o fizikalnih pogojih na Marsu.

Ozračje je na Marsu silno redko: zračni tlak nad površino meri le desetino ozračja. Na Mount Everestu vre voda pri temperaturi 70 stopinj, na Marsu bi vrela že pri temperaturi 35 stopinj. Povprečna temperatura je za 30 do 40 stopinj nižja od povprečne temperature na Zemlji (+15° C). Ob ekvatorju doseže temperatura opoldne +10° C v puščavah in +20 do +30° C v sivozelenkastih območjih. Razlika med dnevno in nočno temperaturo je 50 do 60 stopinj. V sploš-

Marsovi posnetki z Lowellovega observatorija (Arizona) v raznih dobah. Zgoraj je južni tečaj. — Datumi ob vsaki sliki ne dajejo predstave o ustrezni letni dobi na južni (zgornji) poluti Marsa v trenutku fotografskega posnetka. Oglejte si razvoj tečajne kapice! Temnejše lise so sivozelenkaste, svetla območja pa rdečkasta (puščave)

nem je torej na Marsu hudo neprijetno podnebje ob velikem pomanjkanju kisika in vode in pri močno razredčenem ozračju. Precej podobni pogoji bi bili na Zemlji na zamišljeni planoti pri nadmorski višini 20.000 metrov, če bi v tem ozračju še primerno zmanjšali količino hlapov in kisika.

Na Marsu pihajo močni vetrovi, ki dvigajo s puščav pesek in prah v rumene oblake. Nekajkrat so zapazili tudi ogromne sive oblake, ki segajo do višine 100 kilometrov in več. Morda gre za izbruhe vulkanov, saj so zapazili nekateri opazovalci ogromne kratkotrajne blišče na Marsu, ki si jih ne morejo drugače razlagati. Nekateri celo domnevajo, da so sivozelenkasta območja mesta, kjer se nabira vulkanski pepel, ki ga prinašajo stalni vetrovi, podobni pasatnim vetrovom na Zemlji. To bi bila tretja možna razlaga o naravi skrivnostnih zelenkastih območij.

Na Marsu so torej trdi pogoji in življenju dokaj neprijetni. Malo verjetno je, da bi uspevale višje rastline. Kjer na rastlin, ne morejo obstajati višje razvite živali. Pogoji so trdi, vendar ne tako, da bi bila izključena možnost obstoja primitivnih oblik življenja: rastlin nižje vrste in bakterij. Ameriški zvezdoslovec Kuiper, ki spada med najuglednejše sodobne strokovnjake, trdi, da ima spektrografske dokaze, da so zelenkasta območja porasla z rastlinami, ki so podobne našim lišajem. Rjava spomladna barva bi bila posledica privajanja rastlin na trde pogoje podnebja na Marsu. Sovjetski zve-

zdoslovec Tihov je odkril podoben pojav pri rastlinah na Pamirskem gorovju in v tundrah severne Sibirije: njihovo zelenilo vpija v večji meri kratkovalovno zelo energetično svetlobo in ker odbija ostalo svetlobo, dobi rdečkasto barvo. Marsovo rastlinstvo pa naj bi se razvijalo še dalje tako, zato je spomladi rjavkasto. Nejasno je še, zakaj naj bi imela porasla območja na Marsu višjo temperaturo tal kot puščave. Na Zemlji velja obratno.

Celo znanstveniki, ki si meno barv z letnimi časi razlagajo fizikalno, dopuščajo možnost obstoja preprostih nižjih živih bitij na Marsu, toda le kot izreden pojav v zelo omejenem obsegu, medtem ko ima življenje na Zemlji planetni značaj. Verjetno je torej, da so na Marsu primitivne oblike življenja. Izključeno pa je po našem sedanjem znanju, da bi obstajale višje živali ali celo razumna bitja.

V osončju je človek le na Zemlji. Toda zvezdni sestav Rimske ceste ima sto milijard zvezd — sonc. In če ima svoj planetni sestav le eno sonce na tisoč, in če je na vsakem desetem planetu življenje, je v sestavu Rimske ceste vsaj sto tisoč planetov, na katerih žive več ali manj razvite živali. Zvezdnih sestavov, podobnih sestavu Rimske ceste je doslej znanih na stotine milijonov. Prav verjetno je, da je nekeje v vesolju misleče bitje, ki se, kakor mi, sprašuje: Ali so še kje razumna bitja?

Dr. Franc Döminko

Potresi

V tisočletjih je naša Zemlja temeljito spremenila svoj zunanjo podobo, ki je nastala kot posledica burnih dogodkov v njeni notranjosti. Ohlajevanje žareče gmote, iz katere je nastala naša zemlja, zavira že več milijonov let njenega obstoja toplota, ki se vedno znova poraja v notranjosti zemlje ob razpadu radioaktivnih prvin, z druge strani pa Sonce blagodejno segreva naš planet in omogoča življenje. Velike spremembe, ki so

v geoloških obdobjih menjale zunanjo in notranjo zgradbo našega planeta, spremembe podnebja, so v glavnem posledica spreminjanja pogojev, vezanih na toplotno zgodovino naše Zemlje. Dandanes še ne moremo popolnoma točno opredeliti vseh stopenj fizikalnega razvoja Zemlje. Na vprašanje, v kakšni dobi tega razvoja je naš planet s svojimi prebivalci vred danes, prav tako ne moremo odgovoriti. Dejstvo je, da je človeški um ko-

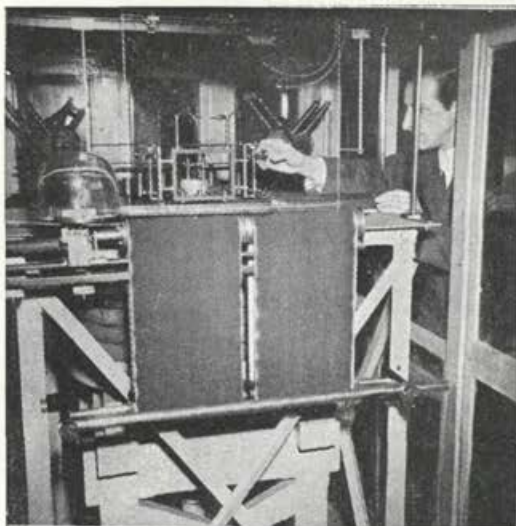
maj v zadnjih sto letih uvidel, da je treba prisluhniti bitju srca matere narave in od tam nekaj izvedeti. Sto let pa je v primerjavi z obdobji, skozi katera bi moral človek opazovati, mnogo premalo. Seveda lahko tudi v razmeroma kratkem obdobju zasledimo večno spreminjanje v naravi. Spomnimo se pri tem na naše gorske ledenike, na rečne tokove, ki iz leta v leto menjajo svojo smer, in na oblike morske obale, izpostavljene večnim udarcem morskih valov. Narava je v stalnem gibanju. Plimanje morja in ozračja, ki sta posledica privlačne sile Meseca in Sonca, se kažeta tudi v plimanju trdne Zemlje. Vetrovi, ki so posledica neenakomerne razdelitve pritiska zraka, delujejo tudi na morsko površino, povzročajo s tem valovanje morja, ki zopet udarja ob morske bregove. Vetrovi pihajo čez obširna območja Zemlje, ki nimajo dovolj padavin, jih še bolj izsuše in spreminjajo v puščave. Ledeniki drse počasi v doline; s svojo težo orjejo po planinskih pobočjih. V obmorskih polarnih krajih se od časa do časa odlomijo ogromne grmade ledu v morje in odplavajo nošene po morskih tokovih kot ledene gore. Morski tokovi se prav tako kot vetrovi nenehno menjajo in dajejo toploto ali pa ohlajajo posamezne obale na Zemlji. Zaradi delovanja notranjih sil v Zemlji, se skozi njene globoke plasti pa tudi po njeni površini skoraj nenehoma širijo potresni valovi. Ti imajo svoj izvor v potresih ali pa so posledica butanja razburkanega morja ob strmo morsko obalo. V krajih z močno razvito industrijo in prometom se širijo skozi zemeljsko skorjo šibki potresni valovi, povzročeni od udarcev težkih strojev in drugih naprav. O potresih in potresnih valovih, katerih zamotana narava človeku vedno znova pove kaj zanimivega o notranjosti Zemlje, bomo govorili v tem članku.

Veda, ki proučuje potrese se imenuje potresoslovje ali znanstveno seizmologija. Njeno rojstvo sega prav gotovo še v obdobja najstarejših ljudskih kultur, saj so mnoge dežele na vzhodu pogostoma opustošili silni potresi. Žal imamo iz teh časov zelo malo ohranjenih poročil o proučevanju potresov. Pogosto tres-

nje, ki se je izvilo iz zemeljskih globin, si večinoma tudi prebivalci starih kulturnih narodov niso znali razložiti. Čeprav so že marsikaj odkrili v astronomiji, algebri in geometriji, so verovali, da nosi Zemljo na svojih ramenih velikanska želva in da so potresni sunki posledica njenega premikanja. Drugi so si skušali potrese razlagati z jezo bogov. Moralo je preteči še mnogo stoletij, preden sta človekov um in znanje, pridobljena iz roda v rod, dosegla tako stopnjo, da sta dala osnovo tako obširni vedi, kot je danes fizika Zemlje ali geofizika in njena veja seizmologija. V stoletjih se je nabralo mnogo gradiva o opaženih potresih, katero še dandanes upoštevamo pri ocenitvi dejavnosti v kaki deželi. Obdobje, ko so ljudje pri opazovanju potresov bili vezani samo na lastna čutila, imenujemo makroseizmično dobo (makros = velik). Prav gotovo je, da človeška čutila niso najbolj ustrezen pripomoček za zaznavanje potresov in da mora biti njihovo dejansko število mnogo večje. Razlog temu je, da so bili mnogi potresi prešibki, da so nastali v nenaseljenih pokrajinah ali pa na morskem dnu daleč od človeških naselij. Mnogo je pri tem kriv tudi pogosto napačen odnos ljudi do takega dogodka v naravi, ki ga, če že ni katastrofalen, prav radi kmalu pozabijo, in to včasih tudi letopisci ali naravoslovni zgodovinarji.

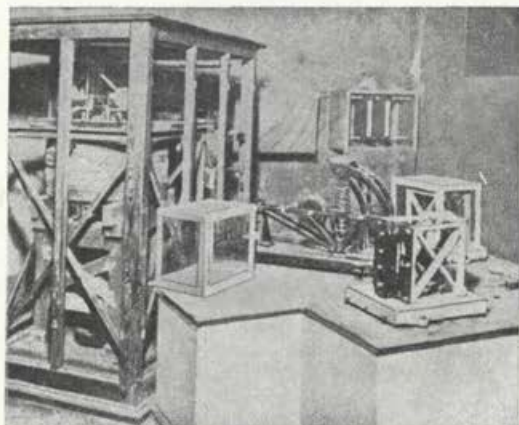
Hiter razvoj naravoslovnih znanosti v drugi polovici preteklega stoletja je imel silen vpliv na dvig znanstvene ravni seizmologije. Tej sorodna veda, geologija, je namreč skušala pojasniti nepojasnjene pojave v globinah Zemlje in je dala mnoge važne osnovne poglede o nastajanju potresov. Ko je izpolnila svojo nalogo, se je geologija umaknila pred nekaj desetletji v ozadje, del njene vede, potresna geologija, pa še danes sodeluje pri proučevanju potresov. Ob začetku našega stoletja jo je nadomestila namreč instrumentalna seizmologija ali mikro-seizmika (mikros = majhen). Tej se imamo zahvaliti za večino dognanj o potresih, njo čakajo tudi danes še velike naloge. Nedvomno se je seizmologija razvijala najbolj v državah, ki so bile po potresih pogostoma močno prizadete,

pri tem pa razmeroma gosto naseljene in na kulturno visoki ravni. Dokaz za to trditev je Japonska, ki je bila pionir v seizmologiji in je tudi prva izdajala svoj seizmološki strokovni časopis. S sodelovanjem znamenitega angleškega seizmologa Johna Milnea so po nekaterih močnih japonskih potresih zgradili nekaj potresomernih postaj ter se začeli intenzivno ukvarjati s to znanostjo. Kmalu so na znanstvenem obzorju zableščala imena Fusakiči Omorija, Sekiye, Imamure in Wadatija. Skoraj istočasno so dosegli večje uspehe na tem področju tudi Italijani, Nemci in Rusi. Zgrajenih je bilo več potresomernih naprav, ki naj bi zaznamovale potrese in omogočale seizmologom, da doženo, kje in kdaj so ti potresi nastali in kako močni so bili. V tem času so začeli študirati tudi geografsko razdelitev potresov. Zbirali so gradivo in pisali obširne sezname potresov za posamezne pokrajine. Sam francoski grof Montessus de Ballore je imel leta 1906 zbran seznam, ki je vseboval nad 171.000 potresov iz najrazličnejših krajev našega planeta. Medtem so se tudi pri nas na Slovenskem že zganili. Povod temu je bil potres v Ljubljani dne 14. in 15. aprila 1895. Že nekaj dni za tem so na Dunaju ustanovili posebno komisijo za študij potresov pri dunajski Akademiji znanosti in imenovali svoje opazovalce in poročevalce za posamezne dežele. Rezultat dela te prepotrebne ko-

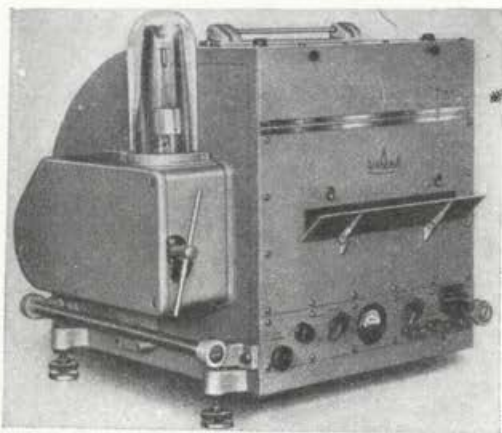

Wiechertov astatični horizontalni seizmograf (za registracijo horizontalnih premikov zemlje). Masa = 1.000 kg

misije je bila tudi postavitve ljubljanske seizmološke postaje, ki je bila za tiste čase zelo moderno opremljena. Vodil jo je profesor Albin Belar in pri tem še izdajal eno izmed najstarejših seizmoloških revij na svetu »Die Erdbebenwarte« (Potresomerna postaja), ki je izhajala s priložnostjo od leta 1901—1910. Med tem časom je v Zagrebu deloval naš najvidnejši seizmolog dr. Andrija Mohorovičić, ki slovi še danes po vsem svetu in čigar ime je v vsakem učbeniku in priročniku moderne seizmologije. V obdobju med dvema vojnama smo Slovenci zaradi nerazumevanja za to odgovornih ljudi zapravili že lepo znanstveno tradicijo, ki smo jo na tem znanstvenem področju imeli. Po drugi svetovni vojni smo se resno oprijeli zamisli, da ponovno zgradimo potresomerno postajo, ki bi naj delovala v sklopu Geofizikalnega inštituta Univerze na observatoriju na Golovcu pri Ljubljani. Ljubljanska seizmološka postaja se bo vključila v mrežo svetovnih postaj, ki jih je že čez 600. Na njej bodo proučevali zlasti značilnosti domačih potresov, opredelili bodo potresno nevarna mesta na našem ozemlju in uredili katalog vseh znanih potresov na Slovenskem. Zelo važno za razvoj seizmologije je proučevanje mehanizma nastanka po-

Galitzinov vertikalni seizmograf

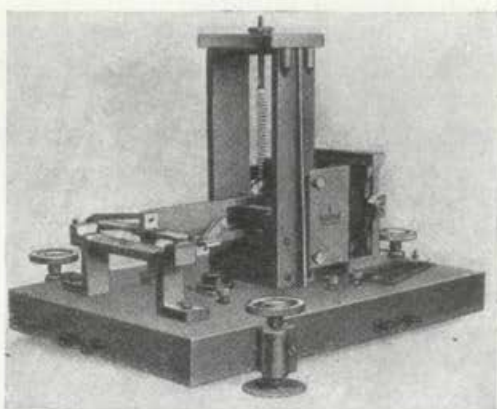
Registrirni aparat (za vsak instrument posebej) z zrcalnim galvanometrom. Izvor energije: 6 V, obseg registr. bobna 900 mm, dolžina 500 mm, navija se ročno ali avtomatično in teče 26 ur. — Dolžina minute: 15 ali 30 mm za daljne potrese, 60 ali 120 mm za bližnje potrese. Stranski premik: 1,25 ali 2,5 ali 5 mm za vsak obrat. (»Askania«, Berlin)

tresov. Ta mehanizem je zelo zamotan, saj je povezan z mnogimi, med seboj odvisnimi, zelo zapletenimi procesi, ti so pa odvisni še od časa in kraja. Potresi nastajajo namreč pod določenimi pogoji v notranjosti Zemlje, vezani so na materialne lastnosti in sile, ki tam delujejo. Kot posledica delovanja teh globinskih ali plutonskih sil se nam pokaže zelo pisana površina naše Zemlje. Te sile delujejo nenehoma. Nekatere izmed njih gubajo gorstva — imenujemo jih orogenske, druge dvigajo ali pogrezajo cele celinske sklade. Te izostatične sile tvorijo skupaj z drugimi silami povzročitelje večnih in sila počasnih procesov. Ti procesi se lahko v trenutku povečajo in okrepe ter povzročijo velike katastrofe. Delovanje vseh teh sil imenujemo tektonsko. Statistiki-seizmologi so ugotovili, da je na Zemlji blizu 89 odstotkov vseh potresov tektonskega izvora. Pri tektonskih potresih se lahko sproste hipoma velikanske množine energije, katera se je zbrala v elastičnih napetostih sten v zemeljski skorji. Zamotani fizikalno-kemični procesi, ki so osnova tektonskega delovanja, so v posameznih plasteh povzročili takšne deformacije in s tem dodatne napetosti v zemeljskih gmotah.

da jih material v globini, vezan na gotove zakone trdnosti, ni mogel več prenesti in je hipoma popustil. Fizikalno bi se izrazili, da je potencialna energija elastičnih napetosti prešla v kinetično energijo elastičnega nihanja.

Mesto v notranjosti Zemlje, kjer se je ta proces izvršil, imenujemo žarišče potresa ali hipocenter, točko na površini Zemlje pa, ki leži nad hipocentrom, imenujemo epicenter ali površinsko žarišče potresa. Razdalja med hipocentrom in epicentrom je dobila naziv globina potresa.

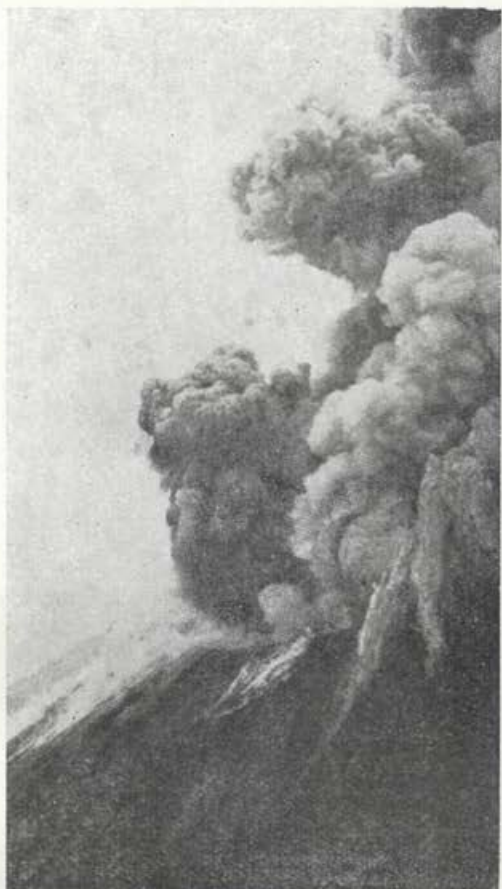
Če nastane potres kot posledica izbruha vulkana, ga imenujemo vulkanskega. Teh je na Zemlji približno 7 odstotkov, medtem ko odpadejo ostali 4 odstotki na tako imenovane vdorne potrese. Vdorni potresi nastanejo zaradi vdora kamenin v podzemnih jamah, predvsem na kraškem svetu. Voda, ki pronica skozi stene, topi polagoma apnenec in ga odplavlja. Počasi nastane podzemna dvorana, katere obok se lahko poruši, kar je vzrok vdornemu potresu. Ti potresi so zelo šibki in omejeni na ozka območja, medtem ko so vulkanski potresi po večini močnejši in odvisni od intenzivnosti izbruha vulkana. Najmočnejši potresi v zgodovini človeštva so

Kratko-periodični seizmograf po Hillerju tipa »Stuttgart«, masa obešena brez trenja, elektromagnetsko kritično dušenje, ohišje iz stekla pleksi. — Dimenzije 560×450×390 mm. Teža: 12 kg, galvanometrična registracija, povečava do 15.000-krat. Perioda $T_0 = 1,5$ sec. (»Askania«, Berlin)

bili tektonski. Glede na povprečno število potresov na leto se je po raziskovanju v obdobju med leti 1904—1946 pokazalo, da nastane letno na Zemlji nekaj milijonov šibkih potresov, katere zabeležijo samo aparati, blizu 150.000 takih, ki se čutijo, ne povzročijo pa rušenj, 1000 delno rušilnih, 100 rušilnih, 10 z velikimi rušenji in 1 do 2 katastrofalna potresa. Objektiven bralec bo lahko pripomnil, da gornje številke niso nikakršno merilo za seizmičnost, kar tudi drži. V osamljenih pokrajinah se zgodi še marsikaj, kar včasih tudi zelo občutljiv potresomer ne zaznamuje. Značilen primer za to imamo v južnih republikah azijskega dela Sovjetske zveze. Ko so na teh območjih postavili več seizmoloških postaj, so ugotovili, da je na tem ozemlju več potresov, kot so domnevali. Seizmologi so ugotovili, da znaša v povprečju celotna letna energija, ki se sprosti ob potresih, 3 bilijone kilovatnih ur, to je število, ki ga dobimo, če številki 3 pripišemo 12 ničel. Od te ogromne energije odpade na katastrofalne potrese vsaj 60 odstotkov. V primerjavi s takim katastrofalnim potresom je eksplozija atomskega orožja prava malenkost.

Iz proučevanja potresov je razvidno, da je učinek, ki ga ima potres na zemljini površini, največji v samem epicentru. To je razumljivo, saj je to mesto hipocentru najbližje in energija seizmičnih valov ob prehodu skozi zemeljske plasti še ni toliko oslabela, kot pri točkah, ki so bolj oddaljene. Z ozirom na učinek, ki ga je imel potres v epicentru in na drugih mestih, so že leta 1928 Nemeč P. N. C. Egen, nato pa Rossi in Forel ter Mercalli, Cancani in Sieberg postavili svoje lestvice za določevanje jakosti potresov brez seizmoloških instrumentov. Egen je pri tem postavil svojo šeststopenjsko lestvico, Italijan de Rossi in Švicar Forel pa leta 1881 desetstopenjsko lestvico. Kmalu za tem je postavil Italijan Mercalli novo dvanajststopenjsko lestvico, ki je po nekaterih Cancanijevih in Siebergovih spremembah še danes v veljavi. Ta lestvica obsega 12 stopenj, kjer pomeni prva stopnja jakost potresa, ki ga človek s svojimi čutili ne more zaznati, dvanajsta pa popolno katastrofo,

Izbruh vulkana Stromboli (spomladi l. 1907)

pri kateri se spreminjajo višine planin in njihove oblike, jezera izteko, menjajo se tokovi rek, praktično je tudi vse delo človeških rok uničeno. Čeprav imamo danes že nekaj točneje določenih in na instrumentalna opažanja vezanih skal jakosti potresov, je stara Mercalli-Cancani-Siebergova (M. C. S.) lestvica za proučevanje posameznega potresa izredne važnosti. V Sloveniji bomo kmalu razpošiljali posameznim občinam, šolam in osebam anketne liste, na katere nam bodo te v primeru, da se je pri njih čutil potres, odgovorile, nato pa bodo prejele polo za drug tak primer. Taki podatki, če so točni, izpopolnjujejo podatke, ki jih znanstvenik — seizmolog dobi s pomočjo svojega aparata za zaznavanje potresov — seizmografa. Z njimi lahko izračunamo približno globino površinskega

Učinek potresa na stavbe (mesto S. Procopio v Kalabriji po potresu l. 1894)

potresa, medtem ko smo pri seizmografih vezani na oddaljenost, ki za točno opredelitev globine žarišča ne sme biti večja kot 50 km od mesta, kjer je nastal potres.

Potrese delimo z ozirom na globino, kjer nastanejo, na površinske in globinske. Potres je še površinski, če njegova globina ne preseže 60 km. Ti potresi so najbolj pogosti in odpade nanje 72 odstotkov vseh potresov. Vsi ostali potresi so globinski. Največja doslej znana globina potresa znaša 720 km. Ta potres je nastal pod morskim dnom v morju Banda med otokoma Celebes in Novo Gvinejo.

Veda, ki proučuje razširjenost potresov na Zemlji in njihove značilnosti — seizmološka geografija — nam kaj kmalu pokaže, da je pretežna večina potresov na Zemlji vzdolž dveh pasov. Prvega imenujemo mediteranskega ali sredozemskega in poteka iz Španije preko Alp, Dinaridov in vzporednih Apeninov proti jugovzhodu vse do Hindukuša, Pamira, Himalaje ter Malajskega Arhipelaga. Drugi pas se imenuje cirkumpacifični, ker obdaja Tihi ocean. K temu pasu pripada pretežna večina vseh potresov, obsega pa območja Filipinov, Ja-

ponske ter obrobni otocij na vzhodu, razen tega pa še zahodne obale Severne, Srednje in Južne Amerike.

Naša država spada v sredozemski seizmični pas in je z izjemo njenih severovzhodnih delov vsa podvržena pogostim potresom. Zanimivo je, da je v Jugoslaviji samo med leti 1950—1959 bilo 3807 potresnih sunkov, najmočnejši je leta 1951 imel v kraju Valandovo (Makedonija) jakost desete stopnje (M. C. S.).

Potresna območja so v glavnem ob mlado gubanih pogorjih. Tektonskim silam, ki so tukaj posebno intenzivne, se pogostoma pridružujejo njihove posledice — vulkani. Zaradi tega so v glavnem vsa vulkanska območja močno seizmična. Ta območja so na Zemlji še precej obsežna in zajemajo nad 570 delujočih vulkanov, od teh blizu 70 podmorskih. Pogostoma predstavljajo takšna seizmično labilna območja mesta, na katerih si slede v nepravilnih časovnih intervalih celi roji potresnih sunkov. Seizmologi so zaradi tega skušali najti pravilnosti v časovnem pogledu nastopa potresov pa tudi v ocenitvi napovedi njihove jakosti. Ob teh brezuspešnih prizadevanjih so jeli proučevati povezanost med nastankom potresov in zunanji vplivi, kot so spremembe zračnega pritiska, padavine, nagle spremembe v temperaturi zraka, da bi dognali, kaj je tisto, kar sproži dolgo zadržane sile v zemeljski globini. Morebiti je bil edini uspeh mnogih raziskovanj ta, da so spoznali, kako silno zamotan je tak prirodni pojav. Uvideli

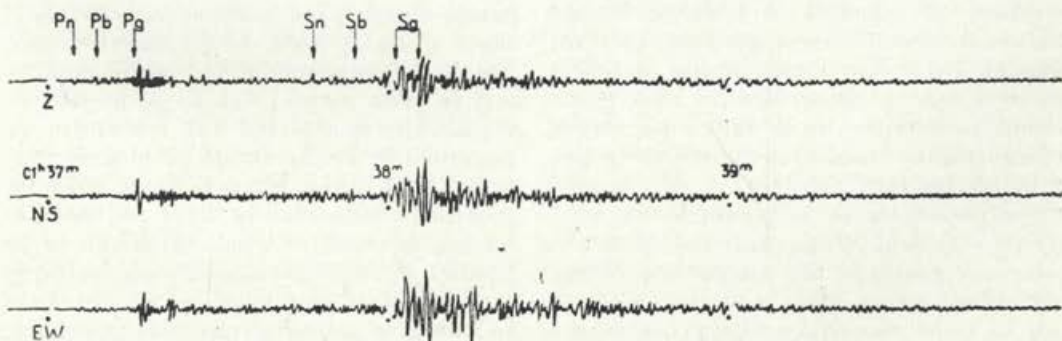
Učinek potresa na stavbe (Geminara v Kalabriji po potresu l. 1894)

so, da ne smejo osamljeni iskati odgovorov na svoja vprašanja. V globokih zemeljskih plasteh se namreč tvarina nahaja podvržena visokim temperaturam in ogromnim pritiskom, kakršni se v laboratorijih še ne dajo doseči. Čim globlje gremo v Zemljo, tem višja je temperatura njenih kamenin. Znano je, da že v rudnikih temperatura naraste na vsakih 33 m globine za 1 stopinjo Celzija. Če računamo, da je človek prodril v Zemljo le nekaj kilometrov in da zemeljski polmer znaša 6370 km, da pa pri vsem tem precej točno vemo, kako je tudi v največjih globinah, se moramo za to predvsem zahvaliti sodelovanju seizmologov s fiziki, ki se ukvarjajo s fiziko trdnih teles. Pri vsem tem se seveda upoštevajo tudi številne analize posameznih potresov, ki se včasih zabeležijo tudi na daljavo do 20.000 km. Z občutljivimi aparati lahko zabeležimo v Ljubljani tudi potrese, ki so nastali v območju Nove Zelandije, Japonske ali Južne Amerike. Taki aparati — seizmografi — so v bistvu nihala in delujejo na principu vztrajnosti telesa. Podobno kakor stoječemu človeku na vozu, ki ga premetava slaba cesta, se godi ob času potresa seizmografu. Gmota seizmografa želi zaradi vztrajnosti obstati na miru, Zemlja pa zaradi potresnih sunkov niha sem ter tja. S posebnimi peresi, ki so povezana z gibljivimi vzvodi, se to premikanje tal z ozirom na seizmograf zabeleži na osajen papir. Tak aparat je treba postaviti v globoki in od zunanjega sveta izolirani kleti, da ne bi nanj vpli-

Na zemljevidu so označena velika potresna žarišča na Zemlji

vali sunki, katere povzročijo ljudje ali vozila v bližini seizmološke postaje. Seizmografi so se v zadnjih desetletjih izredno naglo razvili. Tak moderen seizmograf je naprava, ki deluje po elektromagnetnem principu. V posebej obešeni gmoti je majhna tuljavica. Ko prične ob potresu gmota s tuljavico nihati med poloma stalnega magneta, nastaja v tuljavici električni tok v takih sunkih, kot so se sunkovito premikala zemeljska tla. Ta električni tok se napelje v posebno registrirno napravo, kjer v galvanometru zavrti majhno zrcalce okoli svoje osi. V registrirni napravi se je od zrcalca na galvanometru že ves čas poprej odbijal svetlobni žarek nekega stalnega izvora svetlobe skozi sisteme leč na boben s fotografskim papirjem. Zaradi sunkov električnega toka se zrcalce prične odklanjati in s tem nariše na polagoma vrteči se boben krivuljo, ki zaznamuje potres. Razlikujemo dve vrsti potresomerov. Prva je za meritev vodoravnih,

Seizmogram bližnjega potresa, registriranega s tremi kratko-periodičnimi seizmografi po Hillerju, tipa »Stuttgart«. — Epicenter: Gornja Italija, razdalja 380 kilometrov, azimut SE
Registrirano v Stuttgartu 18. I. 1952

druga pa navpičnih tresljajev. Vsaka seizmološka postaja je popolna le, če ima obe vrsti seizmografov in pa natančno uro, ki vsako minuto s posebno napravo zabeleži na seizmogram točen čas. Seizmogrami — beležbe seizmografov — se primerjajo z drugimi, katere so zabeležile ostale seizmološke postaje. Nastopi posameznih valov se morajo na njih do desetinke sekunde točno ujemati, nakar je mogoče tolmačiti posamezne njihove vrste. Zaradi te primerjave je razvidno, da morajo seizmološke postaje imeti natančno enoten čas.

Že pred nekaj desetletji so ugotovili, da obstajajo na seizmogramu tri vrste valov, znanilcev potresa. Prva vrsta so tako imenovani longitudinalni valovi ali »primae« (P), ki se širijo z brzino približno 5,6 km na sekundo in podobno kot zvočni valovi obstoje iz zgoščin in razredčin. Druga vrsta so transversalni valovi ali »secundae« (S), pri katerih nihajo delci pravokotno na smer širjenja vala in so mnogo bolj počasni. Njihova brzina znaša približno 3,3 do 3,5 km na sekundo. Tretja vrsta valov se imenuje površinski val. Delimo jih v dve skupini: v Rayleighove valove (R) in Lovejeve valove (Q). Pri teh valovih imamo največje premike tal in njihov učinek na objekte je v mnogem odvisen od njihove nihajne dobe. Enako velik premik z majhno nihajno dobo je mnogo nevarnejši kot pa ta z veliko nihajno dobo.

Brzine potresnih valov rastejo z globino. Posledica tega je, da se ti valovi lomijo ob posameznih plasteh tako, da po mnogih lomih lahko ponovno dosepejo v plasti ob zemeljskem površju. Mnogi valovi spremene ob svojem potovanju po plasteh z drugimi materialnimi lastnostmi svoj značaj, prestanejo pri tem veliko lomov in odbojev ter se tudi v največjih epicentralnih razdaljah ponovno pojavijo ob površju Zemlje.

Seizmologom se je posrečilo dognati, da je v globini 30 km plast gostejših kamnin, v kateri se hipoma poveča brzina seizmičnih valov. Mejo med gornjo plastjo, ki tvori zemeljsko skorjo in je sestavljena v glavnem iz granitov, ter spodnjo plastjo ultrabazaltov, so imenovali Mohorovičićeva diskontinuitetna ploha.

Ta ploha je v različnih območjih naše zemlje različno globoko. Prevladuje samo splošna značilnost, da leži pod oceani plitvo, samo kakih 10—15 km globoko, pod celinami pa med 30—60 km. Podobno veliko spremembo v materialu, iz katerega je sestavljena Zemlja, so našli še v globini 1200 km, predvsem pa v globini 2900 km, kjer bi naj obstajalo tekoče zemeljsko jedro, sestavljeno iz železa in niklja, podvrženo temperaturi blizu 10.000° Celzija, ter pritiskom, ki presega 1 milijon atmosfer.

Iz fizike vemo, da se transversalni valovi ne širijo skozi tekočine in pline. Res se je tudi v seizmologiji pokazalo, da se pri zelo oddaljenih potresih, kjer morajo potresni valovi prodreti skozi zemeljsko jedro, ne pojavljajo več transversalni (S) valovi. S tem bi bil podan polovičen dokaz za to, da je jedro Zemlje v tekočem stanju. Polovičen zato, ker še ne vemo, kako je s tvarinami pod takimi fizikalnimi pogoji, kot vladajo v notranjosti Zemlje.

Ob močnih potresih, ki imajo svoj izvor pod morskim dnem, se pojavljajo posebni valovi na morskii površini, ki so jih Japonci imenovali tsu-nami, kar pomeni dolgi valovi v pristanišču. Te valove so povzročili mehanični tresljaji morskega dna. Dolžina teh valov lahko doseže pri globini morja 4000 m do 350 km. Zato so na odprtem morju neopazni. V globokih in ozkih zalivih se tak val ob obalah zajezi, doseže višino nekaj desetih metrov ter prihrumi z brzino nekaj sto kilometrov na uro na obalo. Prvega novembra 1755 je na odprtem morju pred Lizbono na Portugalskem nastal potres, ki je uničil mesto. Kmalu za potresom je nad mesto prihrumel še silen morski val, ki je porušil še to, kar je ostalo. Isti val tsunamija je povzročil še veliko škode na obalah Španije, Anglije in Norveške ter celo na otočjih Zahodne Indije, kjer je še vedno bil čez štiri metre visok. Podobno se je zgodilo 1. septembra 1923 ob velikem japonskem potresu v zalivu Sagami, kjer je samo v mestih Tokio in Jokohami izgubilo življenje blizu 245.000 ljudi in to zaradi rušenja poslopij, požarov, ki so v zvezi s tem nastali, in morskega vala,

ki je kmalu za tem prizadejal obalne kraje.

Seizmologija nam je dala ne samo mnoga spoznanja o planetu, na katerem živimo, postavila nam je tudi pogoje, katerih se moramo držati pri gradnji jezov, rudnikov, predorov, pristanišč in visokih objektov. Obstajajo že metode sodobne seizmologije, ki si utirajo pot k problemom napovedovanja potresov. Z

druge strani pa je praktičen iskalec rudnin posegel za »umetnimi« potresi, to je z umetnimi eksplozijami v vrtnah, pri katerih s pomočjo posebnih prenosljivih seizmografov proučuje notranjo strukturo zemeljskih plasti. S tem se pa je geofiziki utrla nova in zelo pomembna pot v gospodarstvo, od katere si še mnogo obetamo.

Vladimir Ribarič

Petrolej

Še pred kakimi 100 leti so poznali petrolej le kot zdravilo proti vsem močim boleznim in kot gorivo za razsvetlavo, danes pa je petrolej, iz katerega pridobivajo bencin, razna olja za kurjavo, razsvetlavo, pogon Dieslovih motorjev, razna mazila, vosek in maščobe, ena izmed osnovnih surovin sodobne svetovne industrije in prometa. Petrolej pomeni za ves svet važno gospodarsko in strateško vprašanje. Petrolej, nafta, to je pogonska snov za milijone avtomobilov, ladij, letal, železnic; srčna kri zračnega orožja, mornarice, oklopnih divizij. Petrolej pomeni danes bogastvo, pomeni pa tudi boj za strateške in politične vplive zlasti v deželah Srednjega vzhoda, kot vidimo prav iz dogodkov zadnjih let.

Ko so v 19. stoletju iznašli parni stroj, je bil premog surovinska osnova za napredek industrije in prometa. Uporaba petroleja oziroma nafte je v marsičem nadomestila premog ne le v prometu na kopnem in v zraku, marveč je tudi na širokih morjih postala najvažnejša pogonska sila.

V primeri s premogom ima petrolej pomembne prednosti. Njegova gorilna vrednost je mnogo večja, kot tekoče gorivo porabi mnogo manj prostora in je zlasti za dolge vožnje uporabnejše in izdatnejše. Tudi pridobivanje in prevoz petroleja je lažji, bolj ekonomičen.

Ime petrolej je skovanka iz grške besede »petros« = skala, kamen, in iz latinške »oleum« = olje, kar bi v dobesednem prevodu pomenilo kameno olje. Ta

označba pa že pomeni, da petrolej pridobivamo iz kamnin zemeljske skorje.

Sestavina petroleja je na vsakem kraju drugačna, vendar sta pa glavna sestavna dela zmerom ogljik in vodik, ki so jima primešane še spojine kisika, žvepla in dušika.

Nastanek petroleja

V davnih geoloških dobah je nastajal petrolej v globini zemlje iz razkrajajočih živalskih in rastlinskih snovi v sladkih vodah, jezerih ali slanih morjih. Pod vplivom pritiska in temperature so se velikanske množine rastlin in najdrobnejših živalic spreminjale v nove snovi, iz katerih je nastal petrolej ali nafta. Glavna nahajališča petroleja so največ v malce nagubanih hribinah v tako imenovanih terciarnih skladih, pa tudi v skladih iz paleozoika (n. pr. v srednjih deželah Severne Amerike), v devonskih skrilnatih skladih (Ohio). Nahajališča petroleja so zmerom v luknjičavih kamečinah, ki jih najdemo tako v pokrajinah z zmernim podnebjem kakor v tropskem pragozdu, v stepah in puščavah, celo ob plitvem obalnem morju. Ležišče petroleja je včasih vidno že na zunaj, kjer se cedi iz hribin čisti petrolej, drugod nanzanjajo zemeljski plini, kje se nahajajo petrolejski viri.

Če kemično raziskujemo petrolej, ugotovimo presenetljivo dejstvo, da sta bistveni sestavini vsakega petroleja zmerom dve kemični prvini: ogljik in vodik. V laboratorijih se je posrečilo pod vpli-

vom visokega pritiska in temperature pridobiti iz živalskih snovi petroleju podobne proizvode.

Petrolej v zgodovini in legendi

Ljudje že davno poznajo petrolej; takratnim potrebam in razmeram ustrezno so ga pridobivali in uporabljali že pred štiri tisoč leti. Ohranjenih je mnogo pripovedk in legend o pridobivanju petroleja, pa tudi več zanesljivih zgodovinskih podatkov. V tisti dobi so ljudje po božje častili naravne elemente, zlasti ogenj in vodo. Ogenj jim je pomenil toploto in luč, petrolej in zemeljski plin pa so imeli za del ognja in so oboje imeli za božji dar. Nič čudnega, če so ob mnogih petrolejskih vreclih in izpuhih zemeljskih plinov nastali božjepotni kraji. Herodot omenja, da so Babilonci pri graditvi mesta Babilona uporabljali vročo zemeljsko smolo za malto. Na drugem mestu (V. knjiga, 119) opisuje pridobivanje petroleja s črpalkami: »Na vago pri izvirku so namesto vedra pritrtili cev, potegnili po njej petrolej in

ga izlili v posodo. Kameno olje je hitro priteklo in se zbiralo na površini. Barve je temne, ostrega vonja in ga Perzijci imenujejo radinake.« Tudi pri graditvi mesta Ninive, prestolnice asirske države, ki je štela okoli 600.000 prebivalcev, so uporabljali zemeljsko smolo kot malto. Tudi propad Sodome in Gomore, o katerih govori sveto pismo, si mnogi razlagajo tako, da so se vneli bogati petrolejski vreclci, nad katerimi sta bili mesti zgrajeni in ju je silen ogenj upepelil. Plinij Mlajši pripoveduje, da je reka Liparis, ki se pri Soli v Kilikiji (pokrajina v jugovzhodni Mali Aziji) izliva v morje, polna temnorjavkaste oljne tekočine, plavajoče na njej in so ljudje, ki se v njej kopljejo, kakor namazani z oljem. Mogli bi naštet še več drugih antičnih virov, ki navajajo uporabo petroleja pri graditvi hiš, cest; petrolej so uporabljali za mazanje ladij. Petrolej so uporabljali za razsvetljava pri igrah, za razsvetljava stanovanj, javnih kopališč, ulic itd. Kitajci so že 1000 let pred Kr. uporabljali petrolej v boju. Iz posebnih brzih voz so spretni bojevniki metali v

Petrolejski vreclci Ploesti v Romuniji

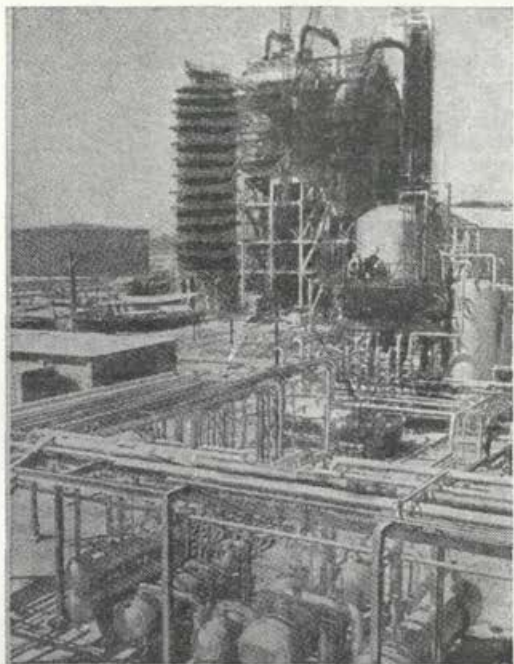
sovražnika ognjene lonce in žoge. V s petrolejem bogatih pokrajinah Prednje Azije, v Perziji in na polotoku Apseeron, so stala nekoč povsod svetišča, v katerih so molilci ognja vzdrževali na oltarjih večni ogenj. Zanj so uporabljali zemeljski plin (metan), ki je na mnogih krajih uhajal iz zemlje. Ogleduhi Aleksandra Velikega so našli zgoščeni parafin, ki so ga vsevedni duhovniki imenovali ozokerit, kar pomeni dišeč vosek. Petrolej so uporabljali tudi kot zdravilo in od antičnih časov dalje bi lahko navedli mnogo zgodovinskih zapisov, ki omejujejo uporabo petroleja za razsvetljavo. Ko je ameriški polkovnik A. C. Ferris iznašel

petrolejko

in so prvi izdelki prišli tudi v prodajo, je bil petrolej v Ameriki kot gorivo zelo redek. Prva družba, ki je leta 1856 začela v Newhavenu izkoriščati petrolejske vrelce, je imela kaj malo uspeha. Naslednje leto je poslala Drakea, naj išče petrolejske vrelce. Drake se je odpravil v Titusville v Pennsylvaniji, kjer je neki lekarnar na moč hvalil petrolej kot zdravilo. Nedaleč od lekarnarjeve »delavnice« je Drake začel vrtati luknjo. Neke sobote zvečer, bilo je 27. avgusta 1859, je Drake dosegel globino 69 in pol čevlja. Naslednjo nedeljo je počival, medtem pa se je do večera napolnila luknja do roba s petrolejem. Čez nekaj mesecev je na tem mestu že stal cel gozd vrtnih stolpov. Začelo se je novo poglavje v zgodovini svetovnega gospodarstva. Z iznajdbo petrolejke se je pravzaprav začela petrolejska industrija, ki se je v nekaj desetletjih razširila po vsem svetu. Polagoma so začeli s posebnimi postopki pridobivati iz petroleja bencin. Iznajdba

eksplozivnega motorja

konec 19. stoletja je še bolj pospešila petrolejsko industrijo. Bate eksplozivnega motorja poganja eksplozija plina, za kar je potrebna gonilna snov, ki proizvaja plin, in ta gonilna snov je bencin. Bencin je omogočil razvoj avtomobilske in letalske industrije in je

Rafinerije v Fawleyu (Anglija)

važnejši. Z destilacijo so začeli pridobivati iz petroleja še mnoge druge proizvode. Polagoma so začeli uporabljati za strojna mazila namesto tako imenovanih maščobnih olj, zlasti surovih olj, mineralna olja. To se pravi, da za največje in najmanjše stroje uporabljamo kot mazila petrolej oziroma njegove proizvode. Odkritje

Dieslovega motorja

je dalo pobudo za nove petrolejske proizvode, zlasti za kurilna in pogonska olja. Pogon na Dieslov motor se vrši zaradi izgorevanja gorilne snovi, za kar so potrebna težka olja. Ladja lahko prevozi osemkrat tako dolgo progo, če jo poganja Dieslov motor, kakor če jo poganja parni stroj. Ladja na pogon z Dieslovim motorjem potrebuje za gorivo tudi mnogo manj prostora kot n. pr. za premog. Za določeno vožnjo potrebuje n. pr. 700 ton nafte, za kar je potrebnih 850 prostorninskih metrov. Za enako vožnjo bi ladja, ki jo kurimo s premogom, potrebovala nad 2500 ton premoga in

3500 m³ skladiščnega prostora. Dalje je treba za stroje na pogon z Dieslovimi motorji pol manj prostora kakor za stroje na parni pogon oziroma na kurjavo s premogom. Ladje na pogon z Dieslovimi motorji imajo mnogo večji akcijski radij, prihranijo na gorivu, potrebujejo za pogon manj delovne sile, so čistejše in hitrejše. Kurjenje kotlov je preprostejše in — kar je važno za vojne ladje — iz njihovih dimnikov se ne kadi, medtem ko se iz ladij, kurjenih s premogom, zelo kadi in jih je že od daleč lahko zapaziti:

Lokomotive z Dieslovimi motorji ne potrebujejo vode in zato lahko vozijo na dolgih progah v krajih, kjer ni vode. Tako je omogočeno graditi železniške proge v puščavah Sahare, v pokrajinah severnega Kavkaza, kjer je malo vode, v Turkestanu in Avstraliji.

Spričo tolikšne prednosti petroleja oziroma nafte ni čudno, zakaj nemiri, revolucije, vojne spletke, skratka boji vseh oblik za to, kdo bo imel več petroleja. Tako ni težko razumeti, zakaj je ravno Bližnji in Srednji vzhod, kjer so največje petrolejske zaloge na svetu, ozemlje, na katerem velesile čedalje bolj tekmujejo, ustvarjajo strateške položaje in se potegujejo za prijateljstvo Arabcev.

Ostanke predelanega surovega olja izkorišča dalje

petrokemija,

ki je danes četrta velika razvojna faza kemične industrije. Najvažnejši proizvodi teh petrolejskih derivatov so: laki in barve, plastični izdelki, sintetično milo, umetna vlakna in razna sredstva za zatiranje škodljivcev. Važen proizvod iz ostankov destilirane surovega olja je

bitumen,

ki ga uporabljamo za oblogo cest in letališč, kot izolacijo in tesnilo.

Velikanske in še zmerom rastoče potrebe po petrolejskih proizvodih potrjujejo, da je petrolej eden najvažnejših virov energije in surovin v svetovnem gospodarstvu. Bencin, petrolej ali sve-

tilno olje, plinsko olje za pogon Dieslovih motorjev, mazna olja, strojna olja, parafin za proizvodnjo sveč, vžigalic, raznih mazil za parkete in obutev, vazelin, ki ga uporabljamo v kozmetiki in zdravilstvu, laki, barve, plastični izdelki, sintetično milo, umetna vlakna, bitumen in asfalt, ki ju uporabljamo v gradbeništvu in pri gradnji cest — za vse to potrebuje danes svetovni promet in industrija milijone ton petroleja.

Po 150 tankov v skupini, ki šteje večsih 30 do 40 ladij pluje vsak dan samo skozi Suez proti Evropi. Poleg tega je v pristaniščih Levanta vsak dan na desetine tankovskih ladij, na katere črpajo petrolej, ki priteka po 700 km dolgem cevovodu skozi puščavo. Sredozemsko morje je polno petrolejskih ladij držav vsega sveta, ki plujejo največ proti rafinerijam v Evropi.

Ko nekje naletijo na petrolej, skušajo predvsem ugotoviti ali gre za večje zaloge. Če so, napravijo več vrtin in tako nastane petrolejsko polje. Ker so velika nahajališča petroleja večinoma daleč od prometnih zvez in predvsem daleč od rafinerij (te so navadno na industrijsko važnih krajih, v pristaniščih, večkrat na tisoče kilometrov daleč od petrolejskih polj), je treba petrolej prepeljati s posebnimi ladjami, imenovanimi tankerji. Te ladje (danes grade posebne več deset- in celo do sto tisočtonske supertankerje) vzdržujejo stalen dotok nafte iz Venezuele in Srednjega vzhoda v ameriške in evropske rafinerije. (Prevoz petroleja predstavlja 45% vsega svetovnega ladijskega tovora.) Najekonomičnejši dotok petroleja od petrolejskega polja do rafinerije se vrši po ceveh, tako imenovanih

pipelines.

Prvi, ki je napeljal tako cev od vrtine do čistilnice, je bil ameriški trgovec Burrow. Holandski Američan Samuel van Syckle pa je prvi uvedel v ameriško petrolejsko industrijo pipelines kot sistem »prevoza« od vrtin v čistilnice. Danes ima Amerika več kot 220.000 km cevovoda za transport surovega olja od petrolejskih polj do rafinerij in več kot

36.000 km voda za končne proizvode med rafinerijami in nakladališči ali skladiščnimi črpalkami. V celem znaša dolžina teh cevovodov in vodov toliko, da bi jih lahko šestkrat napeljali okoli ekvatorja. Eden izmed največjih cevovodov v Ameriki je dolg 2000 km. Skozi njegove 60 cm debele cevi preteče dnevno okoli

50 milijonov litrov petroleja, kar bi ustrezalo tovornemu vlaku z 2500 cisternami.

V tem ko dobiva Amerika nafto za pogon svojih ladij, letal, avtomobilov, za industrijo, predelavo itd. doma v državi Texas in v sosednji Venezueli, kjer so morda največje zaloge nafte na svetu,

Pipeline (petrolejski vod) od Agha Jari v zahodnem pogorju Irana do rafinerij v Abadanu

je Zahodna Evropa navezana na petrolejske vrelce v arabskih državah. Prevoz surove nafte z njenimi odpadnimi proizvodi v Evropo in ladje, ki se prazne vračajo nazaj v Orient, pomeni negospodarsko poslovanje in so zato začeli graditi velikanske rafinerije (čistilnice) v Abadanu. Lastniki petrolejskih polj teže za tem, da bi petrolej rafinirali doma, kar bi jim prinašalo večje dobičke, predvsem pa omogočilo večjo politično in gospodarsko samostojnost. (Mosadekova politika je bila taka, zato je moral iti!) Namesto tega pa rasto v vseh deželah Zahodne Evrope moderne rafinerije: ob ustju Labe in Wesere, Themse, Maasa in Schelde ter ob reki Taho.

Ob vsem tem se nam odpira jasnejši pogled v strategijo politikov in generalov na Bližnjem vzhodu. Stabilne razmere in jasne strateške fronte v tem delu sveta so zlasti za zahodne sile življenjskega pomena. Stalni nemiri v arabskem svetu, sueška in jemenska kriza, streli in spopadi zdaj na meji med Izraelom in Egiptom, zdaj na meji te ali druge arabske države ustvarjajo nejasno sliko. Preko dežel Bližnjega vzhoda drže pota po zraku, morju in kopnem med Daljnim vzhodom, Indijo, Avstralijo in Južno Afriko. Tu se križajo gospodarski in politični interesi, strateške fronte velikega dela sodobne svetovne politike.

Na lanski konferenci v Ženevi »velikih štirih« je dejal takratni predsednik

angleške vlade Eden Hruščevu, da bi Anglija imela za povod vojne, če bi ji Rusi kakorkoli poskušali onemogočiti dovoz petroleja iz Srednjega vzhoda. Bližnji in Srednji vzhod sta spričo ogromne porabe petroleja življenjskega pomena ne le za Anglijo, marveč za vso Zahodno Evropo. Še leta 1947 ni bil uvoz petroleja iz Srednjega vzhoda večji kakor leta 1938. (Od celotnega uvoza okoli 40 milijonov ton je bilo uvoženih iz Srednjega vzhoda le 6 milijonov ton). V zadnjih osmih, devetih letih pa je uvoz narastel trikratno na približno 130 milijonov ton, od tega iz dežel Srednjega vzhoda okoli 100 milijonov ton, torej 17-krat več kakor leta 1947. V letih od 1948 do 1955 je poraba petroleja na osebo v Zahodni Evropi narasla od 135 na 302 kg letno. Ta porast gre na račun izredno velike porabe bencina, pogonskega goriva sploh in zlasti potreb industrije. Ker Evropa sama nima mnogo petroleja, Amerika ga pa sama tudi ogromno porabi, čeprav znaša njena proizvodnja okoli 50 odstotkov celotne svetovne proizvodnje, je Srednji vzhod glavni vir, ki je Evropi na razpolago.

Lani je znašala proizvodnja petroleja Srednjega vzhoda 162 milijonov ton, kar pomeni petino svetovne proizvodnje (ki znaša okoli 800 milijonov ton). Iz naslednjega pregleda svetovne proizvodnje petroleja v letih 1938, 1947 in 1955, najlaže razvidimo dvig proizvodnje petroleja na Srednjem vzhodu:

	1938	1947	1955
Srednji vzhod (v milijonih ton)	16,2	42,0	162,5
v % svetovne proizvodnje	6,0	9,7	20,4
delež posameznih dežel:			
Iran (milijonov ton)	10,5	20,4	16,2
Irak (milijonov ton)	4,8	4,5	33,7
Saudska Arabija (milijonov ton)	—	12,1	47,5
Kuwait (milijonov ton)	—	2,2	54,8
Quatar (milijonov ton)	—	—	5,4
Egipt (milijonov ton)	0,2	1,5	1,8
ZDA (v milijonih ton)	170,7	269,2	362,7
v % svetovne proizvodnje			
Latinska Amerika (v milijonih ton)	36,2	83,0	129,6
v % svetovne proizvodnje	13,3	19,2	16,3
Rusija (v milijonih ton)	30,1	27,1	70,0
v % svetovne proizvodnje	11,1	6,3	8,8

Samo mala kneževina Kuvait, ki leta 1947 še ni prišla v poštev kot proizvajalec, ima danes večje zaloge petroleja kot Amerika, ki je doslej dajala 60% celotne svetovne proizvodnje. Tudi Saudska Arabija, katere petrolejske zaloge pred drugo svetovno vojno sploh znane niso bile, se uvršča danes med pomembne proizvajalce petroleja. Izdatnost petrolejskih vrelcev v deželah Srednjega vzhoda je mnogo večja kot onih v Ameriki. Iz ene vrtnice priteče na Srednjem vzhodu dnevno okoli 550 ton petroleja, v Ameriki samo 2 toni in v Venezueli povprečno 36 ton dnevno.

Ze sedanje ugotovitve (mnoga bogata nahajališča petroleja so še neodkrita) nam kažejo, da ima Srednji vzhod **dve tretjini** ugotovljenih petrolejskih zalog na svetu. Strokovnjaki pa trdijo, da se bodo doslej ugotovljene zaloge v kratkem podvojile. Medtem ko imajo ZDA 150.000 vrtn, ima Srednji vzhod le 1500 vrtn.

Naslednja tabela nam kaže **zaloge petroleja na svetu:**

	Znane zaloge	% v svetovnem merilu	Sedanja letna proizvodnja v %
Celotne zaloge od tega ima	26.055	100,0	3
Srednji vzhod	16.835	64,6	1
ZDA	4.610	17,7	8
Venezuela	1.685	6,5	7
Rusija in Vzh. Evropa	1.470	5,6	6

Razvoj petrolejskih polj v deželah Srednjega vzhoda je tako rekoč izključno delo evropskih in ameriških petrolejskih družb.

Ogromne zaloge petroleja, katerih večji del je bil odkrit šele zadnja leta, pomeni za prebivalce teh dežel ogromno bogastvo. Toda to bogastvo se steka v blagajne petrolejskih družb in bogatih šejkov, ki vladajo še po starem fevdalnem družbenem redu. Za 90 milijonov prebivalcev Bližnjega in Srednjega vzhoda petrolej še zmerom ne pomeni nič drugega kakor nemire, vojne in negotovo prihodnost. »Črno zlato« v teh deželah, kjer prebivalstvo stalno narašča, ni pripomoglo k izboljšanju življe-

nja in domačini sanjarijo bolj o rodovitni zemlji, o prekopih sladke in pitne vode kakor o gosti mastni nafti, ki odteka po dolgih naftovodih in ladjah daleč v tuje dežele in z njo vred njihovo naravno bogastvo.

Spričo naraščajočih potreb evropskega prometa (letalskega, pomorskega in kopnega) ter industrije bo Evropa še bolj odvisna od uvoza petroleja s Srednjega vzhoda. V naslednjih letih, nekako do leta 1960 bodo te potrebe narasle letno za 8 odstotkov, v naslednjih petnajstih letih — od 1960 do 1975 pa letno še za nadaljnjih 6 odstotkov. Kolikšnega pomena je skrb za mir, za politično in strateško stabilnost v teh deželah, kjer je vsak dan nevarnost za politične eksplozije, je dovolj jasno in s tega vidika je treba presojati marsikatero potezo v svetovnem političnem dogajanju naših dni.

Leopold Stanek

Sredi noči

*Sredi noči
podoba iz sanj
ali svetá spomin
kot nož bolečin
me prebudi.*

Z grozo zrem vanj.

*Prej ne počije,
prej ne odleže,
da ga odveže
ukaz poezije.*

Leopold Stanek

Pikapolonica

*Moje tople sobe dih
te izvabil je iz špranj
in zdramil te
iz belih sanj.*

*Kapljica krvi,
krovi in sedem črnih pik,
po belem polju lista
telesce ti brzi.*

*Brziš počez,
hitiš navzkriž,
med vrstami
se rada pomudiš...*

*Vzleti v luč,
pokaži pot, kako
se sneg stopi
pod kapljico krovi!*

V Afriki je nastala nova država - Gana

Kwame Nkrumah, prvi predsednik svobodne Gane

Šesti marec 1957 je bil za prebivalce dosedanje angleške kolonije Obale zlata ob Gvinejskem zalivu velik praznik: ob navzočnosti malone 2000 predstavnikov skoraj vseh držav sveta so razglasili samostojno črnsko državo z zgodovinskim imenom G a n a. Je to četrta črnska neodvisna država v Afriki (poleg Etiopije, Liberije in Sudána), kakor vse kaže, pa se ji bodo v bližnji bodočnosti ob isti Gvinejski obali pridružile še Togo in Nigerija, ob odprtem Atlantskem oceanu pa Liberiji sosednja Sierra Leone. Gana ostane sicer še nadalje, podobno kakor n. pr. samostojna Kanada ali Indija, članica Commonwealtha, to je Skupnosti britanskih narodov, vendar ima vsak čas pravico, da izstopi iz te skupnosti.

Novo državo, ki obsega nekaj čez 204.000 km², tako da je za kako Bosno in

Hercegovino manjša od Jugoslavije, sestavljajo tri pokrajinske in obenem upravne enote: Obala zlata v ožjem pomenu besede na jugu, dežela Ašanti v srednjem delu in Severne pokrajine na severu. Najbolj obljuden je južni del, kjer se razprostira za nizko in peščeno obalo travnata in grmičasta, malo obdelana ravnica. Ta obalni pas ima toplo, na vzhodu, ob ustju reke Volte, zelo suho, a na jugozahodu zelo vlažno podnebje. Ob obali je nekaj večjih mest, med njimi Takoradi, ki so ga umetno izgradili v moderno pristanišče, in glavno mesto Akkra (150.000 prebivalcev). Ob zahodni meji se raztezajo od obale proti severu vlažni pragozdovi, ki se nato obrnejo proti vzhodu, kjer segajo v ozkem pasu še v deželo Togo. To je gričevnata in gorska pokrajina, ki jo namaka mnogo rek in potokov, tako da je prav rodovitna. Tu rastejo trdi tropski lesovi, predvsem mahagonijevo drevo, tu so bogata rudna ležišča in tu so tudi velike plantaže kakaa. Severno od tega gozdnega pasu se širijo vroče in suhe, nalahno vzvalovljene ravnice, ki zavzemajo dve tretjini vse dežele. To je travnata pokrajina z gozdovi in grmovjem, vendar odprta, če jo primerjamo z gostimi gozdovi na jugu. Z izjemo teh severnih pokrajin ima Gana dve izraziti deževni dobi na leto. V januarju in februarju prinaša suhi severovzhodnik, ki ga tu imenujejo harmátan, mnogokrat oblake drobnega prahu iz severnih puščav.

To malo ugodno podnebje — saj smo tu v tropski Afriki — je v preteklosti z vrsto bolezní, zlasti z malarijo v najhujši obliki, osepnicami, spalno boleznijo, gobavostjo, jetiko itd., pa tudi z neprestanimi boji med plemeni in trgovino s sužnji močno oviralo rast prebivalstva. Zato je dežela Gana, ki je imela l. 1954 4.548.000 ljudi, torej nekaj več kot LR Hrvatska, razmeroma slabo naseljena. Na enem km² biva tu povprečno samo 24 ljudi (v Jugoslaviji 70).

Kdo so ti ljudje? Črníci vsekakor, in sicer sudanski Črníci, ki pripadajo različnim plemenom. Glavno ljudstvo so

Akani, ki bivajo v obalnem in srednjem delu dežele in ki razpadajo v plemena Fanti, Ašanti, Tvi in Guan. Vzhodno od reke Volte in v južnem Togu živi ljudstvo Eve, v glavnem mestu Akkri in njegovi okolici pa ljudstvo Ga, ki se je pred kakimi 400 leti priselilo iz Nigerije. V severnih delih dežele so Mamprusi, Dagati in druga plemena. Prav tako različni so tudi jeziki. V verskem pogledu častita dve tretjini vseh prebivalcev neko najvišje božanstvo, a poleg njega še vrsto manjših bogov, preostalo tretjino pa tvorijo kristjani raznih ločin (zlasti v južnem delu dežele), muslimani, ki jih je največ v severnih pokrajinah (vpliv iz Sudana!) in pripadniki še katerih veroizpovedi. Angležev samih je v deželi nekaj čez 9000, drugih tujcev pa še 4000.

Zgodovina države Gane je prav zanimiva. Prvi Evropejci, ki so prišli v te kraje, so bili Portugalci, ki jih je princ Henrik Mornar v 15. stoletju pošiljal na jug, da poiščejo novo pot v Indijo. L. 1471 so tu ustanovili postojanko Elmino, pokrajini pa so dali ime »Obala zlata«, ker so domačini prodajali mornarjem zlati prah, ki so ga pridobivali v notranjosti dežele. V 17. stoletju, ko so Portugalci morali svojo vodilno vlogo na svetovnih morjih prepustiti Nizozemcem, so se ti polastili Elmine in ostali njeni gospodarji skoraj 200 let. Za nekaj časa so tu imeli svoje postojanke tudi Prusi in zlasti Danci, končno pa so se pojavili še Angleži. Od 16. stoletja naprej se je značaj trgovine z Zahodno Afriko močno

izpremenil. Namesto zlata so trgovci tu kupovali sužnje in jih prodajali v Severno in Južno Ameriko, da so tam obdelovali plantaže. Lov na sužnje in trgovina z njimi sta se silno razpasla in šele od 18. stoletja naprej se je javno mnenje v Evropi začelo upirati temu nečastnemu poslu. Za sužnje so se zavzemali zlasti Angleži, ki so l. 1807 uradno prepovedali to trgovino, a nato l. 1815 dosegli na Dunajskem kongresu tudi mednarodno obsodbo suženjstva. V zvezi s tem so se začeli zanimati za postojanke drugih narodov ob Obali zlata in so l. 1850 kupili danske utrdbe, zlasti grad Christiansborg v Akkri, zadnjo nizozemsko postojanko pa l. 1872. S tem so postali edini gospodarji dežele, vendar so enako kakor prejšnji kolonizatorji gradili utrdbe in trgovske postojanke samo v obalni pokrajini, kjer biva pleme Fanti. Prav to pleme pa so s severa trajno napadali bojevití Ašanti, nakar so se Angleži v obrambo obalne pokrajine in svojih trgovskih koristi zapletli v vrsto »ašantskih vojn«, ki so se začele l. 1806 in trajale vse do prehoda iz 19. v 20. stoletje. Posebno vlogo je v teh borbah imel »zlati stol« ašantskega kralja, o katerem so Ašanti še danes prepričani, da so ga prejeli iz neba in da biva v njem duša njihovega naroda. Po porazu kralja Prempeha, ki so ga Angleži pregnali na Seychelle — kakor nedavno ciprskega metropolita Makarija — so domačini ta svoj narodni simbol skrivali, l. 1920 pa so ga Angleži vendarle odkrili

Akkra — glavno mesto Gane

Prva Nkrumahova vlada, sestavljena leta 1954

in ga vrnilo kralju šele l. 1935, ko se je dežela pomirila. Čuvar zlatega stola je sedaj Prempehov istoimenski sin. Tako so Angleži kolonijo razširili vse do srednjega toka reke Volte. Od l. 1874 naprej so upravljali Obalo zlata in sosednji Lagos v skupnem protektoratu, od l. 1886 naprej pa Obalo zlata samo zase, nakar so jo l. 1897 razglasili za kolonijo. S plebiscitom se je l. 1956 izrekel za združitev z Obalo zlata britanski Togo, zahodni del nekdanje nemške kolonije, ki je bil po prvi svetovni vojni postal britansko mandatno ozemlje, l. 1946 pa skrbniško območje Organizacije Združenih narodov. Kot tako je bilo že doslej v upravnem oziru priključeno Obali zlata, sedaj pa tvori del države Gane.

V razmeroma kratkem času, pravzaprav v pičlih 50 letih, so prebivalci Zlate obale preskočili stoletja. Mlade Afričanke, ki so jih še nedavno zamenjavali za živino, sedaj študirajo in mnoge so že postale juristke, zdravnice in negovalke. Nedaleč od kraja, kjer so Angleži še l. 1896 našli veliko kovinsko skledo, ki

so ob verskih obredih z njo prestrezali kri človeških žrtev, stoji v mestu Kumasi velika osrednja bolnišnica s 510 posteljami. Dve tretjini vseh delovnih ljudi v deželi je zaposlenih v kmetijstvu, predvsem na velikih kakaovih plantažah, ki so vse last domačinov in ki pridelajo približno tretjino vsega kakaa na svetu: vsaka tretja skodelica kakaa, ki jo pijemo, je torej iz Gane. Celotni izvoz je deželi l. 1954 prinesel 115 milijonov funtov, od tega samo za kakao 85 milijonov. Ostanek odpade predvsem na les (7 milijonov funtov) in zlato (9 milijonov funtov), v manjši meri pa izvažajo palmove koščice in palmovo olje, limone, kola orehe, kokosove orehe in kopro, maslo tako imenovanega maslovega drevesa in kavo. Med rudami izvažajo poleg zlata tudi diamante, manganovo rudo, ki je imajo ob Obali zlata največ za Združenimi državami Amerike, važen pa je tudi boksit, ki ga bodo kopali in predelovali v aluminij na veliko, brž ko bo dograjena ogromna hidroelektrična centrala pri Ajeni ob reki Volti. Začeli bodo s

Obiralec kaka

proizvodnjo 80.000 ton boksita na leto in jo načrtno stopnjevali do 210.000 ton.

Vzporedno s tem gospodarskim razvojem je napredoval tudi promet. L. 1928 so odprli že zgoraj omenjeno pristanišče v Takoradiju, drugo grade v Temi vzhodno od Akkre. Železniška mreža, ki se je za sedaj razpredla le v južnem delu dežele, je l. 1955 obsegala šele 880 km, cest pa imajo že okoli 13.000 km, od teh 1800 km modernih. Avtomobilov je blizu 26.000, le za 10.000 manj kot jih ima Jugoslavija, letališča imajo štiri in je med njimi letališče v Akkri mednarodnega pomena. Razume se, da je velik del dežele elektrificiran, da imajo vodovode, kina, radio in ponekod že televizijo, dasi še ni nobene televizijske postaje.

Civilizacija, ki je vdrla v deželo s tako silo, seveda še ni mogla preobraziti njenega prebivalstva. Sicer narašča število šol skokoma. Medtem ko je bilo v šolah Obale zlata še l. 1925 vpisanih komaj 60.000 učencev, je to število l. 1955 naraslo na 550.000. L. 1948 so odprli moderno univerzo v Akkri, v Kumasiju pa so ustanovili tehnično visoko šolo. Kljub temu pa so tri četrtine prebivalstva še vedno nepismene in več kot polovica še veruje čarovnikom. Zato ni čudo, da so mnogi Angleži mnenja, da dežela za samovlado še ni zrela. Naraščajoči nacionalizem ob Obali zlata pa je, čim je britanska vlada obljubila deželi samovlado v bližnji bodočnosti, odpihnil vse pomisleke. Angleško ministrstvo za kolonije se je po dramatskih dogodkih, ki so l. 1948 dovedli do pohoda domačinov pred angleško vladno palačo v Akkri, pri čemer je bilo

v pouličnih bojih ubitih 29 ljudi, odločilo za pripravo nove ustave in razpis splošnih volitev. Tako je Obala zlata v pičlih dveh letih dosegla cilj, ki se je n. pr. Indija zanj borila 25 let. Da ga je dosegla, je bila predvsem zasluga organizacije United Gold Coast Convention (U. G. C. C.) in njenega generalnega sekretarja dr. Kwame Nkrumaha.

Nkrumah ima danes 48 let. Doma je iz Nkrofula, vasice kraj džungle, kjer se je njegov oče bavil z zlatarstvom. Prvo izobrazbo mu je nudil neki katoliški misijon, pozneje pa je obiskoval edino domačo višjo šolo, kjer je l. 1931 napravil izpite. Nato je šel v Združene države Amerike, kjer je v osmih letih diplomiral trikrat, svoje znanje pa je še izpopolnil na visokih šolah v Veliki Britaniji. Postal je doktor prava, socialist in marksist. V domovino se je vrnil l. 1947. Po zgoraj opisanih dogodkih l. 1948 se ni zadovoljil z obljubo nove ustave in volitev, temveč je v nasprotju z UGCC zahteval več: neodvisno lastno vlado. Zbral je okoli sebe mladino, pre-

Gana pridelala približno dve tretjini vsega kaka na svetu

lomil s stranko in ustanovil novo, ki jo je imenoval Convention People's Party (CPP). Ta je odklonila novo ustavo in celo pripravljala stavke, s katerimi jo naj bi prepričali. Akcija ni uspela in Nkrumah je moral v ječo. Toda njegova stranka je delovala naprej in z geslom »Svoboda«, s pozdravom z dvignjeno roko in razpetimi prsti, ki naj bi pomenili petero zaželenih svoboščin, pa tudi z dejstvom, da je bil narodni junak Nkrumah zaprt, dosegla zmago: pri volitvah v ustavodajno skupščino je l. 1952 dobila 80 % vseh glasov.

Britanski guverner Sir Arden-Clarke je takoj razumel položaj, izpustil Nkrumaha iz zapora in mu izročil vladne posle s skoraj vsemi dolžnostmi ministrskega predsednika. V Londonu so to nepričakovano odločitev potrdili, Nkrumah pa je zavzel zmernejše stališče in se odločil za priznanje ustave, ki jo je bil prvotno napadel. Izjavil je, da stremi za tem, da postane Obala zlata dominion v okviru Britanske skupnosti narodov, kljub temu

pa so Angleži po sprejetju ustave imenovali v vlado tri Angleže, ki so zasedli najvažnejše resore (ministrstva za obrambo, finance in zunanje zadeve). L. 1953 pa so končno s kraljevim ukazom imenovali Nkrumaha za ministrskega predsednika z neomejenimi pravicami.

Medtem je v severnem delu kolonije nastala opozicija proti Nkrumahu, češ da prodaja deželo Angležem. Nezadovoljnejšem, ki so ustanovili Severno ljudsko stranko (Northern People's Party), so se pridružili poglavarji nekaterih plemen v Ašantiju. Zahtevali so federativno ureditev države. Nove volitve l. 1956 pa so dale zopet prav Nkrumahu, ki je od 104 sedežev v novem parlamentu dobil 72. Opozicija, ki jo je vodil prof. Busia, je skušala onemogočiti delo te skupščine, vendar se je britanskemu ministru za kolonije posrečilo pomiriti duhove. Zedinili so se, da bodo posamezne pokrajine dobile lastne skupščine, da bodo torej bolj ali manj avtonomne. Tako se je britanska vlada v septembru 1956 dokončno

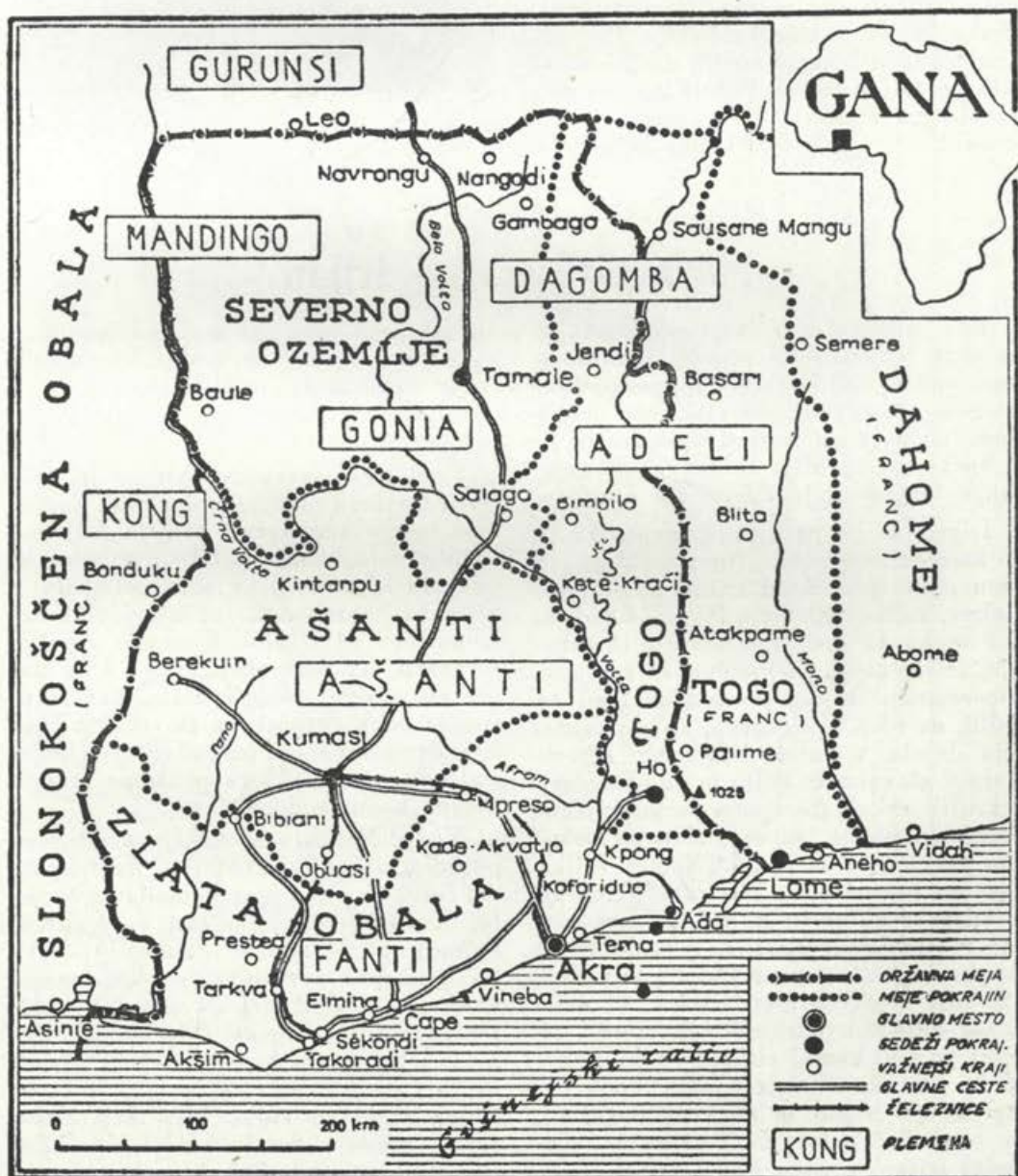

Nakladanje mahagonijevega lesa v pristanišču Takoradi

odločila za razglasitev neodvisnosti nove države. Vlado Gane sestavljajo sedaj sami črnci.

Ko je Kwame Nkrumah 5. marca opolnoči vpricho vojvodinje Kentske kot zastopnice angleške kraljice, ki je s 6. marcem privzela še naslov kraljice Gane, ameriškega podpredsednika Richarda Nixona, sovjetskega odposlanca Ivana Benediktova, francoskega delegata

Mitteranda, tuniškega premiera Habiba Burgibe in mnogih drugih odposlancev, ki je med njimi zastopal našo državo Uglješa Danilović, član zveznega izvršnega sveta, pozdravil novo rumeno-zeleno-rdečo zastavo svoje domovine, je s solzami v očeh vzkliknil: »Naša ljubljena dežela je končno svobodna, svobodna za vedno, tuje vlade in imperIALIZMA ni več!« Ni čudo, da ga njegovo

ljudstvo obožuje, da ga imenuje svojega »orla«, »leva Afrike«, »biser Obale zlata« in celo »Nehruja Afrike«. Zdi se, da je razglasitev svobodne Gane, ki jo je dosegel s fanatično vztrajnostjo, zgled drugim narodom Afrike, saj jim je v svojem nastopnem govoru tudi obljubil svojo pomoč v borbi za neodvisnost in socialni napredek. Slavnostni dogodek v Akkri pa je obenem tudi opozorilo Belgijcem, Portugalcem in Francozom, da bodo prej ali slej morali posnemati angleško odločitev ob Obali zlata. Pa tudi Angleži sami bodo v svojih drugih afriških kolonijah morali kreniti na isto pot. Revolucija v Afriki se je začela, črnici se budé.

Dr. Valter Bohinec

Domačinka, bolničarka v centralni bolnišnici v Kumasiju

Nova Gvineja — Irijan

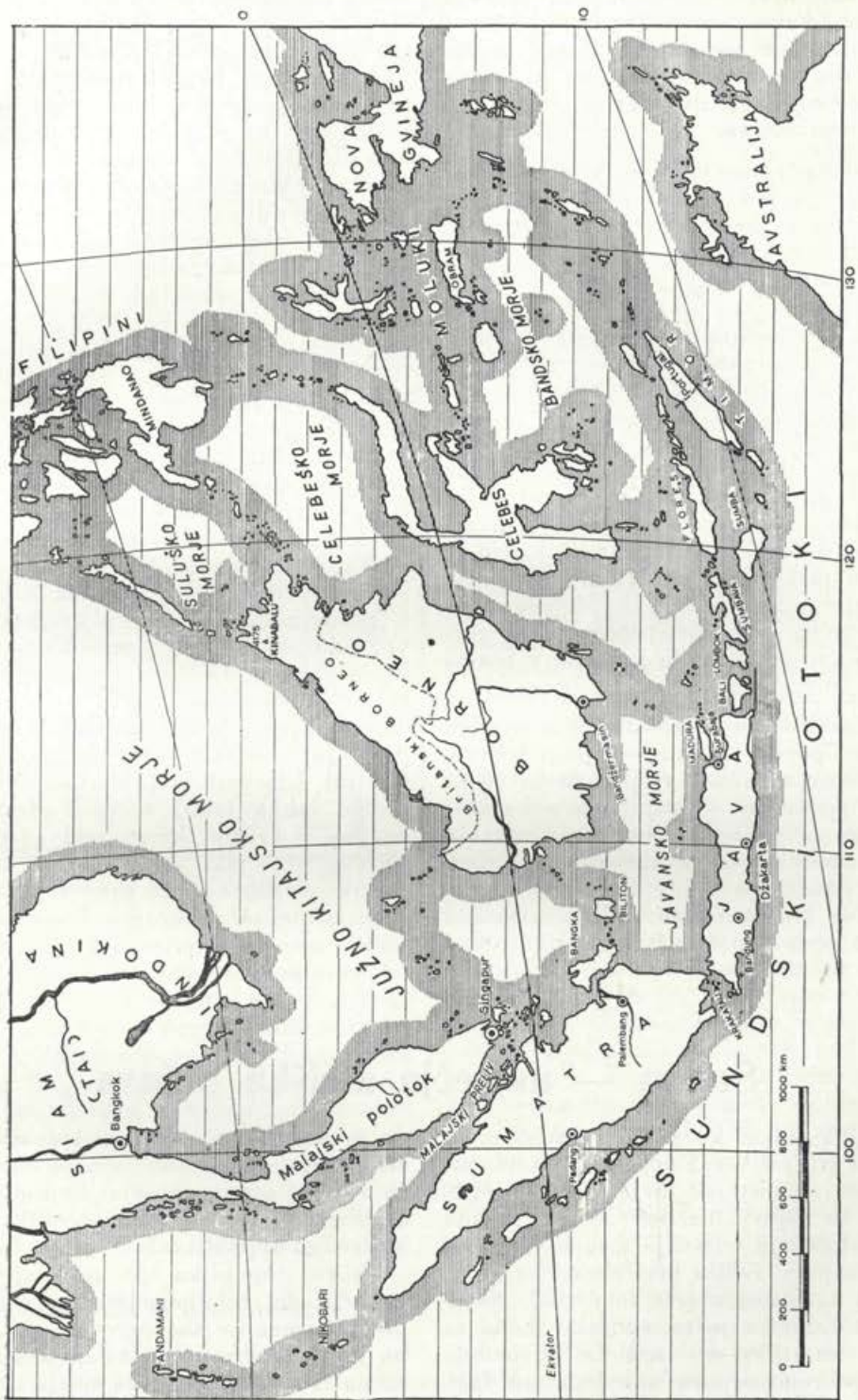
Že v lanskem Koledarju smo omenili, da nova Indonezijska republika zahteva zase oblast nad vsem Indonezijskim otočjem, zlasti tudi nad zahodnim delom Nove Gvineje ali Irijana. Indonezija je to vprašanje sprožila že vnovič na zasedanju Organizacije Združenih narodov.

Irijan, ki ga poznamo pravzaprav le po kolonialnem imenu Nova Gvineja, je eden največjih izmed kakih deset tisoč otokov, kolikor jih šteje Nova Zelandija. Del otoka je pod suverenostjo Avstralije, večina otoka pa je še vedno v oblasti Nizozemske. Še do pred nekaj leti so sodili, da otok ni drugega, ko revna gorata dežela, v kateri Nizozemci izkoriščajo v glavnem le nafto in da otok drže v svojih rokah predvsem zaradi njegovega strateškega pomena. Novejša poročila pa govore, da ta otok skriva velika naravna bogastva, da ima zaradi tropske in višinske klime velike možnosti za razvoj poljedelstva, zlasti za nasade kave, tobaka in tudi za pridelovanje žita. Odkrivanje Nove Gvineje, otoka, ki meri okrog 400.000 kvadratnih kilometrov, na njem pa živi komaj milijon prebivalcev, se je pravzaprav šele začelo. Toda pri tem ne gre samo za naravna bogastva, za strateške položaje Nizozemcev. Zahodni Irijan je eden izmed večjih kolo-

nialnih problemov, ki tare Indonezijo in ki ga hoče rešiti in urediti po načelu svoje nacionalne neodvisnosti, toda z miroljubnimi sredstvi, s pogajanjem in sporazumevanjem.

Pred prvo svetovno vojno je bila Nova Gvineja nemška kolonialna posest, tako imenovana dežela cesarja Viljema. Nemški misijonarji so bili prvi belci, ki so počasi prodirali s severne obale v višavski, neprehodni svet in pridobili del domačinov, ki je bil do Evropecev prvotno sovražen, ter jih pokristjanili. A še danes je mnogo gorskih dolin, kamor ni stopila noga evropskega človeka in kjer žive domačini svoje primitivno življenje, podobno onemu, ki ga poznamo iz zgodovine kamene dobe.

Ko je Nemčija z versajsko mirovno pogodbo izgubila kolonije, je višinski del Nove Gvineje postal mandatno ozemlje Avstralije in je hkrati z ozemljem Papue kot »Ozemlje Papue in Nove Gvineje« pod upravo avstralskega mesta Canberra. Ostali del — zahodna polovica otoka je pripadel Nizozemski. Čeprav se otok na skrajnem jugovzhodu skoraj dotika Avstralije, je bil do druge svetovne vojne celo Avstralcem skoraj neznana dežela. Le kdaj pa kdaj je prišel na otok kak lastnik plantaže

kokosovih orehov na obalnih krajih ali kdo izmed upravnih uradnikov, ki je tu na »hladnem jugu« Avstralije prebil nekaj dni, se vrnil spet domov in pripovedoval o čudovitih stvareh tega otoka v Južnem morju.

V drugi svetovni vojni se je zanimanje za otok povečalo. V deželo so prišle avstralske in ameriške čete, gradile ceste v obalnih pokrajinah, mostove čez reke, postavljale skladišča, zidale bolnišnice. Ko so se na otoku izkrcali Japonci, so se svojci zavezniških vojakov in evropski prebivalci umaknili v hribe, kamor so jih vodili po goščavskih stezah domačini. Mnogim zavezniškim vojakom se je dežela zaradi prijetnega podnebja tako prikupila, da so se po vojni za stalno naselili na otoku. Tem so se po vojni pridružili razni raziskovalci, znanstveniki, pustolovščin željni turisti, ki jih je mikalo strašansko primitivno življenje Pigmejcev, Papuancev in Melanezijcev in čudoviti svet ptic, predvsem pa rajčica, ki se je ohranila samo še v notranjosti Nove Gvineje.

Višavski svet tega otoka ima izredno ugodne pogoje za razvoj poljedelstva. Posrečena združitev tropskega in višinskega podnebja — podnevi je suha vročina, ponoči je hladno in dovolj padavin — omogoča bujno rastlinstvo. Prvi plantažni nasadi kave in tobaka so bogato obrodili. Mnoge razsežne doline v višini 1000 m so še popolnoma neobdelane, med njimi so take, kamor še ni stopila člo-

veška noga. Prva redka naselja pa so že sedaj privlačni izletniški kraji za evropske prebivalce redkih obalnih in pristaniških mestec. Zaradi rodovitnih tal in ugodnega podnebja lahko uspevajo vse plantažne in poljedelske kulture, celo žito in predvsem pšenica. Že v nekaj letih so plantažni nasadi južnega sadja tako obrodili, da večkrat tedensko z letali prevažajo sveže sadje in zelenjavo v obalna mesta. Zadnja leta so dosegli prve večje uspehe tudi v živinoreji in mlekarstvu.

Avstralska vlada je dala pobudo za naselitev rodovitnih pokrajin in daje naseljencem v zakup za dobo 99 let obsežna zemljišča, s krediti jim pomaga, da si grade hiše, gospodarska poslopja, da si nakupijo živino in kmetijske stroje. Za majhno odkupno ceno pa naseljenci lahko dobe zemljo tudi v trajno last.

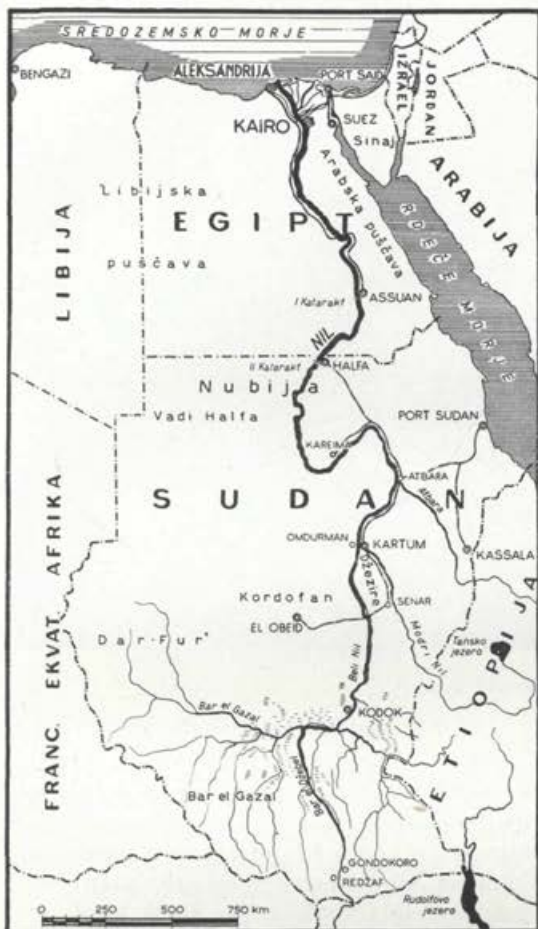
Vzporedno s prizadevanji, da bi obdelali čim več plodne zemlje, da bi naselili v rodovitnih višinskih pokrajinah čim več ljudi, se razvijajo tudi obalna mesta, ki so nekako izhodišče moderne kolonizacije otoka. Mesteca kot so n. pr. Madang, Vevak, Aitape, so dobila v letih po vojni moderne zgradbe, bolnišnice, šole itd. Zdravnik iz katerekoli evropske dežele lahko takoj začne z zdravniško prakso v krajih, ki so pod avstralsko upravo, prav tako so zelo iskani tehniki, kemiki, gradbeniki in predvsem kmetijski strokovnjaki. Skratka, Nova Gvineja nudi vsem, ki ji utirajo pot k razvoju, neomejene možnosti. -rin.

Sudan — največja afriška država

Še ni dolgo, ko je imela Afrika, ki je kar trikrat večja od Evrope, samo tri povsem samostojne države: Abesinijo, Egipt in malo Liberijo. Od teh je bila edino Liberija od svoje ustanovitve leta 1827 naprej vedno neodvisna, Egipt je postal samostojen šele leta 1922, starodavna Etiopija je pa svojo svobodo za nekaj let (1936—41) izgubila, ko je bila po hrabrem odporu zasedena od fašistične Italije. Po koncu druge svetovne vojne se pa tudi v Afriki enako kot v

Aziji nekdanje kolonije evropskih vele-sil osamosvajajo; število neodvisnih držav narašča in največja med njimi je Sudán, ki je s 1. januarjem 1956 postal neodvisna republika.

Nova republika je pravzaprav le vzhodni del celotnega Sudana. Tako se namreč imenuje vsa ogromna pokrajina na jugu od Sahare, od Atlantskega oceana na zahodu do Rdečega morja in Etiopskega višavja na vzhodu in do Kongove kotline na jugu. Sudan v tem širšem

pomenu je kot večina Afrike enolična planota, v katero so vdolbene velike plitve kotline, deli planote med njimi pa so razčlenjeni v večidel 1000—2000 m visoka gorovja. Prva je kotlina reke Niger v Zahodnem Sudanu, druga proti vzhodu in najnižja je kotlina okrog Čadskega jezera v Srednjem Sudanu, tretja je kotlina Vzhodnega Sudana ali Sudana v ožjem pomenu, ki jo zavzema nova republika. Visok gorski prag, ki se vleče od srede Sahare proti jugovzhodu, loči ta Vzhodni Sudan od Čadske kotline.

Dežela Nila in dežela črncev

V kotlini Vzhodnega Sudana se od vseh strani stekajo močne reke v Beli Nil (Bar el Abiad), ki dobi to ime šele tukaj. Prej se imenuje Bar el Džebel

(gorska reka) in priteče iz gorskega sveta Vzhodnoafriškega jezerskega višavja. Ves Nil, ki že tisočletja namaka rodovitni Egipt in je najdaljša reka Afrike in druga najdaljša na svetu, je od nekdaj veljal za čudežno in skrivnostno vodo. Malo manj kot 3000 km daleč teče skozi puščave; tu ne dobi nobene pritoka in skoraj nobene kaplje dežja, pač pa še veliko vode izgubi z izhlapevanjem, in vendar se kot ogromen veletok izliva v morje. Pri tem vsako leto v Egiptu redno prestopa bregove, namaka deželo in jo gnoji z rodovitnim blatom. Kje izvira ta čudežna reka in od kod prinaša toliko vode, to je bila uganka ne le staremu in srednjemu veku, ampak še vse do pred sto leti. Saj še Prešeren v neki pesmi uporablja primer: »Vi, ki vam je ljubezni tiranija neznan boljš, kot so studenci Nila.« Ravno letos (1958) bo sto let, ko je angleški raziskovalec Speke prvi dognal, da ima Nil svoje začetke v velikih jezerih vzhodne Afrike. V naslednjih letih je bil ta svet bližje raziskan in danes imajo za izvirnico Nila reko Kagero, ki malo južneje od ravnika na zahodni strani priteka v 1100 m visoko ležeče Viktorijino jezero. Odtok tega jezera teče še skozi dve drugi jezera in nato kot Bar el Džebel skozi gorski svet v kotlini Vzhodnega Sudana. Reka prinaša iz krajev tropskega deževja ob ekvatorju v bolj sušni Sudan obilo vode in se na široko razliva, obenem pa tudi precej usuši. Ta široka močvirna ravnina z bujnim rastlinstvom in živalstvom se imenuje Sud. Goščave raznih močvirskih rastlin oživljajo jate čapelj, pelikanov in štorcelj. V dolžini okoli 600 km je bila vsaka plovba nemogoča, dokler niso Angleži pred dobrimi 50 leti napravili ploven prekop skozi to divjino. Gorski reki se tu pridruži od zahoda Gazelina reka (Bar el Gazal), v katero se zbira prej vse polno pritokov, malo naprej pa od vzhoda Sobat, ki privede veliko vode z Abesinskega višavja.

Od tod dalje se reka imenuje Beli Nil in teče skozi nekoliko višji svet proti severu vse do Kartuma, kjer se mu pridruži od jugovzhoda Modri Nil (Bar el Azrak). Ta prihaja z Etiopskega višavja

Kartum in Modri Nil

in prinaša obilo vode in zlasti blata, zato mu pravijo domačini tudi Temni Nil. Od tod pa do egiptovske meje napravi Nil velikanski zavoj v obliki črke S. Pokrajina postaja vedno bolj suha, čim dalj je od ekvatorja; severni del Sudana pokrivajo savane, to so planjave z visoko travo, iz katere gledajo posamezna drevesa, nazadnje pa prehajajo v prave pustinje. Zato Nil ne dobi več pritokov iz okolice; zadnji njegov pritok Atbara priteče z Etiopskega višavja, potem pa stopi Nil v puščavski svet Nubijske planote, kjer mora v dveh brzicah čez trde granitne skale. Kmalu za drugo brzico pri Vadi Halfi je severna meja Sudana in se začne Egipt.

Kot je Sudan v zemljepisnem oziru izrazita prehodna dežela, ki posreduje po Nilu in ob njem pota iz Egipta na severu in od Rdečega morja na vzhodu v notranjo Afriko, tak je tudi po svojem prebivalstvu. Arabski naziv Bilad es Sudân, čigar drugi del so Evropeci prevzeli, pomeni »dežela črncev«, vendar zlasti v Vzhodnem Sudanu niso vsi prebivalci črnci, kajti v tej prehodni deželi so se stikali in križali ljudje raznih ras in

kultur. Že davno iz Azije došli Hamiti so se tu pomešali s črnci, ki so dobili od njih nekatere telesne in jezikovne značilnosti, tako da jih nazivamo s posebnim imenom Niloti. To so prebivalci manjšega južnega dela Sudana, ki šteje okoli tri milijone ljudi. Niloti so vitke, dolge postave, tankih nog, kodrastih las, debelih ustnic in zelo črne kože. Po veri so pogani. Govorijo več bolj ali manj različnih jezikov, ki se razlikujejo od jezikov v Srednjem in Zahodnem Sudanu. Med temi plemeni so posebno znani Dinka in Šiluki in pa Hadendoa, ki jim pravijo Angleži zaradi njihovih kodrasto-kuštravih las Fudzi-Vudzi.

Večji severni del Sudana z okoli 7 milijoni ljudi je bistveno drugačen. Sem so prišli od 6. stoletja naprej arabski osvajalci iz Egipta in se pomešali s hamitskimi domačini in črnci, zato je videti tu danes zelo različne stopnje črne polti. Vsilili so jim svojo vero in jezik, zato je severni del Sudana še danes mohamedanske vere, govori deloma popačen arabski jezik in je pod močnim egiptovskim vplivom.

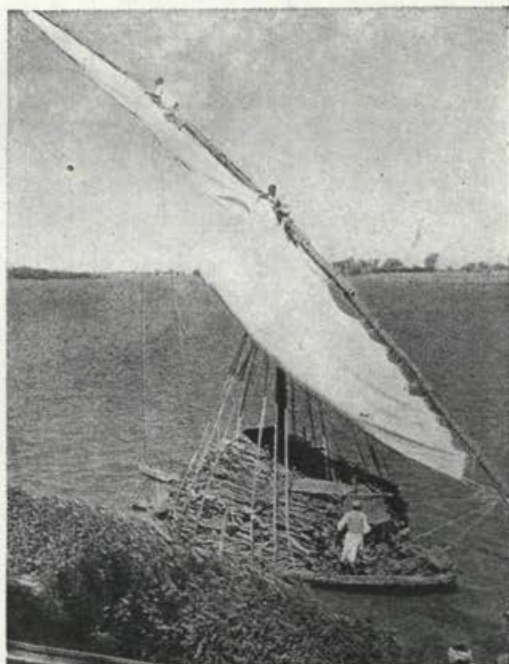
Sudanec iz rodu Lotuka

Sudan v preteklosti

Dasi je Afrika tako blizu Evrope, je bila razen dežel ob Sredozemskem morju in nekih delov obale dolgo časa malo poznana in raziskana. Temu je kriva sama narava zemljine, ki se skoraj povsod strmo dviga iz morja brez pripravnih zalivov in rečnih ustij, ki bi olajšala pristop v notranjost. Tudi kjer se da priti po reki navzgor, kmalu ustavijo plovbo brzice in slapovi, ki nastajajo ob prehodu rek čez strme robove afriške celine. Tako je tudi pri Nilu, kjer je segal prvotno Egipt le do prve brzice pri Assuanu, danes pa sega še malo dalje do druge brzice pred Vadi Halfo, kjer se začnejo Sudan.

Sudan je torej nekakšno gornje nadstropje Egipta, od koder ta dobiva za svoje življenje neobhodno potrebno Nilovo vodo. Zato je Egipt vedno uveljavljal svoj vpliv v Sudanu. Že stari faraoni so na svojih bojnih pohodih iskali tu slonovo kost, nojeva peresa in zlasti sužnje. Tudi Rimljani so segli iz Egipta naprej do Sudana in Etiopije in že zgodaj je prišlo sem tudi krščanstvo, ki se je deloma ohranilo do danes. Ko so pa v 7. stoletju zavladali v Egiptu Arabci, so

tudi ti vpadali v Sudan in domači poglavarji so jim morali za letni davek dati določeno število sužnjev, kar je ostalo dolga stoletja v veljavi. Od vzhoda so prišli čez Rdeče morje še Arabci iz Jemena; oboji so se tudi naseljevali in kasneje so imeli sudanski Arabci svojo državo s središčem v Senarju, ki je poleg drugega blaga izvažala predvsem sužnje. Tej državi je napravil konec egiptovski podkralj Mohamed Ali in od leta 1820 dalje podjarmil Sudan. Takrat je javno mnenje v Evropi vedno odločneje obsojalo trgovino s sužnji in pod pritiskom evropskih držav, zlasti Anglije, so jo preganjali tudi v Sudanu. Mohameda Alija sin Izmail, ki je bil potreben evropske pomoči, je moral dovoliti gradnjo Sueškega kanala in uvajati napredne reforme. Od leta 1869, ko je bil odprt Sueški kanal, pa do 1880 je postavil za upravnike Sudana po vrsti tri angleške generale, ki so uspešno zavirali trgovino s sužnji; zanikrne in podkupljive egiptovske uprave pa seveda niso mogli izboljšati. Nezadovoljstvo Arabcev, ki jim je bila dobičkonosna trgovina

Jadrnica pelje drva po Modrem Nilu v Kartum

s sužnji vedno bolj ovirana, je leta 1881 privedlo do splošnega upora fanatičnih mohamedanov pod vodstvom derviša Mohameda Ahmeda, ki se je izdajal za novega preroka — Mahdija. Upor je zavzel ves Sudan in egiptovska vlada je nazadnje poklicala na pomoč Angleže, ki so se bili leta 1882 polastili oblasti v Egiptu. Angleži so poslali leta 1884 v Sudan generala Gordona z malo vojsko, toda Mahdijevci so po krajšem obleganju 1885 zavzeli Kartum in Gordon je bil ubit ravno dva dni prej, preden je prišla pomoč.

Po teh dogodkih je ostal Sudan 13 let pod nasilno vlado Mahdija in njegovega naslednika kalifa Abdulaha. Šele l. 1896 so začeli Angleži znova prodirati v Sudan. Sproti so gradili železnico od Vadi Halfe skozi puščavo in ob Nilu navzgor in po temeljiti pripravi je angloegiptovska vojska pod vodstvom generala Kitchenerja dokončno premagala derviše pri Omdurmanu. To je bila bitka še čisto v starem slogu; moderno — v takratnem pomenu — oboroženi Angloegipčani so imeli 48 mrtvih, dervišev pa je padlo 9700! In eden od angleških konjenikov, ki so takrat z golimi sabljami zajahali nad derviše, je bil danes 82-letni Winston Churchill.

Po zmagi so se Angleži in Egipčani dogovorili za skupno vlado nad pokorjenim Sudanom, ki je dobil uradni naziv Anglo-egiptovski Sudan. Na papirju so imeli oboji enake pravice, pravi gospodarji pa so bili seveda Angleži, ki so jamčili Egiptu obrambo njegove južne meje in zlasti še neobhodno potrebno Nilovo vodo. Vprašanje vode so urejale tudi kasneje pogodbe z Etiopijo, glede Modrega Nila. Nato so začeli Angleži izvajati velikopotezen namakalni načrt. Predvsem so zgradili v letih 1922—1926 velik jez na Modrem Nilu pri Makvaru blizu Senarja, ki omogoča namakanje ozemlja med obema Niloma, imenovanega »Džezire« (otok), v izmeri 12.000 kvadratnih kilometrov. Jez je 3,2 km dolg in 26 m visok, zajezena voda pa stoji v 80 km dolgem umetnem jezeru. Poglavitni kanal za namakanje je 100 km dolg in napaja celo mrežo kanalov v skupni dolžini nad 9000 km. Kasneje je

bil zgrajen še jez pri Tanskem jezeru v Etiopiji, od koder priteka Modri Nil in pa jez na Belem Nilu južno od Kartuma; vse to naj bi zagotovilo, da dobi tudi Egipt Nilovo vodo ob pravem času in v zadostni množini.

Odkar so morali Angleži l. 1922 priznati Egiptu samostojnost, so se začele s skupno vlado v Sudanu vedne težave. Začasno je bilo to vprašanje urejeno z novo pogodbo l. 1936, toda medtem je odrasla v Sudanu kot v Egiptu generacija domačih izobražencev, ki so jih vzgojile nove šole, in kot povsod v kolonialnem svetu, je bila tudi v Sudanu težnja po popolni svobodi in neodvisnosti vedno močnejša.

Poglavitno vprašanje za Sudan je bilo njegovo razmerje do Egipta in ob tem so se delili Sudanci na stranke. Egipt je bil seveda za čim tesnejšo zvezo in je propagiral geslo o »enotnosti Nilove doline«, nasprotno bi Angleži rajši videli neodvisni Sudan, ločen od Egipta, če mu že sami ne morejo vladati. Ko je l. 1951 Egipt odpovedal pogodbo o kondominiju, se je egiptovski kralj Faruk kar prglasil za »kralja Egipta in Sudan«, njegova oblast pa je ostala na papirju. S posredovanjem Združenih narodov je končno prišlo l. 1953 do sporazuma: sklenili so, da bo čez tri leta postal Sudan neodvisen, in to se je 1. januarja 1956 tudi zgodilo.

Slovenci v Sudanu

Med afriškimi deželami je Sudan za Slovence tudi zato zanimiv, ker so pri raziskovanju te pokrajine in reševanju nilskega vprašanja sodelovali naši rojaki. To je bil predvsem slavni misijonar Ignacij Knoblehar, doma iz Škocijana na Dolenjskem, ki je že l. 1848 prišel v Kartum in do svoje smrti l. 1858 širil med sudanskimi črnci krščansko vero in omiko. Vmes se je l. 1850 za več mesecev vrnil v Evropo in domovino, da si je zagotovil podporo raznih dobrotnikov in pridobil novih sodelavcev. S seboj je prinesel celo zbirko zanimivih narodopisnih predmetov sudanskih domačinov in jo podaril ljubljanskemu muzeju; to je še vedno največja izvenevropska

zbirka v našem današnjem Etnografskem muzeju. Ob svoji vrnitvi je vzel s seboj pet slovenskih duhovnikov, kasneje je prišel za njimi še eden in več laikov obrtnikov. Toda težko delo in neurejeno življenje v nezdravih podnebnih razmerah je zahtevalo veliko žrtev; vsi duhovniki so umrli še pred Knobleharjem, zadnji je umrl v začetku l. 1858 koroški Slovenec Jernej Mozgan.

Knoblehar, ki se je bil za svoje delo temeljito pripravil tudi s študijem prirodnih ved, je na svojih potovanjih z očmi znanstvenika opazoval in zapisoval vse, kar je videl. Posebno znamenit je dnevnik njegovega prvega potovanja od nov. 1849 do jan. 1850, ko je prišel tako daleč navzgor po Belem Nilu oziroma Gorski reki, kot noben Evropejec pred njim in dosegel Redžaf na levem bregu Nila še malo manj kot 5° severno od ravnika. Prišel je do prepričanja, da je Beli Nil glavna Nilova izvirnica in da morajo biti njegovi izviri še onstran ravnika, kajti reka je bila tu še 200 m široka in do 2 m globoka. L. 1853 je tu blizu ustanovil misijonsko postajo Gondokoro, ki je še danes pomemben kraj. Še petkrat je nato Knoblehar napravil pot po Nilu od Kartuma do Gondokora,

poleti 1854 pa je prišel še nekoliko naprej proti jugu.

Poročila, ki jih je Knoblehar pošiljal o svojih raziskovanjih evropskim časopisom, so vzbujala veliko pozornost. Zaradi njih je zaslovel v učenem svetu in l. 1857 ga je Geografska družba na Dunaju imenovala za svojega častnega člana. Mnogi zemljepisci in prirodopisci so se obračali nanj po nasvete in poročila; visoko ga je cenil n. pr. francoski inženir Lesseps, zgraditelj Sueškega prekopa; pohvalno omenja Knobleharjeve zasluge za znanost tudi slavni prirodopisec Alfred Brehm, pisatelj znanega dela »Življenje živali«. Knoblehar je sam nameraval izdati večje znanstveno delo o Vzhodnem Sudanu, toda prezgodnja smrt mu je to namero preprečila.

Kot druge kulturne pridobitve so fanatični mahdijeveci uničili tudi delo Knobleharja in njegovih tovarišev in za poldrugo desetletje pretrgali vse zveze Sudancev z evropsko omiko.

Današnji Sudan

Današnja republika Sudan meri več kot 2¹/₂ milijona km², to je toliko kot četrtnina Evrope ali kar deset Jugoslavij.

Velikanske nasade bombaža škrope iz helikopterja proti škodljivcem

Prodaja slonovih okel je pod nadzorstvom, ker so sloni zaščiteni

Prebivalstva ima komaj 12 milijonov, ali 4 ljudi na 1 km². Danes je njeno gospodarstvo še zelo zaostalo, saj je še polovica površine neproduktivna, več kot tretjino pokrivajo gozdovi, eno desetino travniki in pašniki, obdelane zemlje pa je komaj 4 odstotke.

Staro domače poljedelstvo prideluje največ neke vrste proso (duro), ki je poleg dateljnov poglavitna hrana domačinov. Boljše vrste dateljnov tudi izvažajo, glavno blago za izvoz pa je bombaž in gumijevo lepilo (gumi arabicum), ki ga dajejo širni gozdovi neke vrste akacij.

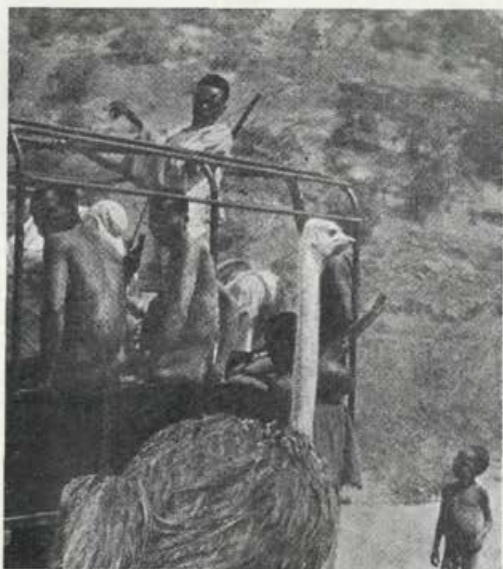
Bombaž in razne vrste žita ter oljnih rastlin, zlasti sezam, uspevajo najbolj na velikih umetno namakanih površinah. Največja je že omenjeni Džezire v kotu med Belim in Modrim Nilom. S sodelovanjem državne uprave, zasebnega kapitala in domačega prebivalstva je nastalo veliko podjetje, ki je kmalu po zgraditvi makvarskega jezua l. 1925 imelo 400.000 ha žitnih polj in bombaževih nasadov na prej pustem svetu in donášalo lepe dohodke. Danes je to podjetje podržavljeno; 40 % dobička gre sudanski državi in pomeni dobršen del njenih dohodkov, drugih 40 % si deli okoli 20.000 zakupnikov teh zemljišč, ostanek dobi družba kot odškodnino za vloženi kapital.

Poleg poljedelstva je v Sudanu najbolj pomembna živinoreja. Medtem ko žive v severnem in v vzhodnem delu še nomadi, ki se selijo s čredami živine za boljšo pašo, je pri stalnih kmetovalcih

v osrednjem in južnem delu živinoreja bolj napredna. Veliko rede goved, ovac in koz, prašičev je — kot po vseh mohamedanskih deželah — malo, tudi konj ni mnogo, pač pa oslov in zlasti kamel, ki so poglavitna tovorna živina. Precej živine izvozijo v bližnji Egipt, ravno tako tudi surovega masla in kož. Rudno bogastvo Sudana je še slabo raziskano, vendar pridobivajo že nekaj zlata.

V prometu je Sudan šele na začetku razvoja. Doslej ima šele nekaj nad 3000 km železniških prog. Poglavitna je ona, ki pelje od Vadi Halfe ob Nilu skozi Nubijsko puštinjo, pri Abu Hamedu pride zopet k Nilu in drži ob njem navzgor do Senarja ob Modrem Nilu. Tu gre en krak proti zahodu do El Obeida v Kardofanu, drugi pa proti severovzhodu k pristanišču Port Sudanu. V južne kraje Sudana danes potujejo najboljše po Nilu, kjer redno vozijo parniki od Kartuma do Redžafa ob Belem Nilu, od tam pa peljejo dobre avtomobilske ceste v Belgijski Kongo in angleško Ugando.

Gospodarsko najbolj razvita in najgosteje poseljena je pokrajina ob sotočju obeh Nilov, kjer leži tudi glavno mesto Kartum. Ime pomeni »slonov rilec«, tako obliko ima namreč tloris starega

Sudan je tudi dežela nojev

mesta med rekama. Pravi Kartum z okoli 80.000 prebivalci ima vladne palače ter lepe hiše in vile, kjer živi še mnogo Angležev, severno od njega je veliko delavsko naselje domačinov s preprostimi kočami, na levem bregu Nila pa povsem arabsko mesto Omdurman (120 tisoč prebivalcev); vsa ta tri naselja se sedaj naglo zraščajo v eno celoto. Drugo največje mesto Sudana je El Obcid (70.000 prebivalcev) v pokrajini Kordofan, do kamor pride železniška proga.

Na severovzhodu sega Sudan s približno 500 km širokim pasom preko Nubijske puščave do Rdečega morja sredi med Egiptom in Etiopijo. Tudi sudanska obala je puščavska, na skalnih tleh je malo rastja, redki prebivalci živijo od ribištva, pri čemer jih ovirajo ostri koralni grebeni. Sredi obale so z velikimi stroški zgradili moderno luko Port Sudan, kjer lahko pristanejo tudi velike oceanske ladje. Blizu je stara manjša luka Suakin. Odkar ima železniško zvezo z notranjostjo države, se Port Sudan naglo razvija in danes grede skozi njegovo luko že štiri petine sudanske zunanje trgovine.

Novi sudanski državi ne manjka prirodnega bogastva, njenim voditeljem pa tudi ne dobre volje, saj je eden od njih

izjavil: »Mi hočemo združiti v naši domovini najboljše, kar imata Afrika in Evropa.« Pri tem bodo morali pa premagati še velike ovire. Ena največjih je splošna zaostalost južnega Sudana, čigar črni prebivalci vidijo v severnih rojakih še vedno stare nasprotnike, ki jih sovražijo še iz časov, ko so prihajali na jug sužnje lovit.

Ta nasprotja bo izravnala le napredujoča splošna omika, ki jo prinašajo nove šole. Poglavitno kulturno središče Sudana je l. 1956 odprta nova univerza v Kartumu, kjer je bila že l. 1902 ustanovljena višja šola (Gordonov koledž) in posebna medicinska akademija. Obe sta se l. 1945 združili, novi univerzi pa je britanska vlada podarila 1 milijon funt-sterlingov kot zahvalo za pomoč, ki jo je nudil Sudan v zadnji svetovni vojni.

Kartumske šole so vzgojile že lepo vrsto domačega izobraženstva, ki služi sedaj svoji svobodni državi. Tudi nova univerza, kjer je skoraj polovica profesorjev Angležev, ima danes že četrtno predavateljev Sudancev. Tu se bodo v vedno večjem številu vzgajali učitelji za nove šole in strokovnjaki vseh vrst, ki bodo dvignili sudansko ljudstvo iz zaostalosti in ga učili izkoriščati prirodne zaklade njegove velike domovine.

Po okrogli zemlji

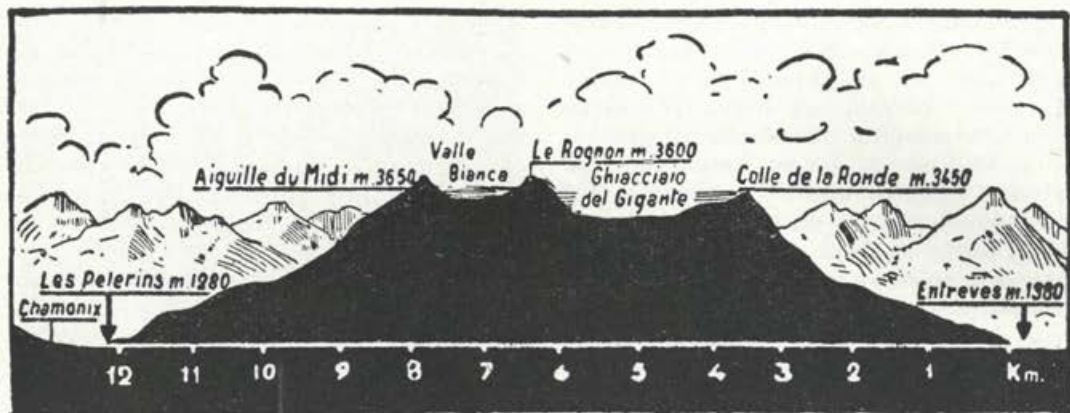
Predor pod Mont Blancom

Francoska vlada je odobrila graditev predora pod Mont Blancom. To je velik podvig. Predor, ki bo dolg 11.900 m, bo najdaljši predor za avtomobilski promet na svetu. Vhod v predor s francoske strani bo v višini 1200 m, blizu Chamonixa. Na italijanski strani bo izhod predora v dolini Aoste, na nadmorski višini 1380 m. Cesta v predoru bo široka 7 metrov in bo imela na eni strani 80 cm širok hodnik za pešce. Na vsakih 500 m bodo vgrajene izmenoma na eni in drugi strani garaže. Zrak bodo dovajali prek galerije, ki bo namenjena tudi za drenažo in odtokanje vode. Sistem zračenja bo dopuščal prehod kakih 100 avtomo-

bilov v eni uri v obeh smereh in pri hitrosti 40 km na uro.

Predor so začeli graditi že lani, računajo pa, da bo promet po njem stekel leta 1960. Stroški bodo znašali okoli devet milijard frankov, od tega bodo prispevali Francozi pet milijard, Italijani tri in Švicarji eno milijardo. S predorom se bo razdalja iz Chamonixa na francoski strani pa do doline Aoste na italijanski strani po cesti prek planinskih prelazov skrajšala od 400 km na 12 km.

Vrtanje predora — Francozi računajo, da bodo vsak dan napredovali za 12 m — bo omogočila velika kovinska konstrukcija, ki se premika po tračnicah in ruši stene. Na vsakem nadstropju te

konstrukcije je več delavcev, ki hkrati vrtajo stene s pnevmatičnimi vrtnimi stroji. Ti stroji so votli in tako z vlažnim zrakom lahko vsesavajo ves prah. Takoj za njimi prihajajo minerji, ki polnijo izvrtine z razstrelivom. Razstrelivo vžgejo z električno iskro, eksplozija pa se širi tako, da se stene ne trgajo, ampak se drobijo v koščke. V spodnjem nadstropju velike kovinske konstrukcije nalagajo mehanične lopate gramoz na tekoči trak, ta ga pa prepelje naravnost na kamione. Graditev predora pod Mont Blancom pomeni velik tehnični podvig Francozov.

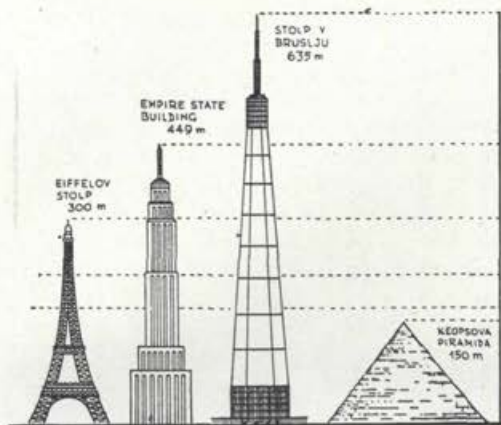
Djerdap — največja hidrocentrala v Evropi

Djerdap je soteska v južnem delu Transilvanskih Alp, ki skozi njo teče Donava iz Panonske v rusko-romunsko nižino. Soteska pa še danes ni regulirana in ovira plovbo po Donavi. Strokovnjaki se ukvarjajo z načrti, kako bi regulacijo Djerdapa povezali z graditvijo hidrocentrale. Po računih bi vodne sile Donave v Djerdapu dajale 12 in pol milijarde kilovatnih ur na leto. To pa pomeni, da bi djerdapska hidrocentrala dajala 25 odstotkov več električne energije, kot je sedaj proizvajajo v Jugoslaviji in Romuniji skupaj. Ti načrti niso novi, strokovnjaki se ukvarjajo z njimi že več desetletij in so izdelali več načrtov, katerih vsak pa ima tudi svoje nepopolnosti. Zakaj tu ne gre samo za graditev nasipov, za potopitev precejšnjega ozemlja in mnogih naselij ter za velike spre-

membe v novi ureditvi cestnega in železniškega omrežja. Poleg tega je treba urediti prehod za ladje. Z velikansko pregrado na Djerdapu bi se dvignila voda v zbirnem bazenu tako visoko, da bi Beograd postal pravcato pomorsko pristanišče. Graditev hidrocentrale bi trajala celih deset let, samo priprave in načrti bi zahtevali dve leti dela velikega števila strokovnjakov. Stroški za gradnjo bi znašali okrog 300 milijard dinarjev.

Svetovna razstava 1958

V Bruslju, glavnem mestu Belgije, se že nekaj let sèm pripravljajo na svetovno razstavo, ki bo odprla svoja vrata 5. aprila 1958. Namen svetovne razstave bo ugotoviti dejansko stanje sodobne znanosti, tehnike in umetnosti, prikazati svet, v kakršnem živimo. Kakšen je ta svet? Za našo dobo je značilen nagel razvoj znanosti in tehnike. Novi izumi dan za dnem olajšujejo človeku življenje, krčijo razdalje med oddaljenimi narodi in deželami. Razstava bo nekak strnjen prikaz sodobnih znanstvenih in tehničnih izumov. Bruseljska razstava bo pokazala tudi sodobno sliko gospodarskega napredka v svetu. Danes posamezne države ne izvažajo več samo blaga, marveč tudi energijo. Danes električno, jutri atomsko. Energija gre iz države v državo in spreminja ne samo njeno zemljepisno podobo, marveč tudi način mišljenja, običaje njenih prebivalcev. Razstava ne bo pokazala samo pridobitev posameznih narodov, ampak

Keopsova piramida, Eifflov stolp in najvišji ameriški nebotičnik v primerjavi s projektiranim stolpom na svetovnem razstavišču v Bruslju

vsega človeštva, saj v tem je njen smisel in namen. O razstavi bomo našim bralcem mogli kaj več poročati v Koledarju za prihodnje leto.

Predor med Evropo in Afriko

Mnogo večjega pomena kot montblanški predor so načrti za gradnjo predora pod gibraltarsko morsko ožino, ki bo povezal Španijo in z njo Evropo z afriško celino. Tudi zamisel tega predora je stara že nekaj desetletij, saj bi njena uresničitev bila velikega gospodarskega pomena za Evropo in Afriko. Načrte za predor pod gibraltarsko ožino je že pred sto leti pripravil Francoz Velledeuil. Strokovnjaki trdijo, da bi bil predor že gotovo dograjen, če bi se dela lotil človek s takšno vztrajnostjo, kot je bil Lesseps, graditelj Sueškega prekopa. Velledeuilovim prvim načrtom so sledili drugi in so se jih lotili francoski in španski inženirji. Po objavljenih načrtih bi predora ne zvrtili na najožjem mestu, kjer je razdalja med Evropo in Afriko samo 14 km, marveč zahodno od te najožje črte in bi bil v celoti dolg 38 km, segal pa bi iz okolice španskega mesta Tarifa do maroške obale nekaj kilometrov od Tangerja. Predor bodo zvrtili 60 do 100 m pod morskim dnom, torej kakih 400 m pod morsko gladino. V predoru bi bilo dvoje nadstropij, eno

za železnico, drugo za avtomobilsko cesto. Z razvojem afriških dežel in s povečanjem prometa med Evropo in Afriko bi prišel predor pod gibraltarsko ožino še do večje veljave. To pa bo gotovo pripomoglo tudi do njegove uresničitve, kot jo že sedaj napovedujejo gospodarski strokovnjaki.

Američani v boju proti suši in vetrovom

V južnih in jugozahodnih deželah Združenih držav Amerike je bila zadnja leta huda suša. Suša se je začela nekako leta 1949 v Teksasu, Novi Mehiki in Coloradu, tri leta pozneje je zajela še Kansas in Oklahomo, zdaj pa je ogroženih že 13 do 14 držav na jugu in jugozahodu. Ponekod že več let ni normalno deževalo in se suše tudi sto let stara drevesa. Velike površine rodovitne zemlje se spreminjajo v puščave in vetrovi v oblakih prahu odnašajo milijone hektarov obdelovalne zemlje.

Predsednik Eisenhower je lani odpotoval v ogrožene države na jugu, da bi se neposredno seznanil z ondotnimi razmerami in dal pobude za hitre in učinkovite ukrepe, ki naj bi bili predvsem v zgraditvi velikih naprav za umetno namakanje in za druga melioracijska dela. Na posvetovanju predstavnikov 14 južnih in jugozahodnih držav ter zastopnikov vladnih ustanov in kmetijskih strokovnjakov so proučili položaj, sprejeli ukrepe za boj proti suši in vetrovom, hkrati pa sestavili program boljših priprav kmetijskih posestev na boj s sušo in vetrovi, ki odnašajo farmarjem dragoceno rodovitno zemljo z njiv. Strokovnjaki so priporočili farmarjem posebno metodo obdelovanja zemlje in sejanje ter saditev takih kultur, ki zemljo utrdijo, da je ne bi vetrovi odnašali. S prispevki iz državne blagajne pa bodo uresničili velike načrte za namakalne naprave, ki naj rešijo te pokrajine suše.

Nizozemska v boju z morjem

Spominjamo se še časopisnih poročil o največji poplavi v zgodovini Nizozemske v noči med 31. januarjem in

Holandska pokrajina

1. februarjem 1953, ko je izgubilo življenje blizu 1800 ljudi, nad 70.000 pa so jih morali odseliti. Tisto usodno noč je morska voda razdrla nasipe in valovi Severnega morja, ki jih je gnal neznanški vihar, so uničili 145.000 hiš, utonilo je 50.000 glav živine, valovi so poplavalili in uničili 400.000 ha plodne zemlje.

Nizozemci so v nenehnem boju z morjem, obračajo se k virom znanosti in zgodovine, da bi našli odgovor, kdaj jim grozijo poplave, ki pomenijo vselej pravcato katastrofo. Strahovita poplava pred petimi leti je bila za vse Nizozemce nauk, da se je treba v nenehnem boju z morjem še bolj kot doslej zavarovati z nasipi. Da bi zoprvali vodi in zavarovali zemljo, ki leži precej pod morsko gladino, je dvanajst tisoč ljudi devet mesecev gradilo novi nasip. V septembru 1956 je bil dokončan drugi veliki nasip pri vzhodnem Flivolendu, ki varuje 135.000 ha rodovitne zemlje. Toda ta nasip je le eden izmed mnogih

večjih in manjših, ki jih obnavljajo in grade na novo. Znana je dalje zlasti zavezitev Zuiderskega morja, velikega zaliva na severozahodu Nizozemske in njegova preobrazba v sladkovodno Ijsselsko jezero, ki se polagoma suši in kjer urejajo štiri z nasipi ograjena področja. Na njih bo 220.000 ha obdelovalne zemlje (del površine že obdelujejo). Toda Nizozemci se hočejo še trdneje zavarovati pred poplavami. Z zasnovno velikega načrta, ki so mu dali ime Načrt Delta, nameravajo vse reke in rokave v jugozahodnem delu dežele pregraditi z nasipi, ki bodo povezani z otoki tik ob obali. Zgradili pa bodo še mnogo novih nasipov v zaledju in utrdili že zgrajene. Uresničevanje tega obširnega načrta bo trajalo dobrih dvajset let in pri delih uporabljajo najsodobnejša tehnična sredstva. Stroški za ta dela bodo znašali 2 milijardi goldinarjev (kakih 160 milijard dinarjev), ki pa se bodo kmalu rentirala.

Sladka voda iz slane

Strokovnjaki poznajo dva načina za pridobivanje sladke vode iz slane. Prvi je v tem, da vodo odstranijo iz soli, drugi pa, da odstranijo sol iz vode. Vodo odstranimo iz soli z destilacijo, se pravi, da vodo segrejemo, da zavre in se spremeni v paro. Zadnja leta so zgradili velike naprave za destilacijo morske vode v Španiji, v Gibraltarju, na Bermudih, v Dakarju in v Perthu v Avstraliji. Kuvait, ki ima največje naprave za destilacijo morske vode na svetu, pridobiva dnevno okoli 100 milijonov litrov vode.

Drugi način pridobivanja sladke vode iz slane je uporaba sončne toplote v tistih krajih, kjer je sonce dovolj močno za izhlapevanje vode. Destilacijska naprava, ki uporablja sončno toploto, je čisto preprosta. Zadostuje steklena streha nad plitvim bazenom, napolnjenim s slano vodo. Voda, ki izhlapeva iz bazena, se zgoščuje v obliki pare in kapljic na stekleni strehi ter odteka po ceveh v posodo za sladko vodo. Ta način je spričo premajhne toplote sončnih žarkov zelo zamuden. Z odsoljevanjem morske vode in spreminjanjem v sladko pitno vodo se ukvarjajo tudi naši znanstveniki na Metalurškem inštitutu Tehnične visoke šole v Ljubljani. Poskusi, ki so jih začeli delati lani pri Piranu, bodo velikega pomena za naše Primorje, kjer primanjkuje pitne vode in sladke vode za namakanje obsežnih področij.

Naši strokovnjaki v tujih deželah

Zadnja leta odhaja na desetine jugoslovanskih zdravnikov, inženirjev in drugih strokovnjakov zlasti v daljne kraje Azije in Afrike, da s svojim znanjem prispevajo k napredku teh dežel. Nekateri so v skupinah naših podjetij, drugi pa kot svetovalci Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) in Organizacije za prehrano in kmetijstvo (FAO). Tako sodelujejo naši strokovnjaki n. pr. v Siriji, kjer raziskujejo podzemeljske vodne vire, v pragozdovih Burme raziskujejo ležišča bakra in sodelujejo pri projektiranju hidrocentral. Naši zdrav-

niki delajo kot svetovalci Svetovne zdravstvene organizacije za izboljšanje ljudskega zdravja, veterinarstva, socialne zaščite in higiene v Egiptu, v Siamu pomagajo pri zatiranju trambesije, neke vrste spolne bolezni, dalje v Abesiniji in drugod.

Assuan — največje umetno jezero na svetu

Dolina Nila je najgosteje naseljena pokrajina v Egiptu, je zelo rodovitna, a za naraščajoče prebivalstvo Egipta daje vseeno mnogo premalo hrane. Če se Egipčanom posreči ukrotiti Nil, zajeziti njegove vode pri Assuanu, bodo močno povečali obdelovalno površino zemlje, dele puščave bodo spremenili v rodovitna polja in z graditvijo elektrarn ob jezu bo urejeno tudi vprašanje industrializacije dežele. Na Nilu je sicer zgrajenih že šest jezov, ki pa so premajhni, da bi krotili vode. Dva od teh jezov sta na Delti, trije so med Kairom in Assuanom, šesti pa je pri Assuanu. Novi assuanski jez bodo gradili 6 km južno od sedanjega jezu. Visok bo 115 m, dolg 4810 m, širok (v temeljih) 810 m. Njegova prostornina bo desetkrat večja od prostornine velike Keopsove piramide, ki jo je dvajset let gradilo 100.000 faraonovih sužnjev, medtem ko bo assuanski jez zgradilo 15.000 delavcev v desetih letih. Za tem velikanskim jezum bo nastalo umetno jezero, ki bo dolgo 550 km. Ob jezu bodo zgradili električno centralo s šestimi gigantskimi turbinami. Njena zmogljivost bo 9 milijard kilovatnih ur. »Zgraditev velikega jezu je življenjsko vprašanje Egipčanov,« pravi predsednik Naser, »zato jez mora biti zgrajen.« Zgraditev jezu bo omogočila pridobitev 20 do 30 odstotkov nove obdelovalne zemlje. Novi jez ob Nilu bo v marsičem spremenil tudi podobo pokrajine, izbrisal njeno slikovitost, izginila bodo vodna kolesa za namakanje, ki jih vrtijo bivoli in kamele, izginile bodo zastarele naprave, nadomestile pa jih bodo moderne črpalke. Po zgraditvi novega jezu bo izginil otok Ys z ostanki svetišča boginje Isis in boga Osirisa, Esculapovo svetišče in znameniti Trajanov steber. Med oto-

kom Ys in egiptovsko-sudansko mejo pa je še cela vrsta spomenikov, ki jih bo po zgraditvi jezua pokrila voda, tako med drugim svetišče Amada, štiri po 20 metrov visoke kolose, vklesane v skalo pri Ipsambulu. Nekatero zgodovinske spomenike bodo seveda prenesli in jih tako rešili, mnoge pa bo treba žrtvovati za gospodarski napredek Egipta.

Bogastvo pod peskom Sahare

Francoska zbornica je lani izglasovala načrt o gospodarski organizaciji saharške skupnosti in vlada je že ustanovila celo vrsto raziskovalnih organov, jim dala na razpolago denar in tehnična sredstva za raziskovanje in izkoriščanje saharških zakladov.

Peščena puščava Sahara meri 4,5 milijone km² in v njej si 1,7 milijonov prebivalcev s trdim delom komaj pribori vsakdanji kruh. Pod debelimi plastmi nepregledne peščene puščave pa leže pravljici bogastva. Za izkoriščanje letih se ne zanima samo francoska vlada, marveč tudi razne mednarodne finančne družbe. Saharske zaloge premoga cenijo na dobro milijardo ton, železne rude je pod saharškim peskom nad dve milijardi ton, dalje na desetine milijonov ton bakra, mangana in svinca. Predvsem pa cenijo, da Sahara skriva bogate petrolejske vrelce, ki jih primerjajo z ameriškimi in venezuelskimi. Iz prvih vrtn v Sahari že teče nafta in spričo velikih tehničnih priprav utegne postati Sahara dežela, iz katere bo Francija črpala bogastvo, ki ne bo v prid samo njej, marveč bo spremenilo tudi Saharo v gospodarsko razvito pokrajino.

Izkoriščanje podmorskih zakladov

Mnoge dežele na svetu že izkoriščajo neizčrpne zaloge surovin in hrane, ki jo skriva morje, drugod se na to izkoriščanje pripravljajo z velikimi načrti in tehničnimi napravami. Nekateri hočejo v bodoče črpati toplotne energije morja, v ZDA in v Franciji že danes izkoriščajo podmorske železne rude, Angleži podmorske premogovnike, v Ameriki pa se

je še posebno močno razmahnilo pridobivanje nafte iz morskega dna.

Več skupin »hidrografskih ladij« raznih držav snema oblikovitost morskega dna v bližini vseh petih celin. Tako bomo dobili zemljevide »podmorskih celin«. Globino proučujejo z ladij, ki plovejo v ravni smeri in povzročajo vsake tri minute s posebnimi električnimi detonatorji dinamične eksplozije dva metra pod morsko gladino. Žvočni valovi se odbijajo od morskega dna, od tam pa prehajajo proti obali, kjer so postavljeni potresomeri. Pri zbiranju podatkov za podmorske zemljevide in oceanske atlase pridejo pomorščaki pogosto do nenavadnih odkritij. Tako je n. pr. odkrila neka ameriška podmornica z ultra zvoki na oceanskem dnu v globini dva tisoč metrov velikanski ognjenik s tremi žreli in o katerem sodijo, da je star okoli 50 milijonov let.

Znanstveniki tudi proučujejo nove možnosti za pridobivanje hrane. Tako napoveduje francoski znanstvenik prof. Valfaud, da bodo postala morja v daljni prihodnosti prave žitnice človeštva. Japonci že zdaj pridobivajo iz alg kruh in testenine. Dalje proučujejo znanstveniki tudi globoke tokove v oceanih, in sicer iz dveh razlogov. Eden izmed obeh razlogov je v tem, ker utegnejo biti globinski tokovi velikega pomena za meteorološke napovedi, zlasti za dolgoročne. Pri drugem razlogu pa gre za rodovitnost oceanov, ki je odvisna od pritekanja vode iz velikih globlin na površino in obratno. To pomeni, da je količina rib in druge hrane, ki jo lahko dobimo iz oceanov, odvisna od hitrosti, ki se z njo oceanska voda meša in tako samo sebe umetno gnoji.

Znanost v dveh desetletjih

V dobrih dvajsetih letih se je svet okoli nas tako spremenil, kot se ni poprej v stoletjih. Znanost je dosegla na vseh področjih tak napredek, da se tega komaj zavedamo. Poglejmo samo nekaj najvažnejših odkritij! Med najpomembnejše znanstveno odkritje našega časa uvrščamo Salkovo cepivo proti otroški ohromelosti. Prvič so ga preizkusili leta

1955, množično so ga začeli uporabljati šele pred dvema letoma, lani pa so s tem cepivom že dosegli, da je število bolezenskih primerov več kot za polovico manjše od povprečja v prejšnjih letih.

Na drugem mestu omenjajo kot najpomembnejšo stvaritev znanosti zadnjih dveh desetletij velikanski teleskop na Mount Palomarju v Kaliforniji. Tretja velika pridobitev je televizija, ki je zlasti v gospodarsko razvitih deželah danes že najbolj priljubljeno razvedrilo.

Pomembno znanstveno odkritje je radar, ki omogoča ladjam in letalom »pogled v temo«. Radar so med zadnjo vojno odkrili Angleži na temelju Hertzovih ugotovitev iz leta 1886, da se radijski valovi odbijajo od trdnih predmetov. Danes je radar velik pomočnik ladijskih krmarjev in letalskih pilotov v temi in megli.

Peta pomembna iznajdba v omenjenem razdobju so tranzistorji, ki so jih odkrili leta 1948 in ki jih sestavljajo drobceni delci čistega germanija. Tranzistorji že sedaj nadomeščajo mnogo večje radijske žarnice. Tranzistor je majhen, se ne razbije in porabi mnogo manj energije kot steklena radijska žarnica. Tranzistorji so se uveljavili tudi v televiziji, najbolj pa so se obnesli kot nadomestila za izgubljeni vid in sluh. V Ameriki so jeli tranzistorje uporabljati že tudi v gospodinjstvu: tranzistor je sestavni del robota, ki opravlja najrazličnejša domača dela. Ko tak robot zjutraj sliši budilko, odgrne zaveso, v kopalne kadi začne teči topla voda, v kuhinji se vključijo grelci za mleko ali kavo itd.

V obdobju minulih dveh desetletij je dobilo človeštvo tudi prve elektronske možgane (leta 1942), ki so jih tako izpopolnili, da v nekaj sekundah opravijo delo, ki bi ga na stotine dobrih računarjev opravilo v mesecih in letih. Roboti so veliko pripomogli k avtomatizaciji industrijskih naprav. Sedmo odkritje je prašek DDT s skupino drugih uničevalcev mrčesa. Pravzaprav so ta prašek iznašli že leta 1874, vendar so začeli z njim uničevati mrčes šele leta 1939.

Iznajdba sulfamidov, penicilina, streptomocina, aureomicina in drugih antibiotikov je posledica velikih uspehov na

področju kemije. Znatno je napredovala tudi medicina. Med njenimi velikimi pridobitvami velja omeniti kortizon, močno sredstvo pri zdravljenju revmatizma.

Letalstvo se je v omenjenem obdobju obogatilo s helikopterji, z reaktivnimi letali in z raketami. Med velikimi pridobitvami, ki so pomembne zlasti v industriji, so razne sintetične in plastične mase.

In nazadnje: doslej največje znanstveno odkritje je atomska energija, katere uporaba v miroljubne namene utegne popolnoma spremeniti življenje na zemlji.

Iskanje novih poti med Evropo in Azijo

Ko je bil ob lanski »sueški krizi« onespособljen prekop skozi Suez in so ladje morale pluti po 9.000 km daljši poti okrog Rta dobre nade, torej po tisti klasični poti okoli Afrike, po kateri je nekoč krenil Vasco da Gama, se je vnovič sprožilo vprašanje iskanja novih poti med evropsko in azijsko celino. Za tako dolgo pot je zlasti za prevoz petroleja potrebno ladjeve velikih tankerjev, če naj bi se izplačala. Takoj po sueški krizi, ki je kazala, da bo prekop dolgo onespособljen za ladijski promet, so začeli v japonskih, ameriških in nemških ladjedelnicah pospešeno graditi velike tankerje od 50 do 100 tisoč ton za prevoz nafte. Samo tako veliki tankerji bi omogočili cenejši prevoz kljub dolgemu potovanju. Toda za evropska pristanišča so taki tankerji problem, saj je samo pristanišče v Rotterdamu prikladno za pristajanje takih pomorskih velikanov.

Nekateri strokovnjaki so se za prevoz nafte iz Arabije v Evropo oprijeli načrta graditve novega prekopa preko Sinaja. Ta prekop naj bi bil speljan iz Akabskega zaliva in izraelskega pristanišča Eljat na sredozemsko obalo. Prekop bi bil v celem izpeljan preko izraelskega ozemlja in bi ga seveda gradili z najmodernejšimi stroji.

Najzanimivejši je načrt, ki predvideva graditev transafriškega naftovoda, ki bi spajal Indijski in Atlantski ocean preko afriške celine. Dolg bi bil 3000 km in bi šel skozi Tanganjiko, severno Ro-

dezijo in Zahodno Afriko. Končal bi se v zalivu Valmis na atlantski obali. Velikanske, 60 cm debele cevi bi bile speljane skozi še danes neprehodne džungle in savane, po njih pa bi steklo vsako leto 30 milijonov ton nafte. Pot nafte iz Kuvaite, Arabije in Irana do Evrope bi se tako skrajšala za polovico. Naftovod bi stal 600 milijonov dolarjev.

Ob napadu na Suez so bile razstreljene črpalne naprave in naftovodi, ki so peljali iz Iraka preko Sirije in Jordanije na levantsko obalo Sredozemlja. Da bi se v prihodnje ognili temu, se je Iraška petrolejska družba, ki je v rokah Angležev, lotila načrta o graditvi naftovoda Kirkuk-Alexandretta, ki bi bil v celoti speljan preko turškega ozemlja. Naftovod, ki ga že grade, bo dolg 600 milj.

Suez sam postaja preozka zveza med Evropo in Azijo in je treba misliti na nove zveze.

Bhave ustanovitelj gibanja Bhudan

Bhave in Bhudan sta dva pojma, ki ne zanimata samo Indijo in njene ljudi brez zemlje, ampak tudi evropskega človeka.

Sredi aprila 1951 se je zbralo nekaj Gandhijevih učencev v Telangani (država Haiderabad v Indiji). Kmetijski delavci so tožili, da nimajo zemlje, čeprav bi jo radi obdelovali. Tedaj se oglasi Vinoba Bhave, petinpetdeset let star mož, suh in bolan, da že leta in leta mora uživati samo mleko, med in malo sadja: »Mar res ni nikogar med vami, ki bi lahko dal tem ljudem zemljo?« Pa je vstal nekdo in rekel, da je pripravljen dati polovico od svojih osemdeset hektarov. To zborovanje je bilo začetek indijskega gibanja, imenovanega Bhudan.

Vinoba Bhave je na istem zborovanju dejal, da si človek samo z delom pridobi pravico do zemlje. Beseda »bhu« pomeni v indijskem jeziku zemljo, »dan« pa dati: ljudje, ki imajo dovolj zemlje, naj je del dajo tistim, ki je nimajo. Vinoba Bhave je potem potoval po južni Indiji in prepričeval bogate zemljiške posestnike, naj delijo svojo zemljo z revnimi. Na tisoče ljudi ga povsod pri-

čakuje, med njimi zemljiški posestniki, bajtarji in kmetijski delavci. In Bhave je s svojim prepričevanjem dosegel, da je okoli pol milijona večjih in manjših posestnikov odstopilo nad dva milijona hektarov zemlje kmetijskim delavcem. Tisoč indijskih vasi je upoštevalo njegov nauk, da si človek pridobi pravico do zemlje samo z delom. Družine dobivajo zemljo v skladu s številom svojih članov. Bhave namerava razdeliti šestino vse obdelane zemlje v Indiji, to pa bi bilo okoli 20 milijonov hektarov zemlje, ki bi jo dobilo 10 milijonov družin kmetijskih delavcev.

Umetna vlakna v industriji

Umetna vlakna se v tekstilni industriji čedalje bolj uveljavljajo, toda ne toliko za izdelovanje raznega blaga, marveč predvsem za izdelovanje tkanin za avtomobilske gume. Iz umetnih vlaken izdelujejo ladijske vrvi, ki ne trohne in s katerimi prihranijo mnogo energije. Iz umetnih vlaken se je razvila industrijska izdelava jermenov za strojne transmisije, izdelava nogavic, raznih galanterijskih predmetov, predmetov, ki jih uporabljamo v gospodinjstvu, v pohištveni stroki itd. Ker je neomejena možnost mešanja umetnih vlaken z naravnimi, napovedujejo strokovnjaki, da bodo umetna vlakna v velikem obsegu začeli uporabljati tudi za izdelovanje preprog.

Največja ornitološka postaja v Evropi

Nekdanje Panonsko morje je zapustilo na desetine večjih in manjših jezer v Panonski nižini. Eno teh je tudi Ludoško, najsevernejše vojvodinsko jezero.

V času ptičjih selitev na jezeru kar mrgoli raznih ptic. Ludoško jezero leži namreč na veliki selitveni poti od Islanda do Rta dobre nade. Vsako pomlad in jesen pristajajo na njem plovci, čaplje, štorklje, divje race in gosi ter nešteto drugih selivk iz vse Evrope. Seveda živi na tem jezeru mnogo ptic, ker so se tu izvalile. Med mnogimi pticami živi na tem jezeru čaplja žličarka, zelo redka in zato zaščitena ptica.

Ker živi na Ludoškem jezeru toliko različnih vrst ptic, je bila tam zgrajena največja ornitološka postaja v Evropi. Vsako leto nadenejo spoznavne obročke tisočerim čapljam, čopastim ponirkom, morskim vranom ter drugim in majhnim pticam.

Sonce — ribji kažipot

Ribe se na svojih dolgih potovanjih usmerjajo po soncu. Znano je, da imajo n. pr. lososi zelo oster vonj, vendar jim ta ne služi za orientacijo na potovanju skozi stotine kilometrov rek, ko se vračajo na tista rečna drstišča, kjer so se sami izlegli in dorasli. Znani raziskovalec življenja rib dr. Hasler je ugotovil, da mora imeti sonce glavno vlogo pri orientaciji rib. S poskusi je dokazal, da ribe pri tem uporabljajo vpadni kot sončnih žarkov. Poskuse je delal z ribami v krožnem akvariju in jim dajal hrano pod določenim tokom osvetljevanja. S tem in s podobnimi poskusi je dokazal, da se ribe premikajo ob različnih naklonih osvetljevanja v določene smeri.

Socialne razmere v svetu

Anketa Organizacije združenih narodov o socialnih razmerah na svetu iz lanskega leta kaže, da je človeštvo na več področjih doseglo lepe uspehe. Nalezljive bolezni v nezadostno razvitih deželah polagoma izginjajo. Proizvodnja in potrošnja hrane na svetu narašča, razdeljena pa je neenako. Anketa tudi kaže, da nepismenost pada in da narašča število otrok, ki hodijo v šolo. Glede industrije kažejo podatki tako veliko povečanje, kakršnega svet še ne pomni.

V anketi pa je poudarjeno, da napredek ni zadovoljiv, če upoštevamo revščino in potrebe velikih pokrajin na svetu in možnosti za gospodarski napredek. Glavna ovira za razvoj na socialnem področju so politični problemi in orožjevanje. Zdaj je na svetu 2691 milijonov ljudi. Od 30. junija 1955 je naraslo število ljudi za 172 milijonov. V zvezi s tem je čedalje večja potreba po novih šolah in bolnišnicah, pa tudi vprašanje brezposelnosti je ponekod zelo

pereče. Če bo število ljudi na svetu tako naraščalo, se bo delovna sila v 20 letih podvojila.

Tuberkuloza, malarija in otroška paraliza pojemajo, bolezni srca in rak pa ne. Še zmerom je na svetu 400 milijonov ljudi bolnih za trahomom in drugimi nalezljivimi boleznimi. Velike lakote zdaj nikjer več ni, toda vprašanje kronične nedohranjenosti še ni urejeno. V mnogih deželah je prehrana še zmerom slabša, kakor je bila pred vojsko.

Mesta povsod naraščajo. Od začetka našega stoletja se je število mestnih prebivalcev v Afriki in Aziji popetorilo. Isto velja za dežele Latinske Amerike. Mesta naraščajo hitreje kakor industrijska proizvodnja in izgradnja prometnih zvez, tako da kmetijstvo teh dežel čisto ne more zadovoljiti večjih potreb. Razen tega je gospodarstvo teh dežel, sloneče v glavnem na kmetijstvu, odvisno delno od uvoza drage hrane iz industrijsko razvitih dežel. Slabe sanitarne razmere, prehrana in nastanitev čisto omejujejo storilnost delavcev, istočasno pa obilje delovne sile potiska mezde navzdol.

Posarje je najgosteje naseljena pokrajina na svetu

Po podatkih Združenih narodov o gostoti prebivalstva na svetu oziroma v posameznih deželah, pride v Avstraliji na kvadratni kilometer en sam prebivalec, v Kanadi dva, v Sovjetski zvezi 10, v Indiji 124, v Zahodni Nemčiji 202, v Belgiji 209, v Angliji 293 in v Posarju 388.

Največji listi na svetu

Listi največjih palm na Ceylonu so dolgi tudi po pet metrov. Pri nekaterih bananah so dolgi po šest metrov, široki pa meter. Med rastline z orjaškimi listi sodi tudi mehiška agava, katere listi so dolgi tri metre. Vodna rastlina *Victoria Regia* pa ima liste, ki so pravcati majhni otoki na vodi, saj merijo po tri do štiri metre v premeru. En sam list te rastline lahko nosi do 30 kg, kar pomeni, da lahko nanj sede desetletni otrok brez strahu, da bo utonil. Največje liste na svetu ima neka havajska praprotnica in so dolgi tudi do 15 metrov.

Rodovitnost naše zemlje je v nevarnosti

Sreča se spušča na sleherno stvar,
kadar zaliva nebeški vrtnar.

Gregorčič.

Blagodejen je dež, dokler pada mirno in blago na zemljo. Dež je življenje, kajti brez vode ni žitja. Kako lepo pravi naš pesnik, ko pesnikuje o dežju: pade na polje — rodi zelenjâd, kane na drevje — obilen da sad, kaplja na njivi — da žito zlato, kaplja na trti pa — vince sladko.

Zasledujmo dežno kapljo, pogledjmo, kaj se zgodi z vodo, ki pade na zemljo! Takoj na površini zemlje se deli v dva toka, eden ponika v zemljo, drugi se sceja po nagnjeni zemlji. Se torej deli v dve vrsti vode, v ponikalno in scedno vodo.

Ponikalna voda gre v zemljo. Njena usoda je spet različna. Nekaj je takoj izhlapi, preden pride globlje v zemljo, nekaj je hitro vsrkajo korenine in pošljejo v liste, od koder gre spet v zrak, nekaj je vpijejo grudice zemlje in tesno priklenejo nase, ostanek se pa odcedi skozi večje prostorčke v tleh in pade v globino do podtalne vode, s katero se združi, da spet nekje drugod pride na dan, kjer se podtalna voda odteka. Voda, ki ponikne v zemljo, torej deloma izhlapi, deloma jo rastline vsrkajo in izparevajo, deloma jo zadrži v sebi zemlja, ostanek pa se odcedi v podtalje. Takšna je usoda ponikalne vode. Več kot je gre v zemljo, bolje je, več kot je zadrži zemlja, večja je zaloga vode za rastline in iz te zaloge se napajajo vrelci, studenci, potoki in reke še pozneje, ko se je odcedna voda že porazgubila po podzemnih poteh. Ponikalna voda je koristna, gasi žejo rastlin, človeka in živali, žene mlinska in turbinska kolesa, nosi ladje po rekah in vzdržuje lepoto pokrajinskega obraza. To je kaplja, ki rodi zelenjad, zlati žito in medi vince. Dokler je te vode dovolj, ni uničujočih neviht, ni usadov zemlje, ni puščave. Človek mora tako gospodariti na zemlji, da ji ohrani njeno sposobnost, da lahko sprejme vase obilo vode, skoraj ves dež.

Skoraj ves dež. Vsega ne more. Zakaj, svet ni raven kot miza; valuje, se dviga in pada, leži in visi. Ni treba, da je močno nagnjen, pa da precejšen del dežja ne utegne, da bi se zajedel v zemljo, marveč ga sila težnosti potegne navzdol po pobočju. To je **scedna voda**. Ta je pa vselej nevarna. Brez koristi je, ker ima samo to željo, da kar se da hitro odteče v jarke, v potoke, v reke in v morje. Ta voda polni struge, poplavlja, ruši, odnaša, podira drevesa in hiše. To je bič, ki ga zavihti užaljena, ponižana in na smrt ranjena zemlja nad človekom, ki je kriv njenega razdejanja. Scejanja vode ni nikdar mogoče preprečiti, toda vsaka naravna ovira, vsaka travna bilka pa zadržuje in ublažuje scejanje, travna ruša vsesava vodo kot goba, vsak kamen, vsako drevo, vsaka najmanjša vzpetina scejanju ovira gibanje. Dokler je zemlja zdrava in uravnotežena, v glavnem pokrita z rastlinskim pokrivalom, je scejanje vode zmerno, voda odteka čista in njena rušilna moč je obrzdana.

Najhujše je to, da voda, ki se sceja po površju, odplavlja s seboj prst, ko naraste v hudournik, pa tudi kamenje, skale, drevje in vse, kar se ji postavi v bran. To odnašanje ali splavljanje imenujemo — **erozija**. Ko dežni curek biča **golo** zemljo, se na površju ob udarcu nanjo raztrešči v tisoč tankih curkov, ki potegnejo s seboj drobno prst, prah, glino, da se dežnica skali. Kalna voda hitro zamaši v tleh drobne prostorčke, skozi katere ponika voda v zemljo. Dež zemljo zatepe, zapere. Zaprana zemlja ne more več sprejemati vase blagodejne ponikalne vode. Večina vode se sceja, njena rušilna moč se sprosti, večji ko je vodni tok, huje divja, ruši in uničuje. Erozija je na delu. Struge se prenaplo polnijo, ne morejo sproti odvajati ogromnih vodnih tokov, ko pa končno vendarle povodnji odtečejo in reke splahnejo, vrelci kmalu usahnejo pa pritisne vročina, da prav kmalu nastopi suša in **pomankanje vode**.

Jasno je, da je od površja sveta in od kakovosti zemlje odvisno, koliko vode

gre v zemljo in koliko se je scedi brez koristi po površju v vodotoke, kolikšna je erozija in koliko vode se shrani v zemlji za poznejše čase. Tudi obdelovanje zemlje vpliva na to.

Tako se prične nesreča. Krtovi in mišji rovi se v dežju vgreznejo, čeževnica jih pa razširi v grapice

Oranje, brananje, rahljanje podbrzdine, sploh rahljanje zemlje povečuje luknjičavost tal. Vemo, da so tla kot goba napihnjena in luknjičava ali pa kot kamen zbita. Goba in opeka vpijeta vodo, goba hitro in obilo, opeka počasi in malo. Pivnik srka vodo, gladek papir ne. Od luknjičavosti je torej odvisno, koliko vode vpije zemlja. Poljedelec si prizadeva, napraviti zemljo godno, ker ve, da je godna zemlja luknjičava, da hitro vpija dež, ga močno vsrkava in urno spusti do podtalne vode vso odvečno odcedno vodo. Godna je pa le tista zemlja, ki je zložena v drobne mrvice, ki merijo v prerezu 1–4 mm. Med njimi je dovolj prostorčkov, da tla prepuščajo vodo, v mrvicah so pa tako ozke luknjice, da stopi vanje voda zato, ker jo potisnejo vanje sile, ki delujejo na površju drobnih cevi in ki jim pravimo »kapilarne«. Nekaj vode te sile tako močno pritegnejo in tiščijo ob stene, da jih največja sila več ne loči, da jih korenine ne morejo posrkati, ostala »kapilarna« voda pa ni tako močno vezana, pa jo korenine lahko porabijo. V drobnih luknjicah je rastlinam dosegljiva ali nedosegljiva voda. Godna zemlja torej odcedno vodo hitro pusti pasti do pod-

talnice, hkrati pa obdrži v luknjicah tudi dovolj rastlinam dosegljive vode.

Le mrvičasta zemlja je godna, mrvice pa nastanejo le v takšni zemlji, ki vsebuje dovolj apna, glinastih drobcev in pa črne prsti (humusa). Če ni apna, ne morejo glinasti drobci zlepiti zemlje v mrvice, če ni humusa, ne morejo živeti v tleh drobna bitja, ki s svojim telesom povezujejo drobce v mrvice. Drobna bitja (mikroorganizmi) žive od drobnih koreninskih laskov in sploh od organske snovi v tleh, ki jo za seboj zapuščajo korenine in ostali deli rastline.

Dokler vsebuje zemlja apno, poleg tega dovolj glinastih delcev in organskih snovi, je lahko godna, živa, delavna, sploh rodovitna. Še več, z največjim uspehom se upira eroziji, ker vsrka obilo dežnice, zmanjšuje torej količino scedne vode, s tem tudi prepreči vse zle posledice, ki jih utegne scedna voda napraviti zemlji, rane, ki jih le z največjim trudom zacelimo. Erozijo torej preprečujemo že vnaprej s tem, da ohranimo zemljo zdravo, živo, godno in pokrito.

Predvsem pokrito. Dokler je zemlja pokrita, se ni bati erozije. Če jo pokriva gozd, se udarna sila dežne kapljice ob listih oslabi in razprši, če jo pokriva

Kolesnice voza in sejalnice so vrte in stlačene, po njih teče ob deževju voda v potokih, ko voda odteče, ostanejo grapice

travniška ruša, se vsa udarnost dežja unese ob tisočerih bilkah in listih. Dež ne bije po zemlji, pač pa po rastlinah, ki se mu spretno izmikajo in razblinjajo

Na pobočju dere voda po razoru in plavi s površja zemljo (površinska erozija)

njegovo moč. O eroziji skoraj ne more biti govora.

Merili so, koliko časa bi trajalo, da bi odnesla voda 17 cm debelo plast zemlje. Dobili so zelo različne podatke. Žal so nam znani le uspehi meritev iz ZDA. Še tamkaj ti podatki zelo omahujejo, kar je čisto jasno. Na različni zemlji je erozija čisto drugačna. Namerili so, da odnese voda na 1 ha vsako leto 12 do 250 kg zemlje, kadar je svet porasel s travo. Trajalo bi torej 10.000—200.000 let, da bi voda odplavila 17 cm debelo plast zemlje. Toliko zemlje pa dejansko sproti spet lahko nastane iz kamenin, na katerih zemlja leži. Nastanek in izguba zemlje sta si tu skoraj v ravnotežju. Torej se ni bati zlih posledic. Trava najbolj varuje zemljo. Gozd že manj. Vsako leto odnese voda z enega hektara gozdnega sveta 125 kg zemlje in že v 20.000 letih 17 cm debelo plast gozdne zemlje.

Mnogo hitreje odnaša voda zemljo z obdelanega sveta, torej z njive. Toda spet različno hitro, kakršen posevek pač

tamkaj sejemo. Na splošno velja pravilo, da je erozija na njivi toliko hujša, dlje ko je zemlja gola in slabše ko jo pokriva posevek, dlje časa ko sejemo eno in isto rastlino na isti njivi; torej je odvisno od tega, ali na njivi posevke kolobarimo ali ne. Seveda je tudi od nagnjenosti njive odvisno, kako močna je erozija.

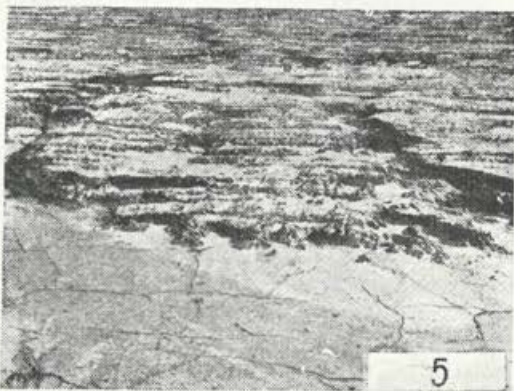
Podatki, ki nam jih sporočajo ameriški znanstveniki, naj služijo le v podkrepitev te trditve. Če na njivi pravilno kolobarimo, tedaj odnese voda na ameriških puhičastih tleh na vsak ha 43 do 69 ton zemlje vsako leto in zadostuje že 36 do 59 let, da odnese 17 cm debelo plast zemlje. Če neprestano sejejo le turščico, tedaj pobere erozija na leto 111 ton prsti in v 9 letih 17 cm debelo plast njive. Najhujše se pa dogaja z golo njivo. Tamkaj je je vsako leto za 191 ton manj in v 5 letih gre 17 cm debela plast njive v izgubo. Voda jo odnese in odloži plavino nekje drugod, z njo zasipava rečna korita in morje. Kjer se izliva reka

Na strmini dere voda v potokih in zareže ostre in globoke grapice...

Amaconka, je morje 200 milj daleč vse rumeno in rjavo.

Če je zemlja vsako leto orana in posejana z okopavinami, gre v ZDA z vodo vsako leto povprečno 85 ton prsti in 18%

na podnožju pa odlaga sprano prst...

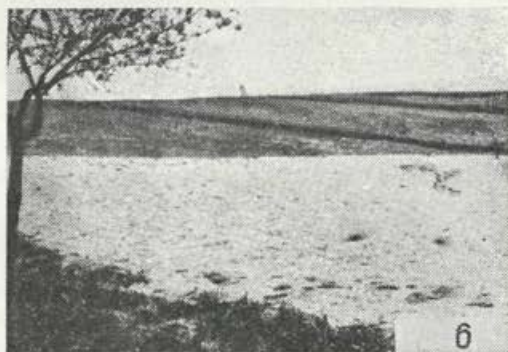
dežja odteče kar po površju, toda le 850 kg prsti na leto in le 2,7% dežja se odcedi, če je svet porasel s travo. Na njivi, kjer gojimo okopavine, gre v izgubo tisto črta toliko zemlje kot na travnikih in pašnikih, vode pa se scedi po površju 2,5 do 355-krat več z njive kot s travniškega sveta. Z golega sveta steče dvakrat več vode kot z njive, zasajene z bombaževcem in 15-krat več kot z enake zemlje, ki jo pa pokriva travniška ruša.

Seveda odloča tudi strmina sveta. Če se strmec poveča le za polovico, se erozija poveča že dvakratno. S tem pa še ni rečeno, da se z nekoliko bolj strmega brega, čeprav je erozija dvakrat večja, mora scediti tudi več vode. Ne. To je odvisno še od drugih činiteljev, od tega, kako močno dež pada, kako zemlja vpije dež, kakšno je stanje zemlje, koliko blata nosi voda itd. Erozija je večja, če je pobočje daljše, zakaj na dolgih pobočjih se nabere več vode, pa se voda zato hitreje sceja.

Kolikšna je erozija v Sloveniji, žal, ne moremo natanko reči. Manjša je kot v Združenih državah Amerike, to drži, ker leži naša dežela v zmernem podnebni pasu, toda zato se pa zlije vsa-

ko leto na našo deželo ogromno dežja. Vsak milimeter dežja pomeni na vsak kvadratni meter sveta 1 liter. Ker pade v Sloveniji od 800 do 3600 mm dežja na leto, se zlije na zemljo na vsak ha 8000 do 36.000 m³ ali ton vode. Če deževje meri do 60 mm v 24 urah, pade na vsak ha 600 ton vode, t. j. 600.000 litrov. Če se je scedi po površju le 10%, pomeni to 60.000 litrov z vsakega ha zemlje. Na območju vasi, ki meri, recimo, 400 ha, se nabere 24 milijonov litrov v enem samem dnevu, ki si išče po zakonu težnosti pot k morju. Če je v vsakem litru vode samo 1 g drobne zemlje, odnese ta val vode 24 ton najboljše, najrodovitnejše zemlje. To je samo račun, ki se zdi precej verjeten, kako je v resnici, nihče še ne ve, ker nihče še ni meril. To pa vidimo po vsakem hujšem dežju, kako kalne se valijo naše reke proti morju in kako odnašajo najboljšo prst, najvažnejše prvine rastlinske hrane; življenjski sok naše zemlje, kri naših njiv se odtaka s telesa naše dežele v daljave, v večno izgubo.

Rušilna moč vode je pri nas najbolj vidna v gorah. Tu hudourniki lomijo in rušijo, odnašajo, nanašajo in pustošijo. V njih se kaže, bi dejal, erozija v najbolj grobi, toda zato najočitnejši podobi.

... pokriva na debelo mlado setev na prostranem polju...

Najbolj robat človek še ni najnevarnejši. Njega še kar z lahkoto ukrotiš, če ga znaš prijeti s prave strani. Tako je tudi s hudourniki. Krotimo jih z jezovi, s pregradami, s stopnicami, s prepleteneimi

... polni jarke in maši odtoke...

mrežami po pobočju in kaj vem še s čim. Toda s tem jih ne ukrotimo za vedno. Temeljito jih uženemo, če pogozdimo razvodje, kjer se vode prično zbirati, bolje, če varujemo gozdove po teh razvodjih, če pravilno gozdarimo.

Poleg te divje erozije po naših planinah, ki jo že preganjamo, pa ruje tiha, mirna, dejal bi, potuhnjena erozija po naših njivah, ki nam uničuje rodovitnost našega polja. Ta dela počasi, toda vztrajno, neprenehoma in komaj vidno. Marsikdo je niti ne opazi, poljedelec se zanjo niti ne zmeni. Pa vendar je še bolj nevarna, ker jo je težje zgrabiti in preprečiti. Malokatera njiva je po našem polju docela ravna. Vsaj toliko je nagnjena, da se voda odteka, to pa že zadostuje, da odnaša rodovitno prst. Erozijska je najhujša tedaj, ko je največ dežja in ko je njivska zemlja najmanj ustaljena. To je odvisno od podnebja in od rabe zemlje. Pri nas so spomladi in jeseni (oktobra) najvišje vode, torej so tedaj, ko se sneg tali in ko lije oktobra dež, izgube največje. Spomladi je zemlja

še slabo pokrita, jeseni pa marsikje že razgaljena, ko se začne jesensko deževje.

Pri nas ne dela erozija samo po površini naših zemljišč, marveč tudi pod njimi. Ves kraški svet je ogromno rešeto, skozi katerega uhaja odcedna voda, ki globoko pod zemljo nekje daleč prihaja na dan kot obrh; ta se razvleče v kratko kraško reko, ki kmalu spet ponikne. Te vrste erozijo pri nas še nihče ni raziskoval, toda prav gotovo nam odnaša prst in hranila v večno izgubo v notranjost zemlje, kjer jih ne more izkoristiti nobena rastlina več. Zakraševanje je samo posebna oblika erozije, obe upropaščata rodovitnost zemlje. Znano je, da je treba kraške njive gnojiti prav vsako leto, če naj kaj pridelamo. Popolnoma jasno. Vse, kar odnese voda iz zemlje navzdol, je za vselej izgubljeno. Zato ne kaže naenkrat obilo gnojiti. Večkrat, pa po malem, tako je prav.

Sicer velja to za vse njive, da so namreč za vedno izgubljena hranila, ki jih voda izpere v podbrazdino. Vendar je na nekraškem svetu navadno podtalnica precej visoko in voda ima le še nekakšen vpliv na vlažnost in rodovitnost njivske zemlje. Na Krasu pa ni govora o podtalni vodi; ta leži ali se pretaka nekje globoko pod skalovjem.

Te skrite plitve erozije po površju zemlje se lahko branimo edinole s pravilnim poljedelstvom, toda se je ne ubranimo. S tem, da držimo zemljo vse leto pokrito, če se le da, tudi čez zimo. Da sejemo poleg glavnih posevkov tudi dosevke, ki takoj spet pokrijejo zemljo. Strniščni posevki, podsevki in naknadni

... zalije brazde na krompirjevi njivi

Pretrsljiva slika škodljivega delovanja erozije na njivi. Zemljo rije, odnaša in nanaša, pokriva in spet razkriva mlade posevke

posevki niso le koristni, ker nam večajo gospodarski uspeh, marveč predvsem zato, ker nam varujejo zemljo pred škodljivo scedno vodo. Gostejši kot so ti posevki, bolj je za zemljo; manj ko jih okopavamo, tem bolj je. Krmni posevki, detelja, lucerna, rdeča detelja, grašljinka, krmne mešanice vseh mogočih vrst, posevki, ki na gosto zastrejo zemljo in ki se hitro strnejo nad zemljo, so najprimernejši. Oljna repica in ogrščica sta priznani varovalni rastlini, ki hitro zastreta zemljo in ki ju lahko sejemo kadarkoli. Krmni posevki torej koristijo na dva načina, ker dajejo krmo in ker pokrivajo tla. Vrh tega pa še puščajo v tleh obilo organske snovi, ki so hrana drobnemu svetu v tleh. To je pa spet podlaga, na kateri se ustvari dober zlog zemlje, mrvičavost, ki zemljo ugoti, poveča luknjičavost in vpojnost zemlje.

Doslej smo obravnavali samo erozijo, ki jo povzroča voda. Toda še drug element je, ki dela podobno škodo, le da v drugačnih razmerah. Ta naravna sila je veter. Pri nas ima posebno ime, burja. Burja odnese največ zemlje tedaj, ko je njiva najmehkejša. Pozno jeseni in zgodaj spomladi napravi burja največjo škodo. Veter zagospodari najostreje v suhih krajih in v sušnih mesecih. Če v hudi suši nastopi nevihta z burjo, tedaj odnese obilo prsti, zlasti s peščene in gole zemlje.

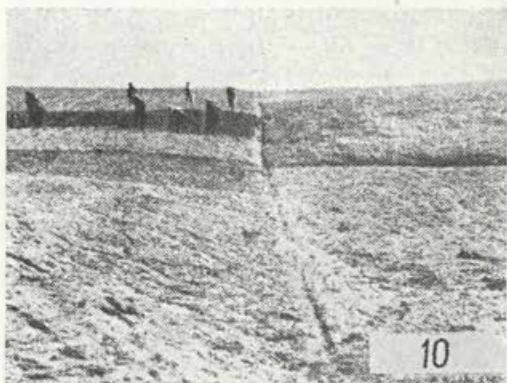
Kraška burja piha s hitrostjo do 150 kilometrov na uro. Če divja s takšno silo čez polje, dvigne drobn prah, pesek

in glino, izruje posevek, ki ni zelo krepko vrasel, in pometa po deželi, da je gorje. Huda burja utegne v dveh, treh dneh spihati do 5 cm debelo vrhno plast zemlje z njive. Drobnejši ko je prah, dlje ga odnese. Najdlje spihana prst ima največ humusa in največ hranil. Drobnejša in rahlejša ko je zemlja, bolj se burja z njo poigra, tem bolj do golega jo razkrije. Največ škode napravi burja na Krasu in v Vipavski dolini.

Erozija, naj jo povzroči voda ali veter, ne dela škode le zato, ker zemljo odnaša, marveč tudi zato, ker jo nanaša drugod na nepravem mestu. Morda prav na najboljši zemlji, ki jo tako pokrije in napravi popolnoma neuporabno. Voda nanaša blato, pesek in grušč na dobre travnike in njive. Če je samo blato, je to še dobro, ker je navadno zelo rodovitno, pesek in grušč pa ne moreta povečati rodovitnosti, marveč ugonobita prejšnjo zemljo.

Ko erozija odnese ornico, razgali mrtvico. Ta je navadno slabše strukture, saj nima niti toliko apna niti humusa, da bi bila struktura obstojna, niti se ne more zarasti s travo, ker je preveč pusta. Takšna pusta, nezložena zemlja pa postane še lažje žrtev erozije, ker nima tiste odporne moči, da bi se z uspehom lahko ubranila odnašanju.

Veter utegne napihati visoke peščene zamete in pri tem ne odbira kraja, koder pesek odloži. Lahko zasuje ceste,

Levo je pesna njiva (ista kot na sl. 3), močno razrita, medtem ko je desni njivi bilo močno prizaneseno, ker jo je varovala nad njo ležeča lucerna

poti, potoke in cele krajine. Dvigne peščene oblake visoko pod nebo in jih odnaša na ogromne daljave. Takšni peščeni viharji so prebudili v Američanih zavest, da je treba ukrepati proti eroziji, potem ko so nekoliko stoletij brez glave uničevali gozdove, pašnike in travnike.

Ne moremo reči, da je osrednja Slovenija popolnoma varna pred erozijo, ki jo povzroča veter. Ne, ob vsaki nevihti ti bijejo v obraz drobni delčki zemlje, ki jo je veter pobral na odprtih njivah, in jih sedaj z vso silo raznaša po deželi. Ne moremo sicer govoriti o peščenih oblakih, toda lahko govorimo o eroziji po vetru. Na polju, kjer je mnogo njiv, je v zraku z vetrom več prsti kot v gozdu ali na planinah, kjer na daleč ni razkrite zemlje. Torej velja za to erozijo prav kakor za erozijo, ki jo povzroča voda, da utrpe največjo škodo razkrite, gole, neobsejane njive.

Prav je, da se pomenimo o ukrepih, ki jih lahko storimo, da preprečimo odnašanje rodovitnih prsti.

1. Pogozdovanje sveta je prvi ukrep, da ohranimo naravno ravnotežje zemlje. Vse, kar uničuje gozd, upropašča tudi rodovitno zemljo. Zato obsojamo odnašanje organskih snovi iz gozda, ko grabimo listje za steljo, najbolj pa obsojamo brezglavo sekanje gozdov v strmih, kjer se zbira voda. Sečnja na golo razkrije zemljo naravnim elementom. Manj ko je gozdov, manj je studencev in vrelcev, večkrat prihrumijo viharji in nevihte nad deželo in z večjo ihto bijejo in ubijajo zemljo, deželo in ljudi.

2. Ohranjanje travne ruše je drugi ukrep. Travnata ruša je goba, ki varuje zemljo, je koža, ki brani telo zemlje. Kdor jo požiga, dela zločin, kdor jo premočno izkorišča, dela nespametno, ker ne bo prišel na svoj račun in jo bo sčasom upropastil; kdor jo preorava, jo mora kar najhitreje spet obsejati.

3. Pravilna raba njiv je tretji ukrep proti eroziji.

a) Oranje in obdelovanje njiv opravimo le v času, ko navadno ne nastopajo daljša in hujša deževja. Napak je torej, če v jeseni pred oktobrskim glavnim deževjem preorjemo lahko peščeno ilovnato zemljo. Tudi težje zemlje ne kaže

tedaj orati, zlasti če je njiva nagnjena. Isto velja za prekopavanje vinogradov. V jeseni jih globoko prekopavajmo šele po jesenskem deževju, poleti pa tudi nikar v strmih legah prekopavati vinogradov, sicer bo erozija premočna, preveč prsti bo treba prenašati v obor ali na sepe. Poleti in spomladi sploh nikar ne prekopavajte strmih leg, plevel raje pokosite in ga pustite na tleh, da varuje zemljo pred izpiranjem.

Mnogo njiv sploh ne kaže orati jeseni, ako se je bati prevelikega odnašanja in spiranja zemlje. Tu nam ta ukrep, ki je sicer na ravni njivi in na težji zemlji prav koristen, lahko bolj škoduje kot pa koristi.

b) Na njivah moramo pravilno kolo-bariti, se pravi zvrstiti poljščine tako, da sledi za žitom vedno le nežito, za okopavino krmna rastlina. Njiva naj ne ostane dolgo odprta: urno posejmo na požeto njivo spet primeren krmni posevek ali podorino ali sploh varovalni posevek, ki naj varuje zemljo pred erozijo v jeseni, čez zimo in spomladi.

c) Močno nagnjena pobočja smemo orati samo po plastnicah, to je v črti, ki leži pravokotno na smer padca njive. Na tako nagnjeni večji njivi nikdar ne sej samo enega posevka, zlasti ne samo krompirja ali druge okopavine. Vemo, da prav izpod okopavine odnaša voda največ zemlje. Bolje je, da posejemo pas njive z žitom, nato pa z okopavino, niže pa bodi pas krmne rastline. Skratka, ne samega žita, ne same okopavine, marveč vedno pas žita in spodaj pas krmne rastline ali progo krompirja in spodaj progo krmne rastline ali žita. Pas tistega posevka, ki ni varen pred erozijo, naj bo nad pasom krmne rastline ali posevka, ki lahko ujame in zadrži prst in hrano, ki jo voda vzame na zgornjem koncu njive in jo nosi čez njivo navzdol.

Nikdar strme njive rebrnice ne obdeluj po strmcu, torej od zgoraj navzdol. Prav tako ne smeš rigolati strmca po smeri od zgoraj navzdol, marveč vedno le kar se da pravokotno na smer padca.

Na rebrnicah naš kmet že od nekdaj pravilno orje in obdeluje zemljo, kakor zahteva zgornje pravilo. Vendar velja to pravilo tudi za manj strme in viseče

Njive niso speljane po plastnicah, zato voda odnaša zemljo z vrha in jo odlaga na dnu. Zgoraj je zemlja čedalje tanjša, spodaj pa debelejša

njive. Če je nagib 2–5-odstoten, se pravi: na sto metrov dolžine 2–5 m padca, je že nevarnost odnašanja velika in moramo orati le po plastnicah.

Na puhli zemlji orjejo po plastnicah, ki jih zasejavajo na izmeno z žitom, okopavino in krmno rastlino, le malo nagnjene njive, se pravi komaj do 5 odstotkov padca. Bolj strme njive pa že terasirajo, se pravi, razdelijo v ožje ali širše stopnice in sejejo le po teh stopnicah. Tudi travnike in pašnike si uredijo na terase.

Najbolje preprečijo erozijo s terasami. Te se obnesejo v zelo deževnih krajih, ker preprečijo naglo odtekanje vode, in v suhih, kjer ujamejo kar največ vode. Če je večja strmina, so terase ožje, na bolj položnem svetu so pa širše. Terasa morajo biti izpeljane le v zelo majhnem padcu, da se voda počasi odteka po notranjem robu terase, brežina pa mora biti utrjena, če ni zidana, pa bodi vsaj obrasla z gosto rušo.

Važno je, da zasejemo brežine mladih teras takoj s primernimi varovalnimi rastlinami. Poskušali smo, katere rastline so najprimernejše, in ugotovili, da že lucerna precej utrdi brežino, še bolje n o k o t a, najbolje pa mešanica trav in detelj. Najmanj semena porabimo, če trave posejemo v zabojčke in jih presadimo na brežino zgodaj spomladi, da se hitro primejo. Najprimernejša trava

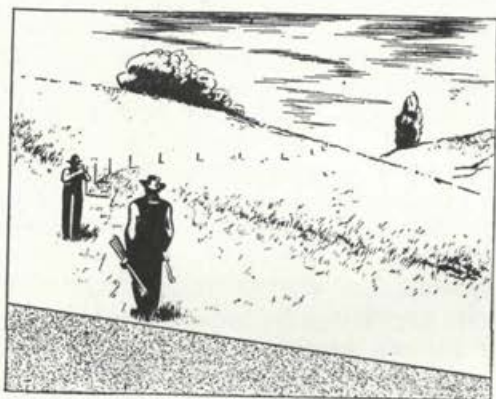
je rdeča bilnica; njeno seme lahko kupimo. Dve gozdni travi sta zelo dobri, le semena ni dobiti, lahko bi jih pa presadili iz gozdov. Njihove šope bi kratko in malo raztrgali in spomladi posadili. To je rušnata masnica in pa visoka stožka. Za slabšo zemljo pride v poštev tudi šašulica in raznolistna bilnica, ki ju prav tako naberemo ob gozdu. V toplih krajih bi lahko posadili po brežinah pesjak, travo, ki raste po zidovju in po vinogradih kot plevel, ki pa je mlada tudi dobra krma. Če ne bi hoteli presajati, bi pa seme pomešali z blatom in ga namazali po brežini. To delo je nekoliko lažje in gre hitreje od rok, vendar je potrebno več semena in uspeh setve ni tako zanesljiv.

Pri nas terasiramo le zelo strme lege, predvsem za vinograde in nasade plemenitih sadnih sort. Pač pa vidimo mnogo naravnih teras, ki so nastale po stoletnem oranju njiv po plastnicah, ko se je spodaj nabiralo čedalje več rodovitne zemlje, da je nastal obrov ali omejek, ki je pravzaprav nizka terasa. Spodaj je njiva debelejša, zgoraj plitvejša, ker se zemlja premika navzdol. Na mnogih mestih se zgoraj že kaže živa skala. Pravijo, da skale rastejo iz zemlje. Narobe je prav. Zemlje je čedalje manj nad živo skalo.

Te njive se tesno prilagajo plastnici. Pobočje, kjer je erozija prav močno na delu, ni več uporabno za njivo. Tu je treba sejati travo in pokriti zemljo, dokler ni popolnoma skvarjena

Najhujšo erozijo doživljajo pri nas prav njive rebrnice in strmi vinogradi. Dokler so vinogradi dobro gnojeni, se še nekam upirajo eroziji, toda opuščeni, zanemarjeni vinograd pa prav naglo podleže tej »plazeči se smrti«, kakor imenu-

Na rebri najprej potegni plastnico. Dva moža potegneta ravno črto s preprosto zidarsko vodno tehtnico (libelo)

jejo erozijo. Koliko vinskih goric je propadlo, ko je trtna uš uničila domačo trto in ko niso več obnovili vinograda. Takšnih opuščeni goric, ki kažejo čedalje bolj kamenita rebra, je mnogo zlasti po kraškem svetu, kakršen je na Kočevskem in v Beli krajini.

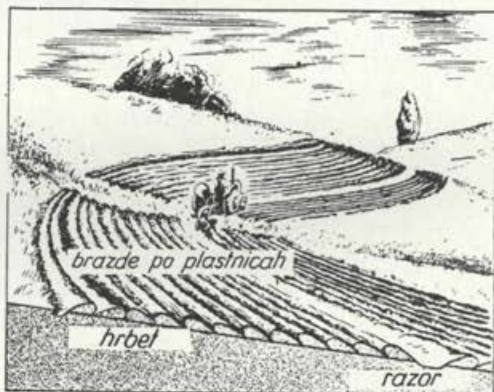
Mnoge opuščene njive rebrnice je rešila smrti trava. Ta se je razlezla po njivi, se zgostila v rušo in pokrila zemljo. Narava je tako zacelila rano, ki jo ji je napravil človek. Marsikatero rebrnico bi bilo bolje spremeniti v dober travnik, ki bi dobro pognojen in oskrbovan utegnil več koristiti kot njiva, kjer le z največjim trudom pridelaj razmehoma majhen pridelek. V današnjih časih, ko beži delavec z zemlje v tovarne, bo še marsikatero njivo prerasla trava. Najbolj strme njive naj bi bile prve, ki bi naj jih zadela takšna usoda. Tako bo ohranjen svet; trava bo tam dobro rasla in zemlja bo varna pred izpiranjem.

4. V velikih strminah moramo celo rušo varovati, da se je ne loti nevarna erozija. V visokih planinah je že dovolj, da govedo ali konj ali ovca ranijo rušo, pa narava te rane ne more več dovolj

naglo zaceliti, to je prerasti. Takšna rana je lahko začetek konca: vzrok hudi bolezn. Voda ali veter se zaje vanjo, jo razjeda in razpihuje. Rana se razraste v žlebič, ta v jarek, jarek v hudournik. Varujte torej v strmih visokih legah travniško rušo, ne požigajte je, ne dovolite, da jo rani žival! Prenekatera planina je danes pust svet, ker se je po njej paslo preveč živine, da je ruša oslabela ali celo propadla, ker je postala žrtev erozije.

Gnojenje planin, pravilna paša, ne premočno obremenjevanje pašniške ruše, skratka, pravilno gospodarstvo na planinskih pašnikih spada tudi med ukrepe, s katerimi preprečujemo erozijo in tako varujemo naš planinski svet pred uničenjem.

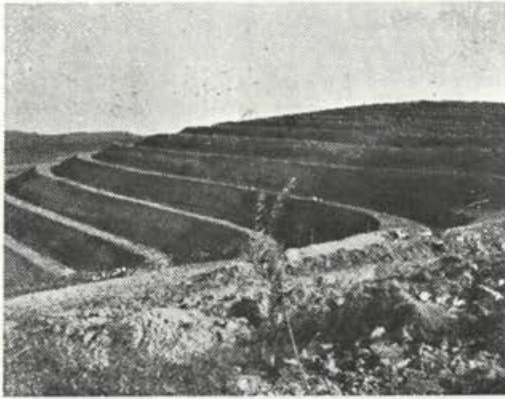
Res ni prav, da uničujemo gorski svet na račun majhne koristi od paše. Paša na nevarnih razvodjih in na zelo borni planinski ruši napravi več škode kot koristi. Kdor gre na Vršič, se lahko prepriča o tem. V zadnjih letih je tu erozija napravila ogromno škodo, ker je bil posekan gozd in ker se po borni ruši, ki je tu preostala, pase živina, ki porabi

Najprej zarezeta brazdo po plastnici in zmečeta tri brazde (hrbet). nato pa njivo razmečeta

več energije, da pride v te vrhove, kot je pridobi na paši. Živina spada na pašnike in planine, ki jih je mogoče vsaj kolikor toliko vzdrževati in gnojiti.

Ni prav, da mora planina dajati krmo tudi čez zimo. Če bi vsaj ves gnoj ostal

Terase na Briču (Koprsko) za vinograd

na planini in če bi ga planšarji tudi zares raznosili in raztrosili po planinah, da bi vrnili ruši, kar so ji vzeli! S krmo pa odide v dolino tudi rastlinska hrana: planina mora rediti še njivo v dolini. To ni prav. Gnojila lahko kupimo in jih raztrosimo po njivi, ni treba, da segamo še po hranilih, ki so v tleh visoko po planinah. Najboljše planine ogradijo, da živina nanje gleda le čez plot, »laze« kosijo in krmo vozijo v dolino. Kupi gnoja se kopičijo okoli planinskih stanov in smradijo življenje pastirjev, zemlja pa je lačna hrane, ruša strada in propada. V potoke pa le ne smemo metati gnoja, kakor to delajo po tolminskih planinah. Vse planine ni mogoče pognojiti, ker povsod svet ni lahko dostopen, so pa ravninice sredi planine, kjer bi ga z lahkoto potrosili in si ustvarili bogato in gosto rušo, da bi bila prav takšna »murava«, kakor je okoli stanov dobrih planšarjev.

5. Ugotovili smo že, da gnoj varuje zemljo pred erozijo. Zakaj in kako, smo tudi že omenili. V dokaz moram navesti le ameriške podatke, za naše kraje jih, žal, nimam. Tamkaj so ugotavljali, kako močno znižujejo erozijo gnoj, kompost in podor.

Z njive, kjer je rasla koruza brez gnoja, je odnesla voda na 1 ha 56 ton zemlje in 10,4 odstotka dežja je šlo po površju v izgubo; kjer je bila turščica gnojena s 40 tonami gnoja, je šlo z vodo le 12 ton zemlje in le 4 odstotke dežja je odteklo po površju; če je pa turščica

dobila le 20 ton gnoja, je šlo v izgubo 22 ton zemlje in 7,4 odstotka dežja z vsakega hektara.

S trznine (prahe), ki ni bila nič gnojena, je odnesla voda 145 ton zemlje in 20,2 odstotka dežja se je scedilo po površju, če pa so trznino pognojili s 40 tonami gnoja, se je izgubilo 91 ton zemlje in 13,7 odstotka dežja.

Organska snov torej bolj prezrači zemljo, večja vpojnost zemlje, ohranja več vode v zemlji. Dobro pognojena njiva in hkrati obsejana z gostim posevkom, ki ne pusti dežju, da bi po volji bičal zemljo, še najbolj varuje zemljo pred erozijo.

6. Vrh rebrnic in vinogradov moramo potegniti jarke, ki naj odvajajo vodo v stran, da ne hruje po pobočju. To so odvajalni jarki. Na spodnjem koncu pa napravimo jame, kjer se ulovi voda, ki prihruje z bregov, se umiri in kjer odloži prst, ki jo nosi s seboj. To so tako imenovani vijači, ki jih delajo vinogradniki v jarkih, po katerih teče voda iz vinogradov. Dnišče, ki se tu usede, odvažajo nazaj v vinograd. Naravne vodne odtok, jarke in struge obložimo z rušo ali obsejemo s travo, da jih voda ne bo trgala in poglabljala. V dolinicah med njivami in vinogradi posejmo travo! Tu sem njiva ne spada. Sem naj odloži voda hrano in prst, ki jo je odnesla z bregov.

Če je izkopala globoke jarke, jih zavarujemo, da ne bo voda izpodkopavala bregov in odnašala dna. Zavarujemo jih najlaže, če jih posadimo z grmovjem, ki bregove hitro in močno pokrije. Prav prikladna je vrba, ki se hitro prime in

Terase v Šentpetru pri Gorici za breskov nasad

ostane pri tleh. Če še niso globoki, jih obsejemo s travo ali obložimo z rušo, da jih voda ne bo trgala. Zlasti moramo varovati »oglavje« teh jarkov, to je začetek, kamor se zliva ob nalivih največ vode. Obložimo ga z rušo, ki jo pritrdimo s količi. Na dnu jarka napravimo nizke pregrade z butarami, ki jih krepko pritrdimo k zemlji. Ob teh ovirah se bo lomila razdiralna moč vode.

7. Bregove potokov utrjujmo z vrbami! Narežemo pol metra dolge vrbove sadike in jih potaknemo po bregu. Vrba se rada prime in prav na gosto preraste breg.

8. Po Krasu in Vipavski dolini, kjer odnese veter več zemlje kot voda, skušajmo vsako njivo obsejati tako zgodaj, da nobena ne bo prišla gola v pozno jesen in pomlad, ko brije najhujša burja po mehkejši zemlji. Če je zemlja zmrzla in trda, ji burja ne pride do živega. Toda jeseni je navadno po koruzi ali krompirju zemlja prhka in ji burja napravi veliko škodo. Tu bi kazalo sejati že med koruzo, oljno repico ali inkarnatko, ki bi zemljo pokrila. Grašljinka, to je mešanica grašice, ljulke in inkarnatke, ali mešanica rži z grašico ali pšenice z grašico, ki bi jo prav tako že sejali v koruzo, preden bi jo pobrali, bi se lepo obrasla in pokrivala zemljo do zgodnje spomladi, ko bi jo porabili ali pa kar podorali v zemljo in sejali jaro žito. V pšenico bi lahko spomladi sejali deteljo ali travno deteljo, da bi po žetvi žita ostala detelja na polju do druge spomladi, ko bi jo podorali in sadili koruzo

ali krompir. Ne trdim, da so moji predlogi povsod izvedljivi, ker jih nisem preizkusil. Moj namen je le ta, da bi spodbudil Vipavce in Krašovce, da pričnejo v tej smeri s temi poizkusi. Najbrž bodo našli še boljše zimsko odejo za svoje njive, ki jih bo varovala burje.

Še marsikateri ukrep varuje rodovitnost zemlje. Zlaganje kmetijskih zemljišč, vzdrževanje in oskrbovanje nizkih in visokih živih meja, ki so zatočišče in gnezdišče ptic in živali in hkrati varujejo zemljo pred vetrom, varovalni pasovi koruze in sončnic, ki ostanejo čez zimo v zemlji, umetna jezercja, ribniki, močila, kali, napajališča, vse to varuje zemljo in dela deželo zdravo, prikupno in vabljivo.

Pokrajina je živa enota, organizem, ki živi svoje ubrano življenje. Človek posega v to ubranost, ko skuša pokrajino izkoriščati v svojo korist. Človek in narava lahko živita drug ob drugem. Ako postane človek naravi sovražnik, ga zasovraži tudi ona in na kraju ga dosledno in neizprosno uniči. Tega se zavedajmo vsi, ki nam je izročena zemlja v rabo in v varstvo! Bodimo dobri z njo, pa nam bo bogato povrnila našo ljubezen! Pogubo seje, kdor sovražno z njo ravna. To nam priča zgodovina. Lepa in dobra mati nam je naša zemlja, bodimo njeni hvaležni otroci. Prizanašajmo ji in celimo rane, ki jih prizadevajo neugnane elementarne sile. Zemlja je in ostane še dolgo naša rednica in krušna mati.

Prof. inž. Vinko Sadar

Od kod največ boleznih in okvar pri domačih živalih?

Kakor človek tudi žival potrebuje za krepak razvoj in za ohranitev zdravja tiste osnovne življenjske pogoje, ki jih zahteva priroda sama. Ti pogoji so zrak in sončna svetloba, zdrava pitna voda in izdatna hrana, proti vremenskim vplivom zavarovan suh prostor ter zmerno izkoriščanje živali za človekove potrebe. Vse te pogoje moramo pri vzreji in oskrbovanju živali vedno upoštevati, če se v živinoreji hočemo obvarovati izgub in dosegati trajne uspehe. Proti zakonom

zdravja se nikakor ne smemo pregrešiti. Če se po teh zakonih ne ravnamo, se narava neizprosno maščuje. Prej ali slej se pojavijo škodljive posledice. Živalsko telo oslabi in postane neodporno proti raznim boleznim in okvaram.

Z napredkom tehnike in civilizacije smo se v marsičem oddaljili od prirodnega življenja. Delovno ljudstvo po tovarnah in pisarnah si je za izgubljeno naravno kmečko življenje ustvarilo nadomestilo v raznih športih in turizmu.

Kaj pa smo podobnega ustvarili v naši živinoreji, odkar smo razdelili nekdanje občinske pašnike? Včasih smo na njih pasli govedo, žrebeta in tudi prašiče, danes pa jih zapiramo v hleve. Tu stojijo živali priklenjene in zaprte po cele mesece ali celo vse svoje življenje.

Da bi vzrejali čim koristnejše živali, smo začeli uvažati tuje pasme goved z vsemi dobrimi in slabimi lastnostmi. Prav tako smo začeli uvažati in gojiti plemenite, hitro rastoče pasme prašičev, da bi povečali proizvodnjo mesa in masti. Namesto da bi pri teh občutljivih živalih še bolj skrbeli, da jim ne primanjkuje tistega, kar je za njih zdravje koristno, smo jih prav tako obsodili na čisto hlevsko rejo, obenem pa smo jih začeli izkoriščati vse preveč enostransko in jih, zlasti prašiče, krmiti večinoma s kuhano in neprimerno hrano.

Seveda so se kmalu pokazale tudi posledice. Danes ogrožajo našo živinorejo množični pojavi raznih, tako imenovanih kulturnih bolezní, kot so mehkokostnica, jetika, kužno izvrgavanje in druge. Tepejo nas nadloge, ki smo si jih nakopali sami, ker smo se preveč oddaljili od narave. Čas je, da se zavemo, da smo ubrali slabo pot.

Škoda, ki jo trpi naša živinoreja zaradi nepravilnega ravnanja in krmljenja, gre v lepe milijone in nam slabi gospodarsko moč. Večina množičnih obolenj pri govedih in prašičih izvira prav iz navedenih vzrokov. Tega se mnogi živinorejci ne zavedajo, ker o tem niso poučeni.

Kdor hoče imeti trajne uspehe, naj predvsem gleda, da bo vzrejal čim bolj odporne in utrjene živali. Obenem naj skrbi za ustrezno in izdatno hrano. Redi naj toliko živali, kolikor ima krme in prostora. Živali ne smejo stradati ali se preživljati z manjvredno krmo, pač toliko, da ostanejo pri življenju. Prav tako je potrebno, da vsak živinorejec odbira za pleme samo take živali, ki so po svoji telesni zasnovi in zgradbi, po svoji plodnosti in drugih koristnih lastnostih med dobrimi najboljše.

Da vzredimo odporne živali, moramo čimbolj posnemati prirodno življenje njihovih divjih prednikov. Skrbeti mo-

ramo, da bodo živali poleti in pozimi čim več pod milim nebom. Do sedaj smo vedno poglobitno skrb posvečali hlevu, zanemarjali pa smo prebivanje in gibanje živali v naravi. Hlev naj bo za živali le bolj zaklonišče pred neurjem in padavinami, ne pa trajno bivališče. S tem seveda ni rečeno, da naj hlev zanemarjamó in se zanj ne menimo v zdravstvenem pogledu. Ne, tudi hlev naj bo urejen tako, da se v njem živali ne bodo kvarile in bolehale.

Za utrjevanje živalskega telesa je potrebno izdatno gibanje v naravi ob lepem in grdem vremenu. Živali moramo že zmlada privajati, da bodo lahko prenašale mráz in vročino, da jim vsaka sapica ne bo škodovala. Rejci se vse preveč boje, da se bodo živali prehladile, če bi jih ob hladnem vremenu spuščali na prosto. Seveda so take živali, ki stalno stojijo v soparnih in zatohlih hlevih občutljive za vsako vremensko spremembo. Občutljive so prav zaradi tega, ker smo jih pomehkužili. Izdatno gibanje na svežem zraku in sončni svetlobi krepí telo, da se čvrsto razvije in pravilno oblikuje. Gibanje pospešuje delovanje vseh notranjih organov telesa, se pravi, ugodno vpliva na pravilno delovanje prebavil, dihal in spolnih organov. Svež zrak hitreje obnavlja kri v pljučih. Kri se naužije kisika, ki je neogibno potreben za telesno presnavljanje. Celice, iz katerih je sestavljeno telo, z obnovljeno krvjo bolje izkoriščajo hrano in izločajo ostanke porabljenih snovi. Sončna svetloba ustvarja v telesu posebne snovi, ki so potrebne za neovirano rast, za dobro plodnost in za odpornost proti boleznim. To so oni, za življenje važni sokovi, ki jih imenujemo vitamine. Vitamine, ki jih žival potrebuje kot stroj olje, sprejema telo deloma s hrano, deloma pa jih ustvarjajo sončni žarki v koži telesa. Prav zato je važno, da skrbimo za izdatno gibanje živali na soncu in za čim več svetlobe v hlevih.

Ta spoznanja so živinorejci v naprednih državah uresničili šele v novejšem času, zlasti pa po zadnji vojni. V teh deželah namreč vse bolj redijo živino v odprtih hlevih; kar imenujejo hladna reja. V takih hlevih brez zasteklenih

oken in brez vrat prebiva živina poleti in pozimi. Izkušnje so pokazale, da se goveda v takih prostorih izvrstno počutijo, da so zdrava in utrjena kot dren. Mraz jim prav nič ne škoduje, saj jim zraste gosta dlaka, pod kožo pa se jim nabere obilna tolšča. Krave dajejo celo več mleka kot pri zaprti hlevski reji. Spomladi, poleti in jeseni pa je živina na paši.

Pri nas v reji živine delamo marsikaj napačno. Skoraj povsod se je udomačila čisto hlevska reja, ki je postala huda

Zaradi pomanjkanja vitaminske hrane tudi kokoši hirajo

rana naše živinoreje. Kmetje svoje živine večinoma ne pasejo niti je ne spuščajo iz hlevov. Mnogi so si napeljali v hlev celo vodovod, da se živina niti pri napajanju ne sprehodi. V nekaterih krajih ne vozijo več s kravami in junicami, kot je to bilo včasih v navadi. Zrebeta se vse zimske mesece ne sprehodijo, ker se ljudje boje, da se bodo prehladila. Mladi prašiči so zaprti v temačnih, vlažnih svinjakih, kjer so obsojeni na dosmrtno ječo. Vse tako ravnanje je hudo škodljivo in od take reje ne moremo pričakovati nič prida.

Kako vpliva nezadostno gibanje na telesni razvoj?

V splošnem opazujemo, da živali, ki se zmlada niso zadosti razgibale, v rasti zaostanejo in ne dosežejo tiste teže, ki bi jo sicer. Razen tega so vse hlevsko vzrejene živali telesno nepravilno razvite. Pri mladi živini opazujemo šibko okostje. Zaradi nezadostno razvitega prsnega

koša je vdrtta na plečih. Rebra niso obokana, prsni koš je plosk in spodaj plitek. Hrbet ni raven in širok, kot je za krepko, skladno zgrajeno telo potrebno, marveč je slokast, rep pa visoko nasajen. Najbolj se pozna pomanjkanje gibanja v ozko razviti, koničasti medenici. Junice s tako koničastim okostjem rodil večinoma tudi telijo težko.

Živalim, ko mnogo stoje v hlevu, se skvarijo noge, kar je škodljivo zlasti za konje. Noge postanejo krive in sabljaste s šibkimi kitami in slabimi kostnimi sklepi. Posledica tega je skvarjena stoja in hod, pri žrebetih pa tudi nepravilno oblikovana kopita. Te okvare seveda zmanjšujejo vrednost in delovno sposobnost konj. Spričo dolgega stanja v hlevu popustijo opne v kostnih sklepih. Mladim konjem se napravijo na nogah vodeničaste bule, kar zmanjšuje njihovo vrednost. Pri goveji živini prerastejo parklji, ker se ne obrabijo s hojo. To še bolj kvari že sicer napačno stojo in hod. Predolgi parklji pri govedih so najočitnejši dokaz zanikrnosti in napačnega ravnanja z živalmi. Vsak razumen kmet bi se moral tega sramovati. Prerasli, kljunasti, copatati parklji so pravo zrcalo njegove zaostalosti. Biki, ki nimajo čvrstih kit in v zadnjih nogah krepko razvitih kostnih sklepov, težko skačejo na krave. Navadno je pri takih bikih skvarjena tudi stoja. Rog na parkljih je tenak in šibek. Neredko se primeri, da tak bik pri skoku začuti bolečine v nogah, kar ga moti pri oplodnji. Večinoma postanejo biki s slabimi nogami prezgodaj nesposobni za pripuščanje. Prašičem, ki so stalno zaprti v svinjaku, se omehčajo kosti, zato imajo noge skrivljene in hrbet vdrt.

Navedli smo samo nekaj najpogostnejših okvar, ki jih vidimo pri živalih, če se premalo gibljejo.

Druga kvarna posledica pretežno hlevske reje je zmanjšana telesna odpornost proti raznim boleznim.

Hlevska reja oslabi telo. Živali, ki večji del svojega življenja prebijejo v hlevu, so mnogo dovzetnejše za razne bolezni kot pa tiste, ki so utrjene. Primerjajmo samo naše domače živali z divjadjo. Divjad, ki živi na prostem in

Rahitičen prašič

se preživlja po svojem naravnem nagonu, le redko zbolí. Če pa se med divjadjo pojavi kakšna bolezen, jo običajno naleze od domače živine. Divjadi ne škodi nobeno slabo vreme. Ne zmeni se za mraz in sneg, pač zato, ker je tako utrjena, da vse prenese.

Kot smo že omenili, grešijo naši živinorejci v tem, ker živali preveč pomehkužijo. To pa zato, ker jih redijo preveč v hlevu. Hlevi so večinoma temnačni in soparni. Zlasti pozimi se nabira vlaga po zidovih in na stropu. Zrak v hlevu je nasičen z izparinami živali in iztrebkov, ker se zaradi nezadostnega zračenja ne obnavlja. Potemtakem ni čudno, če živali, ki po cele tedne in mesece vdihavajo slab zrak, zbolijo na dihalih, da so občutljivejše za majhne vremenske spremembe in se lahko prehladijo. To opazujemo zlasti pri mladih prašičih, ki zbolijo za vnetjem dihal. Zato pokašljujejo, mnogo jih zbolí in pogine za pljučnico. Žrebeta rada zbolijo za smoliko in angino. Navadno dolgo bolehajo, ker se v zatohlem ozračju te bolezní težko zdravijo.

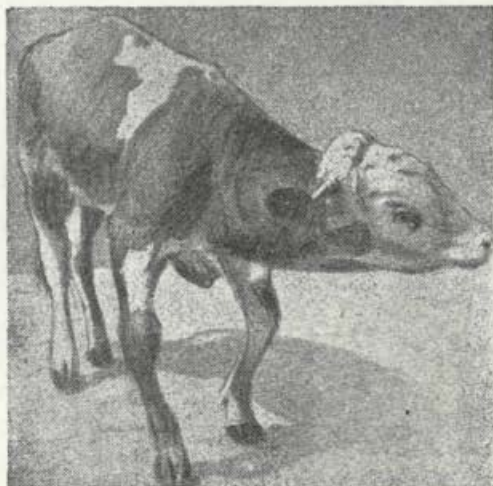
Slabo zračen, zatohli hlevi so prava legla bolezenskih klic in raznih zajedavcev. Zato se morebitne bolezní, kot goveja jetika in kužno izvrgavanje, lahko širijo od živali na žival.

Rekli smo, da se pod vplivom sonca stvarjajo v telesu posebne življenjske snovi, vitamini. Vitamini niso važni zgolj za pravilno delovanje telesnih organov, marveč tudi za odpornost telesa proti kužnim boleznim. Nadalje te snovi nekako usmerjajo izkoriščanje hrane in pa oskrbo telesa z rudninskimi solmi. Razen tega so vitamini potrebni neka-

terim žlezam za izločevanje posebnih sokov, ki jim pravimo hormoni. Le-ti uravnavajo ves telesni obrat, da posamezni organi skladno delujejo, da vse teče v redu, kot pri dobrem stroju. Hormoni tudi sproščajo delovanje žlez, ki bi sicer brez njihove pobude mirovale, ne opravljale bi svoje naloge, kar bi telesu bilo v škodo.

Najbolj pogostna posledica nezadostnega izkoriščanja hrane je pomanjkanje apna, fosfora in drugih rudninskih soli v krvi oziroma v telesu živali. Brez potrebnega vitamina pa telo ni zmožno v sebi zadržati zadostno količino teh soli, zlasti ne apnenih. Zaradi pomanjkanja apna nastajajo razne bolezní. Pri govedih se pojavi kostolomnica, prašičem se omehčajo kosti, skrivijo se jim noge in hrbet. Vse take živali se slabo redijo, nimajo pravega teka in pogosto bolehajo za prebavnimi motnjami. Prašiči so sajasti, dobijo srbečico in postanejo krastavi po telesu. Kraste za trajno okvarijo kožo, iz nje ni mogoče ustrojiti prvovrstnega usnja. Take živali so tudi bolj dovzetne za črevesna obolenja, zato lahko zbolijo za drisko.

Od vseh delov telesa so v tem pogledu najobčutljivejša rodila. Zaradi nepravilnega delovanja spolnih organov se pojavijo plodnostne motnje. Pri hlevskih junicah se ne razvijejo jajčniki, telice se

Rahitično govedo

ne gonijo, ker jim primanjkuje spolnih hormonov. Pri kravah opazujemo dalje, da se ne gonijo ali pa se preganjajo in se ne morejo obrežiti. Tudi pri mladih bikih opazujemo včasih, da so leni pri skakanju in zgubijo celo spolni nagon.

Pomanjkanje apna v telesu povzroča resne motnje, zlasti pri brejih živalih ali takšnih, ki so pravkar rodile. Krave ohromijo v zadnjih nogah pred otelitvijo ali po njej. Če ni veterinarske pomoči, jih je treba v sili zaklati. S tem smo ob kravo in tele. Tudi porodnična omotica krav, kjer živali v nezavesti obležijo, je istega izvora. Podobno se dogaja pri prasicah, ki po oprasitvi ne pripustijo mleka, kar je smrt za mladiče, če veterinar ne vbrizga ustreznega zdravila.

Domneva se celo, da pri kravah zaradi pomanjkanja rudninskih soli in hormonov večkrat zaostaja tudi trebež v maternici. Pogostna posledica tega so gnojna vnetja v rodilih. Zaradi tega ostajajo krave začasno ali trajno jalove.

Živali, ki jim primanjkuje rudninskih soli in vitaminov, so tudi za razne kužne bolezni neprimerno bolj dovzetne. Vzemimo za primer našo prašičerejo. Ker pri nas prašiči stalno prebivajo v svinjaku in ker jih krmimo s kuhano klajo, so sčasoma postali izredno dovzetni za rdečico. Ta odpornost proti rdečici je tako majhna, da prašiči v mnogih primerih ne prenesejo niti zaščitnega cepljenja. Neodporni prašiči zbolijo po cepljenju navzlic dobremu cepivu. Takih pojavov pa na primer ni v sosednji Hrvatski, kjer živijo prašiči več na prostem in se hranijo s presno hrano. S kuhanjem prašičje klaje, ki je pri nas na Slovenskem, žal, splošno razširjena, uničujemo vitamine. Poleg tega krmimo prašiče s preveč vodeno oblogo, kar je tudi škodljivo in povzroča motnje v prebavilih. Take motnje slabijo odpornost telesa.

Kaj storiti, da bo reja živali bolj zdrava?

Iz dosedanjih izkušenj in opazovanj nam je jasno, da smo se v živinoreji vse

preveč oddaljili od prirode in da moramo k njej nazaj.

Da bi to dosegli, moramo skrbeti za pašo, zlasti pri mladih živalih, ki doraščajo in se jim telo še razvija. Prirodnemu življenju živali najbolj ustreza paša. Na paši se dovolj razgibljejo, zato se jim okostje in mišičje razvije močno in skladno. Ker so vedno na svežem zraku in soncu, so tudi bolj utrjene in zdrave. Prehrana je na paši najprimernejša. Sočna, lahko prebavljiva mlada trava vsebuje mnogo beljakovin, vitaminov in rudninskih snovi, ki so za krepak razvoj mlade živine neogibno potrebne. Iz istih razlogov se na dobrih in urejenih pašnikih zviša molznost. Ravno tako ne smemo pozabiti, da paša zelo ugodno deluje na prebavila, ker je mlada trava lahko prebavljiva in pomešana z različnimi cvetlicami, ki pospešujejo tek. Živali na paši ostanejo tudi dalj časa sposobne za pleme, kakor če jih vzrejamo v hlevu. Zelo ugodno vpliva paša tudi na njihova rodila. Spolno življenje je bolj prirodno kot v hlevu. Spolni nagon je močnejši, ker je v krvi več hormonov, ki urejajo delovanje jajčnikov. Zato je plodnost večja, porodi so lažji in tudi spolnih bolezni je mnogo manj. Prav tako je paša najboljša obramba proti jetiki in kužnemu izvriganju, ki sta izrazito hlevski bolezni.

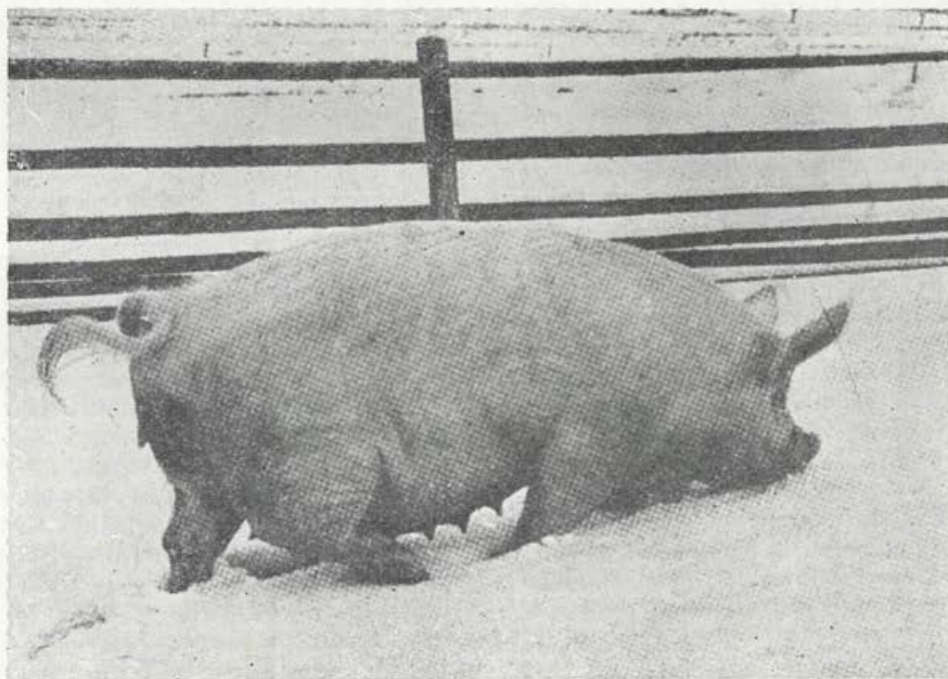
Vrednost paše lahko spoznamo na primer pri švicarskih govedih, ki so krepko in pravilno razvita. Pri njih ni krivih nog, vdratih hrbtov in ozkih prsi. In pri nas niso pogoji za vzrejo plemenske živine nič manj ugodni, samo izkoriščamo jih ne. Tako moramo za drag denar iz Švice uvažati plemenjake, ki bi jih lahko vzrejali sami.

Zato naj bo prva skrb živinorejcev, da uredijo pašnike. Urediti jih je treba tako, da se čim bolj gospodarno izkoristijo. To je pa mogoče le tedaj, če je pašnik razdeljen na več ograjenih pregonških oddelkov. Danes lahko tudi že pri nas poceni ogradimo pašnike z električno ograjo, ki stane dosti manj kot lesena in jo lahko hitro in z malo truda poljubno prestavljamo. V naprednih državah so se električne ograje v praksi

dobro obnesle in jih že povsod uporabljajo.

Pašnike pa je treba tudi negovati in gnojiti. Brez pašnikov ne bomo mogli nikoli vzrediti odpornih in pravilno razvitih živali. Brez tega bo ves trud zamaun, ker nam tudi najboljše plemenske živali same ne bodo pripomogle do zdravega in dobrega naraščaja. Kjer ni skupnih pašnikov, naj bi vsak kmet sam poskrbel, da bo živina čim več na paši. Zelo koristna je paša tudi za prašiče. Žal jih je v Sloveniji redkokje mogoče pasti. Bilo bi pa zelo prav, če bi se potrudili in take možnosti ustvarili. Kjer nikakor ni mogoče urediti paše, napravimo ob hlevih in svinjakih ograde (okole, tekališča) za goveda, konje in prašiče. Res bi v Sloveniji ne smelo biti hleva brez prostora za izdatno gibanje živali na prostem. Za to so pripravni tudi sadni vrtovi. Tu je dovolj prostora, sonca in sence. Rastoče in dorasle živali naj bi dnevno in ob vsakem količkaj ugodnem vremenu in ob vsakem letnem času spuščali na prosto. Čim več bodo zunaj, tem večja bo korist. Ne

bojte se, da jim bosta jesenska megla ali zimski mraz škodovala. Ne, nasprotno, če jih bomo iz malega na to privajali in jih imeli v suhih, zračnih in dobro nastlanih hlevih, ne bo nobenih prehlajenj. Prav isto velja za prašiče. Nobena druga žival namreč trajne vlage ne prenaša tako težko kakor prašiči. Zato tudi lahko vidimo, da si te živali v svinjaku vedno izberejo poseben kot, kjer mokrijo in se iztrebljajo. Da bodo svinjaki suhi, pa ne smejo biti zgrajeni iz betona ali kamna. Na mrzlem zidovju se nabira vlaga, zlasti če zrak nima odduška skozi strop. Prašičem omogočimo suho ležišče tako, da kotec s tramičem, ki ga položimo po tleh, pregradimo od vrat do nasprotne stene v dva dela. Večji del nastiljamo, ožjega pa pustimo nenastlanega. Prašiči bodo že po svojem prirodnem nagonu uporabljali nenastlani del za svoje blatišče in ne bodo močili stelje. Še boljše je, da za blatišče uporabimo hodnik pred kotci. V tem primeru so vrata kotca vedno odprta in toliko široka kot hodnik. Vrata pripravimo z zapahom na steni hodnika.

Tudi pozimi lahko puščamo živali v ograjen prostor

S tem pridobimo tudi več prostora za ležišča in prihranimo dosti stelje, ker ostane suha, pa tudi kidanje gnoja gre hitreje in laže od rok. Ko svinjak čistimo, kotce zapremo.

Drugi pogoj za zmanjševanje vlage v svinjakih je naglo in neovirano odcejanje mokrote v gnojnično jamo. Zato morajo biti tla v koticih oziroma odvodni žleb v hodniku toliko nagnjeni, da se tekočina ne zadržuje in razkrajja v svinjaku. Žleb naj bo plitek in odprt, da ga lahko čistimo.

Veliko vlage v svinjaku povzročajo korita v koticih. Prašiči pri žretju pomočijo vse okoli sebe. Razen tega vgrajena korita ovirajo odtok moče, zavzemajo dosti prostora in so navadno vedno vlažna, ker jih ni mogoče osušiti. Zato je mnogo bolj pametno krmiti prašiče na prostem iz navadnih korit, ki jih lahko vedno operemo in posušimo. Pa tudi iz drugega razloga je priporočljivo, da prašiče krmimo zunaj. Živali se vsak dan sprehodijo, navžijejo svežega zraka in se ob tej priložnosti navadno tudi iztrebijo in odcedijo. Vse to zmanjšuje vlago v svinjaku in je prašičem koristno, ker se na zraku bolj utrdijo. Če prašiče

krmimo zunaj, si prihranimo dosti stelje in tudi precej časa.

Da prašiči ne bodo rili po vrtu, jim skozi rilec vtaknemo žični obroček. Sicer pa svinje rijejo večinoma le takrat, če so lačne ali če v klaji ne dobijo snovi, ki jih telo potrebuje, zlasti beljakovin in apna.

V nobenem primeru gnojišče ne sme biti v ogradi, pač pa za prašiče po možnosti napravimo plitko kotanjo (bazen) za vodo, da se poleti lahko okopajo in ohladijo.

Koder je le mogoče, naj bi krave, junice in bike uporabljali za krajše vožnje, ker je to za žival zdravo in koristno.

Zivinorejci, razmišljajte o teh stvarih! Čemu bi še nadalje vzrejali slabotne, neodporne in nepravilno razvite živali? Čemu bi še nadalje imeli med svojo živino bolezen? Bodite prepričani, da so temu največkrat vzrok samo predsodki in pa nepoučenost. Izdatki, ki jih boste imeli z ureditvijo pregonskih pašnikov in tekališč, se vam bodo že prav kmalu bogato poplačali. Imeli boste boljše, več vredno in zdravo živino.

Vet. Stanko Arko

Kmete bo zanimalo . . .

Veliki načrti

V našem dnevnem tisku smo že večkrat brali o zaostajanju kmetijstva za našim splošnim gospodarskim razvojem. Kljub ugodnim naravnim pogojem naše kmetijstvo ne daje toliko živil, kot bi jih lahko, če bi izkoristilo vse možnosti. Zato se naše oblasti lotevajo raznih ukrepov za povečanje kmetijske proizvodnje. Taki ukrepi so: večja uporaba umetnih gnojil, kakovostnega semena, zaščita rastlin, odvzem zemlje tistim, ki je ne obdelujejo itd. Tem ukrepom pa se pridružujejo tudi veliki načrti melioracijskih del; med največje načrte te vrste se uvršča prekop Donava—Tisa—Donava. Z rešitvijo tega vprašanja bodo zavarovali velike površine orne zemlje

pred povodnijo, obenem pa omogočili namakanje velikih površin.

Vojvodina je žitnica naše domovine in bi nam dajala vsako leto mnogo več kruha, če je ne bi ogrožale poplave in če ne bi bilo v poletnem času nevarnosti suše. Poplave ogrožajo okrog 660.000 ha oziroma kakih 50 odstotkov skupne površine plodne zemlje. Poplave povzročijo vsako leto blizu 9 milijard dinarjev škode. Veliko škodo povzroča tudi suša. Skoraj vsako četrto leto je hudo sušno, vsako drugo pa sušno. Zaradi suše je vsako leto povprečno 4 milijarde dinarjev škode.

Z zgraditvijo prekopnega sistema Donava—Tisa—Donava bo preprečena škoda zaradi poplav in suše in ustvarjeni bodo novi pogoji za napredek kmetijstva

v Vojvodini, ki nam bo dajala na tisoče in tisoče vagonov več pšenice in koruze. Prekop bo razen tega omogočil povečanje pridelka vrtnin, večji pridelki koruze in krmnih rastlin (lucerne, detelje itd.) pa bodo omogočili tudi hitrejši razvoj živinoreje.

Aprila lani so na območju Potpornja blizu Vršca začeli graditi glavni del prekopa Donava—Tisa—Donava. Pri kopanju prekopa uporabljajo šest velikih bagrov, katerih skupna zmogljivost znaša 200 kubičnih metrov zemlje na uro. Hkrati so začeli graditi tudi dele prekopa v Bački, in sicer na odseku Bezdan—Srpski Miletič, kjer grade naprave za zajezitev vode in nasipa Siga Kazuk. Začeli so tudi graditi razvodno mrežo prekopa za namakanje 12.000 ha zemlje in mrežo prekopov za namakanje nadaljnjih 7500 ha zemlje.

Jugoslovansko kmetijstvo v številkah

Povprečni donosi na hektar v Jugoslaviji: pšenica in rž: 1930/39 — 11,1; 1947/56 — 11,1; v letih 1953/55 — 10,9; predlanskim pa 12,4 metrskih stotov.

Ječmen: 1930/39 — 9,7; 1947/56 — 10,1; 1953/55 — 10,6; predlanskim pa 11,6 metrskih stotov.

Koruzi: 1930/39 — 16,4; 1947/55 — 14,3; 1953/55 — 14,6 metrskih stotov.

Sladkorna pesa: 1930/39 — 176; 1947/55 — 150; 1953/55 — 179 metrskih stotov.

Povprečni donosi na kmetijskih posestvih: pšenica 1954 — 9,4, 1955 pa 17,9 metrskih stotov; koruzi l. 1954 — 18,5, l. 1955 pa 20,2 metrskih stotov; sladkorna pesa l. 1954 — 149, l. 1955 pa 193 metrskih stotov.

Kakšne donose bi lahko dosegli tudi v sedanjih pogojih, če bi boljše upoštevali agrotehnične ukrepe in izboljšali organizacijo proizvodnje, kažejo primeri s kmetijskega posestva »Jasenovca« na Belju in še nekaterih drugih gospodarstev. Posestvo »Jasenovac« je doseglo predlanskim tele donose: pšenice 30, koruze 62, sladkorne pese pa 449 metrskih stotov.

Število traktorjev v našem kmetijstvu stalno raste. Leta 1939 jih je imela Jugoslavija 2.500, leta 1948 jih je bilo

7.228, leta 1953 že 11.648, lani pa 13.815. Tudi poraba umetnih gnojil narašča. Leta 1939 je znašala potrošnja 46.000 ton, leta 1940 102.100 ton, leta 1953 108.000 ton in lani 540.000 ton.

Rodovitnih njiv vedno manj

Kot ugotavljajo strokovnjaki, povzročajo erozija in hudourniki zelo veliko škodo po vsej Jugoslaviji, saj odnesejo letno okrog 20.000 ha rodovitnih njiv in zelo zmanjšujejo že tako in tako skromne zemljiške površine. Računajo, da erozija ogroža že okrog 8 milijonov hektarov, od tega 4,5 milijona njivskih in travniških ter 3,5 milijona hektarov gozdnih površin. Če se ne bomo resno spoprijeli s to zadevo, se bo erozija širila naprej in jo bomo v prihodnje zmerom težje preprečevali. Strokovnjaki trdijo, da je zaustavljanje erozije tako pereča zadeva, da v nekaj desetletjih utegne ogroziti temelje našega kmetijstva, če se je takoj ne lotimo. O tem vprašanju govori poseben prispevek v našem Koledarju.

Uporaba atomske energije v našem kmetijstvu

Poseben oddelek v Inštitutu za jedrsko energijo v Vinči raziskuje uporabo jedrske energije v našem kmetijstvu. Ta uporaba nam bo že v bližnji prihodnosti omogočila, da bomo dosegli v našem kmetijstvu in gozdarstvu velike uspehe. Z obsevanjem semen in rastlin z radioaktivnimi žarki se poveča njihova kalivost oziroma rast ter poveča rodnost. To obsevanje se vrši s tako imenovanimi X in gama žarki ali pa tako, da seme potopimo v raztopino odpadkov, ki nastanejo pri jedrski proizvodnji. Tako so povečali pridelok rži za 22 odstotkov, grašice za 50 odstotkov, soje za 53 odstotkov in paradižnika za 38 odstotkov.

Z jedrskim izžarevanjem je mogoče dobiti tudi nove rastlinske sorte, ki so odpornejše in imajo v splošnem boljše lastnosti. Jedrska izžarevanja uničujejo tudi razne rastlinske škodljivce, z uporabo jedrskih žarkov bomo lahko izboljšali umetna gnojila, slaba krmila spre-

minjali v krmila visoke vrednosti. Uporaba jedrske energije se je zelo obnesla pri konserviranju živil. Radiocesin in radiostromicij očuvata pred kvarjenjem pri navadni temperaturi krompir, repo, korenje in druge gomoljnice. Že majhne količine radioizotopov zadoščajo, da ohranimo v skladiščih grozdje, sadje, povrtnino, jajca in mleko.

Za napredek makedonskega kmetijstva

je bilo določenih lani 5 milijard 287 milijonov dinarjev, kar je 26,6 odstotkov več kakor leta 1956. Največ sredstev je določenih za nadaljevanje že začelih melioracijskih del, za nove melioracije ter za ureditev novih sadovnjakov.

Makedonska kmetijska proizvodnja predstavlja 5,3 odstotke vse jugoslovanske kmetijske proizvodnje. Dandanes se v Makedoniji od 1,216.000 prebivalcev še vedno 804.000 ali 66 odstotkov ljudi preživlja s kmetijstvom. Makedonsko kmetijstvo daje tobak, koruzo, razne povrtine (zlasti papriko in paradižnik), kjer je dovolj vode lepo uspeva riž, v toplejših krajih pa bombaž. Zaradi razmeroma toplega podnebja ima Makedonija velike možnosti za zgodnje pridelke (grozdje, sadje, povrtnina). S sodobnimi namakalnimi napravami bi močno povečali kmetijsko proizvodnjo v Makedoniji. Prostrane planjave in nižine, ki jim zlasti v poletju primanjkuje vode, bodo tako lahko spremenili v cvetočo deželo z lepimi vinogradi, sadovnjaki in vrtovi, ki bodo z najboljšimi kmetijskimi pridelki lahko zalagali ne le domače tržišče, ampak tudi tujino.

Dobro seme — dobra žetev

V Sloveniji pridelamo letno okoli 1000 vagonov žita manj samo zato, ker vsi kmetje ne čistijo redno semen. Tudi krompirja bi pridelali okoli 1000 vagonov več, če bi redno izmenjavali semena. Čeprav se je pokazalo, da daje vsajeni merkantilni krompir le 120 stotov slabšega pridelka na 1 ha, semenski krompir pa 180 stotov boljšega, še vedno precej kmetov ne poskrbi za dober semenski krompir. Z dobrim semenom povečamo

pridelek žita za 30 odstotkov, krompirja pa celo za 50 odstotkov. Račun je vendar jasen in kdor ga ne vidi, mu lahko rečemo prav po kmečko, da je »skregan s pametjo«. Prav isto bi lahko navedli za vse kmetijske kulture, saj drži, da je dobro seme polovica dobre žetve, ostala polovica pa je odvisna od zemlje, gnoja, obdelovanja in seveda tudi od vremena.

Predelana konoplja nadomešča lan in bombaž

Za uvoz bombaža in lanu dajemo vsako leto desetine milijonov dolarjev. Konoplje pa pridelamo toliko, da jo izvažamo. To nesorazmerje je dalo pobudo našim strokovnjakom na inštitutu za tekstilna vlakna pri kemičnem oddelku Tehnične fakultete v Ljubljani, kako predelati ceneno domačo konopljo, da bi jo v industriji lahko uporabljali kot nadomestilo za lan in bombaž.

Strokovnjakom je po dolgotrajnih poizkusih res uspelo pridobivati iz grobih in olesenelih konopljinih vlaken, ki so sestavljena iz snopov manjših vlaken, tako imenovano linizirano konopljo. Kako so to dosegli? Z izluževanjem in prekuhavanjem v zaprtem kotlu pod določenim pritiskom so odvzeli vlaknom običajne zelene konoplje snovi, ki lese nijo vlakna, pri tem pa snope vlaken razkrojijo v tanjša vlakna. Tako so dobili lepa dolga vlakna, ki so enakovredna lanenim vlaknom. Iz 1420 kg zelene konoplje so pridobili 1000 kg linizirane konoplje, ki je navzlic stroškom kemične predelave precej cenejša kakor domači lan oziroma po kakovosti boljši uvoženi lan. Nekatere naše tovarne že izdelujejo linizirano konopljo, ki jo spet druge domače tovarne predelujejo v tkanine.

Strokovnjakom omenjenega inštituta je prav tako uspelo pridobivati iz konoplje bombažu enakovredna vlakna. Kotonin, kot se imenuje novo predivo iz konoplje, je enakovreden bombažu, po vrh pa še cenejši.

Ptice koristijo kmetijstvu

Če vemo, da nam en par ptic pevk uniči v letu dni 75 kg najrazličnejših žu-

želk, 120 milijonov njihovih jajčec in okroglo 150.000 gosenic, tedaj ni prav nič nenavadnega, če so se razne države lotile ukrepov, da bi zvišale število koristnih ptic pevk. Ti ukrepi so tem potrebniji, ker vse bolj in bolj izginjajo gozdovi in grmovje, kjer so si lahko ptice v miru in samoti spletale gnezda, ker se leto za letom vrača manj ptic selivk. Tako so na primer v Nemčiji poleg avtomobilskih cest in še posebno na mostovih začeli postavljati umetna gnezda najrazličnejših velikosti, v nova poslopja pa vlagati tu in tam opeke z votlinicami, namenjene različnim vrstam ptic pevk, kjer bi le-te lahko gnezdile. Tudi pri nas so z uredbo o zaščiti ptic, koristnih za kmetijstvo, skušali urediti to vprašanje. Še posebej naj bi poskrbeli naši kmetje, da bi z valilnicami privabljali v naše gozdove in sadovnjake ptice selivke, za naše stalne ptice, ki ostanejo tudi čez zimo pri nas, pa naj bi poskrbeli s tem, da bi jim v pomanjkanju naravnih gnezdišč nudili umetna gnezdišča in vališča, pozimi pa jim pripravili tudi krmišča.

Če živali napenja

Pri hudem napenjanju lahko pogine govedo že v pol ure, če ni pri roki pametne pomoči. Živali ne spuščajmo v deteljišča ali na mokre, rosnate pašnike, če pa jih že, jim dajmo prej nekaj suhe krme! Do napenjanja pride zato, ker nastane v vampu velika množina plinov, ki utegnejo žival zadušiti, če jih pravočasno ne odstranimo, ali pa celo razženejo vamp, da počí. Izkušeni živinorejci polivajo napeto žival z mrzlo vodo in jo gonijo navkreber. Iz slame napravijo zvitek, ki ga vtaknejo živali v gobec in ga zavežejo za rogove. Tisti del zvitka, ki je v gobcu, namažejo s kolomazom ali s kakšno drugo gnusno stvarjo, da se prične živali vzdigovati in da tako spravi vsaj nekaj vetrov iz vampa. Ako ni napenjanje prehudo, vlijejo živali apno vodo (žlico živega apna, raztopljenega v 5 litrih vode) ali raztopljeno magnezijo. Apno in magnezija posrkata nekaj plinov. Pri hujšem napenjanju pa je moč rešiti žival le s požiralno cevjo ali s tro-

karjem, ki ga je treba zabosti v levo lakotnico v smeri proti prednji desni nogi.

Kako preprečiti ogrčavost

Ogrčavost goveje živine je razširjena po vsem svetu in tudi pri nas v Sloveniji napravi vsako leto milijonsko škodo zaradi izgube mesa, mleka in poškodovanih kož. Ogrčavost povzročata veliki in mali goveji obad. Muha izleže jajčeca na dlako goveda, ličinke predrejo kožo in pridejo do živca, nato v hrbtenico in se v tkivu hrbtne mozga dalje razvijajo. Čez devet do enajst mesecev se prerinejo skozi kanal v hrbteničnem vretencu in se naselijo v podkožju hrbta. Ličinke preluknjajo kožo in na koncu razvoja padejo skozi luknjico na tla. Uspešno domače sredstvo proti nadležnim obadom je tako imenovana čebulna mast, ki jo pripravite tako, da kuhate razrezano čebulo v svinjski masti, dokler ne porjavi (uporabna je tudi pokvarjena mast), nakar jo odlijete v ustrezno posodo, da se ohladi. Če narahlo namažete govedo s tako mastjo, bo njen duh odganjal obade in jim tako preprečeval izlego jajčec na dlako goveda.

Gojitev topolov se spleča

Med hitro rastočimi vrstami listavecv zavzema topol prvo mesto, saj daje štiri- do šestkrat, v posebno ugodnih razmerah pa tudi osemkrat večji prirastek kakor naše navadne drevesne vrste. Ker moramo zaradi varstva gozdov omejevati zlasti sečnjo smrekovine, nam to v marsičem nadomešča topol, kajti topolov les lahko s pridom porabimo v proizvodnji celuloze in papirja, pa tudi v stavbarstvu, za žagarsko obdelavo, za izdelavo furnirja, vezanih plošč, zabojev in lesne galanterije. Topol najbolje uspeva ob tekoči vodi na globoki in sveži zemlji, medtem ko stalna močvirnata zemljišča niso primerna. Ob Dravi, Savi in Muri, kjer so poplavna področja neprimerna za kmetijske kulture, pa tudi ob bregovih drugih rek in potokov se spleča gojiti topol, pa tudi ob cestah, železnicah, travnikih in na odprtem polju v obliki protivetrnih pasov.

Gnojenje njiv iz letal

Naši strokovnjaki že nekaj let sem proučujejo možnost gnojenja njiv iz letal. Po mnenju agronomov ima ta način gnojenja določene prednosti, predvsem zaradi brzine, s katero je mogoče iz letala zaprašiti z gnojili obsežna zemljišča. Letalo lahko v eni uri raztrosi 6 ton gnojila na površini 60 ha. S traktorjem bi to delo opravili v dveh in pol dnevih. Poleg tega je iz letala raztroseno gnojilo zelo enakomerno razdeljeno in ga je mogoče raztrositi že zgodaj spomladi, ko sneg še kopni. Z letali pa bi v našem kmetijstvu lahko opravljali še drugo pomembno delo: z zapraševanjem iz letala je možno na velikih površinah uničevati razne rastlinske škodljivce. Seveda pride uporaba letal za tako delo v poštev samo na velikih posestvih.

Svetovno kmetijstvo v številkah

Okoli tri petine svetovnega prebivalstva (več kot 1400 milijonov ljudi) živi na kmetijah, od tega okoli 915 milijonov v deželah Daljnega vzhoda, 153 milijonov pa v Afriki. Okoli 10 odstotkov celotne zemeljske površine (okoli 12.000 milijonov hektarov) je obdelane: 17 odstotkov je travnikov in pašnikov in 29 odstotkov zemeljske površine pokrivajo gozdovi. Skoraj polovica zemeljske površine (43,5 odstotkov) je neproizvodna, to je: ali je zazidana ali pa — največ je neobdelane in nerodovitne. Če bi 20 odstotkov neobdelanih površin v tropskih pokrajinah obdelali, bi se sedanje orne površine na svetu povečale za skoraj 50 odstotkov. V svetovnem kmetijstvu je danes dvakrat več traktorjev, kot jih je bilo ob koncu vojne in je njih število naraslo preko 8 milijonov (pri tem ni všteta Sovjetska zveza). S povečanjem števila traktorjev se je seveda zelo zmanjšala reja konj, ki jih traktorji spodrivajo zlasti v deželah, kjer je mehanizacija kmetijstva najbolj napredovala.

Mehanizacija angleškega kmetijstva

Angleži sami trdijo, da je njihovo kmetijstvo najbolj mehanizirano na

svetu. Vzlic temu, da so Angleži znani konservativci in da je tudi angleške farmarje (kmete) treba prepričevati, preden se oprimejo novih načinov proizvodnje, vendarle danes že vsako najmanjše kmetijsko posestvo teži za sodobnimi metodami obdelovanja zemlje. Nikjer ni tako uveljavljeno pravilo: Zgledi vlečejo kot v kmetijstvu. Še pred dvajsetimi leti je imela Anglija komaj 150 žetvenih strojev, danes jih ima že nad 30.000, traktorjev ima okoli 370.000, traktorskih plugov pa nad 330.000. Prav zaradi mehanizacije so Angleži po vojni povečali kmetijsko proizvodnjo za okrog 55 odstotkov, toda ob istem številu delavcev. Anglija, ki je zelo gosto naseljena, pridelala le polovico kmetijskih pridelkov, polovico pa jih uvažala. Značilno pa je, da so v živinoreji dosegli take uspehe, da imajo mleka dovolj. Pri nas so mnogi godrnjali ob nedavnem ukrepu oblasti, da bodo odvzeli zemljo tistim, ki je ne obdelujejo. Do takih razlastitev pride tudi na Angleškem. Farme, na katerih po krivdi najemnikov oziroma lastnikov gospodarstvo nazaduje, pridejo pod nadzorstvo in če po enem letu ni izboljšanja, je najemnik odpuščen in se zaposli drugod, lastnik farme pa odstopi od obdelave zemlje, kar pomeni obvezno prodajo farme. Država toliko prispeva za napredek kmetijstva, da upravičeno zahteva od farmarjev, da dobro gospodarijo in pridelajo čim več.

Maščoba iz koruze

Klice v koruznem zrnju so bogat vir maščob. Iz klic, ki jih vsebuje 100 kg koruze, bi lahko pridobili 3 kg maščob in 97 kg izvrstne živilske krme. Samo Vojvodina pridelala okoli 150.000 vagonov koruze. Če bi iz te pobrali kali, bi dobili okoli 2000 vagonov rastlinskih maščob, s čimer bi krili polovico dosedanjega uvoza masti.

Sirski namakalni načrti

Sirska vlada se je odločila za velike načrte za največji hidroelektrični in namakalni sistem na svojem ozemlju. Zgraditi namerava več jezov na gornjem

toku reke Evfrat, ki bo poslej s svojimi vodami proizvajala električno energijo in hkrati namakala razsežne površine doslej neobdelane zemlje.

K izdelavi in izvedbi velikih načrtov je sirska vlada pritegnila tudi tuje strokovnjake in podjetja. Z jezo, ki bi dobil ime »Jusuf paša«, bi uravnali količino vode, ki bi tekla po strugah in prekopih, hkrati pa bi ob njem zgradili elektrarno. Jez bi bil visok 30 metrov, za njim bi se nabralo velikansko jezero z dvema milijardama kubičnih metrov vode. Vodni padec na tem jezu naj bi dajal 50 milijonov kilovatnih ur na leto. To energijo bi uporabili za pogon črpalnih naprav na bregovih in za potrebe industrije pokrajine Alep.

Z ureditvijo teh načrtov bi lahko namakali 500.000 ha zemlje, kar bi pome-

nilo velikanski napredek za kmetijstvo sirske države.

Vrste riža

Na svetu je mnogo vrst riža. Najvažnejše vrste so: bengalski riž, ki ima bolj drobna rumenkasta zrna; patna riž, ki ima čisto bela, dolga in tanka zrna; riž iz okolice Madrasa uporabljajo v glavnem v industriji; rangunski riž je bel in okrogel, včasih podoben ječmenčku; siamski riž ima steklast lesk voščenorumenene ali rdečkaste barve; japonski riž ima kratka, steklasta zrna; afriški ali levantski riž ima velika črnkasta zrna; v Italiji je najboljši ostiglianski riž, ki ima polna, močna bela zrna; v Ameriki je najbolj znan karolinski riž, ki je velik, prosojen, dolg in čist.

Riževa polja v Makedoniji

Riž uporabljamo kot živilo in je zlasti v mnogih azijskih deželah eno izmed osnovnih hranil. Mnogo riža se uporabi tudi v industriji za izdelavo škroba, ki ga uporabljajo za pripravo finega peciva, za apretiranje (raztegovanje in gladenje) finih tkanin, za škrobljenje perila, za izdelovanje pudra, za klejenje papirja, za primes k čokoladi itd.

Boljšo pšenico iščejo

Oddelek za kmetijstvo pri ameriški vladi in poskusna postaja v Missouriju proučujeta kitajsko jaro pšenico. Strokovnjaki pšenični sorti odstranjujejo kromosome (barvna telesca), da bi tako prišli na znanstveni osnovi do podatkov o značilnosti posameznih sort pšenice. Znano je namreč, da so lastnosti pšenice odvisne od številnih, doslej ugotovljenih kromosomov. Ameriškemu znanstveniku dr. Searsu je uspelo ugotoviti, kaj se zgodi, če odstrani določeno število kromosomov. Z odstranitvijo le enega samega kromosoma se je zmanjšala višina dorasle rastline za 50 odstotkov, steblo je potemnelo, plodnost pa se je zmanjšala celo za 75 odstotkov. S poskusi bi radi ugotovili povezanost kromosomov raznih vrst pšenice ter umetno vzgojili nove vrste z lastnostmi, kakršnih zdaj nima nobena med njimi.

Sintetični riž

Čeprav pridelajo na svetu čedalje več riža, ki je osnovna hrana za prebivalce mnogih držav, posebno v Aziji, ga je zlasti na Japonskem začelo primanjkovati zaradi velikega prirastka prebivalstva. Japonski strokovnjaki so se zato lotili proizvodnje sintetičnega riža, ki se po zunanosti in načinu pripravljanja sploh ne razlikuje od naravnega. Tako porabijo na Japonskem že blizu 150.000 ton sintetičnega riža na leto. V posebnih tovarnah izdelujejo dve vrsti takega riža. Prva vsebuje 50 odstotkov škroba iz krompirja, 40 odstotkov iz žita in 10 odstotkov riževe moke. Druga vrsta pa ima 20 odstotkov krompirjevega, 70 odstotkov žitnega in 10 odstotkov riževega

škroba. Slaba stran v prehrani z umetnim rižem je, da ne vsebuje rudninskih snovi in vitaminov, kot jih ima naravni riž.

Koliko rastlin je na svetu

S še tako popolnim znanstvenim aparatom in ob sodelovanju strokovnjakov vsega sveta bi bilo skoraj nemogoče ugotoviti, koliko posameznih rastlinskih vrst raste na svetu. Po ocenah nekega ameriškega znanstvenika iz leta 1910 je bilo tedaj na vsem svetu okoli 210.000 različnih vrst rastlin. V zadnjih petdesetih letih so odkrili na tisoče novih rastlin, mnogo novih pa so umetno vzgojili in se je torej njih število vsaj podvojilo oziroma toliko več rastlin so odkrili. Sodobni naravoslovci sodijo, da je samo raznih vrst lišajev, alg in gob na svetu več kakor 250.000. Poleg tega navajajo več kot 550 vrst dreves in nad 300.000 različnih cvetlic.

Zakaj kopriva peče

Če koprivo pogledamo natančneje, zlahka vidimo, da njene liste in stebelce pokrivajo številne drobne dlačice, ki so na oko prav nenevarne. Pa prav te dlačice so tista zvijsko nastavljena past, zaradi katere kopriva peče. Drobne dlačice so kakor tanke cevke, od katerih vsaka je na koncu zavita in zaprta. Vršički teh dlačic so sila krhki. Vsak še tako rahel dotikljaj zadošča, da se taka dlačica-cevka na koncu odlomi in njeni ostrí robovi se nam zarijejo v kožo. Hkrati priteče iz spodnjega dela po cevki strupena žgoča tekočina, se pcedi v ranico in povzroči neprijetno, pekočo bolečino. Če pa koprivo primemo dovolj trdno, nam njene dlačice ne bodo mogle škodovati. Z dovolj mirnim in krepkim prijemom jih namreč polomimo kar cele že pri korenu in ne pri vrhu, kjer so krhke in kjer bi nam njihovi ostrí robovi mogli raniti kožo. Strupena tekočina v takem primeru sicer vendarle priteče po cevki, ker pa ni nobene ranice, nam ne more do živega in kopriva nas tako ne peče.

-nik.

† Joža Vovk

Pokojni pesnik in pisatelj, ki je umrl 17. februarja 1957 kot župnik na Jezerskem, je znan mohorjanom po prispevkih v predvojni Mladiki in Koledarju. Za mladino je napisal dve knjigi: »Zaplan-karji« (1941) in »Naš Buček« (1945). Zlasti »Naš Buček« je prijetno pisana povest iz življenja veselih, razigranih in včasih tudi porednih vaških fantičev. V njej je pisatelj obudil mnogo spominov na svojo mladost. »Izgnanci« (Beograd 1945) je Vovkova pesniška zbirka, ki je nastala pod vtisom strahot minule vojne, ko je bil z mnogimi drugimi slovenskimi duhovniki zaprt in pregnan v Srbijo, kjer je opravljal dušno pastirstvo med drugimi izgnanimi slovenskimi rojaki. Pred dvema letoma (1956) je izdal zbirko »Pesmi«, v kateri je izbral najbolj zrelo klasje svojega dvajsetletnega pesniškega dela.

Jože Vovk je bil sin kmečkih staršev. Rojen je bil 17. februarja 1911 na Češnjici pri Podnartu. Klasično gimnazijo je obiskoval v Št. Vidu nad Ljubljano, bogoslovje v Ljubljani, bil posvečen v mašnika 5. julija 1936 in nato služboval na Dobrovi in v Kranju do izгона v Srbijo. Po vojni se je vrnil v Kranj, od leta 1951 dalje pa je opravljal dušno pastirstvo na Jezerskem in hkrati upravljal župnijo Kokro. — Objavljamo nekaj njegovih pesmi.

Pomlad

Razčesáni bori zro v večer.
Polje diha v vonju bilk in trav.
Tiho veter beli jablani
je odpihal cvet v dehtečo smer.
Čez in čez na pot so posejani
cveti. V zemlji razrahljani
vsepovsod se mlada rast budi. —
Svoje suho bom drevo zasadil,
morda tudi meni mladi cvet vzbrsti...

Pastirji

Zamišljeni pastirji čredo ženejo
molče, kot da so na piščali pozabili.
(Morda pa bodo drugih spet ovili,
mene žeja že po zvonki pesmi.)
Ves dan slonim ob strgani ograji
in zrem v vonjive cvete bledih rož,
čebele nanje sedajo pojoče —
hej, pastirji, zdaj nastavite piščali!

Jesen

Nocoj je v trudno vas jesen prišla,
neslišno, tiho je pobrala cvetje,
v mrakove tožne gozd odet je
in mrtvo listje vsipa se na tla.

Drevesa žalostno stoje, vsa onemela,
in siva pajčevina, glej, zdaj že visi;
kjer prej vse dneve nam je ptica pela,
le prazno gnezdo je ostalo še po nji.

Ze mrzle sape nosijo vetrovi
in zadnji cvet mrje sred pustih trat,
za smrt nekomu že pojo zvonovi,
a v zemlji zrnje klije — za pomlad.

Macesen

Zrasel si na trdih skalnih fleh,
svoje korenine kakor kremplje viješ
v rahlo prst v razpokah in čereh,
z divjih rož zdravilno roso piješ.

Veje razčesali divji so viharji,
nad prepad krivili tvoje so telo,
da si breznom gledal prav na dno,
a zaman čakali nate so grobarji.

Sonce te je žgalo v vročih dneh,
kot bi izpod tebe vlago pilo,
s strelami nebo je vate bilo,
a ostal si gospodar na svojih fleh.

Kad poromam k tebi, stari samotar,
da kramljava sredi gorskega pokoja
o lepoti boja in grenkosti znoja,
preden se zažene v naju nov vihar.

Predmestni otrok

Tam zunaj mesta je hiša ogromna,
desno od vhoda globoke stopnice,
spodaj je soba, sobica skromna,
ozka in nizka je, kot so temnice.

Vanjo prisije le košček nam dneva.
Okno je majhno in dan je droban.
Mamo pokličem — pa nič ne odmeva
kot v gornjih prostorih pod stropi soban.

Malokrat boža me očkova roka,
mame čez dan ni nikoli doma,
sama popestujem mala otroka,
še pesem zapojem, če strah je oba.

Nič ne razumem, zakaj je tako.
Kadar na cesto grem, vse je novo.
Zunaj je dan in ljudje razigrani,
mi pa živimo, ko da smo prodani.

Od doma

Polnoči.
Težko zastoka vlak
preko šentoviške poljane,
v noč se potaplja in mrak,
mimo so luči Ljubljane.

Sedem vagonov ljudi
nemo se v okna ozira,
z iskrami misel hiti
nazaj. Nekdo solzo si ofira.

Trije vagoni bisag —
vanje so dali domove,
kar zraslo iz znojnih je srag,
še šole in cerkve, gozdove.

»Kam ženete narod, biriči?«
Joj, bratec, ne kriči,
glej avtomat tam napet!
Kaj več ne poznaš me?
Številka sem tri sto devet...

Na pot

Zakril je sivi mrak planine,
zapela kosa, padel cvet,
izgnani smo iz domovine
in tisoče požira svet.

Ostal je dom nekje v daljavi,
volcje se za kosti tepo,
ah, daleč tam ob Savi, Dravi
zdaj tujec orje nam zemljo.

Ni trava še grobov prekrila,
ubit še ni poslednji sin,
na večno bo krivica vpila,
vpila do nebes višin.

Jate mojih ptic

Bog, neutrudno
seješ seme
v mojo zemljo.

Jate mojih ptic
vsak dan prilete
in zrna pobero.

Ob dnevu žetve
s prazno mero
jokal bom pred Tabo
v bedi, v sili.

Ti, o Bog, takrat
se mojih ptic
usmili...

Večerna pesem

Nemi oblaki z nevidno težo silijo k tlom.
Strehe se bočijo, rade bi segle čez vso ravan,
kot trudni svetniki drevesa tenka molijo.
Vrata se komaj slišna počasi zapirajo,
žene nosijo vrče. Čista voda curlja
in poje pri vsakem vrču novo pesem;
ko so vsi vrči polni, spet nadaljuje
enakomerno padanje zviška na fla,
iskreč se razbija na fleh in leze med travo.
Vonj raste z vrto in z oken dišečih pada,
nekje je zamolklo obstal poslednji voz,
potem oneme še počasni koraki živine,
ki brodi po mokrih fleh pri koritu.
Potem je mirno vse in nekdo je snel klobuk
in tiho tiho moli za srečno smrt.

Osmero blagrov

»Blagor«

Prvi pozdrav Odrašenika sveta, učlovečene božje Ljubezni in glasnika veselega oznanila ne more biti nič drugega kakor obljuba sreče. Misel na srečo je tako globoko prepletena z našim bistvom, da bi nas vsak učenik grenko razočaral, ako bi nam vsaj v neki obliki sreče ne prinesel. Polni smisel Kristusove besede »blagor« je nemogoče dojeti. Naša želja po sreči je neizmerna, zato more samo večno uresničenje tega hrepenenja dati na to vprašanje zadnji odgovor. Takšen odgovor ni zgolj beseda. To je lahko samo doživetje, eno samo doživetje, Bog sam.

Vendar so blagri tudi naša zemeljska duhovna hrana. Zato mora imeti beseda tudi svoj zemeljski smisel. Druga beseda za isto resničnost je sreča. Pa nam tudi ni prav jasna. Vemo le to, da sreča govora na gori ni isto kakor sreča vsakdanjih hrepenenj. V njej je mnogo več in mnogo manj. Sreča otrok božjih pride lahko tudi v raztrgani obleki, je lahko brez doma, brez varstva, brez kruha in obleke, brez užitkov in vsakdanje tolažbe. Da je res sreča, vemo iz neke trdne zavesti varnosti, iz vere v končno uresničenje vsega, kar je dobro, lepo in sveto. Ta sreča nam je nekam neposredno dana, kakor nam je dana samosvest.

»Ubogi v duhu«

Samo Bog je resnično bogastvo. Stvarstvo je v primeri z Bogom samo senca resničnega bivanja. Po nekem nedoumljivem božjem čudežu pa tudi ta senca je in živi. V muki vednega spreminjanja se dviga iz niča in se obrača k izvoru svojega bivanja. V tej živi božji senci ustvarjenega sveta je duh kakor zadnji cvet, ki se svoje odvisnosti in svojega izvora zaveda. Misel, da smo ustvarjeni in zato povsem odvisni od vira vsega bitja, je temelj vsega našega verovanja. Zato je človeško življenje neizmeren glad po Bogu, ki edini lahko napolni praznoto našega duha in sreča.

Pravo ime vsega ustvarjenega sveta je odvisnost. Tako je odvisna reka od svojega vira, tako je odvisen sončni žarek od sonca, tako je ljubezen izraz duha. Odvisnost stvarstva od Boga je nujno zvezana z dejstvom bivanja samega in sega tako daleč kakor bivanje z vsem udejstvovanjem vred. To je morda najbolj temeljna misel vsake prave religioznosti, morda tudi vsake prave modrosti. Odgovor človeka na to osnovno resnico je priznavanje te ustvarjene ničnosti in z njo zvezane popolne podrejenosti. Ta majhnost v primeri z Bogom je resnično uboštvo, bistvena revščina in ničnost. Začetek našega pravega življenja je zavest vsega tega. Modrost mora s tem dejstvom računati.

Občutek popolne odvisnosti, absolutnega siromaštva in revščine se lahko začne ob katerem koli doživetju. Ob vsaki praznoti, ob vsakem pomanjkanju, ob vsaki, še tako vsakdanji revščini. Uboštvo je čudovito pisana vrsta nepopolnosti, ki nas opozarjajo na božje bogastvo. Navadno, vsakdanje pomanjkanje je v vsem tem samo prvi člen. Morda je ta način uboštva najbolj razširjen, najbolj znan in mnogim najbolj zoprni, ker se dotakne človeka v njegovem čutnem življenju, ki je vsem ljudem na isti način dano. Glad po telesnem kruhu je najbolj splošno doživetje revščine. Hrepenenje po duhovni hrani predstavlja na splošno mnogo manj boleče pomanjkanje. Ljudje so za to vrsto kruha nekam topo nezainteresirani. Vendar lahko pomeni ono primitivno pomanjkanje telesne hrane prvo zavest nekega drugega uboštva. Materialno ubog človek se začne zavedati svoje bornosti in začne razmišljati. Sitost to hrepenenje po spoznanju uspava. Zaradi te duhovne pripravljenosti so materialno ubogi ljudje Kristusu bližji. To pa še ne pomeni, da bi bilo uboštvo samo po sebi kakršna koli vrednota. Nova izkustva so nas prepričala o strašnem dejstvu, da je lahko tudi tvorno pomanjkanje prav tako uspalno sredstvo kakor samozadovoljna sitost. Takemu uboštvu blagor seveda prav tako

malo velja kakor bogastvu. Najbrž je celo večja zapreka za uresničenje kraljestva božjega, ker ljudi tako zmuči in okrni, da jim hrepenenje po resnici ubije. Materialno uboštvo je lahko kaži-pot k Bogu, more pa postati tudi strahotna ovira. V nobenem primeru pa ni kakršna koli verska nujnost, brez katere bi blagor ne imel več smisla. Saj bi v takem nemogočem primeru morali celo z največjo vnemo skrbeti za to, da beda ostane, ker bi se nam sicer obljuba izgubila. To bi pomenilo smrt vsake prave kulture. Človeštvo ima pravico in celo dolžnost, da z vsemi dobrimi sredstvi preganja tvarno revščino in gradi svojo kulturo. Uboštvo govora na gori ni bistveno zakoreninjeno v tem primitivnem pomanjkanju. Kraljestvo božje ne črpa svoje moči iz pomanjkanja tvarnega kruha. Človeška omejenost kot posledica naše odvisnosti ima še mnogo drugih in trajnejših vzrokov za večno resničnost Kristusovega blagrovanja.

Uboštvo duha je omejenost razuma (ne v smislu kake bebavosti, kakor trdijo naivni in nepoučeni), nebogljenost naših misli, razlag, teorij, sestavov, teoloških in filozofskih formulacij, uboštvo besede vobče. S tem priznanjem svojega razuma ne ponižujemo. Govorimo le o ničnosti v primeri z božjo neizmernostjo.

Uboštvo govora na gori je revščina naše volje. Ta duhovna energija, ki bi se morala neprestano obnavljati iz božjih vrelcev, podlega vse prerada ničnim in malenkostnim vrednotam, ker ne zna čakati na velika doživetja, ki nam jih je namenila božja previdnost. Zaradi naglice, s katero grabi za varljivim videzom, zamudi najlepše trenutke. Redkokdaj čaka na pravem mestu. Zato je kljub naglici vedno tam, kjer ni ničesar.

Pa tudi čustvovanje je ubogo. Nič prav umirjenega in trdnega ni v njem. Zaletava se iz ene skrajnosti v drugo. Niha med sovraštvom in malikovalsko zaverovanostjo. Ljubi in sovraži obenem. In ljubi tako, da utegne biti ljubezen usodnejša od sovraštva, in sovraži tako, da je sovraštvo le zakrinkana ljubezen. Spreminja imena, kakor spreminja svoje bistvo. Danes povišuje do neba, jutri bo obsojalo do pekla. To uro je vse čudovito

lepo, čez nekaj trenutkov bo ista vrednota brez sleherne privlačnosti.

Vsepovsod smo ob mejah svojega ustvarjenega bista. Vsak prepad utegne vzbuditi spomin na to, kar dejansko smo. Naše bistvo ni v skladu s tem, kar z vso silo hočemo. Naša resnica je premajhna za našo radovednost, naša sreča preplitva za naše hrepenenje. To je naše neizogibno uboštvo. Bog sam čaka v teh mejah na nas, da nas opomni nase, nam očisti pogled na svet vrednot in nas pritegne k sebi.

Uboštvo duha je svoboda za Boga. Samo ubogi v duhu imajo čas za Boga. Vsi drugi so vse preveč zaposleni, vase zaverovani, sebi in svojim igračkam usužnjeni. Sitost in samozadovoljnost duha je neprestana služba majhnim stvarim. Nasprotno svobode za Boga je navezanost na blesk stvari. Suženjstvo pa ne more biti končni smisel našega življenja.

»Krotki«

Uboštvo govora na gori ima svoje osnove v dejstvu popolne odvisnosti vsega stvarstva od Boga in v bistveni nepopolnosti vsega, kar ima le podarjeno eksistenco. Krotkost pa je sposobnost, ki ti pokaže pot do duha in srca drugega človeka, pa naj je ta dober ali slab. Med dobrimi in slabimi ljudmi pravzaprav ni prave razmejitive. V času našega tostranskega romanja ne more nihče te meje prav potegniti. Mejniki so namreč nekje v človeških srcih. Tako segamo s svojim življenjem v oba svetova, v svet dobrega in v svet slabega. Zato je naš bližnji nekakšna druga izdaja naše lastne osebnosti. To, kar je v meni morda samo kot možnost nakazano, je v drugem že uresničeno. Česa se sam v dno srca bojim, to morda v drugem živi. V dobrem človeku gledam možnost svoje lastne vrednosti, ki sem jo zapravil, kolikor sem slab. V slabem gledam možnost svoje nevrednosti, ki nekje v bližini tudi name preži. Delitev v dobre in slabe je bolj shema za razmejitev dveh svetov v moji notranjosti, kakor pa resnična meja med dvema kategorijama ljudi. Je le nekakšna pedagoška metoda, ki naj v meni

samem razliko med dobrim in slabim bolj poudari.

Ker ima zlo tudi v nas svojo domovinsko pravico, so tako imenovani slabi ljudje v ozkem sorodstvu z nami samimi. So resnično naši bližnji. Sovraštvo, s katerim jim prihajamo naproti, bi imelo smisel, ako bi veljalo le zlu, ki je v njih. Ker pa velja navadno njim samim, pomeni krivico in nedoslednost.

Krotkost črpa svojo moč iz žive zavesti vsesplošnega bratstva, splošne bližine in podobnosti. V takih odnosih za sovraštvo ni prostora. Ako sovražim, zlo le množim in delam tako proti samemu sebi. Saj pomeni sovražiti toliko, kakor hoteti hudo. S to nevarno igravo duha rušimo svoj lastni svet, zemljo, na kateri stojimo, osnove, brez katerih je življenje nemogoče. S sovraštvom miniramo svojo in tujo srečo.

Krotkost je vera v zmago dobrote v meni in drugih. Krotkost je zaupanje v moč razuma in v zdravje duha.

Krotkost ni neka mahedrava in boječa sentimentalnost, ki bi ji stregla lenoba. V resnici je prav to najvišja oblika poguma, ker sprejema tudi trpljenje, ki je težko breme. Krotkost je dobrotà, ki se svoje moči zaveda. Taka preizkušena dobrohotnost je najbolj tiha pa obenem najbolj mogočna velesila na tem svetu, molčeča in mirna, čudovito dostojanstvena in velika v svoji globoki samozavesti. Ne kriči in ne grozi, ne udarja in ne ubija, ne ruši in ne uničuje. V njenem svetu ni maščevalnosti in ne slepe jeze, ki je le odmev nekega tujega, živalskega sveta. Molčeči, na križ razpeti Kristus je v svoji nadzemeljski dostojanstvenosti večni simbol resnične krotkosti, ki je zares zlo premagala.

»Žalostni«

Žalost govora na gori je najgloblja pa obenem najveselejša žalost tega sveta. Njene korenine so v svetu ubošva. Omejenost stvarstva jo ustvarja iz svoje nepopolnosti. Je to žalost duha, ki je ustvarjen za neskončno resnico, pa si mora iskati hrane v spremenljivih malenkostih borih drobtin resnice in bitja. Je to žalost volje, ki sanja o večni sreči,

pa še minljive ne more doseči, dokler ne pogleda za zastore večnosti. Nad vsem, kar mislimo, delamo in hočemo, je koprena žalosti, ki je tudi lepota našega sveta ne more odstraniti.

Naše življenje je vedno domotožje. Vemo, da imamo svoj dom onstran meja našega sveta. Vemo tudi, da je ta dom poln ljubezenske toplote in čistega miru, vemo pa tudi za razdaljo, ki nas od njega loči. Žalost, o kateri govori Kristus, je v bistvu domotožje po Bogu. Res je, da se mnogi verniki tega ne zavedajo dovolj živo. Marsikdo na ta svoj pravi dom sploh nikoli ne misli. Vendar ni dvoma, da je nad vsakim življenjem dihanje neke skrivnostne žalosti, ki se meša v vsako veselje, moti vsako radost in dosledno razjeda vse velike načrte o sreči. Ako gledaš jokajočega otroka, ki se mu je igračka razbila, te utegne spreleteti slutnja žalosti, ki je tudi tvoja in te bo zajela, ko se bodo tudi tvoje vesele misli kakor trhla igračka razbile ob trdoti življenja, ki te je razočaralo. Ob razbitem prijateljstvu, ob pohojeni ljubezni, ob prevaranem zaupanju in zaigrani čistosti srca se boš srečal z njo. Zato te lahko užalosti vsak uvenel cvet, vsak sončni zaton, vsaka pozna jesen. Vsak dan, ki se je poslovil, da se ne vrne nikoli več, je lahko povod za žalost, ki ni nič drugega kakor domotožje po neki stalnosti, po neki mirni in varni posesti vsega, kar je dobro in lepo. Ljudje o vsem tem ne govorijo radi. Vse to poslavljanje jim je uganka, ki se bo končala z največjo in najbridkejšo, z njihovo lastno smrtjo. Ako ne rešujejo življenjskih vprašanj s pomočjo božjih formul, je vse ena sama velika in bridka skrivnost. Nam je ta neskladnost med željo in resničnostjo dokaz za onostransko smiselnost življenja. Zato verujemo v večno življenje in v dopolnitev sreče na onem svetu. Tolažba z večnostjo nam ne pomeni varljive delovne metode, ki lahko prevari le naivne in lahkovorne ljudi. Tako je žalost iz govora na gori edina žalost, ki ima smisel. Morda je v njej več veselja kakor žalosti. Zaupanje v večno radost otrok božjih spreminja trpljenje v zmagoslavje. In smrt je končno le vračanje domov.

»Lačni in žejni pravice«

Pravičnost govora na gori pomeni predvsem priznavanje našega mesta v božjem stvarstvu. Prav je to, kar je v skladu z božjim redom veselja in življenja. Pravičnost je harmonija z božjo voljo, svetost, ljubezen do Boga in bližnjega. Pravičnost je sveta vnema za božji red življenja, ki ga moramo s svojim delom uresničiti. Glad in žeja sta dokaz za težo te plemenite borbe. Sejmariji in menjalci, gospodarji in delavci so lačni denarja, kruha, obleke, časti in užitkov. Žeja jih po dobičku in velikih številkah. Otroci božji pa so lačni pravice. V njih je žeja po velikem božjem redu, ki ga pomagajo ustvarjati, ne da bi sami postali lačni in žejni malenkosti.

Pravičnost je ogenj, ki pozna krivico, storjeno božji ljubezni. Pravičnost pa je seveda tudi plamen, ki uničuje krivico, storjeno plemstvu in časti človeka, ki nam ga je božja previdnost pripeljala na življenjsko pot. Kdor se resnično in zvesto bori za božji red življenja, za zmago svetosti, ljubezni in resnice, ne more biti brez čuta za vsakdanje pravice svojega bližnjega.

»Usmiljeni«

Usmiljenje je sočutje z drugim. Čutiti z drugim pa pomeni biti z njim. Misлити, hoteti in čustvovati z njim. Pomagati mu, če je pomoči potreben. S srcem in razumom vse premeriti, vse pretehtati in presoditi. V takem tehtanju in presojanju je vse važno, čeprav ne vse enako. Navadno človeka sodimo, ne da bi bili s srcem ob njem. Z nesrečnikom, ki tiho ali glasno prosi za usmiljenje, gremo le nekaj korakov ali pa morda kar bežimo pred njim. Ne pustimo mu, da bi povedal svojo bolečo misel do konca. Nimamo časa in volje za to. Še preden smo zvedeli, kaj ga boli, ga osrečimo s svojimi nauki in nasveti, ki so navadno prazni kakor srce, iz katerega so pognali. Pravo sočutje pa je spremljanje do zadnjih skrivnosti, pa naj so še tako strašne. Naša misel mora s tujim človekom na sleherno pot, ako ljubezen to zahteva. In srce mora biti ves čas zelo živo in

močno. Usmiljenje brez te zadnje ljubezni, ki hoče do polne luči, je varanje sebe in drugih in ni delo dobrote. Sočutje, ki je zakrivanje oči pred resnico, ni usmiljenje in zato sploh sočutje ni. Pravo usmiljenje je pogumno kakor ljubezen, zato ga brez ljubezni sploh ni. Resnično usmiljenje zajema moči iz božje dobrohotnosti. Utemeljeno je v misli božje prizanesljivosti, ki ve za našo ustvarjeno krhkost in spremenljivost. V Bogu ima vse drugačno podobo kakor pa v naših predstavah. Vse je pravilnejše in jasnejše. Dobrota je bolj jasna in čista, pa je tudi manj bleščeča in junaška, kakor se dozdeva nam samim. Zlo je morda strahotnejše, pa je tudi bolj neobgljeno in bedasto, kakor se prikazuje dobrim ljudem. V našem svetu spreminjanja vse šele zori za svojo končno podobo. Tudi dobrota in hudobija, tudi lepota in grdobija. Zadnja beseda o vrednosti in nevrednosti še ni izgovorjena. Zato tudi za našo sodbo v takem svetu ni mesta. Za zadnje odločitve nimamo dovolj ljubezni in spoznanja.

Usmiljenje živi iz misli na splošno človeško usodo in pomeni zavzetost za človeka kot omejeno ustvarjeno bitje. Te meje, ki nas utesnjujejo v krog majhnega in nepopolnega, so nam zaradi naših neskončnih želj in ciljev stalna bridkost. Kljub temu sprejemamo božji svet kot umetnino in dar. Ob vseh lepota in resnicah, ki nas ne morejo utešiti, se še bolj budi hrepenenje po Bogu. Božjemu svetu priznavamo vso vrednost in lepoto razen tiste, ki je samo božja. Usmiljenje ne more pomeniti očitka Stvarniku, ki je priklical iz nič le nepopoln svet. Končno se vse, kar je v svetu pomanjkljivega, v Bogu uredi in dopolni. In navsezadnje je tudi naše sočutje dar božje Ljubezni.

Usmiljenje pa je tudi pravično odmerjanje zaslug in krivde v družinskem krogu človeške skupnosti. Resnično usmiljenje ima eno samo merilo za vse. Navadno delamo tako, da zahtevamo zase zvrhano mero razumevanja sleherne potankosti, ki je naše dejanje usmerjala in nanj vplivala, druge pa sodimo po nekaterih strogih normah, ki samo zahtevajo in ne marajo razlag in zagovorov. Zato

so naše sodbe redkokdaj resnično usmiljene in pravične.

»Čistost srca«

Čistost srca je urejenost mišljenja in čustvovanja v luči božje resnice. Čistost srca je jasnost, prozornost duha, ki je pred ljudmi prav tako odkrit in iskren, kakor bi naj bil pred božjo vsevednostjo. Nasprotje te lepe in vesele jasnosti srca je neiskrenost našega mišljenja, motnost čustvovanja in umazanost namerov, ki jih ne maramo izdati. S svetopisemsko besedo pravimo tej umazaniji »farizejstvo«.

Farizejstvo je laž, ki se je zagrizla v človeka, da bi ga do konca razjedla. Duša neiskrenega človeka je podobna smetišču. V njej je vse navzkriž in narobe, vse zmešano, skrotovičeno in zverženo. Poleg tega je zlepljeno z neko sluzasto umazanijo, ki je strupena. Morda je med vso zmedo tudi kaj lepega in dragocenega, a kdo naj brska po tem neredu za drobci izgubljenih lepot.

Čistost srca obsega vsega človeka. Vse misli, vse želje, vse cilje in hrepenenja, vse poskuse in dejanja. Srce ne pomeni samo ene človekovih sposobnosti. Srce je človek kot celota, kot božji otrok, kot božja umetnina, ki bi naj svetila z lučjo lastne razumnosti in osebne svobode. Saj je končno vsa ta razumnost in svobodnost samo odsev božje lepote, a je obenem vse tako naše, tako človeško, da se dozdeva, kakor da je naša lastna luč. Tako so okna svetla, čeprav lastne svetlobe nimajo. Sonce sije skozi nje in jim daje svetlobo. Tako čista so, da sončnim žarkom niso na poti. Tudi naše duše morajo biti tako prozorno steklo, da bo božja misel mogla sijati skozi nje.

»Miroljubnost«

Mir je pokojnost srca, ki je našlo v Bogu zadnje zatočišče in zavetje. Mir je sveta varnost otroka v očetovem domu. Mir je prijateljstvo človeka z Bogom, ljudmi in naravo. Mir je tiha dostojanstvenost in globoka zavest našega božjega plemstva, ki je iz naše naravne majhnosti naredilo kraljevske otroke in

samozavestne gospodarje vsega v dar nam podeljenega božjega sveta. Mir je neomajno zaupanje v notranji red sveta, ki pod vodstvom božjih zakonov dobiva svojo pravo podobo.

Mir ni le pogodba med bojevitimi, da se ne bodo bojevali, dokler se kaj posebnega ne primeri. Mir ni le pravdorek diplomatov, ki so uveljavili svoje zahteve z grožnjami in silo. Takšen bojevit mir je kljub vsem podpisom nadaljevanje iste vojne z drugimi sredstvi. Pravi mir, mir iz govora na gori je zadeva slehernega človeškega srca in je predvsem mir srca samega. Takega miru pa ni brez urejenosti misli, volje in čustev. Kdor noče tega temeljnega reda, ki sega v osnove življenja samega, ruši tudi mir sveta in se pripravlja na vojno. Nemir sveta je ogenj strasti, ki gori iz milijonov src. Ta požar se gasi od znotraj. Najprej mora ugasniti plamen moje sebičnosti, potem tudi za tvoj gnev morda ne bo več netiva. Tako bo počasi ugašal srd sveta.

»Preganjani zaradi pravice«

Kdor je žejen pravice, je često tudi zaradi pravice preganjan. Rekli smo, da je svetopisemska pravičnost božji »prav«. Svet ima svoje merilo. Njegov »prav« je navadno hudo sebičen, ozek in zavisten, razburljiv in občutljiv. V takem ozkem svetu za božjo pravico ni dovolj prostora. Zato so zagovornike božjega »prav« v vseh časih preganjali. Človeštvo je tako ljubosumno gradilo svoj varljivi svet, svojo čudno fatamorgano, da je videlo v božji pravici svojega nasprotnika. Dobam tihega preganjanja so sledila krvava leta uničevanja in zatiranja. Težko je reči, kaj je bilo hujše in bridkejše. Včasih se dozdeva, da je ono tiho, prezirljivo in ošabno mučenje hujše. V krvavem mučeništvu je zavest nekega heroizma, ki ga v onem tihem trpljenju ni.

V svetu, kakršen je, mora biti preganjanje v tej ali oni obliki vsakdanji kruh mnogih dobrih ljudi. Kristus sam pravi, da »pohujšanje mora priti«. To sicer ni dokaz za vedno kraljevanje zla na tem svetu, saj je tudi kraljestvo božje

resnično dejstvo, ki zlo odstranjuje. Vendar moramo biti pripravljeni na to, da se bo dobroti, kakor jo kot kristjani razumemo, na svetu vedno slabo godilo. In če bi življenje po dolgem trudu res kdaj dobilo viden znak božjega reda, bo še vedno ostalo dovolj prostora za tiranijo zla. Saj ni treba, da gre za izgubo življenja ali svobode. Hudobija ima še vse polno drugih sredstev, s katerimi lahko ljudi muči.

V preganjanju človek zori za Boga. Preganjanje je tisto trohnenje semena, o katerem govori Gospod. Seme mora umreti, da zraste bilka z zlatim klasom. V preganjanju duša umre sebi in svojim strastem, da zraste v novo lepoto božjega otroštva. Preganjanje je morda edini prehod v deželo pravega poznavanja življenja. Ona vesela življenjska modrost, ki je zrasla brez slehernega mučenitstva, je dobra samo za oddih in zabavo. V viharjih življenja ne more obstati. Lahka je, da jo vsak veter odnese. Z njo ne prineseš niti ene odrešilne misli.

Kristusove obljube

Bog je neizmerno bogastvo. Pa je tudi prav tako neizmerna radodarnost. Narava razsipava z lepotami vseh vrst. To je pečat božje umetniške radodarnosti. Bog pa je tudi neizmerno radodaren delivec milosti. Na teh darovih je vtisnjeno neizbrisno znamenje večne ljubezni.

Če smo storili kaj dobrega, preide božje obdarovanje v povračilo. Plačilo je celo bolj naglo kakor naše dejanje. Saj nas že misel na dobro delo osrečuje. Sreča pa je plačilo za zvestobo božjemu redu. Če to vemo, če v to zaupamo, še nismo sebični. Sebičnost je nekaj povsem drugega. Je čudno duhovno skopuštv, nesmiselna zavist in nezaupanje v božjo vsemogočnost. Sebičnost meni, da je sreče komaj za nas dovolj. V tej smešni skrbi ne misli na bližnjega. Grabežljivo stega roke, da obseže čim več in se potem skriva nekam v samoto, kakor naredi otrok, ki je ukradel sladkor, pa se boji, da bi ga moral deliti z bratom.

Z mislijo o povračilu potrjujemo le božji red življenja. Priznavamo božjo

zamisel, ki druži zvestobo zakonom s pravo srečo. Včasih izrecno mislimo na to božjo uredbo, včasih pa nam je pri sreču samo dobro delo. V obeh primerih smo v skladu z božjo voljo.

In sedaj govor na gori! Kakšno srečo nam obljublja?

Uhogim nebeško kraljestvo

Uboštvo je zavest ničnosti pred Bogom. Uboštvo je svoboda za Boga, služba njemu samemu, navezanost nanj in kraljevanje z njim.

Služba Bogu je edino opravilo, ki ne jemlje svobode, ne veže in ne utesnjuje. Pogodba, ki jo sklene zvest človek z Bogom, ne vsebuje ničesar, kar bi ne bilo položeno že v zakone narave. Tako je božja zapoved moj lastni življenjski zakon, izraz mojega razuma in najgloblja zahteva moje volje. S tem, da priznavam božjo misel o sebi in svetu, potrjujem le svoj lastni načrt. Nisem pod nikakim tujim zakonom. Ne izpolnujem nikakega tujega naročila. Uklanjam se le pameti, ki mi odseva božjo modrost. Tako res z Bogom vred kraljujem. Kakor Bog sam sem samemu sebi zakon. S tem, da sem priznal Boga za vir svojega življenja, sem postal deležen božjega bogastva. Dano mi je bilo kraljestvo večnosti, Bog in vse njegovo stvarstvo.

Krotkim posest dežele

Rekli smo, da je krotkost, ki jo blagruje Kristus, najvišja oblika poguma. Pogum pa zmaga. Res je, da so le pogumni pravi gospodarji sveta. Dežela, o kateri Kristus govori, je ves svet, zemlja, ljudje, civilizacija, kultura. Biti gospodar vsega tega pomeni: s svojo mislijo, s svojo voljo, s svojo ljubeznijo in dobrohotnostjo vse to urejevati, vzdrževati in podpirati. V vseh časih so dobri ljudje svetu gospodovali, ker so ga z naporom svoje stvariteljske dobrote vzdrževali in urejevali. Zunanje gospodarstvo ni najvažnejše. Najvažnejše je to, kar svet in življenje v notranjosti ohranjuje in krepi.

Žalostnim tolažba

Žalost govora na gori je jasna in vedra. V njej ni obupa, ni nevere in ne

sovraštvu. Zato je taka žalost z nujnostjo tudi tolažba, tolažba, ki daje pogum, čisti dušo in razsvetljuje.

Lačnim in žejnim pravice — hrana in pijača

Pravica je svetost, red, dobrotu, ljubezen, Bog sam. Naš glad po vsem tem ni prazno teženje. Naša žeja ni le hrepenenje po duhovni pijači. Kdor je lačen in žejen pravice, že uživa, se že hrani, čeprav glad in žeja ostaneta. Vsaka resnica, vsaka dobrotu, vsako očiščujoče trpljenje, vse je izpolnitev Kristusove obljube.

Usmiljenim usmiljenje

Usmiljenje je sočutje. Usmiljenje je zvesto spremstvo, ponujeno bližnjemu na njegovi težki življenjski poti. Usmiljenje je zavzetost za usodo bližnjega, vnema za njegovo srečo, trud za njegovo čistost in podobnost Bogu. To dobrohotno opravilo budi v srcih drugih odmev prav takega usmiljenja. V duhovnem svetu velja zakon pravičnega povračila prav tako, kakor velja svarilo: »Ne sodite in ne boste sojeni!« In česar ne bodo povrnili ljudje, bo poravnal Bog sam.

Čistim v srcu gledanje Boga

Gledanje Boga je spoznavanje božjih lastnosti. Samo skozi čisto srce se vidi v božjo neizmernost. Umazana srca so kakor slepe oči. Vse puščajo v temi, vse ostaja nedoumljiva skrivnost in uganka. Jasnost duha je njegova resnicoljubnost, iskrenost, poštenost in skromnost. To so resnice, ki jih vse premalo poznamo. Če pa že kaj vemo o njih, je to znanje vse preveč teoretično. Naše začudenje ob tuji neveri je včasih skoraj brez pomena. Zakaj se čudimo slepcu, ki sonca ne vidi, čeprav je jasen dan?

Miroljubnim ime božjih otrok

Mir je pokojnost duha, ki je našel v Bogu svojo resnico in srečo. Mir je harmonija ustvarjenega človeškega srca z božjo mislijo in voljo. Kdo more dati takemu svetlemu človeku lepše in pra-

vilnejše ime, kakor mu ga je dal Kristus, ko ga je priznal za otroka božjega?

Preganjanim božje kraljestvo

S to obljubo se zadnji blagor povrača k prvemu. Ubogim v duhu in preganjanim je obljubljeno isto božje kraljestvo. Zato mora biti tudi med uboštvo in preganjanjem neka zveza. Že vsakdanja modrost ve za to podobnost in priznava to resnico. Tudi govor na gori postavlja uboge in preganjane v isto vrsto. Ni dvoma, da bodo nekoč skupno stopili pred svojega Stvarnika in Očeta.

Dr. Stanko Cajncar

Mihaela Jarc

Na bregovih

*Jaz sem voda, vedno ista,
zdaj prozorna, zdaj spet kalna,
jaz sem voda, ki je čista,
če deset preteče kamnov.*

*Jaz sem vrba, ki se sklanja
včasih med vetrov vrtenje,
včasih pa samotna, tajna
skriva vse brsti brezmejne.*

*Ne vprašujte, kaj med sloke
hodim vrbe, med potoke,
na bregovih so pustile
znamenja mi čarne vile.*

Tina Cundrč

V gorah

*Ostal sem sam; vse jate plit
v dolino je prepodil mrak
in njih samoten klic
utihnil je kot moj korak.
Nad goro molk je obvisel.
Oblaki — kup sivih krp —
love se z vetrom, ki zaspal
v dolini bo v naročju vrh.*

Tina Cundrč

Na morju

*Kako je morska dalj
prostrana!
Kako je daleč do obal
in do pristana!*

*Daljava kot odmikajoč se breg
za nami in pred nami
noč in dan...*

*Samo galebov belih beg
obljublja nam pristan.*

Deček z golobi

Septembrski večer se je kakor topla odeja ulegal na zasanjano vas, ki je bila obdana z borovim gozdom vsenaokrog. Borova debela so bila kakor negibna neštevilna vojska, ki brani ali bolje, napada vas od vseh strani in si je že tu in tam po rebreh priborila vstop v dolino v obliki zagozde, ki s svojo srebrnozeleno barvo ostro reže med rumene njive, na katerih v dolgih ravnih vrstah stoje piramidasti kupi koruznega bilja.

Po slabo shojeni stezi, ki v nemogočih vijugah vodi k zeleni zagozdi, hodi Jožek. Nekoliko je namrščen, kajti čim bliže je borovemu gozdu, tem bolj je prepričan, da bori niso bori, ampak ogromna turška vojska, ki podnevi stoje spi, ponoči pa bo pospravila sijajne, z zlatom in srebrom vezene šotore svojih sultanov, paš in ag, ki so podnevi kupi koruznega bilja, ter se bo na iskrih, spočitih konjih neslišno potopila v polnočno meglo seniške doline in udarila na Monošter, kjer bodo vsi izgubili svoje glave in se ob prvem jutranjem svitu spet vrnili na svoja mesta okrog Jožkove vasi. Jožek je sicer še majhen, komaj šest let mu je, toda on marsikaj vé, česar starejši ljudje ne vedo, razen babice, ki mu pripoveduje zgodbe.

Toda v babičinih zgodbah je toliko vrzeli in toliko neraziskanega sveta, da ima Jožek vedno dovolj možnosti za razvijanje svoje domišljije.

Zdaj je že tik gozda in si ogleduje vsako borovo deblo posebej, kakor da pričakuje, da se bo med razpokami borove skorje prikazal ognjenordeči turški plašč ali pa zakrivljena sablja, s katero režejo otroške glave. Toda debela stoje mirno in Jožek hodi med njimi s trdnim korakom, čeprav mu srce močno bije. V rokah drži steklenico za vlaganje, ki drži kaka dva litra in je zavezana s prosojnim papirjem.

Ko je srečno prišel skozi gozd in je na vrhu hriba že videl stričevo hišo, kamor je bil namenjen, ga je prevzela taka radost ob tem, da je nevarnost mimo, da je postavil steklenico na blazino temnozelenega mahu in začel metati

kamne preko borovih vrhov in se je ves opajal z mislijo, da je kakor Kukoli, ki s topovi strelja na turško vojsko.

Ko je mimogrede pogledal na steklenico, je videl, da visi čisto postrani in se bo zdaj zdaj zakotalila po strmini navzdol. Priskočil je in jo še pravočasno ujel z obema rokama ter jo podprl proti svetlobi, če se ni kaj razlilo, saj mu je oče doma dejal:

— Pa da ne boš razlil!

— Šaj ne morem, ko je pa zavezano.

— Če prineseš k stricu tako, da se med ne bo dotaknil papirja, boš vedel, da si nosil, kakor je bilo treba.

Toda med se je dotaknil papirja in zarisal nanj precejšen krajec. Skozi med sije svetloba vsa zlata in tako sladko topla, da Jožek kar naprej strmi v prekrasen sijaj. Vmes so svetlejšje kepice, obdane z ostrim svetlim robom. Jožek ve, da so to mehurčki zraka, ki so zdaj ujeti, pa bodo počasi splavali na vrh in se osvobodili.

— Nisem nosil prav, — se kesa Jožek, — in babica ima prav, ko mi večkrat pravi, da sem zelo, zelo neumen.

Še dobrih sto korakov in je bil pri stričevi hiši. Prišel je tja nekoliko poklapan, tik preden se je sonce potočilo za igračkasto narezljan rob daljnega obzorja. Nikogar ni bilo doma. Mlada telčka je obupno mukala v hlevu, kokoši so se kavsale za boljši prostor v kurniku, prašiči so godrnjavo krulili, mačka je sedela na hlevskem pragu in se obližovala, čakajoč toplega mleka, pes pa je dremal v drvarnici in se za Jožka niti zmenil ni.

Jožek je že iz vsega razpoloženja na dvorišču videl, da ni nikogar doma, zato niti ni šel k vratom. Nekaj časa se je oziral okrog, potem se je nasmehnil in stopil po debelo bučo, ki je bila na kupu pod češnjo, jo postavil pod okno, ki je gledalo na dvorišče, stopil nanjo in steklenico medu postavil na okno med dva cvetoča muškatlina. Ko se je prepričal, da je steklenica dobro vidna, se je zadovoljen usedel pod okno in začel obmetavati psa z drobnimi kamenčki. Toda

pes je bil star in mu ni bilo za igro; iz hvaležnosti, da se Jožek peča z njim, je samo kdaj pa kdaj zamahnil z repom, v igro se pa ni spustil.

Tedaj je od nekd, kakor da je padla z višav, priletela jata golobov, se spustila na dvorišče in pred Jožkom je zablestelo polno čudovitih barv, ki so se neprestano prelivale, sijale, žarele kot ogenj, se zlivale v globoko črnino kakor obup. Iz vsega tega barvnega bogastva pa je sijalo toliko vedrih, veselih oči, ki so ga radovedno od strani pogledovale in se mu dobrikale ter mu s svojo neslišno govorico pripovedovale nekaj čudovitega.

Jožek je bil kakor očaran. Ni se upal ganiti, da ta lepota ne bi odletela, skoraj si niti dihati ni upal in v srcu mu je naraščala neka sladka bolečina.

Tedaj je planil pes pokonci in se zapodil kot blisk okrog vogla in golobi so prhnili v zrak, se usedli na streho drvarnice, stopicali sem in tja in se globoko priklanjali.

— Gotovo ga je osa pičila v gobec, mrcino, — je zagodrnjal Jožek in bil jezen na psa.

— Hoho, — je rekel stric, ki je ta hip prišel okrog ogle, — saj imamo kar dva čuvaja, enega na dveh in enega na štirih nogah. Si pa res fant, Jožek, da si nas počakal, čeprav je že pozno. Po kaj so te pa ata poslali?

Jožek se je nekaj časa oziral na okno, ko pa mu stric s pogledom ni sledil, je rekel:

— Stric, ata so me sem poslali, naj vas vprašam, kaj zdaj oni doma delajo.

— Ti navihanec grdi! Čakaj, da ti navijem uro in ti pokažem Gradec. — Prijel ga je za ovratnik in ga potegnil k sebi.

— Ata so rekli, da ni treba, da so jo oni danes že dvakrat navili.

Stric je svojo raskavo brado podrgnil ob smejoče dečkovo lice, da ga je zapeklo.

— Asa, stric, saj imate brado kakor jež.

— Kdaj si pa ti videl, da je imel jež brado? Kaj? Mogoče si ga celo videl kako se je bril? A?

Jožek se je smejal, da je bil ves solzan. Ko se je malo pomiril, je rekel resno:

— Tu na oknu imate jabolčnik, ne?

Stric je izpustil dečka iz rok, stopil k oknu in podržal steklenico proti svetlobi.

— To pa, to! In ti jo takole nastavi ta mali možak, potem se pa gre z menoj slepe miši. Veš kaj, Jožek, zdaj pa povej, kaj naj ti dam, ker si prinesel in nisi razlil.

Jožkov obraz se je naenkrat zresnil.

— Saj se je razlilo. Dotaknilo se je papirja.

— To vendar ni nič hudega, moj mali junak. Saj bi se ti lahko izmuznilo iz rok, ko je steklenica tako gladka, lahko bi padel in jo razbil na drobne kosce, lahko bi te napadel Brinjarjev pes in ti bi pomotoma namesto kamna vrgel steklenico vanj, a?

Jožek je prasnul v smeh.

— Bi te veselilo, Jožek, če ti dam golobe? Par golobov?

— Prave žive golobe, stric? Pa bi mi jih res dali?

— Res. In mlade, saj bi ti stari takoj ušli nazaj k meni.

Jožku so se oči razširile, srce mu je močno bilo in v obraz je postal čisto bel.

Stric ga je prijel za roko in ga peljal na gumno, od koder sta po lestvi prišla na hlev. Stric je premaknil desko in segel z roko v golobnjak. Najprej je prinesel ven nekaj temnega, kar je Jožek prijel z neizmerno previdnostjo v roke ter čutil v dlaneh nekaj toplega, voljetera in čutil je, kako temu mehkeemu bitju utripa srce, naglo in enakomerno kakor očetova ura.

— Daj sem, Jožek, bom po lestvi nesel oba, ti pa glej, da ne padeš.

Jožek je bil tako razburjen in je tako trepetal, da je komaj našel prečke na lestvi.

— Glej, kakšen ovratnik ima tale. Barve se mu spreminjajo kakor v mavrici. To je lepa, plemenita pasma. Golobica je in bo imela veliko lepih mladičev. Tale pa je golob. Na glavi ima čop kakor poglavar v indijanskih zgodbah. Boš videl, tale bo poglavar in vodnik vsem ostalim.

— Toda, stric. —

— Nič toda in nič se ne zahvaljuj, da bodo bolje rasli. Ata naj ti napravi za silo kakšen zaboje, pozimi pa, ko bo čas, ti bom naredil pravi golobjak, veš, golobjak kakor palačo s tolikimi vrati, kolikor je tednov v letu, če ne bo kaj manjkalo. Zdaj pa jih daj kar za srajco na prsi, saj te menda ne bo preveč žgečkalo, potem pa gumb zapnemo, da ti goloba ne bosta ušla. Z rokami ju rahlo drži, da ti ne zlezeta za hrbet.

Jožku je bilo kakor v sanjah. Nič ni mogel povedati, niti se zahvaliti. Na prsih je čutil mehko perje in prijetno toploto.

— Zdaj pa le pojdi, kajti vsak čas se bo Stevek obesil za vože in bo udaril zvon. Steklenico bomo atu že vrnili.

Ko se je bilo treba odločiti, po kateri poti se bo vračal domov ali po strmi in kratki preko doline, kjer je že počival težek gost mrak, ali po daljši preko obronkov, kjer je bilo še nekoliko svetlobe, se je odločil za daljšo. Stekel je po njej, da bi bil čimprej doma. Ko je priteknel v majhen gozdiček, ga je postalo strah. Prav tedaj je nekje spodaj na pobočju zazvonil večerni zvon.

Jožek je začel hoditi korakoma, kajti ko zvonil se ne spodobi teči, treba je iti lepo počasi in moliti. On sicer že zna Angel Gospodov, toda samo z drugimi skupaj, sam vse meša in ne more najti pravega konca.

Ko neha zvoniti, odpne zgornji gumb na srajci in pogleda, če sta goloba še živa. Nič določnega ne more videti, samo eno oko ga nekam strmo opazuje in ne trene. Jožek dolgo strmi v to oko in zdi se mu, da se oko veča in postaja globoko kakor prepad, kamor ga vleče z vso silo, ko pogleda predse pa, kakor da je zrasla iz tal, stoji pred njim ženska.

Jožek jo pozna, pa ne ve od kod. Iz kake slike morda, ali iz pravljic, ki mu jih je povedala babica, iz svoje bujne domišljije.

Jožek stoji in se ne more premakniti.

— Izpusti jih! Prineseta ti nesrečo. Izpusti jih!

Jožek ne ve od kod prihaja glas, saj niti ni glas, ampak kakor vzdih večernega vetra, ki govori zdaj na uho zdaj

iz neizmernih daljav, strogo in zapovedujoče in obenem milo in mehko.

Tudi postava je nedoločena, enkrat strašansko velika, potem skromna in majhna. Jožek tudi ne ve, ali stoji že vso večnost ali samo bežen trenutek. Rad bi jo videl v obraz, toda preden prav vzdigne oči, se postava oddalji in v mraku razblini v črno temo.

Jožek se je stresel in srce mu je hotelo iz prsi, noge so se kar same zapodile v strahovit dir, da je bil v hipu skozi gozd, potem je tekkel med nizkimi borovci, kakor da plava preko njih, tekkel je že čisto brez sape z zadnjimi močmi med njivami, kjer je dišalo po izkopanem krompirju. Tekel je kakor v sanjah, poln groze in strahu.

Ko je priteknel do prve hiše, revne bajte, ki je vegasto visela na cestno stran, se je ustavil. Skozi leseno steno se je slišalo mrmranje večerne molitve in pravkar so se slišale besede:

— Zvün toga v občinsko previdnost Tvoje svete voule priporočam dnes i vsigdar telo moje, dušo mojo, žitek moj i vse moje...

To je bil stavek, ki ga je Jožek že od nekdaj znal na pamet. Čeprav ga ni razumel, ga je vedno znova navdal z nekim skrivnostnim mirom, ko ga je sede na očetovem kolenu večer za večerom ponavljal.

Tudi zdaj ga je mrmranje, ki je prihajalo skozi steno, v hipu pomirilo.

— Oh, kako sem neumen! Kako strašno sem neumen! Ali sem res videl in slišal? Ali nisem sanjal? Še včeraj mi je babica rekla, da sem strašno neumen, ker imam odprte oči in sanjam. Toda videl sem. In slišal tudi. Saj je reklo: čez tri leta. In nesrečo, je reklo.

Usedel se je na rob poti in šele zdaj je začutil, kako je na koncu s svojimi močmi. Za trenutek se je svet zasukal okrog njega, da se je z rokami močno prijel za šop trave, da se ne bi skotalil z zemlje, ki se je naglo postavljala pokonci kakor skleda, ki jo mama opere in povezne na mizo, da se odcedi. Potem je slabost minila, zemlja se je umirila, samo bolečina pod desnimi rebri je suvala še dalje ob vsakem vdihljaju.

— Kaj, če sem jih zadušil med begom? — je spreletelo Jožka. Previdno je segel za srajco in prinesel ven čopastega. Bil je živ in je svetlo gledal Jožku v obraz in v očeh mu je odsevala zadnja otožna večerna svetloba rahlo rdeče po-barvanega neba na daljnem zahodu.

Jožek ga je previdno pogladil z levico po glavi in mu prijazno prigovarjal:

— Ču, ču, ču, čuč. Ne boj se ne, moj dragi golobček. Nič se ne boj. Saj si priden in tako zelo si lep. Čuči, čuči, čučika, nič se ne boj, saj si moj.

Potem ga je previdno spravil nazaj za srajco in se je napotil dalje. Proti domači hiši si je začel močno žvižgati, naj bi doma vedeli, da prihaja in ima nekaj posebnega. Toda za čudo milo mu je bilo v duši in v grlu je čutil sladko otožnost.

Za oglom ga je čakala sestra Tinka, ki je bila dve leti starejša od njega.

— Žvižgaj, žvižgaj, pa se vleci kakor megla iz doline, jaz moram pa sama napajati telička in z obema vrčema nositi vodo, ko ta bikec bikasti pije, kakor da nima dna. Ti pa tri dni hodiš, če te kam pošljejo.

— Ni nikogar doma, — je dejal kratko. — Tinka, ugani raje, kaj nosim za srajco. Če uganeš, bom tri dni namesto tebe napajal krave.

— Zdaj imam ravno čas ugibati. Raje vzemi tale vrč in pojdi z mano, saj vidiš, kako je že tema. In zakaj bi jaz morala nositi z dvema, ti se pa samo sprehajaš!

— Nekaj posebnega imam, Tinka.

— Hitro pokaži, potem pa skočiva po vodo. Nimam časa ugibati.

— Potipaj, toda narahlo, potem pa povej, kaj je.

Tinka je preložila vrč iz desne roke k onemu v levi, toda nekoliko prehlavno, da je začrepetalo.

— Joj, zdaj sem pa še vrč potrla, — je šlo Tinki na jok. Previdno je dvignila oba in manjši, Jožkov, je imel na trebuhu veliko luknjo.

— Tvoj je potrť, Jožek, kaj bo pa zdaj! To pomeni nesrečo.

— Zakaj nesrečo? Zakaj bi golobje prinašali nesrečo?

— Saj nisem nič rekla o golobih. In sploh se to samo tako pravi. Toda kaj

bodo rekli ata, ker je bil vrč skoraj čisto nov? In ti si kriv, ker mi ne daš miru s svojo skrivnostjo. Briga me, kaj nosiš, da veš! In zdaj bom morala iti po vodo še enkrat, ker imam samo en vrč, pa je že taka tema, — je Tinka jokaje zmerjala in naglo stekla po vodo.

Ko je stopil v kuhinjo, ga je mati nekam čudno pogledala.

— Ti, tebe je pa bilo strah. Tako na široko gledaš.

— Malo, — je prikimal Jožek. — Stric so mi dali goloba, dva krasna, čudovita goloba. Poglejte jih! Tale je golobica, pogledite, mama, kakšen pas ima okrog vratu, kako spreminja barve. Primite jo, samo narahlo, ne stiskati!

— To je pa golob. Glejte, kakšen čoppek ima na glavi! Veste, kako jima bo ime? Ona bo Pavka, ker ima perje kakor pav, on bo pa Čopkar. Bo dobro tako, mama?

— Bo, seveda bo. Toda, Jožek, kaj jim boš pa polagal? Na našo pšenico ne računaj, ker veš, da je ni. Še teh nekaj kokoši nima kaj jesti, kaj bi zdaj še z golobi?

— Saj ste mi zadnjič pripovedovali, da je Jezus rekel, naj gledamo na ptice pod nebom, ki ne sejejo in ne žanjejo, pa le živijo.

— Da, sinek, toda golobje niso ptice pod nebom. To so domače živali, za katere mora človek skrbeti, drugače poginejo.

Čopkar v Jožkovih rokah se je vznemiril, kakor da ve, da pri materi ni preveč dobrodošel.

— Ne boj se, ne, Čopkar. Saj te bodo mama tudi radi imeli. Saj se samo tako delajo.

— Ne muči otroka, Liza, — se je vmešala babica iz kota, — saj veš, da bo nazadnje le po njegovem. Rajši pojdi po veliko rešeto in goloba čez noč podvezni, da jima ne bo mogel maček blizu. Jutri se bo pa že uredilo. Že zaradi strica mora dete dar sprejeti.

— Saj bom jaz skrbel zanju, mama. Nabral bom zrnja na njivi in travnega semena in lešnikov in vsega.

Za prvo silo mu je oče naredil hišico pod napuščem, stric pa je pozimi res naredil pravo golobjo palačo s hodniki,

nadstropji, prizidki, balkoni, galerijami in s stolpom.

In golobji rod se je začel čudovito množiti. Kmalu jih je bilo šest, potem petnajst, dvajset in tretje leto jih je bilo trideset. Jožek ni vedel ali so vsi od prvega para, ali pa se jih je nekaj kar tako vselilo v palačo, poznal pa je vsakega čisto natanko, njegovo držo, gibe, navade in vsak golob je imel svoje posebno mesto v njegovem srcu.

Mati je že davno krmila kokoši v zaprtem gumnu posebej, kamor golobje niso mogli in Jožek je moral za golobe skrbeti sam. Poleti je nabiral zapuščeno klasje na njivi, sredi jase v gozdu je prekopal nekaj malega zemlje in posejal konopljo, toda moral jo je skoraj nedozorelo požeti, ker je videl, da mu vsako dozorelo zrnce odnesejo ptice pod nebom. Ni bil hud nanje in ni jim nastavljal zank, saj je vedel, da jim sam sveti evangelij daje to pravico. Zbiral je travna semena, pobral na pol gnile buče, ki jih je kdo zavrzel na njivi, in bučno seme nabral na dolge vrvice in jih pozimi obesil pred golobnjak, skratka, njegova ljubezen je odkrila tisočero možnosti za oskrbovanje.

In tri leta so potekla kakor kratek hip.

— Jožek, — mu je rekel oče pred proščenjem, — koliko je teh golobov, da že vse mrgoli, jutri pa je proščenje, kaj, če bi jih nekaj zaklali, saj jih bo še dosti ostalo.

Jožek je vedel, da bi oče lahko golobe kar pobil, ne da bi njega vprašal in je bil ganjen, da mu je oče vendarle prej povedal.

— Da, — je izdaval, kajti grlo se mu je stisnilo. — Katere pa bi?

— Mislim, da Pavke in Čopkarja nikakor ne, ta sta ti gotovo najljubša. Za druge pa je menda vseeno, ne?

— Pa vendar, — je Jožek nekaj požrl. — Katere bi?

— Mislim, da enega belega, teh imaš največ, enega pepelnatega, teh je tudi več in so puste barve. Potem pa mogoče enega od rjavih.

Jožek je strmел v očeta in iz oči mu je sijala smrtna žalost.

— Toda beli imajo tako krasne rdeče obrobljene oči in pepelnati so tako domači, tako vljudni. In rjavi pa, rjavi pa so — — —

Ni mogel dalje, ker se mu je grlo do kraja stisnilo in oče je videl, kako je debela kaplja padla na prašna tla.

— No, saj, — je skoraj užaljeno dejal, — če ti je toliko na tem, pa jih imej. Jih pač ne bomo jedli.

— Ne, atek, ne! Saj jih rad dam. Ne zato, ampak tako se mi smilijo, — je deček v nekaj krčevitih sunkih zaihtel. Potem se je premagal in se ozrl v očeta.

— Vzemite, katere in kolikor hočete, samo Pavke in Čopkarja ne!

— Saj sem vedel, da si pameten fant, Jožek. Živali imamo vendar zato, da jih koljemo. Saj tudi svinjo zakoljemo, pa se nihče ne joka.

— Da, atek, da, — je vneto pritrjeval, ker je v duši čutil, da so golobje nekaj čisto drugega.

— Toda, atek, kako jih boste pa zaklali?

— Saj veš, tako kakor kokoši. Prerežemo jim vrat, da jim kri odteče.

Jožek je v domišljiji živo videl, kako teče rdeči curek po snežnobelem perju in je bil ves pijan od nedopovedljive groze. Pokril si je oči s pestmi in prosil, kakor bi šlo za njegovo življenje:

— Ne tako, atek, ne tako! Kako drugače jih ubijte. Hitro, naglo, da jih ne bo bolelo. — Potem je naglo stekel iz gumna in oče je vedel, da se bo nekje na skrivnem jokal. Proti večeru se je vrnil nekam vdan in pomirjen. Nakrmil je golobe, ki so mu sedali na rame, na roke, mu zobali z dlani in prhutali okrog njega in se mu dobrikali, toda ni jih preštel, kakor prej vsak večer, da ne bi vedel, koliko in kateri manjkajo.

Drugi dan je na proščenju nekoliko pozabil na golobe, ko pa so sedli k obedu, je bil najprej na moč živahen, kakor da hoče nekaj v sebi prepiti in oče ga je nekajkrat s skrbjo pogledal. Nekaj mu na dečku ni ugajalo. Med jedjo je postajal bolj in bolj bled in ko je mati prinesla na mizo lepo dišeče in okusno pripravljene golobe, se je Jožek prijel za srce in ves bel v obraz rekel: — Ni mi dobro, — in odšel od mize.

Ko ga je oče pozneje našel doli za živo mejo, je prisedel k njemu in rekel:

— Ti je bolje, Jožek? — Deček je samo prikimal.

— Drugič ne smeš biti tak. Vsem si nam pokvaril kosilo.

— Vem, atek, pa nisem mogel drugače. V prsih me je tako bolelo.

— Razumem, sinko, toda moraš se premagati. Ne smeš misliti vedno na isto stvar. Ti misliš na golobe kakor na ljudi. Če človek umrje, ga še vedno radi imamo, ker še je. Nekje je. Duša namreč ni umrla. Za golobom pa ni ostalo nič. Ti pa misliš, da je zdaj žalosten, ker je ubit.

— Da, zdi se mi, da me gleda in mi očita.

— Kaj še! Bog je vse tako ustvaril, da eno služi drugemu. Tu, kjer zdaj sediva, je spomladi raslo in cvetelo polno rož. Rade bi še dalje živele, pa smo jih vse pokosili, da imajo krave kaj jesti. Če ne bi umrle rože, bi morale poginiti krave. Razne žuželke, muhe in gosenice bi tudi rade živele, pa jih golobi neusmiljeno pojedjo. In končno, sinko, tudi v vsakem žitnem zrcu spi živa klica, ki bi se rada razvila, rasla in živela, pa jo vendar moramo zmleti v moko, da imamo kruh.

— Toda golobi so nekaj čisto drugega. Skoraj so podobni angelom. In Sveti Duh je v cerkvi naslikan kakor golob.

— To so samo prispodobe. Saj veš, da angeli nimajo telesa, torej tudi peruti ne. In Sveti Duh je pač duh ne pa golob.

— Toda nekaj posebnega so pa le.

— Že prav, Jožek, toda zdaj pojdi jest, saj moraš biti že zelo lačen.

To noč je Jožek nemirno in slabo spal. Prestrašen se je prebujal iz spanja, pa se ni mogel spomniti, kaj se mu je sanjalo. Vedel je samo, da nekaj zelo hudega.

Drugi dan je bil v šoli nepazljiv in raztresen. Misli so mu bile ves čas pri golobih. Še črke, ki so tvorile besedo golob, so mu bile posebno pri srcu in tudi tiste, ki so bile — vsaj v njegovi domišljiji — podobne golobu, kakor recimo mali a golobu, ki ponosno stopica po slemenu, velik V golobu, ki se strmo spušča na dvorišče, črka m golobu, ki

je, pripravljen za polet, pravkar nekoliko razgrnil krila.

— Jožek, — ga je nenadoma pozval učitelj, — pa ti povej! Francek ne zna, čeprav smo to že neštetokrat računali.

Toda Jožek je bil preveč nenadoma poklican iz svojega sanjskega sveta, da bi vedel za kaj gre.

— No, kako smo rekli? — mu je pomagal učitelj. — Če kupimo en par, no?

— Če kupimo, kupimo en par, en par golobov — — —

Ves razred je prasnil v pritajen smeh in težka mora, ki je doslej vladala v razredu, je nekam popustila.

— Kakšnih golobov? Kdo pa je kaj rekel o golobih? Čevljev, čevljev fant, da pozimi ne boš bos. Razumeš? Torej, če kupimo en par čevljev za dva tisoč pet sto dinarjev, koliko stanejo — koliko parov smo rekli, Jožek?

— En par smo rekli.

Kodraste glavice deklic iz prvih klopi so se obračale nazaj in v očeh jim je sijal nasmeh, vse majhne, od črnila umazane rokice so se dvigale v zrak in kazale prve tri prste, toda Jožek te govornice ni razumel.

— Da, to že, prvič kupimo en par, potem smo pa rekli, da kupimo drugič. Koliko parov pa drugič?

Jožek ni ničesar slišal ne prvič ne drugič, zato ne ve in kar tako reče:

— Drugič pa več parov.

Otroci in prvih klopeh so že stali in se obračali nazaj, oni v zadnjih pa, ki so bili učitelju pred očmi, so se grizli v ustnice in od zatajevanega smeha so jim obrazi bili kakor pustne spake.

— Toda, Jožek, kaj nisi danes pri sebi? Si z odprtimi očmi spal, ko že pol ure računamo te tri pare čevljev? Si spal?

— Ne, nisem.

— Potem pa odgovori nekaj pametnega.

— Če kupimo tri pare go — čevljev — — —

— Najprej en par, pazi!

— Če kupimo en par golo — ne, čevljev, za dva tisoč pet sto dinarjev, koliko stanejo trije pari go —, ne, čevljev.

— Da, tako je. Zdaj pa povej, koliko stanejo ti trije pari?

— ?

— No, kako boš to izračunal? Daj, daj, razmisli!

— Tako, da pomnožim tri pare golo, — ves razred je planil v krohot in nekateri so vpili na glas: Čevljev, ne golobov!

— Veš kaj, ker se mi zdi, da nalašč nočeš paziti, boš danes ostal po šoli tukaj. In Francek tudi, da bosta laže računala tri pare golo —. Sedi!

Jožek se je usedel, toda bil je tako zbit in utrujen, da mu ni seglo do srca, da bo, kar hodi v šolo, prvič zaprt. Šele tedaj, ko je otroški krik na cesti utihnil in je nastala tišina, da se je slišalo samo Frankovo hlipanje iz zadnje klopi, so se tudi v Jožekovih očeh nabrala majhna grenka jezera, da je skozi nje videl tablo pred seboj in vse, kar je bilo na njej napisano, čisto zverženo.

Čez kake pol ure je prišel učitelj nazaj in najprej poklical Francka.

— No, si se že sprijaznil s tremi pari čevljev?

— Sem.

— Koliko bi pa stali ti trije pari, kaj?

— Sedem tisoč pet sto, — je čital Francek z listka, kar mu je njegov sosed napisal, preden je odšel.

— No, zdaj pa le pojdi. — Ko je ta z vzdihom olajšanja prestopil šolski prag in se spustil v dir po ozki poti med njivami, je stopil učitelj k Jožku:

— Tebe ne bom vprašal, Jožek, ker vem, da bi znal, če bi pazil. Pridržal sem te le zato, da bi bil z mislijo vedno pri tem, kar delaš.

Globoko se je zagledal dečku v oči in nekaj vznemirljivega je bilo v njih.

— Ti morda ni dobro, Jožek? Te je kaj posebnega prizadelo?

Jožek je samo zmajal z glavo.

— Potem pa prav. Včasih je človeku že kaj narobe. Toda to mine. Zdaj lahko greš.

Ko je videl, kako se deček počasi vleče iz klopi in zamišljen gre proti vratom, je čutil, da mu mora še nekaj reči:

— In poslušaj, Jožek: ne ženi si tega k srcu. Zdaj te imam še prav tako rad, kakor kdajkoli poprej.

Učitelj je nekaj časa gledal za njim in nekaj dečkove žalostne zamišljenosti je prešlo tudi nanj.

Jožek je bos in golglav stopal počasi mimo pokopališča in vznemirjala ga je tišina, ki je vladala krog in krog. Zelel si je malo šuma, da bi veter vsaj nekoliko zganil veje, kajti taka tišina je nevarna: lahko slišiš vzdih iz groba ali šumot in butanje, kako se nekdo v grobu obrača, kajti gotovo se obrača, saj so starejši ljudje tolikokrat rekli: Če bi stari to vedel, bi se v grobu obrnil. Če se torej stari Črepnik ni obrnil v grobu, se samo zato ni, ker ni vedel, kaj so z njegovo domačijo naredili.

Ko je bil že mimo pokopališča in se je nenadoma ozrl nazaj, je skozi presledek v živi meji čisto jasno videl na novo skopan grob. Bil je skopan čisto zraven groba njegovega pokojnega bratca in debele grude rjave ilovice so ležale naokrog.

Najprej ga je to samo zelo osupnilo: kdo neki je umrl, da on tega ne bi vedel in bi že skopali jamo, ko še zvonili niso. Že naslednji korak mu je pogled na jamo zakril. Obstal je in stopil za korak nazaj. Zopet je videl bratov grob, toda sveže skopane jame ni bilo nikjer.

Jožek ni vedel, kaj naj si misli.

— Kako sem neumen, kako zelo sem neumen. — Toda gotovo sem jo videl. Bila je sveža jama, čeprav je zdaj ni.

Spreletelo ga je po vsem telesu in pognal se je v dir. Ustavil se je šele pri steni kovačnice onstran gozdiča, iz katere je slišal vesel zvok kladiva, ki je plesalo po nakovalu in pelo:

— Plink, plink, plink — ta, ta, ta — plink — ta, ta, ta.

Nekoliko se je oddahnil, nato pa naglo zavil na pešpot preko Srebrnega brega. Tu je bil prostorček, kjer se je iz šole grede vsak dan ustavil in pogledal proti domačiji na nasprotni rebri in njegovo oko je sledilo jati golobov, ki je krožila nad njivami. Tedaj je vedno vtaknil dva prsta v usta in zažvižgal in golobi so mu prileteli naproti, ga enkrat, dvakrat v zraku obkrožili in odleteli na domače dvorišče, kakor da so leteli sporočit, da Jožek že prihaja.

Danes je zaman napenjal oči, nikjer ni bilo nobenega goloba.

— Sram jih je, ker sem bil zaprt, — je vzdihnil in se spustil kar čez travnik, da bi bil čimprej doma.

Ko je prihitel domov, je mati stala med hlevskimi vrati in ga zaskrbljeno gledala.

— Kje so golobi, mama?

— Poskrili so se, večina jih je v globljaku. Prestrašeni so, ker je jastreb malo prej odnesel Čopkarja.

Mali je vrgel torbo po tleh in se sedel na prag. Bil je čisto brez krvi v obraz in zenice so bile do kraja odprte.

— Saj ni res, mama. Saj ni res. Samo strašiti me hočete.

— Je, je. Stala sem tamle pod češnjo, ko je naenkrat završalo in izpod neba je kakor blisk šinil ogromen jastreb. Prav v sredo golobov je padel in videla sem, kako je pograbil Čopkarja, ga nekajkrat vsekal s kljunom, potem se je pa dvignil z njim v višino in odletel proti Lisičjim jamam. Morda ima tam na tistih visokih smrekah mlade in jim ga je nesel za obed.

Mali je imel v prsih žareče kamenje.

— Pa zakaj prav Čopkarja, zakaj ne katerega drugega? Braniti bi ga morali, vi ste pa samo gledali. Mama! Kje ga bom zdaj iskal? Toda najti ga moram, čeprav mrtvega!

— Ne bodi nespameten, Jožek, in pojdi zdaj najprej jest. Ne ženi si tega tako k srcu, saj jih imaš še ne vem koliko.

— Toda Čopkar je bil vodja, gospodar, poglavar vsem drugim, moram ga dobiti nazaj!

— Saj bodo drugi tudi dobri voditelji. Kondor, recimo, ali pa Puščica in ne vem, kakšna čudna imena si jim že dal, ti so prav tako lepi in bistri, kakor je bil Čopkar.

— Mama, saj vi ne veste, kaj je bil Čopkar. Na vsem svetu ni goloba, kakor je bil on. Moram ga dobiti nazaj!

— Pojdi zdaj v hišo in jej! Na mizi imaš lep kos satu, oče namreč jemlje čebelam med, in kruh zraven. Jej in pusti Čopkarja, kjer je, saj veš, da je vsake stvari enkrat konec.

Toda Jožku ni bilo za jed, samo pokusil je, potem pa stekel proti Lisičjim

jamam, kjer so rasle visoke smreke. Na najvišji je zagledal gnezdo. Zdelo se mu je, da je vranje, toda dejal je sam sebi:

— To je gotovo jastrebovo. Moram priti do njega, morda najdem Čopkarja vsaj mrtvega.

Smreka je bila debela in tako visoka, da je Jožek komaj videl do prvih vej. Kako priti na vrh? Objel je orjaško deblo, toda njegove roke niso obsegle niti četratine, vendar ni popustil.

Prsti so našli oporo v razpokanem lubju in noge prav tako. Počasi, zelo počasi je napredoval, toda po nekaj metrih je bil tako izčrpan, da se je moral vrniti na tla. Toda v njem je bila nezlomljiva volja priti do vrha, snel si je pas in si oba konca privezal na noge v sredini stopala in tako oborožen zopet naskočil velikana.

Z jermenom je šlo skoraj še bolj počasi, pač pa z mnogo manjšim naporom, saj je imel v nogah več opore, kljub temu je kmalu zopet čisto omagal. Srce mu je burno razbijalo, noge so postale mehke, kolena so bolj in bolj drhtela. Toda Jožek ni popustil. Malo si oddahne, potem se mu hrbet zopet ukrivi, da je kakor velika gosonica, ki se vzpenja kvišku. Počasi pleza, toda mlada podrast je kljub temu že globoko pod njim in preko vrhov nizkih borovcev že vidi v dolino, vidi potok, ki se zvija med pašniki kakor temnozelenka kača.

Svet dobiva drugačno podobo: dolina se nekam ugreza, hribi postajajo vse bolj strmi in razpotegnjeni in gozd je kakor ogromna in debela zelena odeja, prešita z grobimi rjavimi šivi.

Jožek vse to vidi le mimogrede. Preplezal je nekako polovico debela, toda čim dalje, bolj ga nekaj vleče navzdol. Noge so težke in topa bolečina v njih ga sili, da bi jih sprostil in stegnil in le skrajni napor volje jih prisili, da se stiskajo ob deblo. Roke si poiščejo malo boljši prijem, pritisne se ves tesno k deblu in počiva. Iz prsi mu zdaj zdaj plane kratek, krčevit jok, toda joka menda samo telo zaradi bolečine, srce in volja nista popustila. Ko glavo nasloni k deblu, čuti, kako nekaj mehkega močno in neenakomerno udarja nekje v jedru drevesa, kakor da nekdo bobna in

daje tajne ukaze. Jožek se ne zaveda, da posluša svoje lastno srce.

Potem se hrbet znova ukrivi in deček se počasi vzpenja navzgor. Gležnji so krvavi, kolena odrgnjena, meča in gole roke čisto razprskane, prsti onemogli in nohti raztrgani.

Srajca se mu je izmuznila izpod hlač in z roko se ni smel izpustiti, da bi jo zatlačil nazaj, bila je že vsa razcefrana in do kraja pretrgana, nič več ga ni varovala pred ostrimi robovi smrekove skorje, ki so grizli v njegove nežne, ozke, nage prsi in upadel trebuh.

Vedno pogosteje se je svet začel z njim sukati naokrog in vse bolj pogostoma je moral počivati. Ko je videl prve veje že tik nad seboj, se mu je zdelo, da se mu je nekaj z vso težo obesilo na hrbet in mu prigovarja, naj se vsaj za trenutek spusti, da si noge vsaj malo odpočijejo. Toda nekaj v njem je bilo močnejše, zbral je poslednje sile in se potegnil med prve veje.

Ko se je usedel na najnižjo vejo in se je z rameni zagostil med naslednji venec vej, je za hip izgubil zavest: vse je padlo v strahoten, temen nič. Takoj se je zopet ovedel in tedaj se mu je tako milo storilo, da je zajokal. Solze so padale kakor biseri po deblu in so bile prav tako prozorne, čiste in grenke, kakor smrekova smola, ki je v kapljicah visela na lubju in bleščala v žveplenumenem grenkem sijaju.

Potem si je odvezal jermen z nog in je videl, da ga je na oglavu do krvi ožulil. Pri vsakem dotiku nog z vejo ga je nekaj v osrčje zbodlo, toda mislil je samo na to, kaj bo, če zaloti jastreba v gnezdu.

— Moram se mu približati neslišno, drugače mi vzleti, — si je rekel, si tik pod gnezdom še enkrat oddahnil, nato se je pomaknil na nasprotno stran debela.

Toda gnezdo je bilo prazno in že davno zapuščeno, saj sta dež in sonce ves notranji mehki del že davno uničila, ostale so le še debelejšje veje prepletene med seboj.

Gnezdo je bilo trdo, toda Jožku, ki je sedel vanj, se je zdelo, da sedi v naslonjaču. Vrh smreke je bil tenek in gibek in je zaradi dečkove teže počasi

nihal sem in tja, da je bilo, kakor da samoten velikan rahlo ziblje dragoceno bitje, ki so ga zaupali njegovim nerodnim rokam, in ki je v njih zaspalo in se v spanju pogovarja:

— Ni ga, ni jastreba! In Čopkarja nikoli več ne bom videl. Saj sem že od spodaj videl, da je to vranje gnezdo, toda plezal sem, da ti pokažem, Čopkar, kako te imam rad.

— Zdaj vidiš, Čopkar, več ne morem storiti zate, več ne morem. To je najvišja smreka, višje ni. In nanjo sem splezal, da ti pokažem, da si moj in da te imam rad.

— In vedno te bom rad imel, veš? Tudi, ko bom velik in bom šel po svetu, vedno se te bom spominjal. Saj veš, kako si z mojih dlani zobal konopljino seme. Kako obzirno si kljuval, da me je samo rahlo ščegetalo v dlani in nič bolelo. In ti si bil prvi od vseh, ki ste mi vsak dan prileteli naproti.

— Ko bi jaz imel peruti, bi letala skupaj, Čopkar. Nekoč jih bom imel. Takrat, ko bom postal v nebesih angel, čeprav ata pravijo, da jih angeli nimajo. Imel jih bom in tedaj te poiščem. Gotovo te poiščem, Čopkar, in tedaj bova letala skupaj daleč, daleč in visoko, visoko.

— In vzel te bom s seboj in te bom pokazal ljubemu Bogu in Bog bo gotovo vesel, ko te bo videl, morda te bo celo pobožal. Da, vem, da te bo, kajti ti si najlepši golob in takega ni več na svetu, Čopkar.

— Vse to bo tako, kakor pravim, samo potrpeti morava. Jaz moram prej umreti, šele potem postanem angel in dobim peruti. Zdaj še nisem tako priden. Danes sem bil celo zaprt. Toda zaradi tebe, Čopkar. Preveč sem mislil nate in nisem znal računati.

Sonce je zahajalo in sence dreves so postajale vse daljše, nato se je vsa dolina odela v olivno zelenilo in zdelo se je, da se počasi polni s prozorno breztežno tekočino, ki narašča in se bo kmalu prelila čez najvišji vrh Srebrnega brega.

V vejah je rahlo zašumelo, potegnil je slaboten vetrič, kakor ga je bil Jožek vajen ob vsakem sončnem zatonu. Zdrznil se je. Že davno bi moral biti doma,

on pa še vedno sedi na vrhu najvišje smreke.

Naglo se je spustil od veje do veje, toda teh je kmalu zmanjkalo in moral je stopala pritisniti ob deblo in ga z rokami objeti, da ga je povsod zbadalo kakor z noži. V začetku se je zdelo, da bo šlo z lahkoto, toda že po nekaj metrih plezanja je bil popolnoma izčrpan.

Stisnil se je k deblu, počasi, globoko sopel in v ustih je imel čuden okus. Glava je bila tako težka, da jo je moral položiti na ramo. Tako je bilo nekoliko boljše, oči so se zapirale same od sebe, ko je kakor klop prižet na visokem deblu začel sanjariti:

— Večer je, Tinka nosi vodo za telička. Krave so gnali napajat k potoku. Telička pa je treba vedno napajati doma. In toliko pije! Kakor da nima dna, pravi Tinka. In Tinka zdaj nosi tudi z mojim vrčem. Manjši je od njenega, vendar je z dvema težko nositi, zato me bo zmerjala, ko pridem domov.

— Ali bo zopet razbila njegov vrč, — premišljuje Jožek, — kakor, kdaj je že bilo to? Da, ko je prinesel Čopkarja. To pomeni nesrečo je rekla, nesrečo. Kakšno nesrečo? — Saj res, oče je jemal med, med in zdaj je doma polno medu in v steklenici sije na oknu med muškatinli tako toplo, tako mehko in zlato toplo kakor Čopkar, ki ga greje na prsih, greje, greje in teži, tako teži, ko hodi skozi gozd in mu neki glas neprestano šepeta: Izpusti jih, izpusti jih, — čez tri leta, čez tri leta, kaj je že reklo, da bo čez tri leta? — da, zdaj se spominja, spominja se, čeprav mu je glava velika in težka in so prsti samo še rahlo skrivljeni med brazde smrekove skorje in noge se samo še s koleni stiskajo ob deblo, zdaj se spominja:

— Nesrečo ti prinesejo, — sliši prav živo iz spomina — in noge se kar same poženejo v divji beg, da mu zrak vrši in žvižga mimo in se svet s strašno naglico dviga nekam v višave, vse je divje razgibano, razmajano, blazen vrtimec ga meče po zraku, ko od nekod čisto razločno sliši svoj lastni otroški glas, ki moli:

— Zvün toga v očinsko previdnost tvoje svete voule priporočam dnes in vsi-

kdar telo moje, dušo mojo, — dušo mojo, — dušo — potem se je vrtimec uravnal naravnost navzgor in Jožek je vedel, da ima peruti in s Čopkarjem leti v prečudovit sijaj, naravnost v božje naročje.

Doma na dvorišču so golobi pomolili svoje glave izza vrat svoje veličastne palače in čeprav se je že delal mrak, so vzleteli v neurejeni jati naravnost proti Lisičjim jamam.

Trikrat so obkrožili najvišjo smreko, nato so se spustili na tla in posedli v krogu okrog mrtvega dečka, ki je z zlomljenim tilnikom ležal na temno zelenem mahu kakor na žametni blazini, majhen, droben, z v neskončno daljavo uprtimi velikimi temnimi očmi. Iz nežnih nosnic in nekoliko odprtih ust je pravkar priteklo nekaj kapljic rdeče krvi, da je bil obrazek kakor z rdečimi cvetovi okrašen.

Nekaj časa so se priklanjali, obračali glave po strani, da se jim je perje v večerni svetlobi temno prelivalo in so se jim v očeh zrcalile prve zvezde kakor biserne solze, ko so dečka še zadnjič pozdravili s svojim zateglim, žalostnim gru-gru, gru-gru.

Nato so se vsi hkrati dvignili v zrak, trikrat obkrožili mrtvega dečka kakor venec mavričnih barv in odleteli v naraščajoči mrak, ter se razkropili v vse smeri.

Niti eden se ni vrnil v palačo sredi dvorišča, ki je ostala prazna, samotna, zapuščena.

Lojze Kozar

Mihaela Jarc

Zima je

*Zima je, mraz
in rož ni pri nas.
Skozi stare orehe piše tenko
in v jagredih trka detel drobno.
Iščem čez vas,
iščem v nebo,
kjer sivi oblaki počasi gredo.
Tujci ljudje so,
vse drugo je blizu.
Pa saj bo pomlad
in vsakdo bi rad
nasmehnil se soncu
in sanjal kot jaz
o rožnem bo nizu.*

Kopači

Z juga prši dež in sever se prepira z njim, meče vmes snežne kosmiče, dokler ne zmaga. Po boju se umiri, lahneje naletava in odene zemljo z belo odejo.

S hriščka poleg rudarskega naselja se sliši vesela žlabravka rudarskih otrok.

Na oknu podstrešne sobice gleda desetletna Milena revirske otroke, ki se sankajo.

Rada bi smuknila mednje, a ne utegne. Gospodinji očetu kar sama. Pomiva posodo in spet hitro pokuka na hrib. Pospravlja mizo, ko pa otroci zaženejo spet vrišč, pogleda ven in se zasmeye. Otroci kobacajo iz snega in iščejo čepice, rokavice, sanke... Nekateri se obmetavajo s snegom, trije fantiči okepajo sosedovega Milana, da cmeravo odide domov.

Milena ima vedno polne roke dela. Oče ji pomaga. Kadar nima nočne službe, kuha. Milena mu streže, reže čebulo, pere solato, gre po meso, kruh... V trgovinah poznajo Mileno, mlado gospodinjjo. Kako radi pogledajo njene svetle kodraste lase, modre oči, blede, a prikupno lice. Ko nakupuje, natančno pregleda blago. Ni z vsem zadovoljna. Saj oče pripoveduje, kako globoko pod zemljo se trudi in koplje premog. Denarja, ki ga dobi kot plačilo, je malo. In kadar posadi Mileno na koščena kolena in ji pripoveduje o trpljenju rudarjev, se Milena zagleda v njegove žuljave, žilave roke. Zato Milena ceni očetovo trpljenje, njegov zaslužek.

»Tega ne bom vzela, pri sosedovih imajo boljše in cenejše,« se včasih odreže. Dobro zna računati in razlikovati dobro od slabega. Kako hitro hodi iz trgovine v trgovino! V tej kupi kavo, tam rezance, pri mesarju narezek.

V delu in učenju minevajo Mileni šolski dnevi, le ob nedeljah gresta z očetom na pokopališče k materi, ki je umrla pred letom.

Oče je njen prijatelj. Rada ga ima, saj ji je vse, oče in mati, saj jo vzgaja kakor dobra mati otroka. Zanjo živi, odreka se zaradi nje svetu in jo zapušča

le tedaj, ko gre globoko v premogovni rov na delo.

Tam daleč v tujini, v Vestfaliji, govorita v materinem jeziku. Oče ji pripoveduje o tujini, hladni, kruti... Že davno bi se poslovila od nje in šla v domovino, v domačo vas, ubožno, a prijazno in veselo. A pustiti mater, daleč, samo...?

Kadar govori oče o domačem kraju, se zagleda predse, morda v davne dni in kakor bi gledal v duhu očeta, mater, prijatelje, Botričnico, ki se vije med travniki in njivami, hribe, gore... Pripoveduje ji o zmaju, ki kraljuje pod Konjiško goro. In kako bobni v skrivnostni gori! Huje ko v rudniku. In če se zmaj razjezi, plane med gromom in bliskom izpod gore.

Nekoč je ugrabil lepo deklico in jo odpeljal s seboj. Praviijo, da je kraljična v podzemeljskem gradu. Oče in mati jo čakata leta in leta, deklice pa od nikoder. Vidiijo jo, ko hodi po njivah in travnikih, gozdovih... Oblečena je v lepo modrikasto obleko, lasje so ji razpleteni, na glavi ima zlato krono, v roki zlato jabolko, v očeh se ji bleščijo srebrne solze, a nasmejana je in vedrega pogleda. Kdor jo vidi, je srečen. Tudi oče in mati sta jo nekoč videla, ko je šla po domačih livadah proti hiši, kjer je preživela otroška leta. V hišo pa ni stopila, ni smela stopiti.

»Ni še čas... Kajti če zapustim podzemeljski grad in vstopim v rojstno hišo, gorje človeštvu. Vse sile podzemlja bi razjarjene planile kvišku in lava in ogenj in gorje bi šlo z menoj, saj zmaj ne pozna usmiljenja.«

Kraljično je videl mlad junak izpod Pohorja, drvar, ko je sedel pred drvarsko kolibo. Šel je za njo, a izginila je v podzemlje. Dolgo je iskal skriven vhod v začarano jamo, začaran grad. Leta so minila, drvar pa ni obupal. Kar pride na kresni večer kraljičin pribočnik in ga pelje k skrivnemu vходу. Pred mogočno skalo je šumelo lešnikovo grmičevje. Pribočnik prime vejico in listje utihne, skala se tihoma premakne

in drvar gre skozi odprtino po dolgem hodniku v prečudno razsvetljeno dvorano. Na prestolu sedi kraljična. Drvar jo pozdravi in tudi dvorjanke, lepe mladenke, se priklonijo v pozdrav. Kraljična jih odslovi in tudi pribočnik odide z njimi. Ostala je sama z drvarjem.

»Veliko let te opazujem, kako iščeš priložnosti, da bi me rešil. Premišljevala sem in večer za večerom hodila po zemlji, mislila nate, ali boš sposoben premagati stoglavega zmaja. Odločila sem se in upam, da boš vztrajen v boju. Ná, izročim ti tale meč. Tam, glej, je zmajevo ležišče. Če ga ugonobiš, rešiš sebe in mene in vse dvorjanke iz zakletega podzemeljskega gradu.«

Zmaj strašno zarohni, ko sliši kraljičine besede, in sto glav pošastno strmi v drvarja. Bliskoma se zakadi zmaj proti mlademu drvarju, ki se postavi v bran. A drvar ni vajen meča, saj ni vitez, zmaj ga prisili k umiku. Že sta v dolgem hodniku, blizu velike skale, skozi katere odprtino je prišel drvar v podzemlje. Kar zagleda v bližini svojo sekiro, odvrže meč in skoči z njo nanj. Hud boj bijeta, drvar seka, maha, zmaj zbeži hudo ranjen v svoje skrivališče. »Ha, ha, ha, sekira,« se zasmije mladi drvar, »to je moje orožje...«

Kraljična stopi k drvarju in mu prigovarja, naj nadaljuje boj, naj premaga zmaja, kajti sicer gorje kraljični in vsej pokrajini.

Drvar ne premišlja. Spet naskoči zmaja in po hudem boju premaga konjiško zver.

Kako vesela je kraljična, ko je spet deklica pri svojih bratih in sestrah, pri očetu in materi in dela na malodolskih njivah in travnikih daleč od dvorjanov in hudobnega zmaja.

Včasih upre pogled v goro, kjer je k pobočju prislonjena drvarjeva koliba.

Kmalu popoldne sameva tudi hrib. Otroci so se porazgubili v hiše, saj se bliža sveti večer: delajo božična drevesca in jaslice...

Milena še kar strmi v zimski svet. Zapre oči. Vidi hribe, gore, sanjave, lepe... Misli ji uhajajo k sosedom otrokom, k Majdi, Anici, Olgi, Jerici...

K njihovim materam, ki jim pomagajo krasiti drevesca, jaslice... Milena pa nima nikogar. Da, očeta ima; očeta, ki s srcem skrbi zanjo. Ko je opoldne odhajal v rov, jo je tesno privil k sebi, rekel ni nobene... V mislih se je mudil pri Milenini materi, svoji ženi, ki je lanski sveti večer odšla za vedno od njiju. Trdo življenje v mladosti in pomanjkanje ji je izpodkopalo zdravje in zapustila je Mileno, zapustila Janeza. Pogled je za trenutek počival na njeni sliki; nemo se je poslovil.

Ponekod so prižgali lučke, drugod kje božično drevesce, v Milenini sobici pa le plamen iz pečice osvetljuje materino sliko na steni.

»Sneg še kar naletava.

Naselje se zavije v temo.

V plašno samoto se pogrezne Milena. V sanje jo zazibajo misli na mater...

Po snežnobeli poti prihaja mati. Ivje na vrbah žalujkah je stvano iz srebra in srebrne solze hladne noči visijo po drevju. Iz skritih zakladov se vsujejo božične dobrote: bonboni, piškoti, jabolka, lešniki... V podstrešni sobici je polno bogastva, ljubezni; v kotu pod božičnim drevescem žarijo jaslice. Ovčice gredo za dobrim pastirjem in najmanjšo nese na ramenih star pastir... Materina postava žari in sobica je osvetljena, kakor mora biti na sveti večer.

Rudniška sirena žalostno zatuli.

Milena, prerrojena z lepimi sanjami se nasmehne. Ves obraz ji sije v zadovoljnem nasmehu, sije od veselja. Počasi ji pogled oživi in nenadoma ji lepe misli preženejo hude, moreče slutnje. Zaskrbljena gre po zametenih stopinjah očetu naproti.

Sirene še kar tulijo in žalostno odmevajo v rudarsko naselje.

Vsak večer je šla Milena očetu naproti, nocoj pa je ne pustijo v bližino vhoda v rudnik. Vsak večer je čakala očeta, skoraj sama. Nocoj je polno ljudi, tuleče sirene jih kličejo.

»Voda je vdrla v rudnik!« govorijo ljudje.

Milena je sama na sveti večer. Nihče je ne obišče. V dremavici se poda globoko pod zemljo k očetu, ki še kar na-

prej koplje. Skrije se, da je ne vidi. Oče gleda mračno predse in vrti kramp, da se lomijo plasti črnega premoga.

Sveti dan...

Milena zajoka, ko občuti praznino v

podstrešni sobici, praznino v mladem srcu...

Nikdar več ni videla ne očeta, ne matere...

Sama je ostala tam daleč v črnih vestfalskih revirjih...

Jože Kroflič

Krst

Narodopisna črtica

Vedno bolj in bolj je postajal domek Mirkov in Alenkin. Uredila sta ga čisto po svojem okusu znotraj, prav tako pa tudi zunaj. Poleg hišice sta še postavila kozolček, ki pa je bil za vse: spodaj je bil hlev za kravico, poleg zagrajen prostorček za čunko, nad njo kurnik. Poleg hleva je stala še drvarnica, vmes pa shramba za orodje, ki ga je Mirko rabil v svoji drevesnici.

Mirko se je ves posvetil svojemu majhnemu, a zares naprednemu gospodarstvu, zato ne brez uspeha. Drevesca so zbudila občudovanje daleč naokrog; čebele, štajerske kokoši, lepa kravica muredolske pasme, vse je potrjevalo, da si je Mirko zares izbral pravi poklic. Ob večerih, posebno še ob nedeljah so prihajali k njemu mlajši kmetje, posebno fantje in se zanimali za to in ono. Vsi pa so odhajali od njega s tiho željo v srcu, da bi si tudi sami kdaj znali tako urediti svoj sadovnjak. Ko je Mirko postal občinski tajnik, so se stiki med njim in kmeti še poglobili. Spoznal je njihovo veselje in spet čutil dolžnost, da to svojo izobrazbo, ki jo je dobil v šoli, ne obdrži le zase; rodil se je sklep po dobrem posvetovanju s kmeti. Povabili so iz Celja starega sadjarja nadučitelja Levstika in ustanovili »Sadjarsko društvo«. V jeseni so si že postavili poleg Mirkove drevesnice sušilnico za sadje. Mirko je bil izbran za sadjarskega strokovnega učitelja.

Pri vsem svojem delu mu je žena Alenka bila še vedno ljubeča skrb. Tudi ona se je z vso dušo posvetila oblikovanju mladine na domači šoli, kjer je bila za učiteljico. Ves prosti čas pa ji je vzela domek.

Zlasti zadnje dni, ko je začela pripravljati zibelko, je imela še hude skrbi. Pod očki so se ji zajedli temni cekarčki in drobne pege so sedaj dajale licu poseben, skrbi poln izraz. Potem je odprla omaro in tiho predevala: plašček, kapice, pleničke, povoje, nazadnje pa še razgrnila »zvezdo«, še enkrat pogledala rože, ki jih je všila na rožasto podlago. Mirko pa je prišel tiho od zadaj in jo odpeljal pred domek. Vsa dolina je bila v cvetju. Tudi nekatera drevesca v Mirkovem sadovnjaku so že cvetela. Počasi je vodil Mirko ženo ob cvetočem vrtu. Od daleč pa je iz gornjih vasi prihajala pesem. Vaščani so se zbrali k nedeljski skupni molitvi, ki so jo zvečer v majniku opravljali pred vaško kapelico. Gospodar je molil rožni venec, vmes pa je pela mladina Marijine pesmi. — Kraj drevesnice sta dolgo poslušala Alenka in Mirko.

»Kar mednje bi šla. Ne veš, kako je bilo nekdanj lepo, ko smo se tudi pri naši kapelici takole zbirali.«

»Lepe navade hrani naš narod. Ko boš zdrava, se bova tudi midva lahko kdaj udeležila takih šmarnic.«

»Letos že še ne. Drugo leto. — Joj, počakaj, Mirko!« Zvila se je in težko zasopla. — »Je že bolje, hvala Bogu.«

Spet sta naredila nekaj korakov in obstala na drugem koncu vrta. Mirko se je sklonil k njej in jo tiho vprašal.

»Koga bova pa za botra ali za botro prosila?«

»Da ne bo zamere, takole narediva. Če bo fantek, naj bo tvoj oče za botra, moja mati pa bo drugovala, če bo punčka, pa bo moja mati botra in bo tvoj oče

drugoval. Kajne? Na botrinjo bodo pa vsi štirje šli.«

»Kaj pa ime?«

»To pa ti izberi.«

»Če bo fantek, bo Mirko, če punčka, pa Alenka.«

»Tudi jaz sem mislila tako.«

Spet sta krenila domov. Petje ob vaški kapelici je utihnilo. Na vasi niso ostajali fantje in peli, da ne bi motili zbranosti, ki je bila v teh majniških večerih vsakemu tako pri srcu

Na pragu se je Alenka še enkrat ozrla proti cvetoči drevesci. Čutila je, da letos ne bo več občudovala mladega cvetja...

Po mrzli večerji, ki je že od poldneva čakala, je Alenka zavrela še kavo. Potem sta se pokrižala in legla. Dolgo sta še kramljala, slednjič mu je razodela še bojazen za nocojšnjo noč.

»Morda jo bova le še mirno pre-spala,« jo je Mirko tolažil.

»Saj res. Kaj si bova delala prezgodaj skrbi. Saj bo še vse prehitro prišlo.« Vdala se je tej misli in zadremala kmalu za Mirkom. Trdno zaspati pa ni mogla. Pogosto se je prebujala. Nemirno se je obračala zdaj na to zdaj na drugo stran, a vendar pazljivo, da bi ne predramila Mirka. Majhen navihanček pa že trka na duri materinega srca, včasih s tako silo, da se Alenka zvije od bolečin. Mirko trdno spi. Alenka pa vsa trepeta v težkem pričakovanju.

»Ubožček moj, vem, zgaran si.« Lahno se je privla k njemu. Rada bi z njim delila sladko bolečino.

Spet so jo napadli krči, a zdaj tako močno, da ji je zaprlo sapo. Ni mogla več biti sama s seboj. Ovila se je Mirka takó močno, da se je na mah prebudil.

»Mirko, Mirko, pojdi po mamo!«

»Kaj je? Ti je hudo? Ubožiča moja, morda bo le bolje...«

»Bojim se, Mirko. Takoj pojdi!«

Mirko se ni več obotavljal. Planil je pokonec in poiskal obleko kar v temi.

»Samo hitro se vrnila!«

Mirko je skočil k postelji, se sklonil k Alenki, hoteč jo poljubiti. Takrat šele spozna vse njeno trpljenje. Ležala je vznak, na čelo pa so ji stopale mrzle

srage. Bleda mesečina je padala naravnost na njena bela lica.

»Zdaj naj te samo pustim?« Ves se je zgrozil.

»Bom že kako prestala.«

Z bolečo skrbjo v srcu je odšel v temno noč. Klobuk je stiskal v roki in hitel preko travnikov in njiv, ne da bi iskal stezice. Po vsem životu je bil poten. Nikoli še ni te poti prehodil s toliko bolečino v srcu in tako hitro kakor to noč. Skoraj priletel je pod štibelčno okno Šmarčenove hiše. Ni pomislil, da trdno spi in da bi jih utegnil prestrašiti z močnim ropotanjem. Že od daleč je iskal z iztegnjeno roko naoknice.

»Mama... Alenka... vstanite, brž! Mama, mudi se.«

»Za božjo voljo, kdo pa je... Kaj se je naredilo?«

»Jaz sem, mama, Mirko!«

»Ljubi Jezus in Petrovska Mati božja, kaj le sprašujem. Si Alenko sólo pustil doma? Moj Bog, revica ti...« Zmetala je obleko nase, skočila v hosco in naročila Frančiški, naj pride pogledat, če je ne bo takoj zjutraj domov.

Alenka pa se je zvijala od bolečin. Rahlo je ječala in klicala ter iskala krog sebe Mirka. Potem je dvignila roke v gorečo molitev, motne oči pa so ji obvisle na podobi Petrovske Matere božje, ki se je mračno bleščala v mesečini nad njenim vzglavjem. Prvič v življenju se je zaobljubila. Vdano je molila kot nekdanj v samostanu pred isto podobo: »Petrovska Mati, če bom srečno prestala, se zaobljubljam, da te bom obiskala z otročičkom, brž ko bom zmogla.«

Prešmentana Lenčka, kak dobro ti bo,
v postelji jedla boš kurje meso
in pila starinco sladko.

Na klop k peči je postavil stari Jezernik pletenko najboljše starine, kar je je premogel pri hiši. Žena pa je stopila v kuhinjo in podveznila debelo kokoško pod koš: »Da ne bo Alenka oslabela. Sama jih ne premoreta toliko.«

»Vsak začetek je težaven,« je pri-trdila Alenkina mati, ki je pravkar pripravljala toplo juhico za Alenko. »Hvala ti, kako prav si prinesla kokoš. Moje kmalu ne bo več. Saj veš, tudi

Mirko je zdaj ubog. Tako se mi je že smilil.«

»Kar kuhajte za oba in nase tudi ne pozabite. Jaz jih imam še nekaj, sem že na to dolgo mislila. — Ali je bilo hudo?« Jezernica je stopila k ognjišču, kjer je kuhala Alenkina mati.

»Hvala Bogu, da je še tako prestala. Hudo je bilo, prav hudo. Veš, me kmet-ske žene smo le bolj trdne in zdi se mi, da že naše delo samo, ki ga opravljamo, pomaga k srečnemu porodu. Žene pa, ki v pisarnah ali šolah sede, kakor naša Alenka, veste, tem pa je hudo. Niso tako močne, niti dovolj irdne. Je že tako. Ubožice so. Odkrito vaju povem, zelo sem se bala zanjo.«

»Zdaj bom šla še k Alenki malo v štibelec, če ne spi?«

»Mislim, da bo čula; nocoj je že kar dobro spala. Pravkar sem ji pripravila juho.«

V štibelcu so že kar veselo kramljali. Oče je stal ob postelji, Mirko pa je sedel na straniku postelje. Segel je po Alenkino roko in jo božal, ves čas pa je gledal njen boleči obraz. »Ubožica, hudo ti je, vem.« Pa tudi Alenka je skrbela za svojega moža. Kdajkoli ji je prinesla mati juho, vedno je v skrbi vprašala: »Ali je Mirko že tudi dobil? Ne pozabite nanj!«

»Zdaj ti bomo pa vzeli tega črvička, Alenka. H krstu ga bomo odnesli, da ne bomo imeli pogančka pri hiši,« je rekla Jezernica.

»Škoda, da nimamo zdaj hmelja za na prodaj, bi nam ne bilo treba stikati okoli za Judi, ko ga doma premoremo,« se je Jezernik veselo nasmejalo.

Jezernica je pripravila banjo s toplo vodo in okopala otročka na klopi ob peči. Iz omare je vzela pleničke in zvezdo, Alenkina mama pa se je v hosi praznično oblekla. Potem je razkazala še vse v kuhinji Jezernici. »Sicer se bom pa kmalu vrnila.« Vzela je otročička v naročje in odšla k Alenki: »Lej ga, kako je čvrst!«

»Pazite nanj, mama!« Počasi je dvignila belo roko in ga prekrižala na čelu: »Bogec naj te obvaruje.« Nato ga je pregrnila Jezernica z zvezdo.

Pri vratih je že čakal Jezernik z belim zavitkom: s svečo in križnikom.

»Mirko, pridi kmalu za nama na Zlako! Pletenko izprazni in jo prinesi s seboj. Mama, ti pa skrbno varuj Alenko.«

Pogledal je na uro, si popravil brke in pogledal botro:

»V imenu božjem, pa pojdimo. Ime mu bo Mirko. Na svet je prišel predvčerajšnjim ob pol dveh zjutraj. Tvoje podatke, Mirko, vem, Alenkine boš pa ti povedala.«

Vse je še enkrat v mislih preletel, potem slovesno stopil kraj botre:

»Zdaj neseva ajda, ko se vrneva z njim, bo že kristjan.«

Po krstu so se zbrali k botrinji v Jezernikovi vincerliji na Zlaki. Ko se je oženil Jezernik, je dobila Jezernica za doto od svojih staršev lep vinograd z lično hišico na vrhu. Kar obsežna sobica s kmečko pečjo je nudila prekrasen razgled po Celjski in Savinjski kotlini. Zlasti na večer, ko so zagorele luči ob Savinji, je marsikdo rad postal in se pomudil na tem gričku. Ko pa so zagoreli na večer pred slovanskima blagovestnikoma Cirilom in Metodom kresovi po bližnjih vrhovih, se je zbrala nad Jezernikovim vinogradom vsa dolina. Kvas je pripeljal svoje pevce, Zušnetovi fantje so vzeli s seboj instrumente in pravi slovanski praznik se je razvil ob kresu. Kadar je vinograd dobro obrodil, je stopil Jezernik sam ponosno v klet pod hišo z bučo in povzdignil prijeten večer še z dobro kapljico. Pred sobico je stala že od nekdaj ob zadnji strani težka stiskalnica. Nasproti njej pa je bila v zidu sobice peč s prostornim ognjiščem spredaj. Ob slabih letinah v vinogradu se je Jezernik pogovarjal s svojo ženo: »Kaj ko bi vincerlijo spremenili v zidanico. Vinograd je blizu doma, lahko bi prebila brez vincerla.«

»Leta hitro teko, otroci odraščajo, kmalu bova morala misliti tudi midva na preužitek. Kako nama bo lepo. Šla bova na stara leta v venclarijo. Vinograd, kako njivo si še zgovoriva od domačih do smrti, ozare ob vinogradu pa tudi redijo kravico. — Navsezadnje pa veš, da sem jo prinesla k hiši za doto od očeta in mame. Hudo bi mi bilo, če bi

spreminjala venclarijo v zidanico, saj veš, da sta tudi moj oče in mati svoja stara leta preživljala v njej.«

Jezernik je bil vesel misli svoje žene.

»Viš, viš, na to pa še pomislil nisem. Kako je prav, da se mož o takih stvareh pogovori z ženo. Več glav več ve.«

Tudi botrinjo Mirkovega in Alenkinega otročka so praznovali v tej hiši.

»Zakaj bi le hodili v gostilno denar zapravljat; povrhu pa še narejena pijača. Tisti, ki so daleč od cerkve, si ne morejo drugače pomagat,« sta kramljala Jezernik in Šmarčenca med potjo, ko sta se vračala od krsta. Pred vsako hišo so ju ustavljali vaščani.

»Bog daj srečo! Da bi bil zdrav! Kako mu je ime?«

Ženice so stopile tudi k botri in jo na tihem pobarale: »Je bilo hudo?« Če pa so otroci med pogovorom od blizu nastavljali ušesa, je botra opozorila: »Smeti so pri hiši, boš morala pomesti.«

V Jezernikovi venclariji je bilo že vse pripravljeno. Na mizo je narezala vencarlka hleba in suhega mesa, ki ga je Mirko prinesel. Ko sta prišla še botra z otročičkom, je že stalo tudi vino na mizi.

»Na, Mirko, zdaj ti šele vračava krstjana.«

»Je fantek ali punčka?« se je hitro vtaknila vmes vencarlka.

»Fantek je, fantek.«

»Pa ni Mirko?«

»Je. Kar po očetu smo ga krstili.«

»To je res lepo.« Obrnila se je k Jezerniku, medtem ko sta Mirko in Šmarčenca ostala v veselem kramljanju.

»Ali naj še čaj pristavim za nazadnje. Morda skuham kakšna jajčka?«

»Ne bo treba, saj bo doma mama pripravila toplo juho. Ali je Tinček doma?«

»Ne. Ima strogega mojstra. Utegnil bi ga odpustiti, če bi en dan ne prišel na delo. Težak je ta zidarski stan.«

»Pustimo mu malico z vinom. Danes je praznik. — No, če je res že vse pripravljeno, stopimo v hišo.«

»Botra bo morala na peč. — Saj še niste bili pri nas?«

»Ne še. Joj, kako je lepo! Kar vse naokrog se vidi. Glej, glej, še naš Sla-

nik!« Odložila je otročka in skočila na peč. Taka je navada.

»Da stara navada ne izumre.«

»Urna si pa še ko mlado dekle,« jo je podražil Jezernik. »Jaz pa že kar težko zlezem nanjo. — Zdaj pa le za mizo. Na peči bomo pozimi sedeli. Tudi ti, vencarlka, si primakni stol.«

»Otročka bova še razvili, kajne botra? Saj je soba topla, ne bo se prehladil. Na posteljico ga bova položili.«

»Da, kar sem ga položil.« Botra ga je razvila. Mirko je stopil k njej in jo z zanimanjem vprašal:

»Mama, ali je kaj jokal pri krstu?«

»Pa še kako. Kajne, oče, kako je kričal?«

»Dolgo bo živel in dober pevec bo kakor vidva z Alenko.«

»Bog daj, da bi se vaše želje uresničile.«

V Mirkovi drevesnici so že odcvetela najbolj pozna drevesca. Le tu pa tam, prav za ograjo ali v jarkih si še mogel videti bele cvete. Zgodnje češnje so že kazale svoj prvi sad.

Alenka je že nekaj dni hodila po sobi. Dopoldne nekaj ur in spet po kosilu, čim je mati pospravila, da sta še čebljali v topli sobi.

»Jutri, mama, vam bom že lahko prišla kaj pomagat.«

»Glej jo no, preveč se delaš močno! Le počasi gre. Zlasti, preden vstaneš iz postelje, se je treba močno paziti. Največ mladih mater umrje ravno v tem času, ker premalo pazijo. Zdaj boš nekaj dni še v hiši. Vstaneš lahko vsak dan in hodiš sem in tja po sobi, da se spet privadiš. Ko si boš že opomogla, bo najina prva pot v cerkev. Po blagoslov, ki ga boš kot mlada mati tako potrebovala. Obenem pa zahvala Bogu, da je vse bilo po sreči.«

Ko so se sončni žarki z vso močjo uprli v spalnico Mirkove hiše, je vstala zarana Alenka in odšla v hišo, kjer je spala njena mati. Sklonila se je globoko k njej, poiskala njeno roko in jo previdno zbudila.

»Mama, glejte, kako lep dan bo. Greva v cerkev?«

»Če se počutiš že dovolj čvrsto, se lahko napraviva.«

Mati je skuhala zajtrk, Alenka pa je sama oblekla otročka, potem ko ga je skopala. Mirko ji je dal denarnico.

»Na, tu imaš, da bosta imeli za cerkovnika in da bosta v puščico kaj spustili. Če srečaš reveža, vsakega obdaruj, da bo tudi Mirček dobrega srca in da ne bi nikoli stradal.«

Prosila je mater, naj ji da otroka. Ko sta šli čez Velce, jo je mati poučevala, kako naj se vede v cerkvi. Alenka ji je sledila tiho, brez besed. Močno je tiščala k sebi otročka, svoj prvi sad. Hoja je bila lahka. Prav nič ni čutila, da je danes njena prva pot zunaj, odkar je legla v posteljo. Sončni žarki so poživiljali prvi sad. Tudi Alenka je stopala s svojim črvičkom pred oltar, da izprosi tam božjega sonca sebi in otroku.

Po molitvi v zakristiji sta pokleknili pred oltar. Alenka z otročkom na prvo stopnico, mati pa na tla. Njen župnik ji je podelil blagoslov. On, ki je tudi njo krstil, ji vlival prvo znanje v ljudski šoli, nagovoril starše, da so jo poslali v šolo za učiteljico, jo poročil, krstil njene otročka, ta župnik ji je danes podelil prvi blagoslov. Čudovita sreča je napolnila njeno dušo, ko sta sedli v stol pred oltar. Alenka je sedela in ves čas držala v naročju otroka, mati pa je klečala. Oči mlade matere so ves čas visele na oltarju. Spremljala je s čudovito pazljivostjo župnika pri sv. daritvi od začetka do konca. Iz srca ji je vrela vroča molitev zahvale in prošnje obenem za blagoslov sebi in otročku. Pri darovanju je pristopil cerkovnik, potegnil večno lučko in prižgal svečo, ki jo je Alenka prijela. Zdelo se ji je, da že ni bila celo večnost pri maši.

Ko je cerkovnik ugasnil sveče na oltarju, je tudi mati upihnila Alenkino. Odšli sta okoli oltarja, naprej mati, Alenka pa za njo. Najprej sta spustili v puščico za cerkev, potem še na krožnik za cerkovnika.

»Mama, pojdiva še k Marijinemu oltarju.«

Zbrali sta se v pristrčno molitev. Zajokal je otroček, rahlo, kakor bi hotel znova in znova opozoriti Alenko na dano obljubo: »Marija, tudi v Petrovče

bom prišla k tebi. Vem, da si ti prosila zame pri Bogu.«

Na pragu je že postajal Mirko in gledal, kdaj se bo prikazala mati z Alenko. Tako čudno prazna je bila hiša, kakor bi odnesli mrliče iz nje. Nekje daleč v duši pa se je še skrivala bojazen: »Kaj pa, če je prehitro vstala?«

Pa je le prišla Alenka, vesela in čvrsta bolj, kakor je odšla zjutraj od doma.

»Gre že dobro, Alenka?« je od daleč vprašal Mirko, ko sta se bližali po stezici ob drevnici. Skočil jima je naproti in vzel otročka iz materinega naročja.

»Hvala Bogu; ne veš, Mirko, kako sem zdrava. Zdi se mi, da sem se drugič rodila.«

»Še ni dobro, otrok moj; pazljivosti bo še treba velike,« jo je mati skrbno opozarjala.

»Samo, da si že toliko. Po hiši boš hodila in otročka varovala. Zunaj bom pa že sam uredil.«

»Veliko dela boš imela v začetku s tem črvičkom. Nege potrebuje dojenček. Skrbne nege. Veliko otročkov izgube matere, ker premalo skrbe zanje.«

»Oh, tako se bojim zanj! Ko bi že skoraj govoril, da bi mi lahko sam povedal, kaj mu je.«

»Mati mora otroka po joku spoznati, kaj mu je, ali je vesel, ali bolan in kakšna bolezen mu nagaja. Pa kaj danes. Čeprav je še vedno na materi največja skrb, vendar lahko pokličeš zdravnika, čim opaziš pri otroku najmanjše znake bolezní.«

»Zdajle vama bom pa povedala, kar si oba dobro zapomnita.«

Mirko je sedel k mizi in poslušal.

»Svečo kakor križnik skrbno varujta. Oboje shranjujta na stalnem in častnem mestu v hiši. Najlepše je, če ju spravita v omaro.«

»Tu sem v tale predal ju bom položila.«

»Da, samo, da bo na čistem.«

»Mama, zakaj se še sme rabiti križnik?«

»Samo tisti otrok, kateremu so ga botri dali ob krstu, ga sme nositi. V najhujšem primeru le mati otrokova.«

»Potem ga ne smem razrezati za Mirčka.«

»Ne; ko bo šel k prvemu svetemu obhajilu, mu boš naredila srajčko iz njega. Le če bi prej umrl, kar Bog obvaruj, bi smela uporabiti križnik za oblekico otrokovo, v kateri bi legel v grob.«

»Tudi na svečo morava paziti, kajne, mama?«

Mirko se je spomnil na krstne sveče, ki mu jih je razkazovala nekdanja njegova mati v skrinji in tiho govorila: »Ta je Ivančkova, Lojzi je to imel, vidiš najdaljša pa je tvoja. Oba sta že umrla, samo ti si nama ostal.«

Oba sta gledala v materin obraz. Čez dolgo pa je Mirko povedal Alenki svoj sklep:

»Pazila bova na otročkovo svečo, kajne Alenka, da mu jo izročiva, ko bo odrasel.«

»Kakor sva midva sprejela od staršev svojo krstno svečo, tako jo mora tudi Mirček sprejeti iz najinih rok. Ta črviček najin!«

Vzela ga je v naročje in stopila tesno k Mirku. Očka pa jo je objel družno z otročkom in jo poljubil na belo lice. Materin pogled je obvisel v kotu na križu, roke pa so se same sklenile k molitvi. Proseče je zajecljala: »Nebeški Oče, blagoslovi to družinico.«

France Lipičnik

Mihaela Jarc

Oktober

Ze dolgo smo trudni vsi,
ki kopljemo darove iz prsti
in trgamo od stebel jih in vej,
brez mej se zdi nam dela.

Po nakovalu dni je že jesen zadela,
prerisala iz dalj podobe sive,
polepsala jih žolto zapeljivo
in posrebrila jih z mrzloto.

V goloto novo vej se vpleta burja,
znanilka konca leta. Ne trudnost ne neurja,
pridelek in trdost srca mi ne prekrije,
samotno gre na poč, skozi mraz mu sonce sije.

Mihaela Jarc

Neprižgana sveča

Dejal si, da prižgala bova tiho svečo
in da v šepetu vsak razkril bo svojo srečo
in bol in tiste tajne,
ki dolbejo srca kotanje.

Ne, ljubša je bila ti golih hipov tema,
ti sam si ogenj. Jaz le plamen, plaha žena.

O, jočem zdaj v dlani. Tako so nežne, prhke;
plamena nisem dvignila do sveče krhke,
sem žena mar do tebe?
Povej, samota grebe, grebe.

Mihaela Jarc

Pred Martinovim

Dajte vina
za Martina,
pobabite me na peč,
čudna že je vsa ta reč —
ni več sonca,
pikalonca
le še biba,
burja ziža
goli les.
Ah, saj res,
zdaj bo zima,
saj že kima
dolga noč
mimo koč.

Mihaela Jarc

Zima

Jaz sem sneg, ki mete počasi,
burja, ki žalostno poje,
vrisk, ki oglasi se včasih,
hlad, ki išče po vasi,
koča, ki varje vse svoje,
ogenj, ki žge se v gorkoto,
gaz, ki se zgublja v samoto,
prst, ki jo zima pogrne,
ptič, ki nekoč se povrne,
jaz sem sneg, ki mete počasi.

Leopold Stanek

Bila sva

Bilà sva dva.
Hrepenela v eno.
Zdaj razdvojeno
vsak svoje ima.

Svoje — premalo!
Preveč to boli.
Večno iskalo
bo skupne poti.

Ko se vrneš, nama bo spet lepo

Janez je sedel v podstrešni sobi in vedno iznova prebiral materino pismo. Opisovala mu je, kako huda zima je bila in kako samotni so bili njeni dnevi v koči na Gorjušah, ko so bile vse poti zametene s kupi snega. »Toda sedaj že čutim, da se bliža pomlad in s pomladjo se vrneš Ti, moj sin, takrat bo nama zopet lepo!« Janez se je nasmehnil materinim besedam in v duhu užival veselje, ki ga bo naredil materi, ko bo stopil pred njo. Dolga štiri leta je bila sama, dolga štiri leta hrepenjenja in skrbi zanj. Sedaj bo postal pomočnik, gospodar mu je obljubil, da bo smel domov za ves mesec, če bo hotel še ostati pri njem v službi, če pa bo ostal v Jugoslaviji, no, potem se bo pač za vedno poslovil od nje. Tega namena nima, pač pa bo pripeljal mater s seboj, našel ji bo nekje malo sobo, kot ključavničar bo dobro zaslužil in zopet bodo srečni dnevi za oba.

Odložil je pismo na mizo in stopil k omari ter jo odprl. V nji je imel dve čedni obleki, snažno in novo perilo, v škatli pa je hranil svileno ruto in nove nogavice za mater, prav te dni pa ji je kupil blago za črno obleko, ki si jo je vedno želela. »Kako bo vesela, ko bom stopil pred njo! Prav zato, ker sta skupaj pretrpela toliko zaničevanja, prav zato, ker so ga kot otroka tolikokrat zapostavljali, češ, kaj boš ti, berač, saj še očeta nimaš, pankrt! Prav zato je želel, da bi šla mati ob njem, napravljena v novo obleko, s svileno ruto, ki so jo včasih mogle nositi le bogate kmetice ali njihove hčere. Naj vidijo, da ni mati več ponižno sklonjena, naj vidijo, da ima sina, ki bo skrbel za njo! In če mati ne bo hotela zapustiti domovine? se mu je oglasilo v srcu. Nehote je zamahnil z roko, zakaj bi ne hotela? Zapustiti tiste, ki so te vse življenje žalili in oditi s svojim sinom, to pač ne more biti težko. Veselo je zažvižgal in sedel k mizi, da bi odgovoril materi na njeno pismo. Do velike noči, ko je nameraval odpotovati iz Salzburga, je bilo nekaj več kot mesec dni, njemu pa se je dozdevalo, da

noče čas nikamor naprej, tako počasi so mu minevali dnevi.

Nekaj dni pred veliko nočjo je dobil brzjav. »Pridi takoj, mati hudo bolna!« Zmedeno je strmel v črke, potem pa planil h gospodarju in mu nemo pokazal brzjavko. Ko je gospodar prebral, mu je dejal: »Kar hitro se pripravi, jaz pa ti bom medtem priskrbel potrebne listine, da ne boš imel sitnosti, na policiji imam prijatelja, ki mi bo hitro uredil, kar je potrebno.«

Janez se mu je zahvalil in stekel po stopnicah v sobo, kjer je v naglici zmetal v kovčeg najpotrebnejše, predvsem darila za mater ter ves prihranjeni denar. Odšel je z večernim vlakom, gospodar mu je priskrbel vse potrebno in mu dal tudi naslov prijatelja na Jesenicah, s katerim sta bila v sorodu, obenem s pismom, naj izplača fantu nekaj dinarjev, ker je vedel, da Janez ne bo mogel kar takoj v Ljubljano, da bi zamenjal šilinge v dinarje. Poslovil se je od fanta in mu želel srečno pot. Ko je pripeljal vlak, je Janez skočil vanj ter se stisnil v kupeju k oknu. Gledal je v temno noč, sem in tja so švigale rdeče iskre mimo okna in se razpršile v temi, vlak pa piskal in drvel v noč. Na postajah so vstopali in izstopali potniki, on pa jih je gledal in komaj umel, da so to ljudje. Zdelo se mu je, da beže sence mimo nje, vse hrepenenje štirih let se je zlilo v eno samo misel: »K mami, čimprej k mami!« Ko se je vlak ustavil na obmejni postaji, je bil že svetel dan. Vso noč ni zatisnil oči, čeprav je bil od dela in razburjenja utrujen. Carinski pregled je bil hitro opravljen, potni list je imel v redu in kmalu zatem je že drvel vlak skozi predor proti Jesenicam. Ko je zagledal domače gore, mu je nekako odleglo. Morda pa ni tako hudo z materjo? Sedela bo pred kočjo na klopi in se smehljala njegovemu strahu. Na uho so mu zveneje slovenske besede. Nekako tuj se je počutil med ljudmi, uho je bilo vajeno nemščine. Opazoval je obraze, če bi morda zagledal med njimi znanca, toda ni ga bilo. Tudi na Jesenicah ni

imel nikakih sitnosti s pregledom, potem je prestopil v drug vlak, s katerim so se vozili delavci iz tovarne na svoje domove. Izstopil je na Nomenju in kar zdrvel po bližnjici. Kljub temu, da si je dopovedoval, kako nepotreben je njegov strah, mu je srce kar drhtelo. Hrepene nje po materi mu je hotelo razgnati prsi. »O, kako jo bo objel, nič ne bo v zadregi, zopet bo kakor otrok! In kot otrok se bo razjokal ob nji! Vse svoje bridkosti ji bo potožil. Odpočil se bo v njenem naročju.« Više in više se je vzpenjal. Na prisojnem bregu je rdelo resje in čebele so brenčec poletavale po dišečem cvetju. Mogočen slap je padal po navpičnih skalah in škropil cvetje okoli, da se je blesketalo, kot bi bilo posuto z drobnimi biseri. Tisoče drobnih potočkov tajajočega se snega je curljalo preko sivih skal in se izgubljal v zelenem mahu. Janez vsega tega ni videl. Hitel je, da mu je pot stal na čelu in so mu kapljice znoja drsele po licih. Naposled je ves zadihan obstal na robu gozda. Videl je malo kočo, le nekaj streljavej je bila oddaljena. Klopica pred njo je bila prazna. Začutil je silen strah. Noge so se mu zašibile, moral se je nasoniti na smreko. Naenkrat ga je čudna plahost pognala preko travnika, da so se mu noge pogrezale v razmočena tla in so mu grude prsti odskakovale na hrbet. Ko je priteknel v vežo, je skoraj podrl staro Hribarico. »Kje so mati?« je zahropel. »Ubogi fant, saj so te ves čas klicali!« Zatohel zrak mu je puhnil v lice, ko je odprl vrata v izbo. Nerazločno je videl nekaj žensk, ki so sedele na klopi in molile rožni venec. Zgrudil se je ob postelji na kolena. Mama, mama moja! Ali je to mogoče? To da je njegova mati? Te udrite, s temnimi krogi obrobljene oči! Te stroge črte okoli ust! Kakšno hropenje jo stresa! Kako ji grgra v grlu! Njene rjave, z modrimi žilami preprežene roke, česa tako mrzlično iščejo po odeji? Zajokal je. »Mama, ali slišite, jaz sem, vaš Janez, prišel sem, mama!« Ustnice, ki so bile že posinele, so se gibale, kot bi siloma hotele izpregovoriti. Tedaj je odprla oči, ki so nenaravno razširjene in steklene zastrmele v Janeza. Rahlo se je stresla in pred

Janezom je ležalo mrtvo materino telo. Ni mogel, ni hotel verjeti, da je umrla. Šele, ko je zaslišal visok ženski glas: »Molimo za rajno Lenko,« se je zavedel resnice. Prijel je mater za roke, jih poljubljal in gladil ter ponavljal: »Ni res, ne more biti res! Moja mati, edina, zlata moja! Samo enkrat me še pogledjte, samo enkrat me še pokličite!« Ženske so jokale, potem ga je poklicala Blaževa Jera: »Vstani Janez, mater moramo preobleči! Pojdi k nam ter ostani pri nas, dokler je ne napravimo!« Zmajal je z glavo: »Nikamor ne bom šel. Samo v kuhinjo stopim in tam bom počakal, da jo preoblečete.« Šel je v kuhinjo ter sedel poleg ognjajšča. V kotlu je vrela voda, ognjeni jeziki so oblizovali polena, da so odletavale iskre in se izgubljale po sajestih stenah. Janezovi pogledi so blodili po črni kuhinji, se ustavljali na kamnitih tleh. »Uboga mati! To je torej izpolnitev najinih sanj! Štiri dolga leta je samevala v črni, sajasti kuhinji, pozimi jo je zeblo, oči je imela vse boleče od dima, poleti pa je garala po gorjuških njivah za borno dnino in se vračala zvečer v samotno kočo. Kako drago, predrago je plačana želja po tem, da nekaj dosežeš, da si prislužiš košček kruha!« Nič več ni mogel jokati. Čutil se je neizmerno ogoljufanega. Spomnil se je, kako je varčeval, da je kupil materi obleko, ruto, nogavice. Vse to leži sedaj notri, ob mrtvi materi. Srce se mu je krčilo v usmiljenju, ko je pomislil na njo. V mislih jo je videl še vedno tako, kot jo je zapustil pred štirimi leti. Drobnna, a vendar tako mladostna kljub trpljenju, ki ga je morala prestati. Njene dobre, modre oči so znale tako ljubo pogledati. Videl jo je v duhu, kako se poslavlja od njega, njena žuljava roka je neutrudno mahala z robcem, ko je njega peljal vlak proč od nje v tujo deželo, za kruhom. Nikoli mu ni tožila v pismih, le potrpljenja ga je učila in njo je hrepene nje in potrpljenje strlo. Sedaj leži v izbi izsušena, drobna ženica in še pred mesecem je njeno ljubo srce vroče utripalo v upanju, »ko se vrneš, moj sin, nama bo zopet lepo!«

J. Munič

Stari Jaklin

Z okovanimi škornji je stari Jaklin trdo meril sobo od dveri do oken, da so se odtisi podkev poznali na ilnatih tleh. Jeza ga je grizla. Stisnjene ustnice in nasršene obrvi so jo izdajale. Iskal je poti iz neurejenih misli.

»Temu moram napraviti konec,« je siknil skozi zobe in s stisnjeno pestjo dal poudarka svoji nameri.

Trdo je stopil do dveri in ostro velel na hodnik:

»Veronika, stopi sem!«

Pred njega je stopila devetnajstletna hči. Bila je zardela v obraz in krepka v telo. Valoviti lasje so ji polnili teme, sinje, a dobre oči so gledale očeta in molče spraševale.

Očetu so se započile oči v njen otroško odkriti pogled.

»Ti, če ne boš pustila tega nemarnega brodarja, lahko greš, kamor te vodijo oči. Tam so dveri! Pot iz naše hiše drži na vse strani. Si me razumela?«

Govoril je počasi, razločno in ostro. Stal je pred njo kakor siva pečina, ki je prav nič ne more omajati. V vsaki besedi je bila skrita njegova neuklonljiva volja.

Veroniko je spreletel mrzel strah. Vedela je, kadar oče tako govori in tako postavlja besede, ne popusti nikdar.

Ustnice so ji zadržtele, oči so ji zalile solze.

»Koga naj pustim?« je tiho vprašala.

»Še vprašuješ? Vprašaj ljudi po vasi, pa ti bodo povedali, kdo je Kosov Tinko. To moram raztepti! Kaj pa vendar misliš? Ti si hči Jaklinova in njegovi vnuki morajo stati na trdnem, da jih ne bodo omajala niti stoletja.«

Grobna tišina je plula po sobi. Veronika je nemo obstala, niti besede ni zmogla iz sebe.

Krepko vzravnan je stal oče pred njo. Obraz mu je bil strog in resen, kakor da bi se nikdar ne pomudil smeh na njem. Z obraza in oči je žarela odločna volja. Stopil je za korak bliže. Morda je slutil, da se bo njegova kri uporno ustavljala.

»Še to ti povem! Tak slinavec, ki nima pred Bogom in za Bogom ničesar, ki ponoči prevaža sumljive ljudi in ga žandarji gonijo po vasi kakor razbojnika, ne, tak ne bo nikdar moj zet! Ne, nikdar! Jaz ti bom že znal izbiti iz glave te zaletele misli. Tudi temu slinavcu bom pokazal, kako trda je pest starega Jaklina!«

Sopeč kakor kovaški meh je trdo stopil skozi dveri in jih zadržal za sabo, da so se stresla okna.

Veronika je ostala sama s svojo bolečo žalostjo. Kri ji je plala po žilah in silila v glavo. Rožnati obraz je pobledel kakor zemlja v poletni suši. Oči so se ji orosile in v srce se je naselila trpka bridkost. Žar življenja, s katerim je napolnjevala hišo in okolje, je ugašal v njej.

Utrujena se je usedla za mizo in zakopala glavo med dlani. Nikogar ni, ki bi mu mogla z zaupanjem potožiti, da bi jo z razumevanjem poslušal. K materi bi se zatekla, a dobre matere že davno ni več. Oče je trd, neizprosni. Kam naj se obrne, kaj naj stori? Res je, da s Tinkom včasih kaj rada spregovori, tako za šalo, da se pristrčno nasmeji. Niti ne ve, kaj je ljubezen, pa jo možijo. Zakaj vse to? Srce ji je iskalo izhoda. Glas srca je bil močnejši, uporna kri ji je zavrela. V njej se je prebudila trma in rasel je odpor.

Samozavestno je dvignila glavo kakor vedno, kadar je stopala med hišami, da so fantovska srca zadržela.

Dozorel je v njej sklep: »Srce naj odloči!«

Jaklin je poskrbel, da je premožen Sobočan poslal oglednike. Imel je dva sina. Mlajši je umrl že v otroških letih. Starejši pa je bil krepko razvit in delaven, da mu celo najhujši jeziki niso nič mogli. Toda bil je molčeč, počasen in neroden, da se ni dalo zlepa izvabiti iz njega kake besede.

Jaklin je oglednike veselo in gostoljubno sprejel in Veroniko takoj obljudil. Jaklin jim je natakal, da se je stari Sobočan razgovoril. Obračal se je k Veroniki in ji vneto dopovedoval:

»Boš videla, kako dobro ti bo pri nas! Nebesa boš imela na zemlji. Grunt in zemljo vama dam. Imela boš delo, bogatijo in denar. Na trdnem boš sedela, da te nič ne bo moglo omajati, in živeli bomo kakor gospoda v mestu.«

Veronika ga je poslušala in nemo gledala nekam v daljavo. Odgovorila ni nič. Kaj naj bi? Saj je še otrok. Ve, da ji Sobočan hoče dobro, a očetu se je zaman upirati. Pa vendar! Nič ni vesela, prazno je v njeni duši.

Mladi Sobočan je začel prihajati k Jaklinovim.

Prišel je, stiha odprl dveri, se usedel na kolen, se s hrbtom naslonil ob glinasto peč — in molčal.

S temnimi očmi, v katerih se je vžigala strast, jo je gledal. In teh njegovih oči se je vedno bala. Zato je ob takih priložnostih našla mnogo opravka zunaj ali v kuhinji. Sprva jo je jezilo in žalostilo. Sčasoma pa jo je vse skupaj zabavalo in s tem je še bolj dražila očeta.

Včasih je stopila v sobo.

»Kaj si tako tih, kakor da bi te ne bilo v hiši? Povej, kaj delate doma?«

»Gorice smo hodili vezat, jutri bomo pa seno sušili.«

»Mi pa travo sušimo,« ga je dražila, a ni bilo odziva. To je bilo vse, kar ji je ta večer povedal.

Zato ji je bilo mučno, kadar je mladi Sobočan posedal pri njih. In ko je odhajal, ni čutila niti veselja niti žalosti. Le obraz ji je za spoznanje obledel in upadel kakor obrežje Mure ob najhujši poletni vročini.

Vse drugačen fant pa je bil brodar Tinko. Bil je srednjevelik, zagorelega obraza in temnih oči. Pogovarjanje z njim je bilo prijetno žuborenje in obraz mu je bil vedno nasmejan kakor vesela pesem.

Sama ni vedela kako to, da je nanj večkrat mislila. Če ga je zagledala v cerkvi, se ji je vznemirilo mlado srce; če ga je videla hiteti kje po kolniku, se je nehote ozrla za njim.

Sicer pa je prevažal ljudi čez Muro. Žene, ki so hodile delat v medžimurske gorice, može, ki so hodili na ono stran kositi, ponoči pa kurirje in partizane, ki so prenašali poročila in pripravljali

teren. Ko so ga osumili, so ga madžarski žandarji pretepli do krvi, mu prepovedali od mraka do zore prevažati.

Zato je imel čas, da je po večerih dražil žandarje s slovensko pesmijo.

Ko je utihnila pesem večernih zvonov, ki so razlili blagoslov na vas, se je oglasila fantovska pesem. Ta je priklicala dekleta na okna in jim jemala spanec.

Fantje so zapeli in Veronika je brž spoznala njegov mehki glas, ki je pel kakor orgle. Preko vaških streh je plavalata zategnjena, otožna pesem:

... Tam na razpotju za vasjo
mi slednjič stisnil je roko...

O, lepo je bilo takrat! Večeri so bili polni svetle mesečine in prijetnega hladu. Vmes je dišala zrela trava, valovalo je žito in svetili so se žandarski bajoneti, ki so preganjali slovensko pesem z enega konca vasi na drugega. V takih poletnih večerih je bila vsaka slovenska pesem čarobna in svetla, da se je dotikala srca in duše.

Mnogo je bilo takih večerov, ki jih je polnila njegova pesem. Tudi drugim izmed deklet se je prikradel v srce. Lepe so ga rade gledale, dobre so ga hvalile, a siromašne so se ponašale, da je iz njihovih vrst doma.

Nekega dne, ko je že mrak legal na zemljo in se je megla razvlekla po senožetih, je zaslišal, da ga z one strani Mure nekdo kliče. V mraku ga ni bilo mogoče razpoznati.

»Brodar!«

Zdelo se mu je, da je veter šumel v trstju.

»Brodar,« je še enkrat glasneje zaklicalo.

Odpel je verigo na mostičku in razrezal z brodom v valove.

»Ti si, Veronika? Od kod pa?«

»Iz goric. Količe sem hodila postavljati in trsje vezati.«

»Pa tako kasno?«

»Sonce me je ukanilo. Mislila sem, da bom o pravem času prišla domov.«

Nehote se ga je razveselila, da sama ni vedela zakaj.

Brod je že vozil proti obrežju. Mura je mehko šepetala.

»Veronika, ali ti smem posoditi pot do doma,« jo je nenadoma vprašal, ko je brod zadel ob obrežje.

Nič ni odgovorila, le nasmehnila se je. Za Tinka je bilo to dovolj. In nasmehnile so se tudi njemu vesele oči.

Priklenil je brod in dohitel Veroniko.

»Veronika, ali se res misliš možiti? Tako hitro? Le kam se ti tako mudi? Jaz pa sem mislil, da bi večkrat skupaj prepevali pesmi, ki jih ti najrajši poslušáš. Po Treh kraljih bi ti sam prišel v ogledi. Počakaj, Veronika! Ne hodi z njim v zakon!« Glas mu je bil proseč in oči so mu nemirno žarele.

Ona ga je poslušala in čutila, kako ji je dopovedoval z glasom, polnim topline.

»Jaz bi ne šla ne to ne drugo leto,« je dahnila.

Tinko se je zamislil.

Veronika je čutila, kako jo je njegova bližina napolnjevala s prijetnim nemirom, toplim pričakovanjem in nejasnimi željami.

»Kam neki hočeš? Pa ravno tega si si izbrala?«

Pogledala ga je.

»Ne muči me s tem. Saj si ga nisem izbrala jaz.«

»Saj boš umrla ob njem. Je kaj spregovoril?«

»Da so seno sušili.«

»Samo to?«

»Samo.«

»Veronika, ta ni zate. Res, bogat je, a kaj hočeš z bogatim? Saj si doma sama in vse boš podedovala ti. Preštevala boš denar in tako čakala starost in smrt. Res, to ni zate.«

Veronika je molčala. Prijel jo je za roko.

»Poslušaj, Veronika! Nikdar ti nisem poprej upal razodeti, kar nosim v srcu. Bal sem se, da bi gledala v meni samo človeka, ki se žene in prosi za roko bogatega dekleta. Ne daj Bog, da bi se silil v to! Poglej, matere nimaš več! Le pri njej bi našla pravo razumevanje. Sedaj, ko se možiš in se razhajajo najine poti, mi bo v veliko uteho vsaj to, če ti bom mogel kakor koli pomagati. Ne vidim ti sicer v dušo, toda če bi ti bilo dano pogledati meni v srce, potem...«

Se preden je dokončal načeto misel, je zahreščal plot in debel količ ga je zadel v zatilnik s tako silo, da ga je zaneslo na drugo stran ceste.

Veronika je v neznanskem strahu planila k njemu. Preden je bila pri njem, jo je železna pest starega Jaklina z nadčloveško močjo vrgla na domače dvorišče.

»Jaz ti že podkurim, da boš pomnil, kdaj si zapeljeval mojo hčer.« V silnem drgetu je lovil sapo, iskal Tinka, a njega ni bilo več. Bil je besen ko ranjena zver. Zadavil bi ga, če bi ga dobil v roke.

Stopil je za Veroniko. Udaril jo je, da se je pri priči sesedla.

»Na, to imaš! Zdaj pojdi, kamor hočeš! Pod mojo streho se več ne prikaži in za hčer te več ne priznam!«

Tresnil je z dvermi in jih zaklenil.

Iz nizke hiše na robu vasi je glasno veselje odmevalo v noč. Veseli svatje so vriskali in peli. Ni bila sicer velika in hrupna gostija, kakršna bi bila morala biti za bogato Jaklinovo hčer. Vendar je bilo polno domačega veselja.

Harmonikaš je nategoval s tako silo harmoniko, da je vse ječalo in piskalo v njej. Mladi in stari so se vrteli in plešali, tolkli s petami pó tleh, da so malone raznesli hišo.

Ko pa je mlada nevesta Veronika pri pobiranju poljubila trebušastega Janoša, je ta kar naglas zavriskal, da ga je morala žena dregniti z nogo pod mizo in mu pretiti z očmi, naj vendar ne nori tukaj.

Nevesta je bila bleda in za spoznanje žalostna. Jaklina ni bilo na gostiji. Iz jeze se je doma napil, robantil nad živino in godrnjal sam s seboj. Jezilo ga je, da mu je hči to napravila in da je ostal sam z dekleo.

Saj ni mislil tako hudo. Le strah je moral dati hčeri. Po njo ne bo hodil, ne, tega ne! Preveč je bil užaljen njegov ponos. Raje se bo oženil. Nalašč! Naj vedo ljudje, da mu nihče nič ne more. Kaj pa mu morejo? Nič! Saj je vse njegovo. Veronika ne bo dobila od njega niti drobtine.

Prešlo je tudi to. Vsakdanje življenje je šlo svojo pot dalje.

Nekega dne je stopil k Jaklinu Petrič.

»Le kaj ti je udarilo v glavo na stara leta, da se ženiš? Z menoj vred imaš tudi ti plešasto glavo, pa ti blodijo po njej take misli. Rožni venec v roke, v kot se usedi in pripravljaj se na smrt!«

Jaklina je to vzdignilo s klopi in razhudil se je pred njim:

»Kaj? Meni bo kdo zapovedoval? Meni? Jaz že vem, kaj delam! S svojim lahko napravim, kar hočem, prodam ali zapijem. Sam sem si spravil, sam zapravim. Kdo pa mi more kaj? Za Veroniko ne bom nikdar povpraševal. Kar si je skuhala, naj tudi jé.«

Nato se je obrnil in brez besede odšel v hlev.

Odslej se je redko prikazal ljudem.

Tinko je prevažal ljudi kakor poprej. S svojo pesmijo je lajšal pot utrujenim potnikom in jim vlival svetlega upanja v prihodnje dni.

Veronika se je držala bolj doma. Ni se rada kazala ljudem. Domači so jo vzljubili.

Višek veselja v hiši je bil, ko je čez leto, prav na angelsko nedeljo, zajokal v zibelki fantek. Bilo je ljubko dete in babica je vedela povedati, da še nikdar ni v tej vasi položila v zibel tako lepega otroka.

Srečna mlada mati se ga skoraj ni mogla nagledati. Prihajale so žene, občudovale in hvalile dete:

»Zdrav je kot dren. Daj Bog, da ti bo v veselje, Verona!«

Veronika se je srečno nasmihala.

Leta so naglo bežala in Tonček — tako so mu dali ime — je rasel v varstvu skrbne mame. V četrtem letu se je že znal križati in moliti očenaš, čeprav je še napak izgovarjal besede. Tudi prepeval je rad. Imel je lep glas kakor oče, in nekaj pesmi se je tudi naučil od matere.

Bilo je na staro leto popoldne. Otroci so hodili v gručah od hiše do hiše prepevat in želet vse dobro za novo leto.

Tudi Tonček je prosil mamo, da bi smel k bližnjim sosedom pet. Rad bi, da bi ga tudi drugi slišali, kako že zna peti, pa tudi zato, da bi dobil suhih hrušk in sliv.

Mama mu je dovolila.

»Samo do večernic moraš biti doma,« mu je naročala.

S torbo na rami je stopil na kolnik. Mrzlo je bilo in sneg je škripal pod nogami, da se je zavil v suknjič.

Obhodil je že nekaj hiš v ulici. Treba se bo napotiti domov, ker so se ljudje že zbirali k zahvalnim večericam.

Tudi žepi so bili polni sliv in hrušk. V mladem srcu je vriskala radost.

Naenkrat se je znašel pred hišo svojega dedka. Že res, da je vsakokrat s strahom šel mimo hiše, kjer je živel njegov dedek in hodil s palico v roki, danes pa ga je prevevalo tako veselje, da je brez obotavljanja pritisnil na kljuko hišnih dveri.

V predklitu je obstal. V mračnem prostoru se je ob steni dotipal do vrat. Napeto je prisluhnil. Vse tiho. V razburjenosti mu je tolklo srce. A čez trenutek se je iz mladega grla oglasila pesem. Prijeten otroški glas je napolnil kote. Bila je pesem o blagoslovu in srečnem miru, ki naj ga prinese betlehemsko Dete nad to hišo in vse, ki v njej prebivajo.

Jaklin je sedel v sobi in kadil. Odkar je nagnal hčer od doma, se niti v cerkev ni več prikazal. Brazde na njegovem obrazu so se mu poglobile in hrbet se mu je za spoznanje upognil. Postaral se je.

Ko je čul pesem, je vzel pipo iz ust, pljunil predse in jezno zabrundal, čemu vendar pošiljajo otroke okrog, da človek nima miru pred njimi. Kaj jim ne vedo doma dati nobenega strahu? On bi jim že pokazal.

Že se je dvignil s palico, da ga nažene.

Toda Tonček je pel in pesem je rasla in se širila. Topli glasovi so v Jaklinu zbudili srce, obraz se mu je zvedril, kot že dolgo ne.

Jaklin je obstal. Poklical je deklo, ki je iskala suhih hrušk, da bi odpravila malega pevca. Odprla je dveri in prestrašena obstala na pragu:

»Jezus! To pa je Tonček!«

»Čigav Tonček?«

»No, Tonček, vaš vnukec.«

»Pokličí ga v sobo!«

Tonček je boječe stopil čez prag. Začuden, brez besede je gledal starega Jaklina.

»Kdo te je poslal sem?« ga je trdo vprašal.

»Nihče,« je odvrnil mali in mu gledal v oči. »Kar tako sem prišel. Hodil sem po drugih hišah, pa sem stopil še k vam, da vam zapojem o Jezuščku.«

»Kaj naj ti dam za to?«

»Nič! Samo če...« Glas se mu je zataknil v grlu.

Velike oči so ga odkrito gledale. V njih se je skrivala rahla želja, s katero si ni upal na dan. Stal je pred strogim možem, ki naj bi bil njegov dedek. Ni mogel razumeti, da je to res. V njegovih očeh je bil to trd mož, ki z nikomer ni imel usmiljenja, niti z njegovo mamo ne. Kadar koli ga je videl, je vedno imel palico v roki in otroci so se skrivali pred njim. Zakaj molijo za njega vsak večer, če je tako hudoben?

Morda pa le ni tak, kakor so mu drugi pripovedovali. Morda le ne pretepe vsakega s palico.

»No, le povej do konca, kaj hočeš! Nič se me ne boj!«

Malemu so se zasvetile oči. Pogum mu je rasel.

»Če bi vam smel reči... dedek...« je s strahom izjecljal.

Jaklin je presenečen obstal. Nihče doslej ga ni še tako klical. Ta otrok je prvi.

Gledal je in mislil. V duši so se mu prebudila na pol pozabljena čustva. V srcu se mu je zganilo, nekaj mu je govorilo: zaradi vnukca imej usmiljenje z rodno krvjo!

Kakor da bi mali nagonsko čutil, da se stari obotavlja, mu je rekel z otroško odkritostjo:

»Veste, mi vsak večer molimo za vas, dedek. Sedaj že sam molim. Naj molim? Hočete?«

Jaklin ni več vzdržal. V njem se je prelomilo. Trdo, okamenelo obličje se je omehčalo in prikazal se je rahel nasmeh. Dvignil je Tončka, stisnil ga na prsi in ga poljubil na čelo. V prsih se mu je prvič porodila ljubezen do vnukca.

Ni se mogel več vzdržati. Sel si je z roko preko oči...

Medtem je že drugič zazvonilo k večernici.

»O jej! Moral bi že biti doma. Mama me bodo nabili,« se je prestrašil Tonček.

»Ne boj se! Ne bodo te nabili, ne! Jaz bi rad, da bi ti ostal pri meni.«

»Ne morem, ne smem, dedek. Doma me čakajo. Pa jutri zopet pridem, če hočete.«

Jaklin se je zamislil.

»Dobro. Jutri pridite vsi, atek in mama, in boste pri meni ostali! Bo dobro tako?«

»Dobro, dedek, zelo dobro!« je veselo plosknil z rokami.

Obrnil se je, da bi šel.

»Počakaj še malo!«

Jaklin se je svetešnje oblekel kakor za samo veliko noč. Potem je prijel Tončka za roko in s pobožnostjo dejal:

»Sedaj gremo v hišo božjo...«

Ko je po donečem zvonjenju župnik slovesno zapel zahvalno pesem in slovo staremu in v pozdrav novemu letu, se je Jaklin po dolgem času prikazal v cerkvi. Postavil se je sredi pojoče cerkve in v veliko začudenje ljudi držal vnukca za roko.

Matija Balažič

Marijan Breclj

Ciprese

*Bolno lepe so ciprese
zadaj tam;
izza okna in zavese
gledam sam.*

*Večno neme, večno same
tam stoje —
mrak mi je na dušo legel,
na srce.*

Marijan Breclj

V spominsko knjigo

*Saj veš: kot sveča:
gori, plamti, ugaša...
in cvet: v popju,
odpira zlato čašo,
vene...*

*Tako oblikuje tvoj,
tako moj
obraz —
čas...*

Sosedov Tinek

Bili smo sosedje. Z okna naše kuhinje se je videl ves Kociprov drvotan. Ta drvotan ni bil velik, kakor ni bila velika lesena, s slamo krita hiša, toda bil je vedno poln otrok. Razen domačih, ki jih je bilo sedmero, smo se pri Kociprovih radi zbirali še vsi sosednji otroci. Čeprav nas je bilo včasih toliko, da smo na drvotanu komaj imeli prostora in pri tem gnali breko, da je šlo skozi ušesa, nam Kociprovka nikdar ni rekla nobene besede. Če jo je kateri od sosedov vprašal, kako more prenašati tako vpitje, je samo zamahnila z roko in dejala:

»Ko se igrajo in vpijejo, takrat vsaj ne mislijo na kruh.«

Kruh je bil pri Kociprovih vedno v žéli. Nikjer v vasi ga niso toliko stradali ko tu, čeprav je hodil Kociper vsako leto na delo v Slavonijo. Pa naj se je gnal na žive in mrtve, da bi zaslužil čim več silja, vedno se je leto za letom ponavljala ista pesem: po božiču so bile skrinje že prazne in Kociprovka je s strahom pogledala moža. Ko je ta opazil njen pogled, je vstal, zaklel in odtaval iz sobe. Ob takih priložnostih ga je že zvečer zmanjkalo, pa naj so ga otroci iskali po vsej vasi, našli ga niso. Navadno se je vrnil domov šele čez nekaj dni, truden in neprespan. Kje je hodil, ni nihče vedel, toda vedno je prinesel nekaj moke in še kakšen dinar. Vse to se je zdelo ljudem precej sumljivo in kmalu so začeli po vasi šepetati, da Kociper krade, četudi ni nikomur ničesar zmanjkalo.

To skrivnostno Kociprovo izginjanje se je ponavljalo vsako leto do velike noči, dokler ni odšel na delo. Po njegovem odhodu so otroci zapustili drvotan in se preselili na občinski pašnik ter začeli stikati za ščavnjekom, ki jim je tako dolgo nadomestoval kruh, dokler jim oče ni poslal dela svojega zaslužka.

Vseh sedem Kociprovih otrok je bilo vedno skupaj, čeprav je bilo najstarejšemu Tineku trinajst let, Tildici, ki so jo vozili s seboj v kolicah, pa komaj dve leti. Imeli so to navado, da so šli vsi tja, kamor se je podal prvi.

Kakor prej na Kociprovem drvotanu, tako smo se tudi na občinskem pašniku skupaj igrali. Tu pa smo si večkrat skočili v lase zaradi pašnika, ker smo si ga vsi lastili. Ker sem bil Kociprovim najbližji sosed in sva bila s Tinekom sošolca, sem bil vedno na njihovi strani. Skupaj smo iskali ščavnjek, stikali za ptičjimi gnezdi, klatili sosedove slive in kilava jabolka, ko pa se je začela na vasi žetev, smo se preselili s pašnika na njive nabirat kitke.

Začeli smo na grofovskem. Tu so kosili s stroji in so med prvimi končali z žetvijo. Strnišča sploh niso pograbljali in zato se je nabiranje klasja tu najbolj izplačalo.

Tinek ga je navadno nabral največ. Na njivi nas je pustil daleč za seboj in le redko se je kateremu posrečilo, da je nabiral z njim vzporedno... Nekega dne pa me je sredi njive počakal:

»Naš oče pride domov iz Slavonije. Škrabanov je pisal, da je padel z voza in si zlomil roko.«

Nekaj časa je molčal, nato pa rekel čudno žalostno:

»Mi letos ne bomo imeli kruha.«

Nisem mu odgovoril. Kako težko je brez kruha, sem vedel od doma, saj smo ga tudi pri nas stradali, dokler ni odšel oče na delo v Francijo. Od takrat se je sicer pri nas marsikaj izboljšalo, čeprav tudi zdaj nismo imeli kruha v izobilju.

»Zakaj pa ne gre oče v Francijo?« sem ga vprašal. »Naša mama pravi, da se tam več zasluži kot v Slavoniji.«

»Očeta ne pustijo v Francijo. Zdravniki pravijo, da je trahomaš.«

Nisva več hitela z nabiranjem. Počakala sva ostale in ko so naju dohiteli, smo šli domov. Tinek je prekladal klasje iz roke v roko in me včasih vprašujoče pogledal.

»Letos moramo nabrati toliko kitkov, da bomo imeli vsaj ob praznikih kruh,« je dejal po krajšem premolku. »Oče najbrž ne bo mogel tako kmalu delati.«

Pogledal je moj šop klasja, ki sem ga stiskal pod pazduho.

»Ti bi lahko meni dajal svoje klasje,« je tiho rekel. »Jaz bi ti za to večkrat pomagal na paši.«

Že sem mu hotel odbiti prošnjo, ko pa sem opazil njegov proseči pogled, sem mu brez besede izročil klasje. Skoraj sram me je bilo pred njim, da se sam nisem spomnil tega, saj smo pri nas metali klasje kokošim, Kociprovi otroci pa so ga izmlatili in shranili vsako zrno.

Sramežljivo je sprejel moje klasje, nato pa ves srečen zbežal za ostalimi, ki so že prišli do doma in ravnokar zapeljali kolica skozi dvoriščna vrata.

Od takrat sem nabiral kitke vedno za Kociprove.

Teden dni zatem se je vrnil Kociper iz Slavonije. Bil je bled in roko je nosil v obvezi. Njegov prihod ni razveselil razen domačih nikogar v vasi. Ženske so takoj začele govoriti, da bo odslej kradel, kjer se bo le dalo in še svojim otrokom so prepovedale zahajati h Kociprovim. Tako sem bil največkrat edini gost na njihovem drvetanu.

Po Kociprovem prihodu sem opazil na Tineku precejšnje spremembe. Ni mu bilo toliko do igre kot prej, pa tudi mlajše bratce je začel zanemarjati. K meni je prišel navadno sam in naskrivaj sva odšla iz vasi na polje. Z nabiranjem klasja sva hitela, ker so kmetje ponekod že podoravali strnišča.

Tokrat sva nabirala na Vučkovi njivi. V nekaj urah sva nabrala precejšnje kitke. Ravnokar sva mislila oditi domov, pa se je nenadoma pojavil pred nama Vučkov Draš. V roki je imel otko. Mene sploh ni pogledal, pač pa se je brez besed zagnal v Tineka in mu iztrgal klasje iz rok.

»Kdo ti je dovolil krasti na naši njivi? Tat tatinski!«

Tinek je stopil za korak nazaj in prebledel. Ustnice so mu zadrhte, roke je stisnil v pest.

»Kdo krade?«

»Ti kradeš! In tvoj oče! Vsi kradete!«

Draš je izrekel tisto, kar so v zadnjem času govorili vsi v vasi. Ne vem, če je Tinek te govorce že slišal, toda Draševe besede so mu pognale kri v glavo. Kakor brez uma se je zagnal v njega.

Toda Draš je bil močnejši. Še preden sem mogel priskočiti na pomoč, že je imel Tineka pod seboj. Z otko, ki je ni izpustil iz rok, ga je z vso močjo udaril po glavi. Tinek je zaječal, ga izpustil in obležal kakor mrtev. Preko levega očesa mu je v širokem curku privrela kri.

Draš je onemel. Ko je zagledal kri, je naglo zbežal čez vratnice proti domu. Meni je srce močno razbijalo. Sklonil sem se nad Tineka.

»Tinek, vstani! Je že odšel. Domov greva!«

Tinek ni dal od sebe nobenega glasu.

Precej dolgo sem ga klical, preden je odprl oči. Z motnim pogledom se je ozrl okrog sebe, ko pa je zagledal kri, je zajokal. Prijel sem ga za roko in mu pomagal vstati.

»Te je hudo udaril?«

Prikimal je in si s predpasnikom obrisal krvavi obraz.

»Pojdiva domov!« je zaprosil.

Do ceste sem ga vodil za roko. Med potjo sem se spomnil, da sva pozabila vzeti njegovo klasje. Hotel sem skočiti ponj, pa me je zadržal.

»Kar pusti,« je dejal, »tudi brez Vučkovih zrn bomo živeli.«

Dva dni ni bilo Tineka na spregled. Tretji dan je prišel k meni na pašo in mi povedal, da mu je oče prepovedal nabirati klasje.

Po tem dogodku so Kociprovi otroci redko zahajali na vas. Razen k nam niso smeli nikamor. Kociprova, ki sta jim prej vse dopustila, sta zdaj pazila na vsak njihov korak. Tako je ostalo vse do septembra, ko smo začeli hoditi v šolo.

V šolo sva hodila s Tinekom vedno skupaj. Ko sem ga nekega jutra prišel klicat, sem zagledal njegovega očeta že brez obveze. Roka mu je bila še trda, vendar je že lahko opravljal lažja opravila. Ker je ravno popravljal nahrbtnik, sem Tineka vprašal, če spet misli iti na delo.

»Letos ne bo šel nikamor,« mi je odgovoril. »K teti na Goričko gre po moko.«

Da imajo na Goričkem teto, tega Tineku skoraj nisem mogel verjeti. Do takrat še nisem slišal, da bi jo kateri od Kociprovih kdaj omenil. Raje sem verjel

vaščanom, ki so trdili, da se Kociper spet odpravlja po svojih nepoštenih opravkih.

Kociper pa ni ostal zdoma več kot tri dni. Ko se je vrnil, se mi Tinek ni mogel prehvaliti, kaj vse je oče prinesel od tete. Povedal mi je, da bo drugič tudi on šel z očetom na Goričko. Zadnje čase je bil nenavadno zgovoren, vendar samo z menoj. Nikdar pa nisem slišal, da bi o tem govoril tudi z ostalimi sošolci, posebno, kar se je nanašalo na očeta. Sčasoma sem mu verjel, da imajo na Goriškem res bogato teto, katero Kociper vedno obišče, ko izgine z doma.

Ko sva se nekega dne vračala iz šole, mi je Tinek povedal, da gre naslednjega dne z očetom k teti in da ga tri dni ne bo doma.

»Kaj pa šola?« sem ga vprašal.

»Eh, kaj!« je zamahnil z roko. »Se bom že nekako izmazal.«

Drugo jutro je bil prostor v klopi ob meni prazen. Tinek je odšel na Goričko.

V šolo se je vrnil komaj četrti dan. Učiteljici se je opravičeval, da je pomagal teti obirati grozdje. Zagrozila mu je s kaznijo, če bo drugič spet izostal. Obljubil je, da bo odslej hodil redno v šolo.

Zgodilo se je menda prvič, da Tinek ni držal obljube. Čez teden dni je bil njegov sedež spet prazen. Bolj kot učiteljica sem bil presenečen sam, ker mi prejšnji dan ni niti z besedo omenil, da ga ne bo. Mislil sem, da je bolan, zato sem stopil h Kociprovim. Njegov mlajši brat Feri mi je povedal, da sta z očetom odšla k teti in da se vrneto šele čez dva dni.

Bil sem užaljen, ker mi ni zaupal, da gre na Goričko. Sklenil sem, da mu ne bom več pomagal pri domačih nalogah in ga tudi ne bom branil pred sošolci, če bi ga zbadali s »kitkarjem«.

Toda moja jeza se je hitro ohladila. Brž ko se je Tinek vrnil, me je obiskal na paši. Prinesel mi je lep rdeč klekaš, kakršnega sem si že dolgo želel.

»Na,« je dejal, »zato, ker sva prijatelja. Teta mi je dala dva in sem enega shranil za tebe.«

»Tvoja teta pa mora biti zelo bogata,« sem pripomnil.

»Saj tudi je,« je potrdil, »pa...«

Hotel je še nekaj povedati, pa si je premislil in zasukal pogovor drugam.

»Je bila učiteljica huda, ker me ni bilo v šolo?« je vprašal.

Povedal sem mu in tudi to, kako so se šolarji med seboj menili, da ne hodi k teti, ker je sploh nima, pač pa da hodita z očetom nekam drugam. Tinek se je nekoliko zmedel, nato pa me je vprašal:

»Ti tudi ne verjameš, da imam teto?«

»Ne vem,« sem se hotel izogniti odgovoru. Zadnje čase mu tudi sam nisem verjel.

»Pa imam teto, da veš. K ujej hodiva z očetom.«

Drugi dan je Tinek dejal učiteljici, da je pomagal teti pri oranju. Pričakovali smo, da ga bo kaznovala, silno pa smo bili začudeni, ker ga ni prav nič izpraševala in ga takoj poslala v klop. Zgodilo pa se je nekaj drugega. Ko smo odmolili in se odpravljali domov, ga je učiteljica poklicala pred tablo.

»Ker si izostal, boš danes popoldne in jutri v šoli. Vzemi takoj zvezek in piši domačo nalogo. Domov smeš šele ob petih.«

Tinek je začuden obstal pred tablo, nato pa sedel v klop in odprl zvezek.

Naslednjega dne je prišel v šolo Kociper. Z učiteljico sta se pogovarjala pred vrati pisarne. Bila sta tako glasna, da smo posamezne besede slišali tudi v razred. Govorila sta skoraj pol ure in ko se je učiteljica vrnila, je bila videti razburjena. Ta dan ni zadržala Tineka po pouku.

Več kot mesec dni je hodil Tinek redno v šolo. Začel se je pridno učiti in nekajkrat nam ga je učiteljica celo postavila za zgled. Postal pa je tih in zamišljen. Teden dni pred Vsemi svetniki pa ga je spet zmanjkalo. Ko je učiteljica poklicala njegovo ime in se ni nihče oglasil, ni rekla niti besede.

Predzadnjo uro, med petjem, me je poslala učiteljica na pošto po časopise. Ker je bila pošta blizu naše hiše, sem izkoristil priložnost in skočil domov po jabolka. Na pragu me je prestregla mati.

»Stopi takoj h Kociprovim!« mi je naročila. »Tineka bi skoraj ubili na meji in te želi videti.«

Strmel sem v mater kakor v čudo. Nisem je razumel.

»Z očetom sta tihotapila v Avstrijo,« mi je kratko razložila. »Ko sta se vračala domov, sta naletela na graničarje in ti so Tineka ustrelili v hrbet. Kociper ga je pol mrtvega prinesel domov.«

Bilo mi je vse jasno. Tinek torej ni hodil k teti, kakor je govoril, pač pa je pomagal očetu tihotapiti. Zdaj sem razumel tisto skrivnostno Kociprovo izginjanje, o katerem so v vasi vedno govorili.

Pozabil sem na šolo, časopise in jabolka ter stekel h Kociprovim.

S strahom sem stopil v nizko, mračno izbo. Tinek je ležal ob oknu na postelji in težko sopol. Vsi domači so bili okrog njega. Dali so mi prostor ob postelji. Tinek me ni takoj spoznal. Sele, ko sem ga poklical po imenu, se je z motnim pogledom ozrl v mene in se trudno nasmehnil.

»Ne smeš biti jezen, ker ti nisem zapupal,« je spregovoril s slabotnim glasom.

Posilil ga je kašelj in naglo je obmolknil. Na ustih so se mu nabrale krvave pene. Zaprl je oči in zastokal. »Mi res nimamo tete in sva z očetom...« Meni so po licu tekle debele solze. Bruhnil sem v jok in stekel iz sobe.

Od Kociprovih sem odhajal kakor pijan. Na drvotanu bi se skoraj zaletel v orožnika, ki sta prišla po Kocipra.

Popoldne je zazvonilo v vaški kapeli. Tinek je umrl.

Njegovega pogreba se je udeležila vsa vas. Ob grobu so mu peli sošolci. Mnogi so se poslovili od njega s šopki belih katarink. Jaz sem mu položil na vrh cvetja šop pšeničnega klasja.

Palko Dolinec

Manj znani izrazi: drvotan — dvorišče; v žéli — v pomanjkanju; breka — vrišč; silje — zrnje; ščavnjek — kislica; kilavo — nedozorelo, nerazvito; kitki — paberki zastalega klasja; vratnice — ozare; klekaš — pipec; katarinke — krizanteme.

Na bunke

Narodopisna črtica iz Kostela

V času, ko sem hodil še v ljudsko šolo v Banji Loki in v Kostelu (1914 do 1920), smo si otroci vse igrače in gradivo za svoje razvedrilo izmišljali in izdelovali sami ali pa s pomočjo sosedovega botra ali strica. Ne pomnim, da bi bil kdo v naši vasi kdaj imel kupljeno igračo. Edina kupljena stvar, ki sem jo v svojih mladih letih dobil za razvedrilo, so bile orglice, moje birmansko darilo, ki so takrat stale tri krone. Za vse druge stvari, ki so nam služile pri otroških igrah in zabavah, smo poskrbeli sami; zato so nam tudi nudile neprimerno več zadoščenja in veselja kakor kupljene igrače, ki se jih otrok kmalu naveliča, njegova osebnostna iznajdljivost in spretnost pa pri tem zaostaja.

Na paši smo si iz bezga izdelovali manjše »pištrole« na brinovice (brinove jagode) in večje na »merne« (korenje). Piščalke smo delali iz vrbovih ali trš-

ljikovih šib, trobente pa iz jelševega ali vrbovega lubja. Iz kljukastega drevesa ali srobotna smo si naredili »funčaliko« (gugalnico), sami smo poiskali tudi palice za »prasičanje« in »kozličanje« (svinjko ali kozo biti). Pri »pèskanju« je zadostovalo pet primernih kamenčkov, za igro »na čokaca« pa smo potrebovali le žepni nož in lesen klinček, ki smo ga zabil v zemljo in ga je moral z zobmi potegniti iz nje, kdor je pri igri izgubil.

Kolca, s katerimi smo se vozili na paši, smo si izdelali po lastnem znanju; še bolj pa sanke, če smo se hoteli pozimi malo sankati, kar pač ni bilo našim hlačam in čevljem v korist in našim staršem ne posebno po volji. Pozimi smo morali pomagati fižol izbirati in »hrmè-tün rüziti« (koruzo robkati). Ko smo se naveličali dela, so nam dovolili, da smo iz raznobarnih fižolovih in koruznih zrn na mizi sestavljali podobe domače

hiše, šole, cerkve, abecedo in podobne umetnije. Naglas smo brali iz svojih učnih knjig, še rajši pa iz Mohorjevih, ki so nas mikale zlasti s svojimi slikami. Naša šolska knjižnica je bila hudo skromna in spominjam se, da je bilo poleg »Vrtca« in »Zvončka« mogoče dobiti le še Kristofa Šmida in kakšnega Alešovca. Ko nam je bilo tudi branja dovolj, se je po navadi začela igra, ki se je imenovala »na bunke«. V dolgih zimskih dnevih in večerih nam je bila to zelo priljubljena igra, ki jo moreta igrati samo dva in je v tem: odprli smo kako šolsko berilo in vsakemu igralcu je pripadla ena stran knjige. Moral je poiskati vse velike črke »T«, kar jih je bilo na njegovi strani, in za vsak »T« je smel dati soigralcu po eno bunko na hrbet. V začetku so bile bunke še dokaj zmerne, toda čim dlje je igra trajala, tem krepkejša so postajale navadno tudi bunke. Posebno če je kdo na svojih straneh našel vedno manj »T« kakor njegov tekmeč, se je skušal oddolžiti z močnejšimi bunkami, kar je drugi zopet vrnil, da se je včasih iz nedolžne igre razvil tudi prepir in pretep, kateri se je končal šele ob očetovem ali materinem posredovanju.

Do današnjega dne mi je iz te igre ostala v spominu Opekova pesem »Vse je Tvoje«, ki je bila natisnjena na desni (51.) strani »Tretjega berila za štirirazredne občne ljudske šole«. Sestavila sta jo M. Josin in E. Gangl. V Ljubljani 1902. Pesem ima devet kitic, katerih prva se glasi:

Tvoja sveta so nebesa,
Tvoj prostorni zemlje krog,
Tvoj vesoljni svet prostrani —
Vse je Tvoje, večni Bog!

V naslednjih kiticah poveljuje pesnik Boga kot Stvarnika in Očeta vesoljnega stvarstva, stvari pa so viden odsev božje popolnosti, dobrote in lepote. Zadnja kitica sklene misel pesmi takole:

Vendar kakor v stvar nobeno
v me si včrtal svoj obraz,
v moji duši Ti odsevaš —
najbolj Tvoj sem — človek jaz!

Bolj kakor na vzvišeno vsebino pesmi smo tedaj gledali na to, da je v njej

ravno dvajsetkrat »T«, torej damo soigralcu lahko hkrati dvajset bunk! Kdor je že vedel, kje je ta pesem, se je najrajši tako usedel, da je bila desna stran odprte knjige njegova, zakaj že samo ta pesem mu je dala tolikšno zalogo bunk, da jih je še dolgo lahko delil.

Na to našo igro iz mladih dni sem se spomnil, ko sem bral poročilo dr. Mala, kako so v srednjem veku namesto za denar kartali za klofute (Slovenski poročilec 12. maja 1950, štef. 112). Poročilo pravi, da se grajska hči Katarina s Stranic pri Vitanju (nad Celjem) nikoli, kadar je dobila igro, ni odpovedala veselju, da ne bi soigralcu priložila krepke zaušnice. Iz tega sklepam, da so morale biti tudi tiste gorke, ki jih je Katarina prejemale... To je bilo 29. maja 1487; v začetku 20. stoletja pa smo se šli otroci »na bunke«! Jože Gregorič

Leopold Stanek

Čebela

*Uho ni rožni tul!
Kaj si vanj zletela,
ljubljena čebela?
Si zgrešila ulj?*

*Kakšno oznanilo
s cvetnih bo poljan
dušo napolnilo?
Kak ukaz bo dan?*

*»Sladki so cvetovi,«
šepetaš v uho,
»medni so vetrovi,
ki me v dalj neso!*

*Vedno še velja:
kdor želi ljubiti,
mora plesti niti
k srcu od srca!*

Gustav Strniša

Žetev

*Sonce žanje z ognjenimi srpi,
z žanjico tekmuje, ki zardela hiti,
škrjanec v višavi ji poje: »Potrpi,
žito poplača trud in skrbi!«*

*Voz naložen je visoko, do vrha,
konji hrzajo, kimajo v tla,
zamamila jih je žareča prha,
snopi se spajajo v sklade zlata.*

Za razvedrilo

Ali ste vedeli?

Nekatere vrste žuželk so zelo občutljive za toplotne spremembe. Tako se na primer čebele ne morejo več premikati, če temperatura pade pod 7 stopinj Celzija in ne morejo leteti, če je temperatura manjša kot 10 stopinj (seveda nad ničlo). Pri temperaturi pod 20 do 21 stopinj poginejo v panju. Pri temperaturi, ki je manjša od 4 stopinj, kobilice ne morejo več skakati, pri temperaturi pod 8 stopinj tudi leteti ne morejo več, cvrčijo pa le pri temperaturi, ki je nad 16 stopinj. Murni so prav tako zelo občutljivi glede na temperaturo in reagirajo na njeno nihanje tako natanko, da se od 7 do 50 stopinj Celzija število njih glasov zviša na minuto z vsako stopinjo v določenem razmerju.

Malokatero delo ali napor terja v istem razdobju toliko energije kakor hoja po stopnicah. Pri tem porabimo za 158 odstotkov več kalorij kot pri žaganju drv ali za 110 odstotkov več kakor pri teku in celo za 86 odstotkov več kakor pri plavanju.

Še do pred nekaj leti so se v neki vasi na Danskem ljudje, ki so hodili v cerkev in iz nje, vsakikrat priklonili pred steno zunaj poleg cerkvenih vrat, ne da bi kdo vedel za pomen in vzrok te navade. Skrivnost je pojasnil neki zgodovinar iz Kopenhagna, ki je pod ometom na steni odkril podobo Matere božje, ki so jo kmalu po zmagi protestantizma prebelili. Zgolj iz navade je dvanajst rodov častilo prazno steno, ne da bi vedelo za smisel tega čaščenja.

Vonj zelene surove kave v skladiščih in na plantazah Santosa v Braziliji je tako močan, da ga potniki začutijo že na razdaljo več kot 160 km od obale, torej mnogo prej, preden zagledajo obalo.

Na Koreji je nevesti strogo prepovedano, da vidi svojega moža prej kot dva dni po poroki. Ženin si poišče in izbere nevesto po posredovalcih in šele na dan

poroke se prvič srečata, a še ta in sledeči dan ima nevesta zalepljene oči.

Nad 90 odstotkov vseh vrst cvetlic ima neprijeten vonj ali pa je sploh brez vonja.

Najmanj 250 milijonov ljudi na svetu se ne pogovarja o vremenu; to so mohamedanci, ki o vremenu sploh nočejo govoriti, ker se boje, da bi s tem kakorkoli kritizirali Allahovo ureditev sveta.

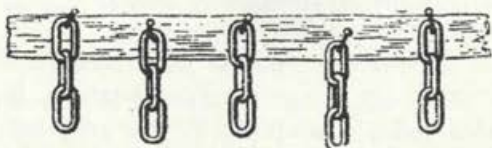
Finska je bržkone edina dežela, ki je odpravila vsak nepotreben trušč na ulicah. Z zakonom je prepovedano hupanje avtomobilov, zvonjenje na cestni železnici, signalni žvižgi prometnih policajev, lajanje, kričanje prodajalcev časopisov, prenos glasbe po zvočnikih, reklama na glasba trgovin z radijskimi aparati in gramofonskimi ploščami itd. Celo v najbolj živahni četrti mesta Helsinki vlada vse dni v tednu nedeljska tihota.

Doslej največjo svečo so blagoslovili leta 1924 v Neaplju, in sicer v spomin pevcu Enricu Carusu. Visoka je bila pet metrov in pol, v obsegu pa je merila nad dva metra. Svečo prižgo vsako leto samo na dan Vernih duš, tedaj pa gori štiriindvajset ur. Računajo, da bo tako sveča dogorela šele čez kakih 1800 let.

Velika verižna uganka

Kako bi iz petih kosov verige, kot vam jih kaže spodnja slika, najceneje skovali verigo, če stane piljenje enega sklepa deset dinarjev, zvaritev enega sklepa verige pa dvajset dinarjev?

Sto dvajset dinarjev? — To je predrago. Poskusite rešiti uganko tako, da vas bo veriga stala čim manj. Preden pa boste začeli ugibati, upoštevajte nasvet: najbližja pot ni zmerom najcenejša.

Nekaj vprašanj za bistré glave

Vprašanja niso lahka, vendar pa poskušajte odgovoriti nanje sami. Svoje odgovore na vprašanja potem primerjajte z odgovori, ki sledijo vprašanjem.

1. Ali se mavrica kdaj pokaže kot popoln krog?

2. Katera ptica teče hitreje od konja, rjove kot lev, ne more pa leteti?

3. Lovec gre s svojega mesta pet kilometrov dalje na jug. Tu ustrelí medveda. Zatem gre tri kilometre proti zahodu, kjer ugotovi, da je od svojega izhodišča prav tako daleč, kot je bil tedaj, ko je ustrelil medveda. Kakšne barve je bil ta medved?

4. Kakšen je prvotni pomen črk SOS, ki jih danes uporabljajo kot Morseove znake v nevarnosti?

5. Kako preprečimo, da nam neka tekočina ne prekípi?

6. Na katerih delih telesa se pes poti?

7. Ali poznate ptico, ki zna tudi ritensko leteti?

8. Kaj je močvirni sij?

9. Znanec ima lepo veliko uro s podstavkom; kadar bije, bije zmerom tolikokrat, kolikor je ura. Vsake pol ure bije samo z enim udarcem. Neke noči pride domov in ravno sliši uro, ki bije enkrat. Čez pol ure spet sliši enkratno bitje ure, prav tako zopet čez naslednje pol ure in zatem spet čez nadaljnje pol ure. Koliko je bila ura, ko je prišel domov?

Odgovori

1. Da. Iz letala se tako vidi. Senca letala tedaj pade natanko v sredino kolobarja. Kot popoln krog pa se pokaže mavrica včasih tudi v planinah in je to že doživel marsikateri planinec, da je videl svojo senco v kolobarju mavrice.

2. Noj.

3. Edino mesto na zemlji, s katerega more lovec priti po poti z juga in zahoda na tako točko, je Severni tečaj. Medved je severni medved in torej bel.

4. Nikakršen. Te črke uporabljajo za klice na pomoč — SOS zaradi enostavnosti in pomenijo v Morseovi abecedi — tri pike, tri črte, tri pike.

5. Tako, da zavirajoči tekočini dodamo nekoliko surovega masla.

6. Na tacah, na nosu in jeziku.

7. Da. Kolibri.

8. Močvirni sij, ki ga lahko opazimo včasih ponoči nad močvirji in barji. Bledo se svetlikajoči plamenčki nastanejo, kot se domneva, zaradi samovžiga močvirskih plinov.

9. Polnoči. Ko je odprl vrata, je ravno še slišal zadnje bitje oziroma zadnji udarec dvanajste ure (seveda opolnoči). Zatem je bila trikrat zapored s po enim udarcem: pol ene, eno in pol dveh.

Znanost ali praznoverje?

Mnogi ljudje resno mislijo, da so naslednje trditve resnične. Vendar pa to ne drži popolnoma. Sami poskusite najti, kaj je prav in kaj nesmisel, ne da bi pri tem napravili več kot tri napake. Odgovore primerjajte s spodaj navedenimi.

1. Pravijo, da žabe pijejo skozi kožo. Ali res?

2. Če zgrabiš krastačo, dobiš bradavice.

3. Mravlje vohajo včasih z nogami.

4. Krti so slepi.

5. Ljudje so že večkrat videli orla, da je odnesel otroka.

6. Pravijo, da kačji pastirji pičijo.

7. Mule nikoli ne povržejo.

8. Vitica priraste v ravni smeri na najbližje oporišče.

9. Če primemo kačo, imamo občutek, da je sluzasta, spolzka.

10. Podzemeljska sova, klopotaća in prerijski volk složno prebivajo skupaj v isti votlini. Ali ste že kdaj slišali kaj takega?

11. Kako ločiti užitne gobe od strupenih? Nekateri trdijo, da je ta stvar čisto preprosta, če poznamo eno samo pravilo. Gobarji, z besedo na dan!

Odgovori

1. Drži. Žabe vsrkavajo vodo skozi kožo; potemtakem lahko »pijejo« celo iz vlažnega pivnika.

2. Krastače res izločajo neko strupeno snov, s katero se branijo. Ta snov lahko povzroči vnetje pasjega gobca, človekovi koži pa ne škoduje. Nastanek bradavic nima s tem nič opraviti.

3. Res je tako. Raziskovalci žuželk sodijo, da mravlje z nogami zaznavajo sled in da imajo poleg tega v raznih členkih tipalk vohalne organe.

4. Napak. Krt opazi razliko med svetlobo in temo. Ni pa gotovo, če more razlikovati tudi predmete. Njegove oči so majhne, slabotne in skoraj čisto pokrite s kožo.

5. Ornitološke družbe so dokazale, da so take novice neresnične. Če je tako novico kdaj kak časopis objavil in celo »podkrepil« s fotografijo, se je še zmeraj izkazalo, da je novica izmišljena, slika pa ponarejena.

6. Čeprav se družina največjih vrst kačjih pastirjev imenuje »vražje igle«, kačji pastirji ne morejo počiti.

7. Ni res. Mule so sicer kot mešanci v splošnem jalove, vendar so primeri, da tudi mule povržejo.

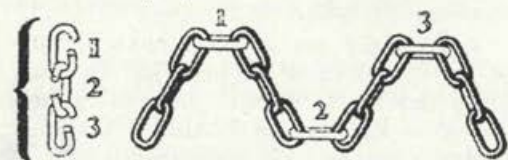
8. Ko trta raste, raste počasi v kroga-stih premikih. Če med tem premikanjem naleti na oporo, se je oklene.

9. Kače so živali s hladno krvjo, njihova telesna temperatura je zato le nekoliko višja od temperature njihove okolice. Če jih primemo, se nam zde včasih hladne in spolzke, niso pa nikoli sluzaste.

10. Res se primeri, da večkrat prebivajo v skupni votlini, toda kot sosa-novalci ne žive ne v slogi ne v miru. Sova se spravi nad prerijskega volka, klopotaća bi se pa najraje hkrati ovila okrog obeh in ju požrla.

11. Vsak več č gobar vé, da takega pravila ni.

Rešitev uganke: devetdeset dinarjev. Slika nazorno pokaže najboljšo rešitev. Vzeti je treba iz treh sklepov sestoječi kos verige, prepiliti vsak sklep (stane trideset dinarjev), nato pa porabiti vsakega izmed teh sklepov za zvaritev ostalih štirih kosov verige (kar stane šestdeset dinarjev).

Novator

Žena (možu): »Kupila sem pripravo za kuho, s katero prihranimo petdeset odstotkov premoga.«

Mož: »Potem pa kupi še eno tako pripravo, da bomo prihranili ves premog.«

Kako dolgo boste živeli?

Nihče nima čudežne kristalne krogle, ki bi mu mogla razodeti dan in uro smrti. Na osnovi statističnih podatkov in izkušenj pa lahko približno ugotovimo, kakšno povprečno starost bomo dočkali. Ta »povprečna življenjska doba« se na srečo stalno večja v odstotkih, čim daljša je že prehojena življenjska pot. Neka velika zavarovalnica je na osnovi statističnih podatkov in izkušenj napravila tole razpredelnico:

Sedanja starost	Živeli bomo še	Sedanja starost	Živeli bomo še
20	50,2	51	25,0
21	49,3	52	22,3
22	48,4	53	21,5
23	47,5	54	20,8
24	46,6	55	20,0
25	45,7	56	19,3
26	44,7	57	18,6
27	43,8	58	17,9
28	42,9	59	17,2
29	42,0	60	16,5
30	41,1	61	15,8
31	40,2	62	15,2
32	39,2	63	14,5
33	38,3	64	13,9
34	37,4	65	13,3
35	36,5	66	12,7
36	35,6	67	12,1
37	34,7	68	11,6
38	33,9	69	11,0
39	33,0	70	10,5
40	32,1	71	10,0
41	31,2	72	9,5
42	30,4	73	9,0
43	29,5	74	8,5
44	28,7	75	8,0
45	27,8	76	7,6
46	27,0	77	7,2
47	26,2	78	6,7
48	25,4	79	6,3
49	24,6	80	5,9
50	23,8		

Ribniška

Bilo je tam nekje okoli Ribnice v majhni gostilni, da je nekoč prišel tujec ter zahteval pol ocvrtega piščanca. Ker le ni bilo nič in se je gost naveličal čakanja, je zaklical: »Kako dolgo bom pa še čakal?« »Samo tako dolgo, da še kdo drugi naroči drugo polovico,« se je odrezal gostilničar. »Mar mislite, da bomo samo polovico piščanca zaklali?«

Letoviščar na Bledu: »Tu je vse zelo drago. Nobena reč nima enake cene kot v Ljubljani.«

Trgovec: »O, pač, poštne znamke!«

Lepo vezilo

»Kaj si pa ti dala svoje-mu možu za god, Francka?«

»Sto cigar.«

»Lepo si se izkazala, pa je gotovo precej stalo?«

»Prav nič. Med letom sem mu jih pokradla.«

Pri zdravniku

Zdravnik: »Od česa ste tako strašno nervozni?«

Bolnik: »Od ribjega lo-va, gospod zdravnik.«

Zdravnik: »To je pa čudno! Saj pravijo, da ribji lov živce miri!«

Bolnik: »Že, gospod dok-tor, ampak jaz nimam do-voljenja!«

Točnost

»Petelin, ki sem ga si-noči jedel pri vas, me je presneto tiščal v želodcu. Ob treh zjutraj sem se zbu-dil zaradi njega.«

»Seveda, saj to je bil njegov čas! Ob treh zjutraj je zmerom budil.«

Nekje na deželi so igrali »Rokovnjače«. Rokovnjačev bi moralo biti dvajset, igralcev je pa bilo samo pet. No, pa so si znali pomagati tako, da je teh pet mož šlo štirikrat čez oder. Zadnji je pa na nesrečo močno šepal. Ko je četrtič krevljal čez oder, mu je nekdo zaklical iz dvorane:

»Le pogum, Jaka, saj greš zadnjič!«

Neprijetno

Kmet: »Ali sem ti vrnil rovnico, ki si mi jo lansko jesen posodil?«

Sosed: »Ne še.«

Kmet: »Škoda. Mislim sem si jo spet izposoditi.«

Brejost domačih živali

Začetek brejosti	K o n e c b r e j o s t i			
	kobile 340 dni	krave 284 dni	ovce ali koze 152 dni	svinje 116 dni
1. jan.	6. dec.	11. oktober	1. junij	26. april
15. jan.	20. dec.	25. oktober	15. junij	15. maj
1. febr.	6. jan.	11. nov.	2. julij	27. maj
15. febr.	20. jan.	25. nov.	16. julij	10. junij
1. marec	5. februar	10. dec.	30. julij	24. junij
15. marec	17. februar	25. dec.	15. avgust	8. julij
1. april	6. marec	9. januar	30. avgust	25. julij
15. april	20. marec	23. januar	13. sept.	8. avgust
1. maj	5. april	8. februar	29. sept.	24. avgust
15. maj	19. april	22. februar	13. oktober	7. sept.
1. junij	6. maj	11. marec	30. oktober	24. sept.
15. junij	20. maj	25. marec	13. nov.	8. oktober
1. julij	5. junij	10. april	29. nov.	24. oktober
15. julij	19. junij	24. april	13. dec.	7. nov.
1. avg.	5. julij	10. maj	29. dec.	23. nov.
15. avg.	6. avgust	25. maj	13. januar	8. dec.
1. sept.	20. julij	11. junij	30. januar	25. dec.
15. sept.	20. avgust	25. junij	13. febr.	8. januar
1. okt.	5. sept.	11. julij	1. marec	24. januar
15. okt.	19. sept.	25. julij	15. marec	7. februar
1. nov.	6. oktober	11. avgust	1. april	24. februar
15. nov.	20. oktober	25. avgust	15. april	10. marec
1. dec.	5. nov.	10. sept.	1. maj	26. marec
15. dec.	19. nov.	24. sept.	15. maj	9. april

Kobila je breja povprečno 340 dni (48 tednov ali 11 mesecev); **krava** 284 dni (40 tednov in pol ali 9 mesecev); **oslica** je breja povprečno 365 dni (52 tednov ali 1 leto); **ovca** in **koza** 152 dni (22 tednov); **svinja** 116 dni (17 tednov); **psica** 60 dni (9 tednov); **mačka** 56 dni (8 tednov); **zajklja** 30 dni (4 tedne).

Kokoš vali približno 20 dni 16 do 20 jajc; **pura** 28 dni 15 do 20 jajc; **gos** 30 dni 12 do 15 jajc; **raca** 30 dni 15 do 18 jajc; **golobica** 18 dni 2 do 3 jajca; **kanarčkova samica** 14 dni.

POSTNE, BRZOJAVNE IN TELEFONSKE PRISTOJBINE

PAKETI-TUZEMSTVO

Težna stopnja za pakete s svetlim sadilom je znižana in znaša:

Težna stopnja	I. cona do 50 km		II. cona do 100 km		III. cona do 200 km		IV. cona do 400 km		V. cona nad 400 km		Težna stopnja	I. cona do 200 km		II. cona do 400 km		III. cona nad 400 km				
	do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg		do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg	do 5 kg	do 10 kg	
do 5 kg	70 din	80 din	90 din	100 din	110 din	120 din	130 kg	50 din	50 din	50 din	do 5 kg	50 din	50 din	50 din	50 din	50 din	50 din	50 din		
do 10 kg	80 din	100 din	120 din	140 din	160 din	180 din	do 5 kg	50 din	50 din	50 din	do 10 kg	70 din	80 din	80 din	80 din	80 din	80 din	80 din	80 din	
do 15 kg	90 din	120 din	150 din	180 din	210 din	220 din	do 10 kg	70 din	80 din	80 din	do 15 kg	105 din	115 din	115 din	115 din	115 din	115 din	115 din	115 din	115 din
do 20 kg	100 din	140 din	180 din	220 din	260 din	260 din	do 15 kg	105 din	105 din	105 din	do 20 kg	130 din	140 din	140 din	140 din	140 din	140 din	140 din	140 din	140 din
do 25 kg	110 din	160 din	210 din	260 din	310 din	310 din	do 20 kg	130 din	130 din	130 din										
do 25 kg	120 din	180 din	240 din	300 din	360 din	360 din														

VZORCI BREZ VREDNOSTI

- a) tuzemstvo
do 100 g 10 din,
preko 100 g do 500 g 25 din,
največja teža 500 g.
- b) inozemstvo
do 50 g 10 din,
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže po 5 din.

Paketna pristojbina sestoji iz:

- a) poštne po teži,
b) poštne po vrednosti, ki je ista kot za denarna pisma. Največja teža do 20 kg, filmi do 25 kg.

Čekovne položnice

vplačila in izplačila

vz. inoz.	do din		din
	do	100	
10	100	5	5
17	500	10	10
35	1 000	15	15
30	3 000	25	25
70	5 000	30	30
35	10 000	35	35
60	30 000	55	55
80	50 000	70	70
40	100 000	100	100

Za vsakih nadaljnjih 100 000 din ali del tega zneska še po 10 din.

VREDNOSTNA (DENARNA) PISMA TUZEMSTVO

do	10 din	do 50.000 din	100 din
do 500 din	10 din	do 50.000 din	100 din
do 1000 din	20 din	do 100.000 din	200 din
do 2000 din	30 din	do 500.000 din	400 din
do 5000 din	60 din	do 1.000.000 din	600 din
do 10.000 din	80 din		

Za vsakih nadaljnjih 1.000.000 dinarjev ali del tega zneska 200 din.

Medkrajevni telefonski pogovori, pozivnica in obvestilnica

pas	km	pristojbine	
		od 7-19	od 19-7
B	do 10	40	20
I	10-25	80	40
II	25-50	120	60
III	50-100	160	80
IV	100-200	220	110
V	200-400	280	140
VI	400-600	320	160
VII	nad 600	380	190

Nujni pogovori dvojna pristojbina.
Zelo nujni pogovori petkratna pristojbina.
Nujna pozivnica dvojna pristojbina.
Krajevni pogovori 10 din.

Brzojavke

Navadna brzojavka: beseda 8 din, najmanj 80 din.
Nujna brzojavka: beseda 16 din, najmanj 160 din.
Brzojavke za krajevni promet: beseda 4 din, najmanj 40 din.
Brzojavke XLT, čistitke in izrazi sožaljka: beseda 4 din.
Brzojavke s plačanim odgovorom, za odgovor še najmanj 80 din.
Posredovanje brzojavk po telefonu za vsakih 10 besed ali del 10 besed, 5 din.
Dostava brzojavk po posebnem slu za vsak kilometer 40 din podnevi, ponoči 80 din.

CENIK KNJIG

	broš. vez.	broš. vez.
	din din	din din
Mohorjeva knjižnica		
124. Finžgar Fr. S.: Pod svobodnim soncem, I. del	50 —	
128. Finžgar Fr. S.: Triglav	16 60	
130. Sever Sonja: Kamenček sreče	— 150	
131. Dickens Ch.: Cvrček na ognjišču	50 150	
132. Avsenak L.: Iz starega piskra	80 —	
Povesti		
Detela dr. Fr.: Hudi časi	16 54	
Cajnkár dr. St.: Križnarjevi	— 300	
Slovenske večernice		
72. Šorli dr. J.: Krščen denar, Sorodstvo, po	18 —	
97. Bračič Julija: Zaprta vrata	12 —	
98. Remec dr. Al.: Opustošena brajda		
Prežihov Voranc: Stari grad	50 60	
102. Sket dr. J.: Miklova Zala	52 110	
103. Finžgar Fr. S.: Mirna pota	72 162	
105. Finžgar Fr. S.: Gostač Matevž	50 —	
106. Cajnkár dr. St.: Sloven iz Petrovije	80 160	
Razno		
Mal dr. Josip: Zgodovina slovenskega naroda 11., 12., 13., 14., 15., 16. zvezek po	30 —	
Moder Janko: Iz zdravih korenin močno drevo. Iz zgodovine Družbe sv. Mohorja I. II. del po	50 300	
Krek dr. J.: Zbrani spisi, II. zv., 2. sn.	64 —	
Zigon dr. A.: Prešernova čitanka	56 —	
Turnšek dr. p. M.: Pod vernim krovom, I., II. del po	50 —	
Viktor Čadež: Emanuel, zbirka 10 starejših božičnih pesmi za mešani zbor	70 —	
Slovensko berilo		
Brecelj dr. A.: Čuda in tajne življenja	30 —	
Fakin A.: Iz življenja rastlin	16 44	
Janežič, Repanšek, Simonič: Za boljši pridelek	50 100	
Mušič inž. M.: Obnova slovenske vasi	20 60	
Stritar: Izbor mladinskih spisov	50 —	
Trunk Jurij: Spomini	— 150	
Trstenjak dr. Anton: Pota do človeka	150 240	
Koledar Mohorjeve družbe		
za leto 1946, 1947 po	28 —	
za leto 1952, 1953, 1956 po	40 —	
Zore: Življenje svetnikov, 12., 13., 14. zvezek po	16 —	
Muzikalije		
Aljaž J.: Mešani in moški zbori, 5., 6., 7., 8. zv. po	15 —	
Bogovič: 17 cerkvenih pesmi	120 —	
Kramole Luka: Lesičjakove pesmi	120 —	
Lukman: Oče naš, Zdrava Marija, Verujem	50 —	
Luževič: Requiem	80 —	
Mihelčič: 30 preludijev	150 —	
Slovenska maša za mešani zbor	80 20	
Gori na planine, moški, ženski in mešani zbor	100 —	
Premrl Stanko: 4 mašne pesmi. V zakramentu po	30 —	
Tomc: Tretja slov. maša	85 25	
Requiem	80 —	

Od 20. novembra t.l. do 1. februarja 1958 znižujemo cene vsem gornjim knjigam za 25%. Izkoristite ugodno priložnost! Položnice za nakazilo denarja dobite pri naših poverjenikih ali pa pišite ponje.

	broš. vez.	broš. vez.
	din din	din din
Meško Ksaver: Izbrani spisi, I. knj.	300 400	
Meško Ksaver: Izbrani spisi, II. knj.	360 500	
Moder Janko: Mohorska bibliografija	950 1050	
Gregorič J.: Venček ljudskih pesmi	60 —	

V zalogi imamo tudi knjige drugih založb. Kupujte šolske knjige za vse šole in vse razrede pri Mohorjevi družbi! Kupujemo in prodajamo dobre antikvarične knjige.

KNJIGE NAROČAJTE PRI MOHORJEVI DRUŽBI V CELJU,
poštni predal 49, ali v Skladišču Mohorjeve družbe v Ljubljani, Gornji trg 14

VSEBINA

Astronomski in cerkveni koledar	2	Po okrogli zemlji	117
Kalendarij	4	Inž. Vinko Sadar: Rodovitnost naše zemlje je v nevarnosti	126
Predsednik Tito v slovo Moši Pijadu	28	Vet. Stanko Arke: Od kod največ boleznin: Kmete bo zanimalo	156
D. J. Iz Levstikovih pobud	31	-nik: Kmete bo zanimalo	142
D. P.: Črna gora — danes	37	† Joža Vovk	149
F. S. Finžgar: Jožu Plečniku v spomin	44	Dr. Stanko Cajnkar: Pridiga na gori	151
France Stelè: Od obliča do velemojstra	46	<i>Mihaela Jarc: Na bregovih</i>	157
Valentin Vodnik (Ob 200-letnici rojstva)	65	<i>Tina Cundrè: V gorah</i>	157
Valentin Vodnik: Popisovanje Kranjske dežele	65	<i>Tina Cundrè: Na morju</i>	157
<i>Valentin Vodnik: Nova pratika</i>	68	Lojze Kozar: Deček z golobi	158
Rudolf Dostal: Moravska dolina in njena okolica	69	<i>Mihaela Jarc: Zima je</i>	167
-an: Stoletnica rojstva dr. Franca Ivanócyja	75	Jože Kroflič: Kopači	168
<i>Marijan Breclj: Pesem</i>	76	France Lipičnik: Krst	170
<i>Marijan Breclj: Pomlad ob Vipavi</i>	76	<i>Mihaela Jarc: Oktober</i>	175
L. Stanek: Stajerski koranti	77	<i>Mihaela Jarc: Neprižgana sveča</i>	175
<i>Leopold Stanek: Oznanilo</i>	78	<i>Mihaela Jarc: Pred Martinovim</i>	175
<i>Leopold Stanek: Ni mi treba</i>	78	<i>Mihaela Jarc: Zima</i>	175
Rodoljub: Tam, kjer teče bistra Zila	79	<i>Leopold Stanek: Bila spa</i>	175
<i>Mihaela Jarc: Mladi hrast</i>	85	J. Munih: Ko se vrneš, nama bo spet lepo	176
<i>Gustav Strniša: Prisluskujem</i>	85	Matija Balazič: Stari Jaklin	178
<i>Gustav Strniša: Vrtna veselica</i>	85	<i>Marijan Breclj: Ciprese</i>	182
<i>Gustav Strniša: Večernica</i>	85	<i>Marijan Breclj: V spominsko knjigo</i>	182
Dr. Franc Dominko: Kaj vemo o Marsu	84	Palko Dolinac: Sosedov Tinec	183
Vladimir Ribarič: Potresi	87	Jože Gregorič: Na bunke	186
Petrolej	95	<i>Leopold Stanek: Čebela</i>	187
<i>Leopold Stanek: Sredi noči</i>	101	<i>Gustav Strniša: Žetev</i>	187
<i>Leopold Stanek: Pikapolonica</i>	101	Za razvedrilo	188
Dr. Valter Bohinec: V Afriki je nastala nova država — Gana	102	Brejost domačih živali	191
-rin: Nova Gvineja — Irijan	108	Poštna, brzojavne in telefonske pristojbine	192
Sudan — največja afriška država	110		

NAZNANILO

Udje Mohorjeve družbe dobijo letos za redno udnino naslednje štiri knjige:

1. **Koledar Mohorjeve družbe za leto 1958.**
2. **Alojz Rebula: Klic v Sredozemlje** (Slovenske večernice 108. zv.).
3. **Marija Remec: Kuharica.**
4. **Dr. Anton Trstenjak: Človek v ravnotežju.**

Udje prejmejo knjige pri svojih poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj udje povrnejo svojim poverjenikom, pri katerih proti doplačilu naročijo in dobijo lahko tudi doplačilne knjige, in sicer:

1. **F. S. Finžgar: Leta mojega popotovanja.**
2. **Ksaver Meško: Izbrano delo, III. zvezek.**

3. **Ksaver Meško: Poljančev Cencek in druge zgodbe za mladino.**

Za prihodnje leto ima založba pripravljene naslednje knjige:

1. **Janez Jalen: Ovčar Marko** (Slovenske večernice 109. zv.).
2. **Anton Fakin: Naše zdravilne in strupene rastline.**
3. **F. S. Finžgar: Makalonca.**
4. **Koledar Mohorjeve družbe za leto 1959.**

Za doplačilo bodo udje lahko naročili naslednji knjigi:

1. **Ksaver Meško: Izbrano delo, IV. zvezek.**
2. **Sveto pismo stare zaveze, I. del.**

